

Fangehåndboka

7. utgave 2018

© Jussbuss

Omslag: Christian Hovda Husan

Grafisk produksjon: 07 Media – 07.no

ISBN: 978-82-999245-2-8

Fangehandboka

Jussbuss' veiledning i fengselsspørsmål

7. utgave

Jussbuss

Forord til syvende utgave av Fangehåndboka

Fengselsgruppa på
Jussbuss ved:
Anette H. Bergland
Tore Moen
Lara M. Wik
Ingvild Heimland Henni
Louise Sandaker Hannon
Vilde Svendsrud
Alexander S. Aarrestad
Ingrid Sigstad Lie
Kristina Davidsen
Ingrid A. Keenan
Marie Linga Slåke
Karen Hjelmervik Nerbø
Haakon Rønn Stensæth
Kine Irgens
Oslo, juni 2018

Jussbuss har siden 1977 arbeidet med fengselsrett, og en egen arbeidsgruppe er i dag viet til dette saksfeltet. I løpet av disse årene har vi opparbeidet en spisskompetanse på området gjennom faste saksmottak i en rekke fengsler i Norge, særlig på Østlandet. Vi har også tett kontakt og samarbeid med det kriminalpolitiske nettverket i Norge.

Siden 1987 har Fangehåndboka blitt utgitt i seks utgaver. Det har vist seg å være et vedvarende og stort behov blant landets innsatte for en helhetlig fremstilling av reglene som berører dem som gruppe. Det er derfor et klart mål for oss at Fangehåndboka skal være tilgjengelig i alle anstalter, og aller helst at den skal ligge på hver celle. Vi erfarer også at Kriminalomsorgen selv bruker boka i sitt arbeid, og at pårørende synes boka kan være nyttig for å sette seg inn i hverdagen til familie eller venner i fengsel. Vi sender ut Fangehåndboka på forespørsel til alle som måtte ønske det.

Grunnen til at vi igjen ser behovet for en revidering av Fangehåndboka, er først og fremst at deler av boken har blitt utdatert. Lovverket har gjennomgått en del endringer siden sist og hele boken er derfor oppdatert. I tillegg har omfattende kapitler blitt delt opp for å gjøre boka enklere å bruke, og teksten har blitt omskrevet for å gjøre regelverket mer tilgjengelig og mulig å forstå for alle. Vi har forsøkt å innta mer utfyllende informasjon om regler der vi har opplevd stor etterspørsel fra innsatte, for eksempel om fotlenkesoning og § 12-soning. Vi har også skrevet mer om soningsoverføring til utlandet, og tatt med informasjon om bruk av videosamtaler (skype).

Arbeidet med å revidere Fangehåndboka startet opp høsten 2017. Medarbeiderne i Jussbuss har jobbet med oppdateringen ved siden av studier eller ordinær saksbehandling, så det har vært et hektisk og spennende år. Det har vært stor etterspørsel etter en oppdatert versjon, og vi er veldig stolte og glade over å kunne presentere den syvende, men sikkert ikke den siste, utgaven av Fangehåndboka.

Siden rettstilstanden stadig er i utvikling må man være oppmerksom på at endringer kan ha skjedd når man leser boka. Allerede i skrivende stund er det varslet endringer som kan berøre deler av bokas innhold. Hvis viktige endringer i regelverket trer i kraft, vil vi etter beste evne forsøke å opplyse om dette på saks-mottak, og ved henvendelse til oss.

Denne utgaven av Fangehåndboka vil også foreligge på engelsk.

Fordi vi gir Fangehåndboka gratis til fengslene og til alle andre som ønsker det, er vi avhengige av økonomisk støtte til utgi-velsen. Jussbuss finansieres hovedsakelig gjennom bevilgninger fra det offentlige. Uten disse midlene hadde vi ikke hatt anledning til å lage Fangehåndboka.

Vi vil også rette en spesiell takk til de som har bidratt med å skrive kapitler og svare på juridiske spørsmål i løpet av prosessen. Vi takker advokat Kirsten Vikesland Mæhle, advokat Nora Hallén, advokatfullmektig Stina Hoel Jensen, samt advokat Marit Lomundal Sæther. Videre vil vi takke Anders Løvlie, førsteamanu-ensis ved Institutt for offentlig rett ved Det juridiske fakultet i Oslo. Tusen takk til JURK for god hjelp med kapitlene som omhandler kvinner og barn. Ikke alle innspill er blitt tatt til følge, og eventuelle feil eller mangler i Fangehåndboka må settes på fengselsgruppa sin regning.

Videre retter vi en takk til de andre arbeidsgruppene i Jussbuss, som har bidratt med kapitler på deres rettsområder, samt daglig leder Tonje Lilaas Larsen for støtte og veiledning gjennom prosessen.

Vi er glade for at så mange bruker Fangehåndboka aktivt, og vi håper at boka vil være til nytte for deg!

Hvordan bruke Fangehåndboka

Fangehåndbokas grunntema er de rettsreglene man er underlagt som pågrepet, varetektsfengslet og straffedømt. Boka retter seg først og fremst mot fanger som soner frihetsstraff i norske anstalter eller som sitter varetektsfengslet. Noen av reglene er ulike for varetektsinnsatte og for de som soner dom. Boka skal fungere som en oversiktlig håndbok over de ulike juridiske reglene som regulerer hverdagen i fengsel. I tillegg til dette, inneholder boka også generell informasjon om Kriminalomsorgens struktur og oppbygging, hvilke muligheter man har som innsatt, samt praktiske råd og tips.

Boka er bygget opp slik at den tar for seg de ulike delene av et fengselsopphold i kronologisk rekkefølge. Fra den første kontakten med politiet i form av politiavhør, videre til pågrepelse, varetektsfengsling og hovedforhandling. Deretter kommer bokas hoveddel om selve soningen og videre til løslatelse og forberedelser til et liv utenfor fengsel. Det understrekes at boka ikke nødvendigvis er skrevet for å leses fra perm til perm, men at det i like stor grad er ment at man skal kunne slå opp på det man konkret ønsker informasjon om. Du kan bruke innholdsfortegnelsen for å finne fram i boka, eller stikkordsregisteret bakerst.

Som fange i fengsel er man i stor grad styrt av regler. Det kan derfor være nyttig å sette seg inn i hva disse reglene går ut på. På den måten kan man få bedre oversikt over hvilke rettigheter man har.

Under soning har man blant annet mulighet til å få innvilget besøk, fremstilling, permisjon, frigang og prøveløslatelse. Dette er etter loven ofte noe du kan få eller oppnå, men ikke alltid noe du har krav på. Det er viktig å være klar over at det er opp til Kriminalomsorgens skjønn om dette skal innvilges. Fangehåndboka kan hjelpe deg å forstå hvordan Kriminalomsorgen foretar vurderinger og hvordan du kan øke sjansene dine for å få innvilget søknader. Vi har forsøkt å gjøre Fangehåndboka til verktøy som kan hjelpe deg å få mest mulig ut av tiden mens du soner.

Eksempel:
Straffegjennomførings-
loven (strgfll.) § 1
Retningslinjene til strgfll.
§ 1 punkt 1.1

I margene i boka henviser vi ofte til lover, forskrifter, retningslinjer og rundskriv. Dette er for at du skal vite hvor vi har hentet det vi skriver, og for at du skal kunne slå opp i regelverket hvis du ønsker utfyllende informasjon. Vi bruker noen ganger forkortelser av lovene. På starten av et kapittel står alltid navnet på loven skrevet fullt ut med forkortelsen i parentes.

Den viktigste loven for innsatte er straffegjennomføringsloven. Under loven hører det til en forskrift. Til lov og forskrift finnes retningslinjer som utdyper og forklarer hvordan reglene skal forstås og anvendes. Kriminalomsorgsdirektoratet og departementene har også mange rundskriv som forklarer og gir veiledning til tolkning av regler. Det finnes også «husordensregler» som varierer fra fengsel til fengsel. Dette er ikke rettsregler, men de må være i tråd med rettsreglene som gjelder. Hvis du er redd for at fengselet gjør noe ulovlig, kan du kontakte Jussbuss.

Det er viktig å huske på at rettsregler endrer seg hele tiden. Fangehåndboka er oppdatert i henhold til gjeldende rett juni 2018. Når du leser boka og eventuelt bruker henvisningene i marginen, må du derfor være klar over at reglene kan ha endret seg, og det kan hende at henvisningene ikke lenger er korrekte. Eksempler kan være at en forskriftsbestemmelse er opphevet, at et punkt i retningslinjene er flyttet til et annet sted, eller at en lovregel er endret.

Hvis du lurer på hvordan du skal forstå eller bruke boka, kan du kontakte oss. Fangehåndboka inneholder ikke all informasjon som kan være nyttig når man sitter i fengsel. Jussbuss jobber med flere rettsområder enn de det er skrevet om i Fangehåndboka. Noen eksempler er husleie, kommunal bolig, familiegjenforening, statsborgerskap og oppholdstillatelse. Hvis du har spørsmål om andre tema enn de som står om i boka, kan du kontakte oss. Dersom vi ikke kan hjelpe deg, vil vi alltid forsøke å sette deg i kontakt med noen som kan.

Innhold

<u>Kapittel 1</u>	<u>Politiavhør</u>	<u>27</u>
	I. Innkalling til politiavhør	27
	II. Forklaringen din	28
	III. Advokat og tolk	29
<u>Kapittel 2</u>	<u>Arrestasjonen</u>	<u>31</u>
	I. Hvilken rett har politiet til å arrestere deg?	31
	1. Firetimersregelen	31
	2. Anholdelse ut over fire timer	31
	II. Ting det er greit å vite i forbindelse med arrestasjonen	32
	1. Selve arrestasjonen	32
	2. Hva har du plikt til å oppgi og å få vite?	32
	3. Har du rett til å underrette andre hvis du blir arrestert?	32
	4. Ansvar for barn	33
	5. Eiendelene dine, ransaking m.m.	33
	6. Fingeravtrykk, foto og DNA	34
	III. Rett til forsvarer	34
	IV. Maktmisbruk og feil fra politiets side	34
<u>Kapittel 3</u>	<u>Fengslingsmøte og varetektsfengsling</u>	<u>36</u>
	I. Fengslingsmøtet	37
	II. Vilkår for når politiet kan kreve varetektsfengsling	37
	III. Mulighetene for å slippe varetektsfengsling	38
	IV. Brev og besøk	38
	V. Fullstendig og delvis isolasjon under varetekt	38
	1. Fullstendig isolasjon	39
	2. Delvis isolasjon	40
	3. Varetektsfradrag	41
	VI. Forsvareren din	42
	VII. Hvor lenge blir du sittende i varetekt?	42
	VIII. Klage (anke)	42
	IX. Varetektsfengsling av barn	43
	X. Erstatning ved frifinnelse	43

<u>Kapittel 4</u>	<u>Opphold i varetekt</u>	<u>44</u>
	I. Rutiner i fengselet, fengselets ansatte	44
	II. Varetektsoppholdet	45
	1. Arbeid, opplæring, program og andre tiltak	45
	2. Fremstilling og permisjon	45
	3. Reaksjon	45
	4. Klagerett	45
	5. Plassering av varetektsinnsatte	46
	6. Helse	46
	7. Brev og besøk	47
	8. Bruk av egne penger	47
	III. Eiendeler og forpliktelser	48
	1. Eiendeler	48
	2. Utgifter	48
	IV. Barn	48
<u>Kapittel 5</u>	<u>Dom</u>	<u>50</u>
	I. Politiets muligheter etter endt etterforskning	50
	1. Påtaleunntatelse	50
	2. Konfliktråd	51
	3. Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging	51
	4. Informasjon til barnevernet	52
	5. Forelegg	52
	6. Forenklet forelegg	52
	7. Tingretten avsier tilståelsesdom	53
	8. Hovedforhandling for tingretten eller lagmannsrett	53
	II. Hovedforhandling for tingretten	54
	1. Behandlingen i tingretten	54
	III. Anke	56
	1. Anke til lagmannsretten	56
	2. Anke til Høyesterett	57
	3. Krav til begrunnelse for ankenektelser	57
	4. Den europeiske menneskerettighetsdomstol	58
<u>Kapittel 6</u>	<u>Soning</u>	<u>59</u>
	I. Når tar soningen til?	59
	II. Soningsutsettelse	60
	1. Soningsutsettelse på grunn av soningsudyktighet	61
	2. Soningsutsettelse i andre tilfeller	61
	3. Saksgangen	62

	III. Hvor skal du gjennomføre straffen?	62
	IV. Samfunnsstraff	63
<u>Kapittel 7</u>	<u>Advokathjelp</u>	<u>65</u>
	I. Advokathjelp i straffesaker	65
	1. Varetektsfengsling	65
	2. Saker i tingretten, lagmannsretten og Høyesterett	66
	3. Tilståelsessaker	66
	4. Andre tilfeller	66
	5. Saker om gjenåpning	67
	6. Når vil du få oppnevnt advokat som mistenkt, siktet eller tiltalt?	67
	7. Fornærmedes rett til bistandsadvokat	68
	II. Advokathjelp i andre saker enn straffesaker	68
	1. Fritt rettsråd med behovsprøving	69
	2. Fri sakførsel med behovsprøving	70
	2.1 Inntekts- og formuesgrenser	70
	2.2 Egenandel	71
	3. Fri sakførsel uten behovsprøving	72
	4. Fritt rettsråd uten behovsprøving	72
	5. Fri rettshjelp i fengselssaker	73
<u>Kapittel 8</u>	<u>Fengselssystemets oppbygning, organisering og samarbeid</u>	<u>74</u>
	I. Fengselssystemets oppbygning	74
	1. Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI)	74
	2. Kriminalomsorgens regionale nivå	74
	3. Kriminalomsorgens lokale nivå	75
	4. Hvem tar avgjørelsene?	75
	4.1 Lokalt nivå tar avgjørelsene	75
	4.2 Regionen tar avgjørelsene	75
	5. Anstaltråd	77
	6. Tilsynsrådet	77
	7. Andre ansatte	78
	7.1 Sosialkonsulenten	78
	7.2 Prest, imam og lignende	78
	7.3 Kontaktbetjenten	79
	8. Samarbeid med andre offentlige instanser	79
	II. Organisering og samarbeid	80
	1. Samarbeid med fengselsledelsen	80
	2. Hva slags spørsmål kan dere ta opp?	80
	3. Om samarbeidet	81

<u>Kapittel 9</u>	<u>Søknader og klager</u>	<u>82</u>
	I. Søknadens og klagens form	82
	II. Hjelp til å søke	84
	1. Hvis en annen person søker for deg (fullmektig)	84
	2. Fengselets veiledningsplikt	86
	III. Hvem skal ha søknaden eller klagen	86
	1. Søknader	86
	2. Klager	86
	IV. Fengselets undersøkelses- og informasjonsplikt	87
	V. Krav på informasjon om vedtak	87
	VI. Krav om begrunnelse	88
	1. Når skal vedtaket begrunnes?	88
	2. Hva skal stå i begrunnelsen?	88
	VII. Retten til å klage	89
	1. Klagefrist	89
	2. Fristavbrytende klage	90
	VIII. Hvor lenge må du vente på svar?	91
	IX. Andre muligheter for å få endret en avgjørelse	91
	1. Omgjøring	91
	2. Klage til Sivilombudsmannen (SOM)	92
<u>Kapittel 10</u>	<u>Taushetsplikt, innsynsrett og tilgang til regelverket</u>	<u>93</u>
	I. Taushetsplikt	93
	1. Hvem gjelder taushetsplikten for	93
	2. Taushetspliktens omfang	94
	3. Unntak fra taushetsplikten	94
	II. Innsynsrett	95
	1. Unntak fra innsynsrett	95
	1.1 Unntak fordi dokumentet er internt	95
	1.2 Unntak på grunn av dokumentets innhold	96
	2. Merinnsyn	96
	III. Tilgang til regelverket	97
<u>Kapittel 11</u>	<u>Arbeid, utdanning, dagpenger og frigang</u>	<u>98</u>
	I. Arbeid før fengselsoppholdet	98
	1. Forholdet til arbeidsgiveren din utenfor fengselet	98
	1.1 Arbeidsavtalen	98
	1.2 Arbeidsmiljøloven	98
	2. Opphør av arbeidsforholdet	99
	2.1 Oppsigelse	99

2.2 Avskjed	100
2.3 Fravær fra arbeidsplassen under soning	100
II. Aktivitetsplikt i fengselet	101
III. Arbeid i fengselet	102
1. Arbeidstiden for innsatte	102
2. Arbeidsmiljø	102
2.1 Verneombud og arbeidsmiljøutvalg	103
IV. Utdanning i fengsel	103
1. Former for undervisning	104
1.1 Undervisningsmateriell	104
2. Fag og emner	104
3. Skolens åpningstider	105
4. Eksamen og vitnemål	105
5. Oppfølgingsklasser	105
6. Særregler om datautstyr	105
V. Program i fengsel	106
VI. «Andre tiltak» i fengsel	106
VII. Dagpenger i fengsel	107
1. Fastsettelse av dagpengesatsen	107
2. Bruk av dagpenger og private midler	108
VIII. Frigang fra fengsel	109
1. Når kan du søke frigang?	109
2. Momenter i vurderingen	109
3. Kontroll under frigang	110
4. Frigang til arbeid	110
4.1 Arbeidsavtale under frigang	110
4.2 Lønn under frigang	110
5. Frigang til å gå på skole	111
5.1 Hvor lenge kan du få frigang til å gå på skole?	111
6. Frigang for utenlandske innsatte	111
IX. Arbeid etter endt soning	112
1. Arbeidsavtalens formkrav	112
 <u>Kapittel 12</u>	
<u>Fritid og private eiendeler</u>	<u>114</u>
I. Fritidsaktiviteter	114
1. Bøker og lesing	114
2. Fysiske aktiviteter	114
3. Hobbyarbeid	114
4. TV, radio og internett	115
II. Hva kan du ha på cella?	115

<u>Kapittel 13</u>	<u>Besøk, brev og telefon</u>	<u>117</u>
	I. Besøk	117
	1. Gjennomføring av besøk	117
	1.1 Hvor ofte og lenge kan du få besøk?	117
	1.2. Regler under besøket	118
	2. Hvem kan besøke deg?	118
	3. Kontroll	119
	3.1 Hva er kontroll?	119
	3.2 Når kan besøk kontrolleres?	120
	3.3 Særregler for bestemte personer	121
	4. Tilfeller der besøk kan nektes	122
	II. Brev	123
	1. Kontroll	123
	1.1 Når kan brev kontrolleres?	123
	1.2 Hvordan kan posten kontrolleres?	124
	1.3 Tilfeller der kontroll ikke er tillatt	124
	1.4 Beslag	125
	2. Praktiske spørsmål	125
	III. Telefon	126
	1. Bruk av telefon	126
	2. Ringetid	126
	3. Kontroll	127
	4. Utgifter	128
	5. Telefon til og fra utlandet	128
	6. Velferdstelefon	128
	7. Morsmålstelefon	129
	IV. Videosamtaler	130
	1. Målgruppe	130
	2. Regler for videosamtale	130
	3. Hyppighet og varighet	131
	4. Kontroll	131
	5. Kostnad	131

<u>Kapittel 14</u>	<u>Permisjon og fremstilling</u>	<u>132</u>
	I. Permisjon	132
	1. Vilkår og brudd	132
	1.1 Vilkår for å få permisjon – sviktfarevurderingen	133
	1.2 Vilkår under permisjon	133
	1.3 Tilleggsvilkår under permisjon	133
	1.4 Brudd på permisjonsvilkår	134
	2. De ulike formene for permisjon	134

2.1 Ordinær permisjon	134
2.2 Korttidspermisjon	137
2.3 Velferdspermisjon	138
2.4 Fremskutt permisjon	139
2.5 Permisjon til utlandet	140
2.6 Permisjon til særlige formål	140
2.7 Utgifter ved permisjon	140
II. Fremstilling	141
1. Vilkår	141
1.1 Sviktfarevurderingen	141
1.2 Kapasitet	142
1.3 Behov	142
2. Når kan du få fremstilling	142
2.1 Antall fremstillinger og lengden på disse	142
3. Typer fremstilling	143
3.1 Enkel fremstilling	143
3.2 Felles fremstilling	143

Kapittel 15

<u>Undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler.</u>	
<u>Undersøkelse for å avdekke bruk av rusmidler</u>	144

I. Undersøkelser i fengsel	144
1. Generelt om undersøkelser	144
2. Undersøkelse av person	144
3. Undersøkelse av rom	145
4. Undersøkelse av eiendeler	146
II. Følger av at det blir gjort funn og nekting av undersøkelse	146
III. Undersøkelser for å avdekke bruk av rusmidler	147
1. Bruk av rusmidler under soning	147
2. Urinprøver, utåndingsprøver og blodprøver	147
3. Spesialtoalett og radiologisk undersøkelse	148
4. Kroppslig undersøkelse	148

Kapittel 16

<u>Reaksjon på brudd</u>	150
--------------------------	-----

I. Generelt om reaksjon på brudd	150
II. Former for reaksjoner	150
1. Skriftlig irettesettelse	150
2. Tap av dagpenger	151
3. Tap av begunstigelse	151
4. Utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller andre aktiviteter i fritiden	151
5. Tap av adgang til permisjon	151

6. Flere reaksjoner	152
III. Vilkår for å gi en reaksjon	152
1. Brudd	152
2. Når kan reaksjon ilegges	152
3. Krav til skyld	153
4. Krav til sannsynlighet	153
5. Rett til å uttale seg	153
6. Forsøk og medvirkning	153
7. Bevis for bruk av rusmiddel	153
IV. Øvrige bestemmelser om reaksjoner	154
1. Betinget reaksjon	154
2. Avbrudd av reaksjon	154
3. Registrering av reaksjoner	154
4. Overføring til annet fengsel og tap av prøveløslatelse som følge av brudd	155
V. Straffbare handlinger	155
1. Anmeldelse	155
2. Særlig om narkotika	155
3. Særlig om unndragelse av straffegjennomføringen	156
VI. Utelukkelse fra fellesskapet/isolasjon som følge av brudd	156
1. Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd	157
VII. Klage og oppsettende virkning	157

Kapittel 17

<u>Utelukkelse fra fellesskapet (isolasjon) og bruk av tvangsmidler</u>	<u>158</u>
---	------------

I. Generelt om utelukkelse fra fellesskapet (isolasjon)	158
II. Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd	159
III. Utelukkelse fra fellesskap som forebyggende tiltak	159
1. Utelukkelsesgrunner	159
1.1 Utelukkelse for å «hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengselet på en særlig negativ måte»	159
1.2 Utelukkelse for å «hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre»	160
1.3 Utelukkelse for å «hindre betydelig materiell skade»	160
1.4 Utelukkelse for å «hindre straffbare handlinger»	160
1.5 Utelukkelse for å «opprettholde ro, orden og sikkerhet»	160
2. Vilkår for utelukkelse	161
2.1 Nødvendighet	161
2.2 Forholdsmessighet	161
2.3 Sannsynlighet	161
2.4 Vurdering av delvis utelukkelse	161

2.5 Fortløpende vurdering av utelukkelsesgrunnlaget	162
3. Utelukkelsens varighet	162
3.1 Tilsyn og forebygging	162
4. Særlige utelukkelsesgrunner	163
4.1 Utelukkelse på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold	163
4.2 Utelukkelse etter eget ønske	163
4.3 Kollektiv utelukkelse	163
IV. Tvangsmidler	164
1. Når det kan benyttes tvangsmidler	164
2. Vilkår for bruk av tvangsmidler	164
3. Oversikt over tvangsmidler	164
3.1 Særlig om sikkerhetscelle og sikkerhetsseng	165
V. Klage	165
<u>Kapittel 18</u>	
<u>Overføring mellom fengsler</u>	<u>167</u>
I. Overføring til fengsel med samme sikkerhetsnivå	167
1. Overføring fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå (lukket fengsel) til et annet fengsel med høyt sikkerhetsnivå	167
2. Overføring fra fengsel med lavere sikkerhetsnivå (åpent fengsel) til annet fengsel med lavere sikkerhetsnivå	168
3. Vanlige avslagsgrunner	168
3.1 Klage på avslag	169
II. Overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå	169
1. Overføring fra fengsel med særlig høyt sikkerhetsnivå til fengsel med høyt sikkerhetsnivå	169
2. Overføring fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til fengsel med lavere sikkerhetsnivå	169
2.1 Vilkår	170
3. Søknad om overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå	171
III. Overføring til overgangsbolig	172
IV. Overføring mot din vilje (tvangsoverføring)	173
1. Generelt om alle typer tvangsoverføringer	173
1.1 Straffbare handlinger	173
1.2 Unndragelse fra straffgjennomføringen	174
1.3 Særlig negativ innflytelse på miljøet i fengselet	174
1.4 Ro, orden og sikkerhet	175
1.5 Bygnings- og bemanningsmessige forhold	175
1.6 Saksbehandling	176

<u>Kapittel 19</u>	<u>Overføring til utlandet</u>	<u>177</u>
	I. Generelt om overføring til utlandet	177
	II. Saksgang og klage	178
	III. Overføring innad i Norden	179
	IV. Overføring fra Norge til land utenfor Norden	179
	1. Overføring når du selv ønsker det	179
	2. Overføring mot din vilje	180
	2.1 Overføring der innsatte er utvist	180
	2.2 Overføring der innsatte ikke er utvist	181
	V. Overføring fra et annet land til Norge	181
<u>Kapittel 20</u>	<u>Soning utenfor fengsel</u>	<u>182</u>
	I. Soning med elektronisk kontroll (fotlenkesoning)	182
	1. Tidskrav	183
	2. Hvem kan få fotlenke	183
	2.1 Hensiktsmessig	184
	2.2 Sikkerhetsmessig forsvarlig	184
	2.3 Bolig	185
	2.4 Sysselsetting	185
	2.5 Forbud mot bruk av rusmidler	186
	2.6 Andre vilkår	186
	3. Brudd på vilkår	186
	4. Praktisk gjennomføring	187
	5. Permisjon på fotlenke	187
	6. Søknadsprosessen	187
	II. § 16-soning uten elektronisk kontroll («hjemmesoning»)	188
	1. Vilkår	189
	1.1 Tidskrav	189
	1.2 Hensiktsmessig	189
	1.3 Sikkerhetsmessig forsvarlig	189
	1.4 Bolig	190
	1.5 Sysselsetting	190
	1.6 Forbud mot bruk av rusmidler	191
	1.7 Andre vilkår	191
	2. Permisjon	192
	3. Kontroll og brudd av vilkår	192
	4. Praktisk gjennomføring	192

<u>Kapittel 21</u>	<u>Overføring fra fengsel til behandlingsinstitusjon</u>	<u>193</u>
	I. Overføring til institusjon (§ 12)	193
	1. Når kan § 12-soning innvilges og for hvor lenge?	193
	2. Institusjonen og behandlingsopplegget	194
	3. Vilkår ved opphold	194
	4. Generelle vilkår	194
	4.1 Tilsagn	194
	4.2 Særlige tilfeller	195
	4.3 Forebygge kriminalitet	195
	4.4 Sikkerhetsvurdering	196
	5. Hva du bør skrive i en søknad	196
	II. Overføring til sykehus	197
<u>Kapittel 22</u>	<u>Helsehjelp i fengsel</u>	<u>199</u>
	I. Plikt til å la seg undersøke og behandle	199
	II. Rett til undersøkelse og behandling	200
	III. Rett til å bruke en annen lege enn fengselslegen	200
	IV. Klage	201
<u>Kapittel 23</u>	<u>Straffavbrudd</u>	<u>203</u>
	I. Generelt om straffavbrudd	203
	II. Tid og varighet	203
	III. Sviktforevurdering	204
	IV. Grunnvilkår for straffavbrudd	204
	1. Domfeltes helsetilstand	205
	2. Særlig tungtveiende grunner som ikke kan avhjelpes på annen måte	205
	V. Søknaden	206
	VI. Begrensninger i friheten under avbruddet	206
	1. Brudd på vilkårene	206
	2. Varsling til fornærmede	207
<u>Kapittel 24</u>	<u>Kvinner i fengsel</u>	<u>208</u>
	I. Kvinners soningsforhold	208
	II. Kontroll	209
	III. Helsetjenester	209
	IV. Graviditet	209
	1. Soningsutsettelse	209
	2. Overføring til institusjon for gravide	209
	3. Straffavbrudd	210

<u>Kapittel 25</u>	<u>Hvis du har barn</u>	<u>211</u>
	I. Soning med barn	211
	II. Besøk	211
	1. Tid og varighet	212
	2. Besøksleiligheter	212
	III. Permisjon	212
	1. Utvidet permisjonskvote	212
	2. Framskutt permisjonstid	213
	IV. Overføring etter § 12 i straffegjennomføringsloven	213
	V. Løslatelse etter 1/2-tid og benådning	213
	VI. Hvis du får barn under soningen	214
<u>Kapittel 26</u>	<u>Forvaring og andre særreaksjoner</u>	<u>215</u>
	I. Forvaring	215
	1. Hva er forvaring?	215
	2. Hvor lang straff har jeg fått?	216
	3. Hvor skal jeg sone forvaringsstraffen?	217
	3.1 Innsettelse	217
	3.2 Overføring	217
	4. Hva slags behandling har jeg rett på under fengselsoppholdet?	218
	5. Hvilke reaksjoner kan jeg få i fengselet?	219
	5.1 De ulike reaksjonene	219
	5.2 Utelukkelse som forebyggende tiltak	219
	6. Kan jeg få permisjon under fengselsoppholdet?	220
	6.1 Permisjon	220
	6.2 Soningsavbrudd	221
	6.3 Frigang	221
	7. Når kan jeg løslates?	221
	II. Tvunget psykisk helsevern og tvungen omsorg	222
<u>Kapittel 27</u>	<u>Avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå</u>	<u>224</u>
	I. Vilkår	224
	II. Avgjørelsesmyndighet	224
	III. Fellesskap med andre	225
	IV. Undersøkelse	225
	V. Besøk, brev og telefon	226
	1. Besøk	226
	2. Post	226
	3. Telefonsamtaler	226

	VI. Arbeid, opplæring, program og andre tiltak	227
	VII. Permisjon, straffavbrudd og fremstilling	227
	VIII. Overføring	227
<u>Kapittel 28</u>	<u>Forberedelse til løslatelse</u>	<u>229</u>
	I. Kriminalomsorgens oppgaver	229
	II. Reiseutgifter ved løslatelse	230
	III. Klær og annet utstyr til bruk ved løslatelsen	230
<u>Kapittel 29</u>	<u>Prøveløslatelse og fremskutt løslatelse</u>	<u>231</u>
	I. Løslatelse på 1/2-tid	231
	II. Løslatelse mellom 1/2-tid og 2/3-tid	232
	III. Løslatelse på 2/3-tid	232
	IV. Løslatelse kort tid før løslatelsen ellers skulle skje (fremskutt løslatelse)	233
	V. Juleamnesti	234
	VI. Løslatelse av innsatte med utenlandsk statsborgerskap	234
	VII. Tilrådelighetsvurderingen	235
	VIII. Når skal prøveløslatelse vurderes?	236
	IX. Hva betyr det at løslatelsen er på prøve?	236
	X. Brudd under prøveløslatelse	237
<u>Kapittel 30</u>	<u>Varsel til fornærmede eller etterlatte</u>	<u>238</u>
	I. Generelt om varsel	238
	1. Vilkår og vurdering	239
	II. Hvem kan varsles	240
	1. Fornærmede og etterlatte under 18 år	240
	III. Når det kan varsles og varselets innhold	241
	1. Frigang	241
	2. Permisjon og straffavbrudd	242
	3. Gjennomføring av straff utenfor fengsel (fotlenke og hjemmesoning)	242
	4. Unndragelse av fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner	243
	5. Løslatelse fra fengselsstraff	243
	6. Prøveløslatelse av forvaringsdømte	243
	IV. Klage på beslutning om at varsel skal gis	243

<u>Kapittel 31</u>	<u>Gjenåpning av straffesaker</u>	<u>245</u>
	I. Generelt om gjenåpning	245
	II. Avgjørelser som kan gjenåpnes	245
	III. Hva må jeg gjøre?	246
	IV. Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker	246
	V. Grunnlag for gjenåpning	247
	1. Nye bevis	247
	2. Nye omstendigheter	248
	3. Feil lovanvendelse	249
	4. Feil saksbehandling	250
	5. Særlige forhold	251
	VI. Fornærmedes stilling	251
	VII. Utfallet av saken	251
<u>Kapittel 32</u>	<u>Benådning</u>	<u>252</u>
	I. Hva er benådning	252
	II. Søknadsprosessen	253
	1. Søknad før soning	253
	2. Søknad under soning	253
	III. Innholdet i benådningssøknaden	253
<u>Kapittel 33</u>	<u>Utvisning</u>	<u>255</u>
	I. Utvisning av tredjelandborgere	256
	1. Utvisningsgrunnene	256
	1.1. Oppholdstillatelse i Norge	257
	1.2 Straff i Norge	257
	1.3 Straff i utlandet	257
	2. Forholdsmessighetsvurderingen	258
	2.1 Forholdets alvor	258
	2.2 Betydning vedtaket har for deg	259
	2.3 Betydning for familien din	260
	2.4 Særlig om barn	261
	2.5 Oppsummering	261
	3. Innreiseforbudets lengde	261
	4. Kort om vern mot retur	262
	5. Kort om Schengen informasjonssystem (SIS)	262
	II. Utvisning av EØS-borgere	263
	1. Grunnvilkåret	263
	2. Personlige forhold	264
	3. Forholdsmessighetsvurderingen	265

III. Saksgangen i utvisningssaker	266
1. Nærmere om frister	267
IV. Hvordan svare på forhåndsvarsel	268
V. Hvordan skrive klage	268
VI. Videre klagemuligheter	270
1. Omgjøring	270
2. Klage til Sivilombudsmannen	270
3. Privat søksmål mot staten	270
VII. Hvilken betydning har utvisning for soningen?	270

<u>Kapittel 34</u>	<u>Rett til sosialstønad og trygdeytelser (NAV)</u>	<u>273</u>
--------------------	---	------------

I. Kriminalomsorgens plikt til å ivareta dine rettigheter	273
II. NAV	273
1. Oppbygningen i NAV	274
III. Hvilke trygdeytelser har du krav på under soningen?	274
1. Hvilket NAV-kontor har ansvaret for trygdeytelsene under soning?	275
2. Dagpenger, sykepenger og arbeidsavklaringspenger	275
3. Pensjonsytelser	275
4. Yrkesskade	275
5. Helsetjenester	276
6. Melding til NAV	276
7. Klage	276
7.1 Krav til vedtaket	277
7.2 Hjelp under klageomgangen	277
IV. Sosialstønad	277
1. Generelt om sosialstønad	277
1.1 Subsidær ytelse	278
1.2 Individuell behandling	278
2. Hvilket NAV-kontor har ansvar for sosialhjelp under soning?	278
2.1 Mens man er innsatt og ved løslatelse	278
2.2 Etter løslatelse	278
3. Hvilke ytelser kan du søke på?	279
3.1 Stønad til livsopphold	279
3.2 Stønad i særlige tilfeller	279
3.3 Individuell plan	279
4. Stønadsformer for sosialstønad	279
5. Utgifter man kan søke sosialstønad for	280
5.1 Gjeld	280
5.2 Husleie, renter og avdrag på boliglån	280
5.3 Klær	281

5.4 Toalettartikler m.m.	281
5.5 Hårklipp	281
5.6 Nødvendig legehjelp og medisiner	281
5.7 Tannbehandling	281
5.8 Utgifter til sports- og fritidsaktiviteter	282
5.9 Utdanning	282
5.10 Telefonutgifter	282
5.11 Særlige hjelpemidler	283
5.12 Permisjoner og fremstillinger	283
5.13 Jule- og fødselsdagsgaver	283
6. Klage	283
<u>Kapittel 35</u>	<u>Håndtering av gjeld</u>
	284
I. Gjeld i fengsel	284
II. Hvordan skaffe kontroll over gjeld	285
1. Første steg: Informasjon om gjelden	285
1.1 Foreldet gjeld	286
2. Andre steg: Oversikt over gjelden	286
3. Tredje steg: Kontroll over gjelden	286
3.1 Krav du er uenig i: Bestridelse	287
3.2 Krav du er enig i: Forhandling	287
4. Ettergivelse/sletting av gjeld	289
III. Gjeldsordning	290
1. Hva er en gjeldsordning?	290
2. Vilkår for gjeldsordning	290
2.1 Varig ute av stand	291
2.2 Forhold som er til hinder for gjeldsordning	291
2.3 Utenomrettslig gjeldsordning, «eget forsøk»	292
3. Gjeldsforhandlinger	293
3.1 Økonomiske forpliktelser under gjeldsforhandlingene	293
4. Økonomiske forpliktelser i gjeldsordningsperioden	294
4.1 Inntekt	294
4.2 Bolig	294
4.3 Endring av gjeldsordningen	294
5. Etter gjeldsordningsperioden	295
IV. Maler	296
Mal 1: Oversikt over gjeld	296
Mal 2: Gjeldsoversikt	297
Mal 3: Bestridelse	298
Mal 4: Forespørsel om betalingsutsettelse og rentefrys	299

	Mal 5: Forespørsel om nedbetalingsavtale	300
<u>Kapittel 36</u>	<u>Menneskerettigheter og straffegjennomføring</u>	<u>303</u>
	I. Innledning	302
	II. Generelt	303
	1. Kilder	303
	2. Talking	304
	III. Enkelte rettigheter	305
	1. Frihetsberøvelse	305
	2. Umenneskelig eller nedverdiggende behandling	306
	2.1 Generelt	306
	2.2 Isolasjon	307
	2.3 Andre forhold	307
	3. Privatliv og familieliv	307
	3.1 Generelt	307
	3.2 Om sikkerhet	308
	3.3 Om isolasjon	308
	3.4 Om besøk	309
	3.5 Om valg av fengsel	309
	3.6 Om kommunikasjon	309
	3.7 Om permisjon	309
	3.8 Om helse	310
	4. Ytringer, motta opplysninger m.m.	310
	5. Religion	311
	6. Barn	312
	7. Diskriminering	312
	IV. Kontroll	313
	1. Generelt	313
	2. Klageordninger	313
	2.1 Den europeiske menneskerettighetsdomstol	313
	2.2 FNs menneskerettighetskomité	315
	3. Overvåkningsordninger	315
	3.1 Sivilombudsmannen	315
	3.2 Den europeiske torturforebyggingskomiteen	316
	3.3 FNs torturkomite	316
	3.4 FNs menneskerettighetskomité	316

	3.5 FNs barnekomité	316
<u>Kapittel 37</u>	<u>Fengselspolitikk</u>	<u>317</u>
	I. Hva er fengselspolitikk	317
	II. Hvordan nå politisk ut til samfunnet	318
	III. Hvordan arbeide rettspolitisk i fengselet	319
	IV. Hvordan arbeide rettspolitisk gjennom organisasjoner	319
<u>Kapittel 38</u>	<u>Om Jussbuss</u>	<u>320</u>
	I. Hva er Jussbuss?	320
	1. Hva jobber Jussbuss med?	320
	1.1 Saksbehandling	320
	1.2 Rettspolitikk og forskning	320
	2. Hvordan Jussbuss jobber med sakene	321
	3. Gruppene – hvilke saker de kan hjelpe til med og hvordan	321
	3.1 HOG: Husleie og gjeld	321
	3.2 SAG: Sosial-, trygde- og arbeidsrett	322
	3.3 INNVA: Utlendingsrett	322
	3.4 FEG: Fengselsrett	322
	4. Kontakt med Jussbuss og andre rettshjelpstiltak	324
	4.1 Saksmottak og åpningstider	324
	4.2 Andre studentdrevne rettshjelpstiltak	324
<u>Kapittel 39</u>	<u>Organisasjoner</u>	<u>326</u>
	KROM – Norsk forening for kriminalreform	326
	SON – Straffedes organisasjon i Norge	327
	FFP – For Fangers Pårørende	327
	Røde Kors' visitortjeneste	327
	Nettverk etter soning	328
	WayBack	329
	Stiftelsen Retretten	329
	FRI-prosjektene ved Kirkens Bymisjon	330
	<u>Kontaktinformasjon</u>	<u>331</u>
	<u>Stikkord</u>	<u>343</u>

Kapittel 1

Politivhør

Denne boken omhandler først og fremst hva som skjer under soningen, men vi mener det også er viktig å si noe om det som skjer før soningen starter. De 5 første kapitlene vil derfor gi en oversikt over politivhør, arrestasjon, fengslingsmøte/varetektsfengsling, opphold i varetekt og dom.

De første timene etter at du blir arrestert er av stor betydning. Politiet vil som regel ønske å avhøre deg i denne fasen. Det du sier og gjør i denne tiden kan få mye å si for hvordan det går med saken din.

I. Innkalling til politivhør

Når du blir mistenkt eller anmeldt for noe, er det oftest slik at du først blir innkalt til avhør. Dette kan skje i forbindelse med at du arresteres, men også i andre sammenhenger. Målet med avhøret er gjerne å finne ut om de skal sikte deg. Politiet skal gjøre deg kjent med hva saken gjelder, samt gjøre deg kjent med retten til å la deg bistå av forsvarer under avhør, før avhøret starter.

Straffeprosessloven § 230 første og tredje ledd, § 232 første ledd og straffeloven § 162

Du har ingen plikt til å forklare deg for politiet og det er derfor ikke straffbart å nekte å snakke under avhør. Det eneste du har plikt til er å oppgi navn, fødselsdato, adresse, samt hva du arbeider med eller hva du studerer. Du behøver eksempelvis ikke si hvem som er arbeidsgiveren din eller hvilken skole du går på. Selv om du ikke har forklaringsplikt, plikter du likevel etter innkalling å møte på politistasjon eller lensmannskontor for å avklare om du er villig til å forklare deg for politiet.

Straffeprosessloven § 232 tredje ledd

Hvis du er under 18 år, bør en verge som regel få lov til å være til stede under avhøret og gis mulighet til å uttale seg.

Straffeprosessloven § 92 annet ledd

Under det eventuelle avhøret kan politiet ikke komme med verken løfter, trusler eller tvang. Du skal gis anledning til å få vanlige måltider og nødvendig hvile.

II. Forklaringen din

Hvorvidt det er lurt av deg å forklare deg eller ikke, avhenger av hvorfor du er arrestert, hvordan politiet går frem under avhøret og din rolle i saksforholdet. Er du uskyldig vil det for din egen del som regel uten unntak være lurt å gi forklaring. Dette er fordi din forklaring da gjerne fører til at saken henlegges.

Hvis du finner det fornuftig å avgi forklaring under avhør, er det en del ting det kan være greit å huske på:

- Tenk deg godt om før du sier noe. Du bør ikke avgi en forklaring som du siden må endre. Dette gjelder også om forhold eller detaljer som ikke er direkte knyttet til det du er mistenkt for.
- Ikke si at du er enig eller gi inntrykk av at du er enig, dersom du ikke er helt sikker på at dette er riktig.
- Si fra dersom du tror at du kanskje kan ha misforstått noe av det politiet sier eller at du tror noe av det du har sagt kan misforstås.
- Dersom politiet stresser deg til å avgi svar før du har fått tenkt deg godt om, bør du vente med å svare til du har fått ryddet i tankene dine. Bruk den tiden du trenger. Husk at du ikke har plikt til å forklare deg. Husk også på at det du sier i avhør kan brukes mot deg i en eventuell sak og at du da vil bli konfrontert med det du har sagt.

Hvis du blir sliten eller av andre grunner har behov for en pause, så be om det. Under lange avhør har du krav på pauser.

Selv om du blir lovet mildere behandling, eller å få slippe arrestasjon dersom du er samarbeidsvillig og enig med politiet under avhør, kan du ikke være sikker på at løftene blir holdt. Husk at hvis saken kommer for retten vil ikke domstolen nødvendigvis ta hensyn til hva som eventuelt har blitt lovet av politiet. Skulle de likevel love deg noe, bør du sørge for å få det skriftlig.

Straffeprosessloven § 233

Hvis du tilstår under avhør, skal politiet spørre deg om du erkjenner straffeskyld. Straffeskyld betyr at du mener at du har forbrutt deg mot en lovbestemmelse og at det ikke er grunner som kan tale for å frikjenne deg. Hvis du eksempelvis mener at du ikke var tilregnelig i gjerningsøyeblikket eller at det var selvforsvar, er det viktig at du svarer nei på spørsmålet om straffeskyld. Hvis du er usikker bør du ta betenkningstid.

Dersom du velger å avgi forklaring, skal denne skrives ned av politiet i en avhørsrapport. Forklaringen blir så lest opp eller du kan lese den selv dersom du foretrekker det. Du blir deretter bedt om å underskrive avhørsrapporten. Det er viktig at du leser nøye gjennom det som er skrevet. Sjekk at det som står er det du mener å ha forklart. Hvis du er uenig i noe av det som står der eller mener at det er upresist, må du si fra med en gang slik at dette skrives ned på forklaringen.

Straffeprosessloven
§ 230 tredje og femte ledd

Det er igjen grunn til å minne om at det du velger å si under avhøret kan få stor betydning for en eventuell rettsak. Dette gjelder særlig det som står i den skrevne forklaringen, men også annet du har sagt kan få betydning. Selv om du ved eventuelle senere avhør går bort fra den første forklaringen, står alltid denne sterkt. Du kan dermed risikere at den minst heldige forklaringen er den som blir vektlagt. Dersom du endrer forklaring underveis, eller det på andre måter er uoverensstemmelser mellom det du sier i ulike avhør, kan dette også få en negativ betydning for din troverdighet. Dersom du er usikker på om du bør gå i avhør kan det være lurt å snakke med en advokat.

III. Advokat og tolk

Straffeprosessloven
§ 98 første ledd,
§ 100 annet ledd

Du har rett til å ha med en advokat under politiavhøret. Dersom du er pågrepet og politiet planlegger å holde deg arrestert i over 24 timer har du rett til advokat på det offentliges regning. Dersom du er under 18 år, har du rett til offentlig betalt forsvarer når det er klart at du ikke vil bli løslatt innen 12 timer. Vedkommende vil også kunne bistå deg ved et avhør. I andre tilfeller vil du kunne få dekket advokat gjennom det offentlige dersom «særlige grunner» taler for dette. Advokaten må da søke om særlig oppnevning. I alvorlige straffesaker vil man ofte få oppnevnt forsvarer som betales av det offentlige. Dette vil også være tilfellet i mindre alvorlige saker dersom det er særlige forhold som taler for det. Hvis du er usikker kan du ta kontakt med en advokat før avhøret. Hvis det blir tatt ut tiltale og det blir hovedforhandling, skal du ha advokat på det offentliges regning. Det er imidlertid noen unntak også her. Se mer om retten til advokat i kapittel 7.

Påtaleinstruksen § 9-4

Hvis du har språkproblemer, har politiet plikt til å skaffe deg en tolk. Tolken skal være en nøytral part som bare oversetter politiets spørsmål og dine svar. Han eller hun skal altså ikke selv ta

stilling til det som blir sagt under avhøret. Det er politiets ansvar å innkalle tolk dersom det er behov for det.

EMK art. 6 nr. 3 a

Hvis du på tross av tolkens hjelp har problemer med å forstå det som sies i avhøret, eller tolken ikke forstår dialekten du snakker, bør du sørge for at dette skrives ned i forklaringen, eller be om en annen tolk. Dette er viktig slik at du ikke senere blir konfrontert med uttalelser som er avgitt uten at du har skjønt helt hva du har blitt spurt om.

Kapittel 2

Arrestasjonen

I. Hvilken rett har politiet til å arrestere deg?

1. Firetimersregelen

Politi-loven § 8

Politi-et kan ta deg med inn til stasjonen og holde deg der i inntil 4 timer.

Du behøver ikke være mistenkt for en forbrytelse. Det er tilstrekkelig at de mener du har forstyrret den alminnelige ro og orden, nektet å fjerne deg fra et sted på tross av at du har blitt bedt om det, at de tviler på at du har oppgitt ditt riktige navn, fødselsdato, fødselsår, stilling eller bopel, eller at de finner deg i nærheten av et sted hvor det nylig har vært utført en kriminell handling. De har imidlertid ikke lov til å holde deg i mer enn 4 timer etter denne bestemmelsen. Tidsfristen begynner ikke å løpe før etter at du er registrert på stasjonen. Oppholdet i politibilen regnes altså ikke med. Politiet skal likevel ikke holde deg tilbake lenger enn nødvendig.

2. Anholdelse ut over fire timer

Straffeprosessloven §§ 171-174

Hvis politiet skal kunne holde deg i mer enn 4 timer, må det være basert på at de mistenker deg for en bestemt forbrytelse eller forseelse. Den forbrytelsen de mistenker deg for, må kunne føre til mer enn 6 måneders fengsel. Det er imidlertid unntak fra dette, for eksempel hvis du tas på fersk gjerning. Det er den maksimale tiden den aktuelle forbrytelsen kan gi som er av betydning, altså den øvre strafferamme, ikke hva du i det konkrete tilfellet kan komme til å få av straff. Du har krav på å få vite hva de mistenker deg for.

Når du arresteres etter disse bestemmelsene, regnes du som siktet. Dette gjelder uansett om politiet bruker betegnelsen siktet eller ikke. Når du blir siktet, gir dette deg visse rettigheter.

Straffeprosessloven
§ 183

Hvis politiet holder deg arrestert uten at lovens vilkår er oppfylt, er dette en ulovlig frihetsberøvelse. Se punkt IV for hva du kan gjøre dersom du mener du er urettmessig behandlet av politiet.

II. Ting det er greit å vite i forbindelse med arrestasjonen

1. Selve arrestasjonen

Straffeloven § 155
og § 156
Politiloven § 7 jf. § 30

Dersom du blir arrestert, kan det være greit å vite at du ikke bør sette deg til motverge. Da kan du lett risikere å bli dømt for å hindre politiet i å utføre en tjenestehandling eller politivold. Dette gjelder selv om du mener at politiet bruker mer makt enn nødvendig. Eventuelle innsigelser mot behandlingen bør heller reises på et senere tidspunkt. Du har en omfattende plikt til å følge politiets ordre. Hvis du motsetter deg slik ordre, kan du bli straffet med bøter eller fengsel.

2. Hva har du plikt til å oppgi og å få vite?

Straffeloven § 162

På forespørsel plikter du å oppgi korrekt navn, fødselsdato, adresse og hva du studerer eller arbeider med. Dersom du ikke gir disse opplysningene kan du bli straffet.

Politiloven § 20
sjette ledd

Du har krav på å få vite en polititjenestemanns navn eller tjenestenummer, grad eller stilling så langt tjenesteforholdene tillater det.

3. Har du rett til å underrette andre hvis du blir arrestert?

Straffeprosessloven
§ 182

Du har ikke krav på selv å få varsle dine pårørende om at du er arrestert, men du kan navngi en person som skal få beskjed. Politiet plikter da å kontakte vedkommende, med mindre det ville anses for å være til vesentlig skade for etterforskningen å gjøre dette. Hvis politiet mener underretning kan føre til slik skade, avgjøres spørsmålet om meddelelse første gang du er i fengslingsmøte. Politiet kan, dersom de finner det forsvarlig, gi deg lov til å ringe selv hvis du spør om dette.

Hvis du ikke ønsker at noen skal få vite om arrestasjonen vil ingen bli varslet, med mindre særlige grunner taler for det. Er du mindre-årig vil politiet som regel kontakte dine pårørende uansett om du vil eller ikke.

Det er viktig å presisere at det ikke vil bli gitt varsel dersom du kun er innbrakt etter firetimersregelen, fordi dette ikke regnes som en arrestasjon. Du kan lese om firetimersregelen i punkt I.1.

4. Ansvar for barn

Hvis du har ansvar for barn, bør du be om å få ringe en som kan ta seg av barnet. Dette er også viktig for å unngå at barnevernet blir koblet inn. Barnevernet blir likevel rutinemessig varslet ved mistanke om særlige straffbare forhold.

5. Eiendelene dine, ransaking m.m.

Straffeprosessloven
§ 178

Når politiet arresterer deg kan de ta fra deg penger og andre verdisaker. Det kan være gjenstander de mener du kan skade deg selv eller andre med, ting de tror kan tjene som bevis i saken, samt de eventuelle gjenstander du har som er ulovlig å eie. Ved løslatelse har du krav på få tilbake alt du hadde som er lovlig å eie, med mindre det skal brukes som bevis i saken.

Straffeprosessloven
§ 207

Politiet skal så vidt det er mulig gi deg kvittering for det som blir besluttet beslaglagt. Dette kan være av betydning eksempelvis hvis du mener at beslaget er ulovlig, eller du av andre grunner mener det er viktig å få en oversikt over hva som blir tatt fra deg. En kvittering kan være nyttig blant annet dersom du velger å bringe saken inn for retten med påstand om ulovlig beslag og politiet hevder at det ikke er tatt beslag.

Straffeprosessloven
§§ 197, 198, 200, 201

I utgangspunktet skal politiet ha forhåndstillatelse fra retten før de kan kreve å få ransake eksempelvis boligen din eller deg som person. Unntaket er dersom politiet følger såkalte «ferske spor» eller det er grunn til å tro at bevis vil gå tapt dersom ransaking ikke foretas umiddelbart. Politiet har plikt til å fortelle deg hvorfor de ønsker å ransake. Dersom det er du som skal ransakes, kan du be om at ransakingen gjøres av en person av samme kjønn som deg.

Hvis du mener at det er foretatt en urettmessig ransaking, bør du vurdere om det er grunnlag for å kreve erstatning for den behandlingen du er blitt utsatt for. Har du en advokat bør du snakke om dette med vedkommende.

6. Fingeravtrykk, foto og DNA

Straffeprosessloven
§ 160

Hvis politiet mistenker deg for et forhold som kan medføre mer enn bøtStraff, kan de kreve å få registrere deg ved å ta fingeravtrykk og fotografi.

Straffeprosessloven
§ 157

Straffeprosessloven gir i tillegg politiet adgang til å underkaste deg kroppslig undersøkelse, for eksempel ta blodprøve, dersom dette antas å være av betydning for sakens opplysning og det ikke fremstår som et uforholdsmessig inngrep. Hvis du ikke samtykker skal politiet i utgangspunktet innhente kjennelse fra retten, men det er unntak for de tilfeller der man mener at formålet med undersøkelsen vil gå tapt dersom man må vente på en slik kjennelse.

Straffeprosessloven
§ 158

Politiet kan videre innhente biologisk materiale fra deg med sikte på å gjennomføre en DNA-analyse.

Politiregisterloven
§ 12

Politiregisterloven gir dessuten politiet adgang til å opprette et DNA-register over straffedømte personer. DNA-prøver kan innhentes selv om personen ikke kan dømmes, for eksempel fordi vedkommende var under den kriminelle lavalderen eller at han/hun ble erklært sinnssyk i gjerningsøyeblikket.

III. Rett til forsvarer

Straffeprosessloven
§ 98

Dersom du er innbrakt av politiet på grunnlag av firetimersregelen, har du ingen rett til å kontakte advokat. Er du mindreårig skal imidlertid dine foresatte varsles. Hvis du derimot er innbrakt som siktet for en straffbar handling, har du alltid rett til å få snakke med en advokat etter eget valg. Politiet har plikt til å informere deg om din rett til advokat. Gratis advokat får du imidlertid først når det er klart at du ikke vil løslates innen 24 timer etter pågripelsen. Dersom du er mindreårig gjelder det samme når det er klart at du ikke vil løslates innen 12 timer.

IV. Maktmisbruk og feil fra politiets side

Hvis du har vært i kontakt med politiet i forbindelse med innbringelse, avhør eller arrestasjon, kan det hende at du mener at det er benyttet unødvendig makt eller at det er begått andre feil. Dersom du ønsker å gjøre noe med dette, må du inngi en anmeldelse til det politikammeret du mener har gjort noe galt. Saken vil da bli

etterforsket av spesialenheten for politisaker (spesialenheten). Politiet skal, dersom du spør, opplyse deg om muligheten til klage.

Vil du ha hjelp i forbindelse med en slik anmeldelse kan du kontakte en advokat. Du kan finne lister over advokater i ditt område på www.advokatenhjelperdeg.no.

Kapittel 3

Fengslingsmøte og varetektsfengsling

Straffeprosessloven
§ 183

Mange som blir arrestert, avhøres og settes på glattcelle, men slipper ut etter noen timer. Da er det ikke aktuelt med fengslingsmøte. Om politiet ønsker å holde deg i varetekt, skal det som hovedregel avholdes et fengslingsmøte innen 48 timer etter pågripelsen. Unntak fra 48-timersregelen kan i utgangspunktet bare gjøres dersom det foreligger særlige omstendigheter. I praksis skjer dette likevel av og til. Hvis du for eksempel pågripes i eller før helgen, kan det skje at du blir sittende til mandag uten at du har vært i tingretten, selv om det også gjennomføres fengslingsmøter på lørdager. Overføring fra glattcelle til ordinær fengselsplass skal skje innen 48 timer, men også her ser man i praksis at fristen oversettes fordi overføringen som regel skjer først etter fengslingsmøtet. Du kan snakke mer om disse fristene med forsvareren din.

Fengslingsmøtet vil bli holdt i tingretten nær der du sitter i arrest. I fengslingsmøtet vil kun spørsmålet om varetektsfengsling bli avgjort. Det vil ikke bli avgjort om du anses som skyldig i det du er siktet for. Likevel kan det som blir sagt i fengslingsmøtet ha stor betydning for hvordan det vil gå videre med saken din. For eksempel kan forklaringen din fra fengslingsmøtet bli lest opp under hovedforhandlingen, dersom du der avgir en forklaring som avviker fra det du tidligere har sagt.

Hvis du blir idømt fengselsstraff, vil den tiden du har vært i varetekt bli trukket fra soningstiden. Dersom du blir arrestert i forbindelse med forholdet du senere får fengselsstraff for, skal også tiden fra pågrepelse til du blir besluttet varetektsfengslet regnes med i soningstiden. Les mer i kapittel 29 om løslatelsestidspunkt.

I. Fengslingsmøtet

Hvordan møtet gjennomføres, kan variere noe fra sted til sted. I det følgende vil vi beskrive hvordan møtet som regel vil foregå.

Straffeprosessloven
§§ 90-93, 184 flg.

Politiet vil starte med å legge frem hva de mener du har gjort og hvilke lovbestemmelser de mener du har brutt. Deretter forklarer politiet hvorfor de mener du skal sitte i varetekt.

Det er så tid for utspørring av deg. Du vil først bli avhørt av dommeren, deretter av politiet og til slutt av forsvareren din. Du har ikke noen plikt til å oppgi annet enn navn, fødselsdato, stilling og adresse. I hvilken grad det vil lønne seg for deg å gi en videre forklaring, bør du diskutere med advokaten din i forkant av fengslingsmøtet.

II. Vilkår for når politiet kan kreve varetektsfengsling

Straffeprosessloven
§§ 171-173, 184 flg.

Politiet må for det første ha skjellig grunn til å mistenke deg for å ha gjort en bestemt straffbar handling, før de krever varetektsfengsling. Med skjellig grunn menes at det foreligger sannsynlighetsovervekt for at du har begått den straffbare handlingen.

For det andre må forholdet kunne føre til mer enn 6 måneders fengselsstraff. Dette utgjør de generelle vilkårene for varetektsfengsling. Videre må det enten være fare for at du vil flykte, ødelegge bevis eller begå nye straffbare handlinger. Dersom du har tilstått en svært alvorlig forbrytelse eller det foreligger svært sterke bevis mot deg for dette, kan allmennhetens rettsfølelse også brukes som grunnlag for varetektsfengsling. Det holder at ett av disse tilleggsvilkårene er oppfylt.

Hvis politiet kommer til å reise forvaringssak eller sak om overføring til tvungent psykisk helsevern som følge av det du er siktet for, kan også dette begrunne varetekt. Disse betingelsene er skjønnsmessige, og det innebærer at dommeren må foreta en konkret helhetsvurdering for å avgjøre om det er grunnlag for varetektsfengsling i ditt tilfelle.

Har politiet klare bevis mot deg, og det er grunn til å tro at du vil få en streng ubetinget straff, vil du normalt bli varetektsfengslet. I praksis blir man varetektsfengslet frem til politiet har hatt tid til å etterforske saken nærmere, slik at faren for bevisforspillelse

reduseres. Dersom fengslingen er begrunnet i gjentakelsesfare eller unndragelsesfare, vil politiet ofte bejære deg varetektsfengslet helt frem til hovedforhandlingen.

III. Mulighetene for å slippe varetektsfengsling

Straffeprosessloven
§§ 170 a, og § 174
Påtaleinstruksen kapittel 9

Du kan unntaksvis slippe varetekt, selv om vilkårene er oppfylt. Dette er imidlertid meget uvanlig, men kan skje dersom retten mener at varetektstiden vil være spesielt belastende for deg sammenlignet med andre. Eksempler på dette kan være at du har fast arbeid som du kan risikere å miste, at du må avbryte en utdanning, at du er under 18 år eller er meget gammel, at du har familieforpliktelser, eller at du er alvorlig syk. Dette er forhold retten kan ta hensyn til, men det er ingen automatikk i at du slipper varetekt selv om en av disse grunnene er til stede. Et alternativ kan være at varetektstiden settes kortere enn det politiet i utgangspunktet ønsker.

Straffeprosessloven
§ 181 og § 188

Et alternativ til varetekt, er at du ilegges meldeplikt. Dette innebærer at du må melde deg til politiet til bestemte tider, at du ikke skal forlate et bestemt område, eller lignende. Dersom meldeplikt skal ilegges, må du si deg enig i vilkårene for å bli løslatt. Løslatelse mot kausjon, deponering og pantsettelse blir i praksis ikke brukt i Norge.

IV. Brev og besøk

Straffeprosessloven
§ 186

Om retten mener at bevis i saken kan bli ødelagt hvis du får ha kontakt med noen utenfor fengselet, kan dommeren bestemme at du ikke får motta brev og/ eller besøk. Selv om du har brev- eller besøksforbud, har du normalt rett til å se på tv, høre på radio eller lese aviser. Retten kan imidlertid nekte deg også dette, samt bestemme at all kontakt gjennom besøk, telefon og lignende skal gjennomføres under kontroll av politiet. Du har uansett krav på ukontrollert skriftlig og muntlig korrespondanse med din forsvarer. Les mer i kapittel 4 om opphold i varetekt.

V. Fullstendig og delvis isolasjon under varetekt

Straffeprosessloven
§ 186 og § 186 a

Det er gitt regler om delvis og fullstendig isolasjon i straffeprosessloven. Reglene om varetekt i isolasjon skal dels sikre en mer trygghetende behandling av spørsmålet om hvorvidt varetektsinnsette skal undergis fullstendig eller delvis isolasjon.

Fullstendig isolasjon vil si at den fengslede utelukkes fra felleskap med alle andre innsatte. Ved delvis isolasjon utelukkes den fengslede fra samvær med bestemte andre innsatte. Det er gitt egne vilkår for fullstendig isolasjon som er strengere enn for delvis isolasjon, brev- og besøksforbud og andre forbud og restriksjoner. I tillegg er det gitt regler om varetektsfradrag ved fullstendig isolasjon, se nedenfor.

1. Fullstendig isolasjon

Straffeprosessloven
§ 186 a første ledd

Ved fullstendig isolasjon skal den fengslede utelukkes fra felleskap med alle andre innsatte. Fullstendig isolasjon kan kun besluttes når fengslingsgrunnen er bevisforspillelsesfare. De øvrige fengslingsgrunnene etter straffeprosessloven kan altså ikke brukes for å oppnå fullstendig isolasjon (se avsnitt II ovenfor). I tillegg må det være en «nærliggende fare» for at den siktede vil forspille bevis dersom han ikke holdes fullstendig isolert. Man kan med andre ord ikke holdes fullstendig isolert hvis varetektsfengsling i seg selv er nok til å hindre bevisforspillelse, eller hvis det er tilstrekkelig med delvis isolasjon.

Straffeprosessloven
§ 170 a

Isolasjon skal kun benyttes når alle lovens vilkår er oppfylt, og kan ikke benyttes dersom det etter sakens art og forholdene ellers vil være et uforholdsmessig inngrep.

På grunn av de kjente skadevirkningene ved isolasjon, skal fullstendig isolasjon ikke brukes mer enn strengt nødvendig. Både påtalemyndighetene og retten har ansvar for at fullstendig isolasjon bare skal vare så lenge det er tilstrekkelig grunn til det, og isolasjonen ikke må anses for å være et uforholdsmessig inngrep. Det understrekes også at det er særlig viktig å holde rede på hvordan isolasjonen virker på den siktede, om nødvendig ved hjelp av legeundersøkelse. Her har også forsvareren din en viktig rolle.

Straffeprosessloven
§ 186 a første ledd
Straffeprosessloven
§ 186 a andre ledd

Hvis du er under 18 år kan du ikke underlegges fullstendig isolasjon.

Retten skal alltid sette en bestemt tidsfrist for isolasjonen. Fristen skal være så kort som mulig, og må, når isolasjon besluttes første gang, ikke overstige 2 uker. Retten skal i hver sak vurdere om fristen skal settes kortere enn 2 uker, og lengstefristen på 2 uker skal ikke virke som en automatisk frist.

Straffeprosessloven § 170 a

Fristen som settes kan forlenges med inntil 2 uker om gangen. Dersom etterforskningens art eller andre særlige omstendigheter tilsier at fornyet prøving etter 2 uker vil være uten betydning, kan retten ved forlengelse sette en lengre frist, men ikke lengre enn 4 uker av gangen. Også her skal prinsippet om uforholdsmessighet veie tungt. Retten kan derfor ikke beslutte isolasjon hvis det er grunn til å tro at isolasjon vil være en så stor belastning at det blir et uforholdsmessig inngrep.

Straffeprosessloven § 186 a tredje ledd bokstav a

Videre er det innført lengstefrister for hvor lenge isolasjonen kan vare totalt som er knyttet til hvilken straffbar handling siktelsen gjelder. Når siktelsen gjelder en straffbar handling som kan medføre straff av fengsel inntil 6 år, kan den siktede ikke holdes isolert i et sammenhengende tidsrom på mer enn 6 uker. Dersom siktelsen gjelder flere straffbare handlinger som samlet kan føre til en straff av mer enn 6 års fengsel, og tungtveiende hensyn gjør det nødvendig, kan den fengslede likevel holdes fortsatt isolert utover 6 uker.

Straffeprosessloven § 186 a tredje ledd bokstav b

Gjelder siktelsen en straffbar handling som kan medføre høyere straff enn fengsel i 6 år, kan den siktede ikke holdes isolert i et sammenhengende tidsrom på mer enn 12 uker. Dersom tungtveiende hensyn gjør det nødvendig, kan den fengslede likevel holdes isolert utover 12 uker.

2. Delvis isolasjon

Ved delvis isolasjon skal innsatte utelukkes fra samvær med bestemte innsatte.

Straffeprosessloven § 186 andre ledd

Delvis isolasjon er regulert i straffeprosessloven § 186. Det er imidlertid ikke gitt egne vilkår for bruk av delvis isolasjon. Dermed gjelder de samme vilkår som for forbud og restriksjoner for øvrig etter straffeprosessloven § 186a første ledd, hvor det følger at hensynet til etterforskningen kan tilsi bruk av delvis isolasjon.

Straffeprosessloven § 170 a

Delvis isolasjon skal brukes med varsomhet, og skal kun besluttes når det er tilstrekkelig grunn til det. Bruk av isolasjon vil dermed bare være praktisk når noen er fengslet på grunn av bevisforspillelse, og varetektsfengsling i seg selv ikke er tilstrekkelig til å hindre den siktede i å forspille bevis. Videre kan isolasjonen ikke være et uforholdsmessig inngrep. Ved denne vurderingen må man se på både den totale bruken av forbud og restriksjoner etter straffeprosessloven § 186, og på hvor lenge den delvise isolasjonen har vart.

I denne sammenheng er det av betydning hvilket omfang isolasjonen har og hvilken belastning den innebærer for den siktede.

Straffeprosessloven
§ 186 annet ledd

Det vil kunne variere hvor mange man nektes samvær med. Ytterpunktene kan være at man nektes samvær med en person, for eksempel en medsiktet i samme sak, eller at man bare gis rett til samvær med en eller noen få personer. Retten kan overlate til påtalemyndighetene å bestemme hvilke innsatte den fengslede skal utelukes fra samvær med.

3. Varetektsfradrag

Straffeloven § 83

Dømte personer som har vært undergitt frihetsberøvelse i forbindelse med saken sin, skal ha et fradrag i straffen som tilsvarer antallet dager de har vært frihetsberøvet. Det skal gis et ekstra fradrag i straffen i de sakene hvor den siktede har vært underlagt frihetsberøvelse i fullstendig isolasjon. Opphold i politiarrest gir fradrag tilsvarende fullstendig isolasjon. Den domfelte har et absolutt krav på fradraget - spørsmålet er ikke overlatt til rettens skjønn.

Med fullstendig isolasjon siktes det først og fremst til isolasjon etter straffeprosessloven § 186 a (se ovenfor under punkt V 1.) Innsettelse i politiarrest innebærer også ofte i praksis at den siktede blir holdt fullstendig isolert. I slike tilfeller skal også isolasjonen gi krav på ekstra fradrag.

Straffeloven § 83

Tilleggsfradraget for fullstendig isolasjon skal tilsvare 1 dag for hvert påbegynte tidsrom av 2 døgn som den domfelte har vært isolert. En domfelt som har vært isolert i 14 dager under etterforskningen, har altså krav på et ekstra fradrag i straffen på 7 dager. Isolasjonen må ikke ha vart hele det siste døgnet i todagersperioden for å gi et ekstra fradrag. Det er tilstrekkelig at dette døgnet er påbegynt. Beregningen starter fra det klokkeslettet isolasjonen startet, ikke fra midnatt det aktuelle døgnet. Det er i tillegg vektlagt at det må legges opp rutiner som sikrer at klokkeslettet går nøyaktig frem av saksdokumentene. Fradraget på grunn av isolasjon kommer i tillegg til fradraget etter straffeloven § 83 første ledd. Etter straffeloven § 83 første ledd skal man få varetektsfradrag for hele den tiden man har sittet i varetekt. Den som løslates etter 14 dager i fullstendig isolasjon, har dermed krav på et samlet fradrag på 21 dager. Ved delvis isolasjon gis det ikke en automatisk rett til fradrag, men retten vil ved straffutmålingen kunne ta hensyn til at den siktede har vært underlagt delvis isolasjon.

VI. Forsvareren din

Straffeprosessloven
kapittel 9

I fengslingsmøtet har du rett på en forsvarer (advokat) som blir betalt av det offentlige. Forsvarerens oppgave er å ivareta dine interesser og fremheve forhold som taler for at du bør løslates. Om du ønsker en spesiell advokat, kan du få det dersom vedkommende har anledning. Advokaten du får i forbindelse med fengslingsmøtet, beholder du så lenge du sitter i varetekt, om du da ikke ønsker å bytte advokat. Før fengslingsmøtet bør du insistere på å få en lengre samtale med forsvareren din. Som regel vil du i praksis kun få noen minutter før fengslingsmøtet begynner.

Om advokaten din glemmer å si noe under møtet, har du selv muligheten til si det. Men rent taktisk kan det være lurt å la advokaten din snakke for deg eller eventuelt be advokaten si det for deg.

VII. Hvor lenge blir du sittende i varetekt?

Straffeprosessloven
§ 185

Du vil normalt ikke bli varetektsfengslet for mer enn 4 uker av gangen. Blir du ikke løslatt, eller saken din ikke kommer opp for retten innen 4 uker, vil det bli holdt et nytt fengslingsmøte om forlengelse av varetekten. I enkelte saker mener politiet at de trenger mer enn fire uker, og da kan dommeren avgjøre å sette en lengre frist. Dette gjelder spesielt de mer alvorlige forbrytelsene, hvor det kreves en mer omfattende etterforskning, eller hvor det foreligger særlige omstendigheter som tilsier at fornyet prøving etter fire uker vil være uten betydning.

Straffeprosessloven
§ 170 a

Ved hvert fengslingsmøte skal det vurderes og avgjøres om betingelsene for å holde deg i varetekt fremdeles er til stede.

Det finnes ingen regel om hvor mange ganger fengslingen kan besluttes forlenget, og i de mest alvorlige, kompliserte sakene forekommer det at man sitter i varetekt i mer enn 1 år.

Dersom politiet mener at de ikke har noen grunn til å holde på deg, skal de beslutte å slippe deg ut fra varetekten.

VIII. Klage (anke)

Straffeprosessloven
§ 184 andre ledd

Avgjørelsen om varetekt skal være begrunnet. Den skal inneholde årsaken til at retten mener du bør varetektsfengsles. Det skal også begrunnes hvorfor de mener det er god grunn til å mistenke deg

for det straffbare forholdet. Det skal også gå frem av kjennelsen at retten har vurdert at fengslingen ikke er et uforholdsmessig inngrep overfor deg. Om du mener det er feil at du skal varetektsfengsles, har du rett til å påklage kjennelsen. Dette må du gjøre før det har gått to uker fra avgjørelsen ble meddelt deg, om ikke en annen tidsfrist er satt. Det er lurt å snakke med forsvareren din før du avgjør om du skal anke fengslingen.

Straffeprosessloven
kapittel 26

Utføringen av anken bør du be advokaten din hjelpe deg med. Anken avgjøres av lagmannsretten, og du må sitte i varetekt til denne er avgjort. I ytterst få tilfeller kan du kreve å legge frem varetektsspørsmålet for Høyesterett, men i praksis skjer dette svært sjelden. Hvis det opprinnelig ble vedtatt at du skulle løslates, kan politiet påklage kjennelsen. Politiet vil som regel be om at du skal sitte i varetekt i perioden fra politiet fremsetter anken til avgjørelsen er tatt (oppsettende virkning). Det er opp til retten å vurdere om politiet skal få dette innvilget.

IX. Varetektsfengsling av barn

Straffeprosessloven § 183
annet og tredje ledd,
§ 184 annet ledd,
§ 185 annet ledd,
§ 186 annet ledd,
§ 186 a første ledd.

Hvis du er mindreårig, altså under 18 år, er fristene og vilkårene for å varetektsfengsle deg strengere enn dersom du er voksen. Du skal fremstilles for retten senest dagen etter pågripelsen. Dersom du er pågrepet i helgen eller på en helligdag kan fristen forlenges med én dag. Barnevernet skal varsles om, og skal som hovedregel møte i, fengslingsmøtet. Du skal som mindreårig heller ikke varetektsfengsles med mindre det er «tvingende nødvendig». Barn skal ikke fengsles for mer enn 14 dager av gangen. De skal som klar hovedregel få motta besøk av nær familie og de skal ikke isoleres.

X. Erstatning ved frifinnelse

Straffeprosessloven
kapittel 31

Varetektstiden kan som tidligere nevnt bli langvarig, og er ofte en veldig hard påkjenning. Om du blir frifunnet etter å ha sittet i varetekt, kan du søke staten om erstatning. Dette kan du også gjøre om saken henlegges. For å bli tilkjent erstatning må du selv sannsynliggjøre at du ikke har foretatt den handlingen du ble mistenkt for å ha gjort. Om du ønsker en slik erstatning, bør du be om hjelp fra en advokat. Du kan finne lister over advokater i ditt område på www.advokatenhjelperdeg.no.

Kapittel 4

Opphold i varetekt

Selv om du varetektsfengsles er det ikke avgjort om du regnes som skyldig i den straffbare handlingen. Varetekt blir ikke betegnet som straff, men for mange er det likevel en av de verste delene av fengselsoppholdet. En viktig grunn til dette er all usikkerheten rundt din egen fremtid. Du vet ikke hvor lenge du blir sittende, hva som skjer ute eller hvordan fengselet fungerer.

Dersom du skulle bli dømt til fengselsstraff, vil tiden du har sittet i varetekt trekkes fra dommen din. Du kan lese mer om dette i kapittel 3.

I. Rutiner i fengselet, fengselets ansatte

Fengselet er et isolert samfunn med sine helt spesielle regler og rutiner. Rutinene kan variere fra fengsel til fengsel, men alle fengslene er i utgangspunktet underlagt de samme reglene om straffgjennomføring. Disse reglene fremgår av straffgjennomføringsloven, forskriftene til loven og retningslinjene.

Straffgjennomføringsloven (strgjfl.) § 46
Retningslinjene til § 46
punkt 46.3

Det står lite om det enkelte fengselets rutiner i selve lovverket. Imidlertid har det enkelte fengsel utarbeidet egne instruksjoner om sine bestemte rutiner. Her er det for eksempel beskrevet når det er mat og når det er adgang til å dusje. Du kan spørre betjentene om innholdet av disse instruksene. Du kan også for eksempel be om toalettsaker, om du ikke har fått det ved innsettelse i cella. Det er også lurt å finne ut når første handledag er, og hvilke rutiner det er for klesvask og sengetøysskift.

Som varetektsinnsatt har du rett til å snakke med fengselets ansatte på lik linje med de som sitter på dom, og fengselet skal ved behov vurdere om du skal få en kontaktbetjent. Les mer i kapittel 8 om kontaktbetjent.

II. Varetektsoppholdet

Strgjfl. § 46 jf.
§ 2 tredje ledd

Som varetekstinnsett må du rette deg etter fengselets regler, slik vanlige domsinnsatte må. Sitter du i varetekt med restriksjoner, skal fengselet særlig legge forholdene til rette, slik at de skadelige virkningene av fengselsoppholdet blir redusert i størst mulig grad.

1. Arbeid, opplæring, program og andre tiltak

Strgjfl. § 49
Forskrift til strgjfl. § 4-3
Retningslinjene til § 49
punkt 49

Du kan ikke pålegges å delta i fellesaktiviteter. Hvis du er interessert, skal fengselet prøve å tilrettelegge det for deg. Sitter du i varetekt med restriksjoner har fengselet plikt til å legge til rette for aktiviteter som ikke omfattes av restriksjonen, for eksempel trening, spill, selvstudier og brevkurs.

Det er også mulighet for å gå på skole i fengselet. Er du midt i utdanningen, eller du tror du kommer til å sitte i varetekt lenge, bør du ta kontakt med skoleavdelingen for å søke på skoleplass. Du har imidlertid ikke krav på et skoletilbud mens du sitter varetektsfengslet.

2. Fremstilling og permisjon

Strgjfl. § 46
Retningslinjene til § 46
punkt 46.6

Som varetekstinnsett vil du som regel ikke bli innvilget fremstilling eller permisjon. Skulle det oppstå spesielle situasjoner, kan du likevel søke om fremstilling. Det er politiet (påtalemyndigheten) som avgjør om fremstilling skal innvilges. De har ansvaret for den praktiske gjennomføringen. Les mer i kapittel 14 om permisjon og fremstilling.

3. Reaksjon

Selv om du sitter i varetekt, kan du bli ilagt reaksjoner etter de samme reglene som gjelder for domsinnsatte. Du kan for eksempel nektes samvær med de andre innsatte, eller miste retten til TV for en periode. Varetektstiden din kan ikke forlenges som en reaksjon. Les mer i kapittel 16 om reaksjon og kapittel 17 om isolasjon.

4. Klagerett

Som varetekstinnsett har du full klagerett på de vedtak som omfatter deg og dine forhold. Hvis du føler deg urettferdig behandlet, eller er usikker på om fengselet har behandlet deg i

henhold til reglene, kan du klage. Du kan spørre om å få hjelp av de ansatte i fengselet til å skrive klagen. Du kan også be advokaten din eller Jussbuss om veiledning. Les mer i kapittel 9 om søknader og klager.

5. Plassering av varetektsinnsatte

Strgjfl. § 47
Retningslinjene til § 47
punkt 47.1

Ved innsettelse i varetekt skal du som hovedregel bli satt i et fengsel nær hjemstedet ditt. Dette gjelder særlig om du har barn, eller er ung. Hvis politiet mener at det kan gå ut over etterforskningen, eller ditt forsvar, kan du likevel bli plassert i et annet fengsel. Plasshensyn vil også gjøre seg gjeldende.

Strgjfl. § 47 og
§ 14 fjerde ledd
Retningslinjene til § 47
punkt 47.2 d)

Om du ønsker å bli overført til et annet fengsel, kan du søke om dette. Årsakene til at du ønsker overføring kan være mange, og fengselet plikter å behandle søknaden din. Politiet vil imidlertid komme med en uttalelse, og deres innstilling vil veie tungt ved behandling av søknaden forutsatt at det er hensynet til etterforskningen som påberopes.

6. Helse

Strgjfl. § 46
Retningslinjene til § 46
punkt 46.4

Som nevnt har du krav på å møte de ansatte i fengselet på lik linje med de andre innsatte. Om du sitter i varetekt med restriksjoner, skal det særlig tas hensyn til. Dette innebærer blant annet at fengselsprest, sosialtjeneste og helsepersonell skal være tilgjengelig for deg.

Strgjfl. § 51
Retningslinjene til § 51
punkt 51.1

Du skal normalt få lov til å få besøk av din egen lege eller tannlege, om du skulle trenge det. Dette må du imidlertid avtale med vedkommende. Fengselet vil se på hvor lenge du har vært pasient hos legen din, og om vedkommende er en spesialist.

Skulle det oppstå akutte situasjoner, må du nok regne med at fengselet kun gir deg mulighet til å få time hos fengselets lege eller tannlege.

Normalt skal du behandles i fengselet, men du kan søke om å bli behandlet utenfor fengselet. Dette gjelder for eksempel om du har en spesiell sykdom som krever spesialkompetanse. Om du mener du trenger behandling av din egen psykolog, fysioterapeut eller annen terapeut, må du dokumentere at du har et særlig behov. Dersom du ikke får den behandlingen du mener du trenger, kan du

klage til fylkesmannen. Du kan ta kontakt med Jussbuss dersom du ønsker mer informasjon om dette.

7. Brev og besøk

Strgjfl. § 52
Retningslinjene til § 52

Vanligvis vil muligheten for brev og besøk være den samme for deg som sitter i varetekt som for vanlige domsinnsatte.

Når du har brev- og besøkskontroll, kan du normalt sende og motta brev. De vil imidlertid bli lest av politiet, som kan nekte å utlevere brev til og fra deg. Du kan også bruke telefon, men politiet må godkjenne de du vil ringe til. Telefonsamtalene vil også kunne overhøres av politiet. Du kan søke om å motta besøk, og fengselet vil da kontakte politiet for å undersøke om besøk kan gjennomføres uten fare for etterforskningen. Det skal tas særlig hensyn til om du har barn.

Straffeprosessloven
§ 186

Det kan avgjøres at besøket skal skje på bestemte vilkår, for eksempel at en politimann overværer besøket. På den måten kan politiet kontrollere hvilken informasjon som kommer ut eller inn i fengselet. Er du underlagt brev- og besøksforbud, vil du verken kunne motta besøk, eller sende og motta brev eller telefonsamtaler. Samtaler og besøk av advokaten din har likevel ingen rett til å kontrollere (les mer i kapittel 13).

Strgjfl. § 46
Retningslinjene til § 46
punkt 46.4

Det kan være godt for deg å ha noen å prate med. Hvis du ikke kan motta besøk eller ringe til noen, kan du søke om å benytte deg av visitorordningen. Dette er frivillige som besøker fengselet til bestemte tider, slik at du skal ha noen utenfor fengselet å snakke med. Ta kontakt med de ansatte i fengselet om du er interessert i å skrive deg på en slik visitorliste.

8. Bruk av egne penger

Strgjfl. § 50
Retningslinjene til § 50

Du kan få bruke egne penger fritt så lenge det er forenlig med ro, orden og sikkerhet. Er du i fellesskap med andre innsatte, kan fengselet begrense din mulighet til å bruke egne midler om dette forsurer miljøet, for eksempel at pengene fører til misunnelse, og dette igjen går ut over ro, orden og sikkerhet i fengselet.

Pengene du skal bruke i fengselet må settes inn på en egen konto. Kontoinformasjon vil du kunne få av de ansatte i fengselet.

III. Eiendeler og forpliktelser

1. Eiendeler

Hvis du har eiendeler utenfor fengselet som krever ettersyn, bør du prøve å få kontakt med kjente som kan ta seg av eiendelene mens du sitter i varetekt. Du kan eventuelt prøve å formidle kontakt gjennom advokaten din. Fengselets sosialkonsulent kan også brukes. Du kan dessuten spørre politiet om å få ta noen telefoner for å få gitt slik beskjed. Om du har tilsynsfører ved Kriminalomsorgen i frihet, kan det hende at de kan ordne dette for deg.

2. Utgifter

I utgangspunktet må du dekke dine faste utgifter selv om du sitter fengslet.

Situasjonen er annerledes for deg enn for de som sitter på dom, da en varetekt kan komme uventet. Derfor kan du be om at fengselet hjelper deg med å oppfylle forpliktelsene du har utenfor fengselet. Sosialkonsulenten kan for eksempel hjelpe deg med å få kontakt med sosialkontoret på ditt hjemsted for å søke om sosialstønad. Hvis sosialkontoret eller andre myndigheter ikke dekker utgiftene dine, må du regne med å bruke dine egne penger. Les mer i kapittel 34 om rett til sosialstønad.

Du kan kontakte sosialkontoret på hjemstedet ditt dersom du har spørsmål om å få dekket husleie mens du sitter i varetekt. Dersom du må leie ut boligen din, kan du søke om fremstilling for å få ordnet det. Det kan være vanskelig å få slik fremstilling. Får du ikke ordnet forpliktelser utenfor fengselet, kan du spørre om noen andre kan ordne det for deg, for eksempel familie og venner.

IV. Barn

Har du ansvar for barn, er det viktig at du selv straks kontakter noen som kan ta seg av barna mens du sitter i varetekt.

Barnevernloven
§ 4-12 og § 4-20

Barnevernet kan frata deg daglig omsorg hvis du blir fengslet over lengre tid. Derfor er det viktig at du får noen i familien til å hjelpe deg dersom du har aleneomsorgen for barn. Fengslingen er i seg selv ikke tilstrekkelig for at barnevernet griper inn, men det vil

være et tungtveiende moment i en helhetsvurdering av hvor godt egnet du er til å ta deg av barna dine.

At barneverntjenesten fratrar deg den daglige omsorgen for barnet ditt, betyr blant annet at barnet vil bli plassert i fosterhjem eller på institusjon. Det skal som nevnt mye til. Du vil som den klare hovedregel ha krav på samvær med barnet, men det kan også bli bestemt at du ikke skal få muligheten til å se barna dine i det hele tatt. Du kan bare bli nektet samvær med barna hvis det er skadelig for barna. Det er Fylkesnemnda som treffer avgjørelse om omsorgsovertakelse, etter begjæring fra barneverntjenesten. Du vil ha krav på gratis advokat i slike saker for Fylkesnemnda. Du kan også bringe saken inn for domstolen for rettslig overprøving.

Barnevernloven § 7-1

Er du blitt fratatt daglig omsorg av Fylkesnemnda og ønsker å bringe saken inn for retten, bør du så raskt som mulig kontakte advokat. Du kan spørre en ansatt i fengselet om hjelp til å finne en advokat.

Kapittel 5

Dom

I. Politiets muligheter etter endt etterforskning

Når etterforskningen er ferdig, og det finnes et grunnlag for å reise straffesak, kan følgende ting skje:

- påtaleunntatelse
- konfliktråd
- ungdomsstraff og ungdomsoppfølging
- informasjon til barnevernet
- forelegg
- forenklet forelegg
- dom i tingretten (tilståelsesdom eller hovedforhandling)

1. Påtaleunntatelse

Straffeprosessloven § 69
og § 70

Selv om du har tilstått eller politiet har bevis for at du er skyldig, kan saken avgjøres med påtaleunntatelse. Det betyr at du verken blir ilagt forelegg, eller at det blir reist noen straffesak mot deg. Påtaleunntatelse gis i de tilfellene der påtalemyndigheten mener at det foreligger særlige forhold. Ofte er det «førstegangsforbrytelser» som blir avgjort på denne måten, men det finnes flere eksempler på at det er gitt påtaleunntatelse for alvorligere saker hvor siktede har gitt opplysninger som medfører oppklaring av andre saker. Også prosessøkonomiske hensyn kan begrunne en påtaleunntatelse.

Påtaleunntatelsen kan gis med vilkår som du må overholde en bestemt tid. Eksempler på slike vilkår kan være at du forplikter deg til å melde deg for politiet en periode, at du ikke drikker alkohol, eller at du betaler erstatning til den som er fornærmet i saken.

Straffeprosessloven § 71
jf. politiregisterloven § 40

Påtaleunntatelse skal som hovedregel ikke oppgis i ordinær politiattest. Hvis du mener at du er uskyldig kan du kreve at det blir rettssak. Dette må du kreve innen 1 måned etter at du fikk beskjed om påtaleunntatelsen.

2. Konfliktråd

Straffeprosessloven § 71 a
jf. konfliktrådsloven
Konfliktrådsloven §§ 10,
11 og 12

Ved mindre alvorlige forbrytelser hvor det foreligger en tilståelse, kan saken overføres til konfliktrådsbehandling. Det er særlig saker som mindre tyverier eller skadeverk som blir behandlet i konfliktråd.

Dersom politiet mener det er grunnlag for at saken kan behandles i konfliktrådet, vil de i avhør spørre deg om du samtykker til dette.

Hvis den fornærmede også samtykker, er det lagt opp slik at du møter den fornærmede ansikt til ansikt, sammen med en konfliktrådsmekler. Hvis du er under 18 år, har vergen din også rett til å være til stede.

Konfliktrådsloven §§ 17,
18 og 21

Formålet med møtet i konfliktrådet er å finne en løsning, slik at skaden kan gjøres opp ved en frivillig ordning mellom dere to. Dette kan for eksempel være at du betaler erstatning til offeret eller reparerer skaden. Saken er ferdig når avtalen er oppgjort. Hvis ikke meklingen mellom dere fører frem, eller dersom du bryter avtalen, skal påtalemyndigheten varsles og ordinær straffesak kan reises. Saker som ordnes i konfliktrådet havner ikke i strafferegisteret.

3. Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging

Straffeloven kapittel 8 a
Straffeprosessloven § 67
fjerde ledd, jf. konfliktrådsloven kapittel IV

I 2015 kom reaksjonsformene ungdomsstraff og ungdomsoppfølging inn som alternative straffereaksjoner til ungdom mellom 15 og 18 år. Formålet med innføringen er å sikre at ungdom som har begått straffbare handlinger får en merkbar reaksjon, men at bruken av fengselsstraff kun skal benyttes overfor barn der det er vurdert at det ikke er noen annen utvei. Ungdomsstraff og ungdomsoppfølging er reaksjonsformer som ligner på hverandre, men omfanget og varigheten skiller de to. *Ungdomsoppfølging* kan benyttes i de mindre alvorlige tilfellene, mens *ungdomsstraff* er forbeholdt de som dømmes for mer alvorlige straffbare forhold. Gjennomføringstiden er derfor lengre og innholdet mer omfattende dersom man idømmes ungdomsstraff. Både ungdomsoppfølging og ungdomsstraff innebærer at du må delta på et ungdomsstormøte i regi av Konfliktrådet. Videre må du være med på å utforme og følge en ungdomsplan og få oppfølging av et oppfølgingsteam. Ungdomsstraffen kan vare i alt fra 6 måneder til 3 år avhengig av alvorret i de idømte lovbruddene. Gjennomføring av

ungdomsoppfølging og ungdomsstraff krever samtykke fra deg og dine foresatte.

4. Informasjon til barnevernet

Straffeprosessloven
§ 232 a

Hvis du er mellom 15 og 18 år gammel, blir saken din etterforsket på vanlig måte. Med mindre det dreier seg om en bagatellmessig overtredelse, skal påtalemyndigheten underrette barneverntjenesten, og institusjonen din dersom du bor et slikt sted. Det er påtalemyndigheten som avgjør om tiltale skal reises mot deg, men barneverntjenesten skal gis anledning til å uttale seg om tiltale-spørsmålet.

5. Forelegg

Straffeprosessloven
kapittel 20

Hvis du er mistenkt for en mindre alvorlig handling, kan politiet gi deg forelegg (bot og/eller inndragning) i stedet for å reise sak. Det er opp til deg om du vil vedta et forelegg eller ikke.

Straffeprosessloven § 242

Hvis du vedtar forelegget, har det samme virkning som en dom. Du har krav på betenkningstid, som vanligvis er fra 3 til 10 dager. Dette skal stå på forelegget. Du har normalt rett til å se papirene i saken, men du har ikke rett til egen kopi av saksdokumentene.

Hvis du ikke vedtar forelegget, kan politiet reise sak for domstolene. Du har i disse tilfeller ikke rett til fri forsvarer. Unntaksvis kan retten likevel bestemme at du skal få gratis advokat. Les mer i kapittel 7 om advokathjelp.

Selv om du har vedtatt forelegget, kan du innen en viss frist bringe vedtakelsen inn for domstolene. Les mer om dette i avsnittet om anke og ny behandling i punkt III.

6. Forenklet forelegg

Vegtrafikkloven § 31b
jf. tolloven § 16-9
Politiregisterforskriften
§ 30-2

Forenklet forelegg er forelegg som vedtas på stedet. Dette gis for trafikkforseelser og diverse tollsaker. Hvis du ikke vedtar, blir saken anmeldt og får vanlig behandling for domstolene. Forenklete forelegg fremgår ikke av uttømmende politiattest eller vandelsvurdering.

7. Tingretten avsier tilståelsesdom

Straffeprosessloven
§ 248

Dersom du gir en uforbeholden tilståelse, påtalemyndigheten begjærer det og retten ikke finner det betenkelig, kan du få tilståelsesdom hvis du gir ditt samtykke til det, forutsatt at saken din ikke har en strafferamme på mer enn 10 år. Du har krav på forsvarer hvis du kan få mer enn 6 måneders fengsel for det du har gjort, med unntak av noen saker etter vegtrafikkloven. Du kan lese mer om advokathjelp i kapittel 7.

Straffeprosessloven § 99

Tilståelsessaker blir behandlet på en enklere måte enn ved vanlig hovedforhandling i tingretten. Det vil kun være én dommer, og det blir ikke ført vitner for å bevise skyld. Du kan imidlertid be om å få føre vitner som kan ha betydning for straffutmålingen (gjerne noen som kan si noe om at du har endret livsførsel siden du begikk den straffbare handlingen).

Dommeren vil ha tilgang på sakens dokumenter og har i realiteten kun som oppgave å kontrollere at vilkårene for pådømmelse er til stede, og å fastsette en passende straff.

Som hovedregel skal tilståelsesdom gi deg en mildere straff. Dette er begrunnet med at du skal ha noe igjen for å tilstå, samt at du sparer samfunnet for penger ved den enklere behandlingen for politi og domstol. Når en straffesak er egnet for tilståelsesdom, spør politiet i politiavhør den siktede om vedkommende samtykker til å få saken pådømt på denne måten.

8. Hovedforhandling for tingretten eller lagmannsrett

Straffeprosessloven § 5

Alle straffesaker som ikke avgjøres på en av måtene nevnt ovenfor, skal behandles i tingretten.

Straffeprosessloven
§ 278 og § 305

Rettsmøtet der domstolen avgjør om du er skyldig, og eventuelt hva slags straff du skal ha, kalles hovedforhandlingen. Det er dette som er selve rettssaken. Hovedforhandlingen er muntlig. Det vil si at retten bare skal ta hensyn til det som sies og legges frem under hovedforhandlingen.

Straffeloven § 221
annet ledd

Som tiltalt har du møteplikt, men ingen plikt til å forklare deg. Grunnen til dette er at du skal slippe å velge mellom å tilstå og å lyve. Hvis du lyver, er dette ikke straffbart. Som regel vil det være en fordel for deg å avgi forklaring. Du bør benytte den anledning

du har til å gi dommeren ditt syn på saken. Dette er særlig viktig hvis aktor, vitner eller etterforskerne fra politiet sier noe som du mener er galt.

Straffeprosessloven
§ 290

Hvis du i retten har endret forklaringen din fra hva du sa under politiavhørene, vil aktor som regel konfrontere deg med din tidligere forklaring, og lese opp denne i retten. Derfor er det viktig å være nøye med hva du sier og hva som blir skrevet ned når du avgir forklaring til politiet eller i fengslingsmøtet. Les mer i kapitlene 1 til 3 om politiavhør, arrestasjon, fengslingsmøte og varetektsfengsling.

Du har rett til å bruke forsvarer under hele saken. Dette skal du få beskjed om. Du har imidlertid ikke alltid rett til gratis forsvarer. Les mer i kapittel 7 om advokathjelp.

II. Hovedforhandling for tingretten

Straffeprosessloven
kapittel 22 og 5
Domstolloven kapittel 5

I hovedforhandling for tingretten er det i utgangspunktet én fagdommer og to meddommere. Meddommerne skal representere «mannen i gata», og de vil vanligvis ikke være jurister.

Fagdommeren og de to meddommerne avgjør skyldspørsmålet sammen. Avgjørelsen tas etter vanlig flertallsbeslutning. Hvis to dommere mener at du ikke er skyldig, frifinnes du.

Straffeprosessloven
§ 276 annet ledd

Hvis saken din er særlig omfattende eller andre særlige grunner tilsier det, kan domstolens leder bestemme at retten skal bestå av to dommere og tre meddommere. Særlige grunner kan for eksempel være at saken din er spesielt komplisert eller at den har vakt stor offentlig interesse.

1. Behandlingen i tingretten

Straffeprosessloven
§ 252 og § 289

Aktor leser opp tiltalebeslutningen. Tiltalebeslutningen skal blant annet inneholde opplysninger om hvilke paragrafer påtalemyndigheten mener du har brutt, og hvor, når og hvordan dette skal ha skjedd. Etter å ha lest opp denne, spør den av dommerne som er rettens leder deg om du erkjenner deg skyldig.

Når du har svart på dette, holder aktor et innledningsforedrag. Da forklarer han hva som er grunnen til at du er tiltalt, og hvilke bevis som vil bli ført.

Straffeprosessloven
§ 303 og § 304

Så er det din tur til å forklare deg dersom du ønsker det. Hvis fornærmede i saken har fått oppnevnt bistandsadvokat, snus rekkefølgen slik at fornærmede forklarer seg før deg. Etterpå blir vitnene og eventuelt sakkyndige avhørt. Etter hvert vitne og skriftlig bevis har du anledning til å uttale deg. Bevisførselen avsluttes med opplesning av eventuelle dokumentbevis, før en eventuell gjennomgang av reelle bevismidler, dvs. videoavspilling, fremvisning av beslaglagte gjenstander og lignende. Når bevisførselen er ferdig, får først aktor, og så forsvareren din ordet til prosedyre. Prosedyrene oppsummerer saken på bakgrunn av de forklaringer som er gitt og eventuelle dokumentbevis, slik det er kommet frem i retten. Forsvarerens oppgave er å få frem alt som taler til din fordel. Når aktor og forsvarer er ferdige, får du mulighet til å komme med en avsluttende bemerkning.

Straffeprosessloven
§ 42
Domstolloven § 159a
Straffeprosessloven
§ 310 annet ledd

Deretter trekker dommerne seg tilbake for å diskutere hva slags dom som skal avsies. Når dommerne har kommet frem til en avgjørelse, forkynnes dommen for deg. Dette kan enten skje ved en «domsavsigelse» i et nytt rettsmøte (vanligvis etter noen få dager), eller ved «fremmøteforkynnelse» på rettens kontor. Det er viktig å huske på at dersom du ikke møter opp til domsavsigelsen eller fremmøteforkynnelsen, vil ankefristen likevel begynne å løpe fra det fastsatte forkynnesestidspunkt. I noen tilfeller kan du også risikere å bli pågrepet om du ikke møter opp.

Straffeprosessloven
§§ 39, 40, 41

Dommen skal inneholde

- en kort fremstilling av hva saken dreier seg om og de krav som er gjort gjeldende
- hvilke saksforhold retten har funnet bevist
- hvilken bestemmelse i straffeloven du dømmes etter, dersom du finnes skyldig
- hvilke vilkår for straffeskyld som mangler, dersom du frifinnes
- grunnlaget for den straff retten kommer frem til
- om dommen er enstemmig

Når du får dommen forkynt for deg, får du tre alternativer:

- du kan vedta dommen
- du kan anke dommen på stedet
- du kan ta 14 dagers betenkningstid

Det vil ofte være lurt å ta betenkningstid, slik at du kan rådføre deg med forsvareren din eller andre. Forsvareren din vil kunne gi deg råd om dommen var mild eller streng, og om du har noe å vinne eller tape ved å anke den.

III. Anke

Straffeprosessloven
kapittel 23

Hvis du er misfornøyd med dommen, kan du prøve å få den overprøvd. Du kan da enten anke den, kreve ny behandling eller forsøke å få saken gjenopptatt. Hvilken fremgangsmåte du må velge vil avhenge av om dommen er rettskraftig, og hvilken del av avgjørelsen du vil prøve om igjen.

1. Anke til lagmannsretten

Dommene til tingretten kan ankes til lagmannsretten. Det er et vilkår for å anke at dommen ennå ikke er rettskraftig avgjort. I dette tilfellet betyr det at du ikke har vedtatt dommen eller at ankefristen ikke har gått ut.

Straffeprosessloven
§ 310

Ankefristen er 2 uker. Fristen løper fra den dagen dommen blir forkynt.

Straffeprosessloven
§ 314

I ankeerklæringen må du spesifisere hva du anker over. Du kan for eksempel mene at du er uskyldig dømt, at det er begått saksbehandlingsfeil under saken, at loven er brukt uriktig, at du har fått for streng straff eller gal type straff eller at du uriktig er idømt forvaring. Det er viktig at du får med alt du mener er feil med dommen, ellers risikerer du ikke å få prøvet viktige ankegrunner for lagmannsretten.

Straffeprosessloven
§ 321

Det er lagmannsrettens ankeutvalg som bestemmer om en anke skal behandles av lagmannsretten. Ankeutvalget vurderer om det er noen mulighet for at saken vil få et annet resultat ved behandling i lagmannsretten. Hvis de finner at det klart ikke vil føre til noe annet resultat, nektes anken fremmet.

Dersom tiltalen gjelder en forbrytelse med en strafferamme på over 6 år, har du imidlertid som regel krav på å få ny behandling av saken i lagmannsretten.

Lagmannsretten settes som utgangspunkt med tre fagdommere og fire meddommere.

Straffeprosessloven
kapittel 23

For forbrytelser med strafferamme over 6 år, settes lagmannsretten med to fagdommere og fem meddommere. Rettens leder kan bestemme at ett eller flere varamedlemmer skal følge ankeforhandlingene. Rettens leder kan også bestemme at to av meddom-

merne skal være fagkyndige. Denne ordningen er ny fra 1. januar 2018 og erstatter lagretteordningen, eller det vi gjerne kaller juryordningen. Før var det en jury på 10 vanlige personer som avgjorde skyldspørsmålet ved å svare «ja» eller «nei» på om den tiltalte var skyldig etter tiltalen. Etter den nye ordningen avgjør alle rettens medlemmer både skyldspørsmålet og eventuelt straffespørsmålet i fellesskap.

Straffeprosessloven
§ 332

Fra og med 1. januar 2018 ble altså juryordningen avviklet i Norge. En overgangsordning fører til at saker med strafferamme på over 6 år som ble anket inn før denne tid, kan gjennomføres som lagrettesak (jursak) dersom ankesaken kommer opp i løpet av 2018. Fra og med 1. januar 2019 vil alle saker som tidligere falt inn under juryordningen bli behandlet med 2 fagdommere og 5 meddommere.

2. Anke til Høyesterett

Straffeprosessloven
§ 7 og § 8

Saker som er avgjort av lagmannsretten kan ankes til Høyesterett. I noen spesielle tilfeller kan en avgjørelse fra tingretten ankes direkte inn til Høyesterett. Dette kan skje med saker som omhandler svært prinsipielle temaer og/eller hvor det er svært viktig at man får en rask avgjørelse. Direkte anke til Høyesterett skjer veldig sjeldent.

Straffeprosessloven
§ 323

Det er Høyesteretts ankeutvalg som avgjør om en anke skal kunne fremmes for Høyesterett. Ankeutvalgets avgjørelse skal bare dreie seg om du får lov til å føre saken for Høyesterett eller ikke. Det er i hovedsak prinsipielle saker som kommer gjennom til behandling i Høyesterett.

Dersom du mener du er uskyldig dømt, kan du ikke anke til Høyesterett. Begrunnelsen for dette er at Høyesterett ikke kan prøve bevisene for din skyld/uskyld. Denne siden av saken anses endelig avgjort ved tingretten eller lagmannsretten.

3. Krav til begrunnelse for ankenektelser

FNs konvensjon om
sivile og politiske rettigheter
artikkel 14 nr. 5

Dersom du får nektet saken din tatt opp til ankebehandling, har du krav på å få en begrunnelse for dette. Slik har det ikke vært tidligere, men Høyesterett avgjorde i to saker i 2008 og 2009 at alle som får nektet ankebehandling av en straffesak har krav på å få vite begrunnelsen for nektelsen. Høyesterett har bestemt at

dette er nødvendig blant annet for å sikre rettssikkerheten til straffedømte og for å oppfylle forpliktelsene Norge har etter internasjonale regler.

Hvis du har fått en ubegrunnet ankenektelse og ønsker saken gjenåpnet, må du først henvende deg til Gjenopptakelseskommissjonen. Den undersøker om vilkårene som Høyesterett har stilt opp er oppfylt, før de tar vurderer om anken skal prøves på ny.

Hvis Gjenopptakelseskommissjonen kommer til at saken ikke kan gjenåpnes, må dette begrunnes. Hvis saken gjenåpnes, blir saken oftest behandlet i lagmannsretten. Du kan lese om gjenåpning i kapittel 31.

4. Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Dersom du har fått behandlet saken din i Høyesterett, eller Høyesterett har avvist den, kan du klage saken inn for Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) i Strasbourg. Du må altså ha vært gjennom alle domstolsnivåer her i landet. Menneskerettighetsdomstolen tar ikke stilling til skyld og spørsmål om straffutmåling; den tar kun stilling til om behandlingen du har fått i norske domstoler er i tråd med menneskerettighetene. Dette gjelder de rettighetene Norge har forpliktet seg til å følge etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK). Klage til EMD er altså aktuelt hvis du mener at myndighetene har brutt noen av disse bestemmelsene. Klage til denne domstolen hindrer ikke at den norske dommen din blir rettskraftig. Den utsetter for eksempel ikke soningsstart. Du kan klage til EMD mens du sitter på soning. Frist for innsendelse av klage er seks måneder etter at dommen din er blitt rettskraftig. Se også kapittel 36 for mer informasjon.

Den europeiske
menneskerettighets-
konvensjonen
artikkel 35

Kapittel 6

Soning

I. Når tar soningen til?

Hvis du blir frifunnet, skal du løslates med en gang. Det samme gjelder om du har fått bot, betinget fengselsstraff eller samfunnsstraff. Dersom du er idømt ubetinget fengselsstraff, skal du løslates hvis du har sittet varetektsfengslet tilsvarende dommens lengde. Varetektsfengsling i full isolasjon gir rett på ekstra varetektsfradrag. Les mer om varetektsfradrag i kapittel 3.

Straffeprosessloven
§ 187 andre ledd

Et unntak fra denne regelen er at retten, ved kjennelse, kan beslutte at du fortsatt skal sitte i varetekt hvis påtalemyndigheten anker dommen. En slik avgjørelse kan du få hjelp av advokaten din til å anke, på lik linje med en vanlig fengslingsavgjørelse.

Det er viktig å merke seg at fengselet ikke har myndighet over deg før de har fått fullbyrdelsesordre. Det får de normalt når dommen har blitt rettskraftig, altså at dommen ikke er anket og at ankefristen er ute. Dette innebærer for eksempel at fengselet ikke kan innvilge permisjoner, prøveløslatelse og lignende før dette. Før soningsinnkalling/fullbyrdelsesordre er du underlagt politiet.

Straffeprosessloven
§ 453

Det er også mulig å søke om foregrepen soning. Det betyr at du aksepterer å påbegynne fengselsstraffen selv om ikke dommen er endelig. Dette kan være aktuelt i de tilfellene hvor det ankes over straffeutmålingen eller lovanvendelsen og hvor det begjæres fornyet behandling, for eksempel ved deler av forholdene du er dømt for. Det er et vilkår for foregrepen soning at du som siktet ber om det. Bakgrunnen for en slik anmodning kan for eksempel være at du sitter varetektsfengslet med de soningsulempene dette innebærer, eller at du er på frifot, men finner det u hensiktsmessig å forsøke å få arbeid fordi du likevel snart må inn til soning. I tillegg til siktetes anmodning, må også påtalemyndigheten etter forholdene finne at en foregrepen soning vil være hensiktsmessig og ubetenkelig.

Straffeprosessloven
§ 187 første ledd og § 459

Hvis du er dømt til ubetinget fengselsstraff som er lenger enn varetektstiden, er det vanlig at du går direkte over på soning av straffen uten opphold. Varetektsinnsatte skal overføres til soning straks Kriminalomsorgen mottar fullbyrdelsesordre fra påtalemyndigheten. Noen ganger kan det være soningskø.

Hvis du ikke skal påbegynne soningen med en gang, får du innkalling med tidspunkt og sted for oppmøte fra Kriminalomsorgen. Vanligvis vil du få en frist på deg, slik at du kan ordne opp i praktiske ting. Dato for fremmøte til straffefullbyrding skal ikke settes mindre enn 3 uker fra du mottok innkalling.

Straffeprosessloven § 461
Forskrift om innkalling og utsettelse ved fullbyrding av straff § 2

Innkallingen skal være skriftlig og inneholde pålegg om å møte til fastsatt tid og sted for fullbyrding. Du må huske å underskrive og returnere denne innen en uke eller ta kontakt med Kriminalomsorgen innen en uke, for eksempel per telefon, e-post eller brev.

Hvis du ikke møter til avtalt tid eller ikke tar kontakt med Kriminalomsorgen etter å ha fått soningsinnkallelsen, kan politiet hente deg uten varsel. Dette kan for eksempel skje fordi du ikke har mottatt soningsinnkallelsen. Husk derfor å melde fra om adresseendring. Du kan også undersøke de siste adresser du har hatt, eller ringe politiet for å høre om innkallelsen er sendt.

Straffegjennomføringsloven
§ 40 syvende ledd

Det er særdeles viktig å møte til fastsatt tidspunkt, ettersom unnlatt oppmøte kan få konsekvenser for deg under straffegjennomføringen, for eksempel for dine muligheter til å bli prøveløslatt eller å få permisjoner og lignende. Dersom du forsettlig eller grovt uaktsomt unnlater å møte til soning etter innkalling, er dette også straffbart.

II. Soningsutsettelse

Straffeprosessloven § 459
Forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-1
Forskrift om fullbyrding av straff

I visse tilfeller kan du få utsatt gjennomføringen av straffen. Dette vil si at straffen blir utsatt, ikke at den faller bort. Dette er noe du må søke særskilt om. Søknad skal sendes til den lokale enhet i Kriminalomsorgen. Det er viktig å søke i god tid før soningen starter. Du må møte opp som beskrevet i soningsinnkallelsen selv om du ikke har fått svar på søknaden om utsatt soning.

1. Soningsutsettelse på grunn av soningsudyktighet

Straffeprosessloven
§ 459 første ledd

Hvis du ikke er i stand til å gjennomføre straffen på grunn av egen helsetilstand, kan du søke om utsettelse av soningen. Du kan da bli erklært soningsudyktig.

For å bli erklært soningsudyktig må man enten ha blitt erklært alvorlig sinnslidende eller så må helsetilstanden din gjøre fullbyrding utilrådelig. Disse to vilkårene er veldig strenge, og det er nødvendig å gå til psykiater, psykolog eller lege for å få erklæring fra disse. Det er Kriminalomsorgen som vurderer om du er soningsudyktig. Hvis helsepersonell har erklært deg soningsudyktig, kan det være et tungtveiende moment i vurderingen.

Videre skal fullbyrdingen utsettes hvis du er gravid eller har født for mindre enn 6 uker siden, med mindre du selv ønsker å sone. Dette gjelder også hvis du ammer, og det ikke har gått mer enn 9 måneder siden barnet ble født.

Straffeprosessloven § 458

Dersom du har søkt om benådning kan fullbyrdingen utsettes i noen tilfeller. Du kan lese mer om benådning i kapittel 32.

Har du allerede påbegynt straffen, gjelder ikke denne regelen for deg. Hvis du mener at du har så store helsemessige problemer at videre soning er utilrådelig, vil du kunne søke om straffavbrudd, løslatelse på halvtid eller benådning. Se kapittel 23 om straffavbrudd og kapittel 29 om løslatelse.

2. Soningsutsettelse i andre tilfeller

Straffeprosessloven
§ 459 annet ledd

I enkelte tilfeller kan det ramme deg spesielt hardt at du skal sone dommen du har fått. Du kan søke om utsettelse av fengselsstraff eller samfunnsstraff når «viktige grunner» taler for det.

«Viktige grunner» kan for eksempel være forverring av økonomien eller sykdom i familien. Også skolegang og arbeid kan være grunner du kan anføre.

Soningsutsettelse i disse tilfellene er ikke noe du har krav på. Det vurderes i hvert enkelt tilfelle om utsettelse skal gis. Erfaringsmessig skal det svært mye til før man innvilges soningsutsettelse.

3. Saksgangen

Forskrift om innkalling og utsettelse ved fullbyrding av straff § 7

Det er som hovedregel den lokale enhet (fengsel eller friomsorgskontor) som har fått myndighet til det, som skal avgjøre om vilkårene for soningsutsettelse er til stede. Hvis du har søkt om utsettelse lenger enn 6 måneder på grunn av «andre vektige grunner» enn soningsudyktighet, er det regionen som skal avgjøre søknaden. Du skal uansett sende søknaden til fengselet eller institusjonen som innkalte deg til soning.

Straffeprosessloven § 455

Avgjørelser av søknad om soningsutsettelse skal begrunnes. Det må opplyses om klageadgang, klagefrist og fremgangsmåte. En eventuell klage sendes til fengselet eller regionen som avgjorde søknaden.

III. Hvor skal du gjennomføre straffen?

Straffegjennomføringsloven § 10

I Norge kan man gjennomføre fengselsstraff på ulike sikkerhetsnivå. Dette er henholdsvis fengsel med høyt sikkerhetsnivå, fengsel med lavt sikkerhetsnivå og overgangsbolig. Du kan også bli plassert i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Les mer om særlig høyt sikkerhetsnivå i kapittel 27.

I særlige tilfeller er det anledning til å gjennomføre straff utenfor fengsel, og i noen tilfeller kan straffen gjennomføres i institusjon eller på sykehus. Les mer i kapittel 20 om soning utenfor fengsel, og i kapittel 21 om soning i institusjon.

Forskriften til straffegjennomføringsloven § 3-4 tredje ledd

Hvis du er utenlandsk, er det mulig å søke om overføring til straffegjennomføring i hjemlandet ditt. Du skal bli informert om dette ved innsettelsen. Du kan lese mer om soningsoverføring til utlandet i kapittel 19.

Straffegjennomføringsloven § 11 første ledd

Du skal som hovedregel settes inn i fengsel i nærheten av hjemstedet ditt. Det skal særlig legges vekt på om hensynet til barn tilsier en slik plassering. Behovet for nærhet til hjemstedet ditt kan likevel vurderes opp mot andre hensyn, for eksempel hensynet til rehabilitering, helsetilstand eller andre grunner.

Straffegjennomføringsloven § 11 fjerde ledd

Dersom du er dømt til fengselsstraff på mindre enn 2 år, skal Kriminalomsorgen vurdere om du kan settes inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Selv om hensynet til sikkerheten ikke er til hinder for dette, kan du likevel bli plassert i fengsel med høyt

Forskriften til
straffegjennomføringsloven
§ 3-4
Retningslinjene til § 11
punkt 11.1

sikkerhetsnivå dersom allmennpreventive hensyn eller hensynet til den alminnelige rettsoppfatning taler mot soning med lavt sikkerhetsnivå. Den alminnelige rettsoppfatning betyr hva folk flest i samfunnet tenker om alvorligheten av det du er dømt for. Plassmangel eller bygnings- og bemanningsmessige forhold kan også begrunne plassering i fengsel med høyt sikkerhetsnivå.

Straffegjennomføringsloven
§ 11 første ledd
Retningslinjene til § 11
punkt 11.1

Er du dømt til mer enn 2 års fengsel, skal du som hovedregel innsettes i fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Kriminalomsorgen kan i særlige tilfeller likevel sette deg i fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Hvis du mener at situasjonen din er spesiell, for eksempel på grunn av barn eller fysisk/psykisk helsetilstand, bør du opplyse Kriminalomsorgen om dette.

Hvis du gjennomfører straff i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, men mener du bør sone i fengsel med lavt sikkerhetsnivå, bør du henvende deg til fengselet og be om begrunnelse for valg av fengsel og sikkerhetsnivå. Du kan også søke om overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Trenger du hjelp, kan du ta kontakt med Jussbuss. Se kapittel 18 om overføring mellom fengsler.

IV. Samfunnsstraff

Straffeloven kapittel 8
Straffegjennomføringsloven
§ 53

I stedet for fengsel, eller sammen med ubetinget fengselsstraff på inntil 60 dager, kan du bli dømt til samfunnsstraff. Slik straff gis vanligvis i stedet for ubetinget fengselsstraff. Den innebærer at du er forpliktet til å utføre samfunnsnyttig tjeneste, program, behandling, mekling i konfliktråd eller annet arbeid mellom 30 og 420 timer i en bestemt periode (gjennomføringstid), som hovedregel ikke lenger enn 1 år. Det fastsettes alltid en subsidiær fengselsstraff.

Du kan dømmes til samfunnsstraff når du ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i 1 år og hensynet til straffens formål ikke taler mot en reaksjon i frihet. Videre må du selv samtykke til slik straff dersom den skal ilegges.

Straffegjennomføringsloven
§ 53
Retningslinjene til § 53
punkt 53.1

Kriminalomsorgen fastsetter det nærmere innholdet i samfunnsstraffen. Det vil bli foretatt en kartleggingssamtale med deg, og under denne samtalen skal det nærmere innholdet i samfunnsstraffen tilrettelegges. Det vil deretter bli laget en gjennomføringsplan. Gjennomføringsplanen regnes som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Det betyr at du kan klage på avgjørelsen til regionen.

Straffegjennomføringsloven
§ 58 jf. straffeloven § 52

Hvis du bryter de fastsatte vilkår for samfunnsstraffen eller begår en ny straffbar handling, kan Kriminalomsorgen pålegge deg å møte til samtale for å få innskjerpet kravene. Her kan det fastsettes flere vilkår. De kan for eksempel være forbud mot oppholdelse på bestemte steder, forbud mot å treffe bestemte personer, forbud mot inntak av berusende eller bedøvende midler, etc. Hvis du på nytt bryter vilkårene, kan saken bringes inn for tingretten, og du vil kunne bli pålagt å fullbyrde den subsidiært fastsatte straffen helt eller delvis.

Kapittel 7

Advokathjelp

I. Advokathjelp i straffesaker

Straffeprosessloven
§ 94

I en straffesak har du rett til hjelp av advokat på alle trinn av saken. Imidlertid er det ikke slik at det offentlige dekker alle utgiftene til advokathjelp. Under lister vi opp de viktigste tilfellene der staten dekker utgiftene dine.

Selv om du ikke har krav på gratis advokat, har du alltid rett til å la deg bistå av en advokat.

1. Varetektsfengsling

Straffeprosessloven
§ 98

Straks det blir klart at du ikke vil bli løslatt innen 24 timer etter pågripelsen, har du krav på gratis advokat. Du har også krav på gratis advokat når spørsmålet om du skal varetektsfengsles blir behandlet. Hvis du blir varetektsfengslet, beholder du den advokaten du fikk i forbindelse med fengslingsmøtet. Dette gjelder bare så lenge du sitter varetektsfengselet. I varetektstiden, og fram til neste eventuelle fengslingsmøte, kan du be om å få en annen advokat.

Påtaleinstruksen
kapittel 9A

Straffeprosessloven
§ 94

I utgangspunktet kan du selv velge advokat. Fordi dere må ha et godt samarbeid, er det viktig at du velger en advokat du har tillit til. Det kan imidlertid være greit å huske på at en del advokater blir mer brukt enn andre. Velger du en veldig «populær» advokat, kan du risikere at det blir vanskelig å opprettholde kontakten med ham eller henne. Du kan også risikere at advokaten sender andre fra kontoret sitt for å snakke med deg om saken. Dette bør du avklare så tidlig som mulig.

Stykkprisforskriften § 9

Mens du sitter i varetekt har du krav på å få dekket et besøk fra advokat med en times gratis samtale hver 14. dag. Dersom du sitter i isolasjon med brev- og besøksforbud har du krav på å få dekket 2 timers besøk fra advokaten din hver 14. dag. I tillegg til dette har du krav på ekstra advokathjelp i forbindelse med fengslingsmøter, samt en fastsatt sum per måned til generell saksforberedelse.

2. Saker i tingretten, lagmannsretten og Høyesterett

Straffeprosessloven
§ 96

Den store hovedregelen er at du som tiltalt har krav på advokaten betalt av det offentlige. Dette gjelder både i straffesaker som går for tingretten, lagmannsretten og Høyesterett. Det er gjort noen unntak for saker som blir behandlet av tingretten. Dette er i:

- Promillesaker
- Saker om kjøring uten førerkort
- Saker om forelegg
- Saker om inndragning, for eksempel pengebeløp
- Saker der du tilstår, og påtalemyndigheten har innstilt på kortere straff enn 6 måneder

3. Tilståelsessaker

Enkelte saker kan i visse tilfeller avgjøres som tilståelsessak. Du kan lese mer om dette i kapittel 5.

Straffeprosessloven
§ 99

Hvis det kan bli aktuelt å gi deg dom på ubetinget fengsel i mer enn 6 måneder, skal det offentlige betale advokaten din i straffesaken, med unntak av visse brudd på veitrafikkloven eller der hvor retten finner det ubetenkelig at du ikke har advokat.

Blir det ikke klargjort om du har krav på gratis advokat under forhandlingene i retten skal saken utsettes. Dommeren skal alltid vurdere om du har krav på gratis advokat. Det er dommeren som skal gjøre deg oppmerksom på dine rettigheter.

4. Andre tilfeller

Straffeprosessloven
§100 andre ledd

Utenom de grunner som er nevnt foran, kan du få dekket utgiftene til advokat hvis det er «særlige grunner» til det. Det er dommeren som avgjør dette. Her vil du kunne få hjelp av en advokat til å sende inn begjæring.

«Særlige grunner» kan eksempelvis være at saken din er svært omfattende, at det foreligger sterk tvil om at du har gjort noe straffbart, eller at saken din er spesiell av en annen grunn.

Dersom du risikerer fengselsstraff for saken du er mistenkt/siktet i, vil det i mange tilfeller være «særlige grunner» til at du får oppnevnt advokat for bistand i avhør i forbindelse med saken.

Dommeren skal vurdere om det skal gis gratis hjelp. Hvis dommeren ikke sier noe om dette, kan du spørre om å få oppnevnt en advokat.

Straffeprosessloven
§ 100 b

Når sak om besøksforbud i eget hjem bringes inn for retten har man også krav på forsvarer.

5. Saker om gjenåpning

Hvis du mener at du er uskyldig dømt, kan det være en mulighet for å få saken gjenåpnet. Da skal i tilfelle saken behandles på nytt. Det er vanskelig å få saker gjenopptatt. Bestemte vilkår må være oppfylt. Du kan lese mer om gjenåpning i kapittel 31.

Det offentlige vil som regel ikke dekke utgiftene til advokat før det er klart at du får gjenåpning. Hvis du lykkes i å få en begjæring om gjenåpning tatt til følge, kan det tenkes at det offentlige dekker noen av de utgiftene du allerede har hatt. Se for punkt II om fri rettshjelp, nedenfor.

6. Når vil du få oppnevnt advokat som mistenkt, siktet eller tiltalt?

Straffeprosessloven
§100 første ledd

Selv om du ikke har valgt noen advokat, skal retten i visse tilfeller oppnevne advokat for deg.

Straffeprosessloven
§ 98

Når politiet ønsker å varetektsfengsle deg, skal du få oppnevnt advokat før fengslingsmøtet.

Straffeprosessloven
§ 96

Du skal også ha advokat under hovedforhandlingen, hvis ikke saken din er av mindre alvorlig art, som for eksempel inndragning.

Straffeprosessloven
§ 248 jf. § 99

I saker som blir ført etter reglene om tilståelsesdom, skal du få oppnevnt advokat hvis du risikerer å idømmes mer enn 6 måneders fengsel.

Straffeprosessloven
§ 343 nr. 7

Hvis dommeren ikke oppnevner en advokat til deg i forbindelse med pågripelsen, anholdelse lengre enn 24 timer, eller under rettsaken i de tilfeller du har krav på dette, er det feil i saksbehandlingen. Dette kan føre til at dommen oppheves.

7. Fornærmedes rett til bistandsadvokat

Straffeprosessloven
§ 107 a

En fornærmet har krav på bistandsadvokat dekket av det offentlige dersom vedkommende er utsatt for:

- Brudd på oppholds- eller kontaktforbud
- Tvangsekteskap
- Menneskehandel
- Mishandling i nære relasjoner
- Kjønnsslemlestelse
- Voldtekt
- Misbruk av overmaktsforhold o.l.
- Seksuell omgang med innsatte mv. i institusjon
- Seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år
- Seksuell handling med barn under 16 år
- Incest eller seksuell omgang mellom andre nærstående
- I saker hvor fornærmede trolig får betydelig skade på kropp eller helse som følge av handlingen
- I saker hvor forsvarer oppnevnes for å delta i ungdomsstormøte
- Etterlatte i saker hvor en person under 18 år er død som følge av en straffbar handling

Retten kan oppnevne bistandsadvokat i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for det.

II. Advokathjelp i andre saker enn straffesaker

Du har rett til å bruke advokat i alle saker du fører mot myndigheter eller privatpersoner, også i andre saker enn straffesaker. Hvis du har en advokat i en sivil sak (ikke i straffesaken din), gjelder de samme reglene om kommunikasjon som med forsvareren i straffesaken din. Det betyr at du skal kunne ringe advokaten utenom den ordinære ringetiden din, og at brev og telefon ikke skal kontrolleres. Les mer i kapittel 13 om «Brev, besøk og telefon».

Som regel må man selv betale hva det koster å benytte advokat, men i visse tilfeller og på visse vilkår skal det offentlige betale utgiftene.

Rettshjelpsloven
§§ 11 og 16

Fri retts hjelp kan omfatte rådgivning så vel som mer omfattende hjelp fra advokat. Dette kalles fritt rettsråd og fri sakførsel. Problemet må være konkret, fordi det ikke gis fri retts hjelp til gene-

rell rådgivning. Fri rettshjelp kan gis i forbindelse med partsrepresentasjon overfor myndigheter eller privatpersoner. Det kan også gis i forbindelse med en aktuell rettssak.

I tillegg til advokatutgiftene kan du også få dekket andre nødvendige utgifter du selv har hatt, for eksempel reiseutgifter og gebyr til forliksrådet. I enkelte tilfelle kan fri rettshjelp også dekke utgifter til sakkyndig som har uttalt seg. Det blir da vurdert hvor stor betydning det har at slik hjelp gis.

Fri rettshjelp gis først og fremst for saker som behandles av norsk domstol eller forvaltningsorgan. Du kan likevel søke om fri rettshjelp selv om saken din behandles i utlandet. Det stilles ikke noe krav om at du må være norsk statsborger. Utlendinger har dermed samme rett til fri rettshjelp som nordmenn. Hvis du vil vite mer om dette, kan du henvende deg til Jussbuss, en advokat, Fylkesmannen i ditt fylke eller Justisdepartementet. Se bakerst i boken for kontaktinformasjon til disse.

Rettshjelpsloven
§ 4 andre ledd

Fri rettshjelp omfatter ikke idømte saksomkostninger, disse blir du selv økonomisk ansvarlig for.

1. Fritt rettsråd med behovsprøving

Rettshjelpsloven
§ 11 annet ledd

Fritt rettsråd med behovsprøving betyr at du får gratis bistand fra advokat hvis inntekten din ligger under en bestemt grense, se nedenfor. Slik rettshjelp er begrenset til visse typer saker. Disse er:

- Klage på vedtak etter folketrygdloven
- Oppsigelses- og avskjedigelsessaker i arbeidsforhold (kun for arbeidstaker)
- Oppsigelse eller utkastelse fra bolig som leietaker bor i (kun for leietaker)
- Enkelte ekteskaps- og familiesaker som skifte ved separasjon og skilsmisse, skifte eller oppløsning av samboerforhold, foreldreansvar, daglig omsorg og samværsrett
- Erstatningssaker for skadede og etterlatte ved personskade eller tap av forsørger
- Voldsoffererstatningssaker for den skadede

2. Fri sakførsel med behovsprøving

Rettsjelpsloven
§ 16 annet ledd

Fri sakførsel med behovsprøving betyr at du får gratis advokat til å bistå deg dersom du har inntekt og formue under visse grenser, se nedenfor. Fri sakførsel med behovsprøving kan du få i:

- Saker om foreldreansvar, hvor barnet skal bo fast, samværsrett og fostringsplikt
- Erstatningssaker for skadede og etterlatte ved personskade eller tap av forsørger
- Saker om oppsigelse og utkastelse fra leid bolig (kun for leietaker)
- Saker om oppsigelse og avskjed fra arbeidsforhold (kun for arbeidstaker)
- Barnebortføringssaker hvor barnet er bortført i Norge
- Trygdesaker som blir anket til Trygderetten

Rettsjelpsloven
§ 16 tredje ledd
§ 11 tredje ledd

Du kan også få fri rettshjelp utenom disse tilfellene, men da stilles det strenge krav. Det økonomiske vilkåret må være oppfylt, og saken må objektivt berøre deg «i særlig sterk grad.» Ved vurderingen skal det legges vekt på om saken har likhetstrekk med saksfeltene over. Har du en sak som betyr mye for deg, bør du i alle fall prøve å søke om fri rettshjelp.

2.1 Inntekts- og formuesgrenser

Forskrift til lov om fri
rettshjelp § 1-1

Behovsprøvet fri rettshjelp er et tilbud til personer med lave inntekter. Uansett hva slags sak du har, stiller loven krav om at du må ha en inntekt og en formue som ligger under en viss grense på årsbasis. Grensene er per 2018 slik:

	Bruttoinntekt	Nettoformue
Enslige	kr. 246.000,-	kr. 100.000,-
Ektefeller og andre som lever sammen med felles økonomi	kr. 396.000,-	kr. 100.000,-

Det er situasjonen på søknadstidspunktet som er avgjørende. Det kan imidlertid tas hensyn til endringer i økonomien frem til søknaden er endelig avgjort. Inntektsgrensen vil for de fleste

innsatte ikke by på noe problem. Men har du en formue på mer enn kr 100.000,- vil du altså i utgangspunktet ikke kunne få fri rettshjelp. Ettersom det er snakk om nettoformue, må du huske å trekke fra den gjelden du har. Ved innvilgelse av fri rettshjelp sees det i praksis i de fleste tilfeller bort fra eiendom som man benytter til bolig ved beregningen.

Hvis du er gift, vil den samlede inntekten og formuen til husstanden legges til grunn for vurderingen av om inntekts- og formuesgrensen er overskredet. Du kan likevel bli vurdert uten ektefellen hvis problemet hovedsakelig er aktuelt for deg, eller hvis det dreier seg om en tvist mellom deg og din ektefelle.

Rettshjelpsloven
§§ 11 fjerde ledd,
12 tredje ledd,
16 fjerde ledd,
17 første ledd,
25 annet og tredje ledd

Det kan gjøres unntak fra reglene om inntekts- og formuesgrenser. For deg som soner og trenger fri rettshjelp, vil det derfor være verdt et forsøk å søke om fri rettshjelp selv om din inntekt eller formue overstiger grensen. Imidlertid må det ikke ligge mye over grensen om det skal være noe håp. Dispensasjon fra de økonomiske vilkårene vil bare være aktuelt i saker hvor det blir betydelige utgifter til advokat. Utgiftene må være uforholdsmessig store sammenlignet med din økonomiske situasjon før det blir aktuelt å dispensere. Jo større inntekts- og formuesoverskridelsen er, desto større må utgiftene være før det er aktuelt å innvilge fri rettshjelp. For personer som forsørger barn er det adgang til å dispensere fra en inntektsoverskridelse på inntil kr. 20 000. Inntektsoverskridelser over kr. 20 000 vil bare helt unntaksvis kunne dispensereres fra. I saker om fritt rettsråd forutsettes det at det er behov for omfattende juridisk bistand, dvs. minimum 30 timer. I fri sakførselsaker må det sannsynliggjøres at saken vil medføre kostnader klart utover en gjennomsnittssak for domstolen på det aktuelle saksfeltet.

2.2 Egenandel

Rettshjelpsloven § 3 og § 9
Forskriften § 2-1 og § 2-2

Dersom du får innvilget behovsprøvd fri rettshjelp, må du betale en egenandel av utgiftene til bistand. Egenandelen beregnes ut fra en grunnandel tilsvarende den offentlige salærsatsen. Den offentlige salærsatsen er pr. 1. januar 2018 kr. 1020,-.

Ved fritt rettsråd skal du betale en egenandel som tilsvarer grunnandelen. Ved fri sakførsel skal det betales en egenandel på 25 % av utgiftene, men ikke mer enn 8 ganger grunnandelen. Dersom du har en årlig bruttoinntekt på kr. 100 000,- eller mindre skal du ikke betale egenandel.

3. Fri sakførsel uten behovsprøving

Rettshjelpsloven § 16

I visse saker har du ubetinget krav på fri sakførsel, uansett inntekt. Slike saker er:

- Voldsofres erstatningssøksmål mot gjerningspersonen
- Ofre for (forsøk på) tvangsekteskap som ikke er anmeldt, og det er behov for bistandsadvokat
- Vernepliktige i førstegangstjeneste og sivile tjenestepiktige har krav på fri retts hjelp i alle saker som nevnt i § 11 andre ledd
- Vernepliktige i saker om militærnekting av overbevisningsgrunner
- Ved overprøving av administrative tvangsvedtak for retten (Fylkesnemndas vedtak i barnevernssaker og saker om tvangstiltak mot rusmiddelavhengige, Kontrollkomisjonens vedtak i psykisk helsevernssaker, Smittevernemndas vedtak i smittevernssaker, vedtak om helsehjelp til pasienter uten samtykkekompetanse, tvangsvedtak mot personer med psykisk utviklingshemming), samt i prosessen for de opprinnelige administrative tvangsvedtakene
- For den private part i saker hvor søksmål er anbefalt av Sivilombudsmannen
- I saker om fengsling av utlendinger i medhold av utlendingsloven
- I saker om rettslig prøving av Utlendingsnemndas positive vedtak
- I sak om fratagelse av rettslig handleevne/oppheving av slikt vedtak
- I saker hvor det oppnevnes advokat for barnet i en barnefordelingssak (ved grunn til å tro at barnet er utsatt for vold/fysisk eller psykisk helse er utsatt for skade eller fare)

4. Fritt rettsråd uten behovsprøving

Rettshjelpsloven § 11

I visse saker har du krav på fritt rettsråd, uansett inntekt. Dette gjelder for saker som:

- Klage på asylavslag
- Hjelp til utlendinger i saker om bortvisning, utvisning og tilbakekall av tillatelse
- Søknad om asyl fra enslig mindreårig asylsøker, i saker som kan berøre rikets sikkerhet, utenrikspolitiske forhold eller der eksklusjon fra flyktningstatus kan bli utfallet
- Bistand ved fremmøte i Utlendingsnemnda
- Hjelp i enkelte barnevernssaker som ikke behandles av fylkesnemnda

- Saker om erstatning for urettmessig straffeforfølgning
- Voldsofre i erstatningssak mot gjerningspersonen
- Vernepliktige i førstegangstjeneste i saker som ellers har behovsprøving
- Vurdering av forhold av betydning for anmeldelse i sak hvor man i tilsvarende straffesak hadde hatt krav på bistandsadvokat (se over om bistandsadvokat)
- Personer som har vært utsatt for (forsøk på) tvangsekteskap som ikke er anmeldt

5. Fri rettshjelp i fengselssaker

Normalt vil det ikke bli gitt fri rettshjelp i saker om fullbyrdelse av fengselsstraff. Dette betyr at du normalt ikke får fri rettshjelp når det gjelder fengselsrettslige problemer som søknad om permisjon, prøveløslatelse osv.

Fylkesmannen kan gjøre unntak fra dette i enkeltsaker. Det gjelder kun unntaksvis, men det er verdt et forsøk. Om du trenger hjelp i forbindelse med slike saker, kan du henvende deg til advokat, Jussbuss eller andre rettshjelpstiltak.

Kapittel 8

Fengselssystemets oppbygning, organisering og samarbeid

I. Fengselssystemets oppbygning

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) §§ 1, 2 og 5

Kriminalomsorgens oppgave er å gjennomføre varetektsfengsling og straffereaksjoner på en måte som er betryggende for samfunnet og som motvirker straffbare handlinger. Kriminalomsorgen er delt inn i tre nivåer: Kriminalomsorgsdirektoratet, regionalt nivå (regionene) og lokalt nivå (de enkelte fengslene og friomsorgskontorene). Disse nivåene er den faglige og administrative delen av fengselssystemet, og vil gjennomgå nærmere under.

Stortinget, Regjeringen og Justisdepartementet er de øverste politiske myndighetene for kriminalomsorgen. Disse organene bestemmer hvilke lover og regler som gjelder i fengsel og friomsorgen. Stortinget har vedtatt straffegjennomføringsloven og andre lover som styrer fengselsoppholdet. Kriminalomsorgsavdelingen i Justisdepartementet har laget forskriftene til loven, mens kriminalomsorgsdirektoratet har laget retningslinjene til loven.

1. Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI)

Kriminalomsorgsdirektoratet har ansvaret for den faglige og administrative ledelsen av kriminalomsorgen som helhet.

2. Kriminalomsorgens regionale nivå

Landet er delt inn i fem kriminalomsorgsregioner etter fylker:

- Region nord (Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark)
- Region øst (Oslo og Akershus, Østfold, Hedmark og Oppland)
- Region sør (Buskerud, Vestfold og Telemark)
- Region sørvest (Rogaland, Vest-Agder og Aust-Agder)
- Region vest (Hordaland, Sogn og Fjordane, og Møre og Romsdal)

Disse regionene har overordnet ansvar for kriminalomsorgen innenfor sitt område.

3. Kriminalomsorgens lokale nivå

Lokalt nivå består av samtlige fengsler, overgangsboliger og friomsorgskontorer. Det er disse som har ansvaret for den daglige driften. Lederen av lokalt nivå er fengselsleder og friomsorgsleder.

4. Hvem tar avgjørelsene?

Det kan være av betydning hvem som fatter en avgjørelse, fordi personer på ulike nivå har forskjellig oversikt og erfaringsgrunnlag. Vi vil derfor gå gjennom hvem som skal treffe de ulike avgjørelsene. Uansett hvem som skal ta avgjørelsen, kan du sende søknaden eller klagen til fengselslederen. Hvis noen har tatt en avgjørelse uten at de har myndighet til det etter bestemmelsene nedenfor, kan vedtaket kjennes ugyldig. Dette betyr at avgjørelsen må fattes på nytt av riktig instans. Jussbuss kan hjelpe deg med dette. Du kan lese mer om søknader og klager i kapittel 9.

4.1 Lokalt nivå tar avgjørelsene

Strgjfl. § 6 første ledd
Retningslinjene til strgjfl.
§ 6

Som hovedregel er det lokalt nivå som skal ta avgjørelser etter straffegjennomføringsloven. Det vil si at det er lederen av fengselet eller friomsorgskontoret som er ansvarlig for de avgjørelser som blir fattet. Derfor skal lederen av lokalt nivå, eller noen han eller hun bestemmer, ta avgjørelser i enkeltsaker. Ofte gir fengselslederen andre ansatte myndighet til å ta slike avgjørelser. I noen tilfeller kan regionen bestemme at andre enn lederen av lokalt nivå skal ha myndighet til å treffe avgjørelser, for eksempel nestleder eller førstebetjent. Får du avslag på en søknad, kan du klage på avgjørelsen til regionen.

4.2 Regionen tar avgjørelsene

Strgjfl. § 6 andre ledd
Retningslinjene til § 6

I noen tilfeller er det regionen som tar avgjørelsene i første instans, altså i første omgang. Du kan da klage til Kriminalomsorgsdirektoratet hvis du får avslag på en søknad. I følgende saker er det regionen som skal ta avgjørelsene:

- innsettelse i fengsel etter straffegjennomføringsloven § 11
- utelukkelse av innsatt fra fellesskapet som varer over 14 dager, jf. § 37 femte ledd

- utelukkelse av alle eller en gruppe innsatte fra fellesskapet over 3 døgn, jf. § 37 åttende ledd. Regionen kan her gi forlenget på inntil 3 døgn
- bruk av sikkerhetsseng over 24 timer, jf. § 38 fjerde ledd
- bruk av sikkerhetscelle over 3 døgn, jf. § 38 femte ledd
- å bringe saker inn for tingretten ved fortsatt brudd på prøveløslatelsesvilkår, jf. § 44 annet ledd
- å bringe saker inn for retten ved nytt brudd på vilkårene for samfunnsstraff, jf. § 58 andre ledd

Hvis du er idømt fengselsstraff på mer enn 10 år eller er dømt til forvaring, treffer regionen avgjørelser også i disse sakene:

- gjennomføring av straff i institusjon, jf. § 12
- gjennomføring av straff i sykehus, jf. § 13
- overføring mellom gjennomføringsformer, jf. § 14
- overføring til mindre restriktivt fengsel, jf. § 15
- gjennomføring av straff utenfor fengsel, jf. § 16
- frigang, jf. § 20
- permisjon, jf. § 33
- straffavbrudd, jf. § 35
- fastsettelse av vilkår ved permisjon og straffavbrudd, jf. § 36
- løslatelse, jf. § 42
- fastsettelse og endring av vilkår ved prøveløslatelse, jf. § 43
- avgjørelser ved brudd på prøveløslatelsesvilkår, jf. § 44

Forskriften til
straffegjennomføringsloven
§ 2-1
Retningslinjene til § 6

Lokalt nivå kan likevel fatte avgjørelser i noen av disse sakene. Lokalt nivå er gitt myndighet til å avslå søknader etter straffegjennomføringsloven §§ 12 til 16, 20, 33, 35 og 42. Lokalt nivå kan også avgjøre en søknad om permisjon når regionen eller Kriminalomsorgsdirektoratet tidligere har innvilget permisjon og denne permisjonen er blitt gjennomført uten svikt, og det ikke er bestemt at permisjonssøknader skal avgjøres av overordnet nivå.

Til slutt er lokalt nivå også gitt myndighet til å innvilge søknader etter straffegjennomføringsloven §§ 12, 13, 20, 33 og 35 fra domfelte som er idømt fengselsstraff i mer enn 10 år, men som ikke er idømt forvaring, og som er overført til fengsel med lavere sikkerhetsnivå.

Dersom det utenom kontortid må tas avgjørelser i saker som skulle vært avgjort av regionen, kan leder av lokalt nivå treffe midlertidig vedtak. Avgjørelsen skal da fortrest mulig legges fram for direktør på regionen som skal treffe endelig vedtak.

5. Anstaltråd

Det er ikke gitt bestemmelser om dette i loven, men mange fengsler har et anstaltråd eller et tilsvarende rådgivende organ som forbereder enkeltsaker. Her varierer praksis fra fengsel til fengsel. Rådernes oppgave er å komme med rådgivende uttalelser i forbindelse med spørsmål som har stor betydning for deg, for eksempel søknader om permisjon, prøveløslatelse eller lignende. Det er ikke rådene som tar den endelige avgjørelsen i saken, men de kan komme med råd til de som skal avgjøre saken.

6. Tilsynsrådet

Strgjfl. § 9
Forskriften § 2-3
Retningslinjene til § 9

Det skal være et tilsynsråd i tilknytning til hver region. Medlemmene av rådet oppnevnes av Justisdepartementet etter forslag fra Fylkesmannen. Rådet skal bestå av leder, nestleder, medlemmer og varamedlemmer fra samtlige fylker som den enkelte region omfatter. Minst ett av medlemmene bør være eller ha vært dommer.

Tilsynsrådet skal kontrollere at den behandlingen du blir utsatt for i fengselet skjer slik lov, forskrift og øvrige bestemmelser fastsetter. Dette skal de gjøre ved å besøke fengselet eller friomsorgskontoret anmeldt eller uanmeldt. De kan også snakke med innsatte og få innsyn i alle saksdokumenter, hvis den innsatte samtykker til det. Ett eller flere rådsmedlemmer foretar hver måned minimum ett besøk i en av regionens enheter.

Dersom du ønsker å komme i kontakt med tilsynsrådet utenom de fastsatte besøkene, kan du ta kontakt per telefon eller brev. Du kan få telefonnummeret av fengselet. Samtalen skal ikke avlyttes.

Forskriften § 2-3
Retningslinjene til § 9

Medlemmene i rådet har rett til å snakke med deg alene uten at ansatte i fengselet er til stede. De har taushetsplikt om det du forteller dem. Mener du at du er blitt uriktig behandlet i fengsel eller at forholdene er for dårlige, kan du be om en samtale med et av medlemmene i rådet og legge frem saken for medlemmet.

Tilsynsrådet har ikke noen avgjørelsesmyndighet i fengselet. De skal prøve å løse problemer som måtte oppstå i fengselet ved å ta dem opp med fengselsledelsen. Gjør ikke ledelsen noe for å forandre det som blir bemerket, kan rådet ta saken opp med regionsdirektøren. Tilsynsrådet skal hvert år lage en årsmelding,

Offentleglova § 3

med referat fra de møtene de har hatt. Denne årsmeldingen skal sendes til regionen. Regionen kommer med en uttalelse, og sender dette videre til Kriminalomsorgsdirektoratet. Årsmeldingen skal være offentlig tilgjengelig, så du kan be om å få se den hvis du ønsker.

7. Andre ansatte

7.1 Sosialkonsulenten

I mange fengsler er det en sosialtjeneste med en eller flere sosialkonsulenter. Sosialkonsulenten skal hjelpe deg med problemer av sosial karakter. Det kan være hjelp til å kontakte NAV, søke om økonomisk støtte eller hjelp til å ordne opp i problemer du har utenfor fengselet. Sosialkonsulenten kan også hjelpe til med søknader om for eksempel overflytting til et annet fengsel eller prøveløslatelse, og skal samarbeide med friomsorgen slik at du skal stå best mulig rustet når du løslates. Du kan også henvende deg til andre ansatte om slik hjelp.

De fleste fengslene har for få sosialkonsulenter. Dette betyr at de som jobber der ikke har mulighet til å gi den hjelpen som behøves til alle. Ønsker du hjelp, vil dette ofte ta tid. Det er viktig ikke å gi opp. Vent på din tur, og legg så frem saken for din sosialkonsulent. Føler du at dette tar for lang tid, kan saken tas opp med fengselsledelsen og eventuelt med regionen. I kapittel 34 kan du lese mer om sosialhjelp.

7.2 Prest, imam og lignende

Strgjfl. § 23
Retningslinjene til § 23

Retningslinjene til § 32

Kriminalomsorgen skal gi deg mulighet til å utøve din religion eller ditt livssyn. Dersom du ønsker gudstjeneste eller en annen religiøs eller livssynsmessig seremoni, skal det så langt det er praktisk mulig legges til rette for dette. Du skal kunne snakke med en prest eller sjelesørger som tilhører din religiøse eller livssynsmessige menighet eller organisasjon. Så langt det er praktisk mulig, skal det settes av egne lokaler til dette. Du skal som hovedregel få ringe til disse personene. Kontroll ved avlytting kan bare unntaksvis finne sted.

Retningslinjene til § 3
Rundskriv KSF 02/2002

7.3 Kontaktbetjenten

Alle innsatte skal i utgangspunktet tilbys en kontaktbetjent. Kontaktbetjenten har ansvaret for at du får informasjon om fengselet og om dine rettigheter og plikter. Vedkommende skal også hjelpe deg i arbeidet med å lage en framtidsplan. Kontaktbetjenten skal være et bindeledd mellom deg og fengselet for øvrig. Dersom du skal henvende deg til instanser utenfor fengselet, for eksempel sosialkontor, arbeidskontor eller skolemyndigheter, skal kontaktbetjenten hjelpe deg med dette. Vedkommende kan også gi deg råd og hjelpe deg med å skrive søknader. Erfaringsmessig er det ikke alle innsatte som får en kontaktbetjent, og skulle dette være tilfellet for deg, må du be om å få det.

Dersom fengselet har et anstaltråd eller lignende, vil som regel kontaktbetjenten møte der når saker som angår deg skal behandles. Kontaktbetjenten har en dobbeltrolle. Han eller hun skal hjelpe deg, samtidig som betjenten har oppgaver knyttet til den tradisjonelle «vokterrollen». Hvis det oppstår en konflikt mellom deg og kontaktbetjenten, kan du søke om å få skifte kontaktbetjent. Du må da ta kontakt med førstebetjenten eller fengselslederen.

8. Samarbeid med andre offentlige instanser

Strgjfl. § 4
Retningslinjene til § 4

Kriminalomsorgen skal samarbeide med andre offentlige etater for å legge forholdene til rette for at innsatte får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til å fremme din tilpasning til samfunnet. Innsatte har samme rett til tjenester og tilbud og har de samme forpliktelsene og ansvar som alle andre i samfunnet. Helsetjenester, sosialtjenester, opplæring, arbeidsmarkedstiltak og kulturtilbud er eksempel på tjenester som ytes av det offentlige, og som det skal samarbeides om. Fengselet skal i samarbeid med deg søke å kartlegge om du har behov for bistand fra andre etater. De skal også hjelpe deg med å formidle disse behovene. Ofte vil andre etaters kompetanse være viktig, og fengselet bør derfor søke samarbeid allerede under kartleggingen av behovene dine.

II. Organisering og samarbeid

Strgjfl. § 25

Dersom du og de andre innsatte ønsker det, bør fengselet starte samarbeidsorganer med representanter for innsatte og ansatte. Dette gjelder også i ressursavdelinger og avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå når sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Det forutsettes at slike samarbeidsorganer blir etablert dersom et flertall av de innsatte ønsker det.

1. Samarbeid med fengselsledelsen

Retningslinjene til § 25

Samarbeidet med ledelsen kan skje på flere måter. Det kan for eksempel organiseres slik at dere velger representanter for de innsatte som deltar i møter med ledelsen og de ansatte. En annen mulighet er at dere velger representanter som skal være med i fengselets forskjellige utvalg. Dere kan ikke selv avgjøre hvilken samarbeidsform som skal praktiseres. Dette bestemmer fengselslederen. Uansett hvordan det skjer er slike ordninger en fin måte å ta opp problemer med ledelsen på. I noen fengsler fungerer dessverre dette samarbeidet dårlig. Hvis dette gjelder fengselet du sitter i kan dere forsøke å få i gang en bedre dialog med fengselsledelsen. Som oftest er det mer å tjene på og diskutere problemene enn ikke å gjøre det.

2. Hva slags spørsmål kan dere ta opp?

Strgjfl. § 25

Det er bare adgang til å behandle saker som angår det daglige livet i fengselet. Eksempler på dette kan være arbeidsmiljø saker eller fritidsaktiviteter. Dette er bare ment som eksempler, og det finnes naturligvis en rekke andre saker som også kan tas opp med fengselsledelsen. Regelen om at bare daglige problemer kan tas opp, betyr at problemet må ramme flere av dere og at det oppstår ofte. Det er også en del andre begrensninger for hva dere kan ta opp som gruppe. Forhold om organisering av sikkerheten og konflikter mellom innsatte og en enkelt ansatt, er saker dere er avskåret fra å ta opp som gruppe. Dette må du ta opp individuelt.

3. Om samarbeidet

Selv om ledelsen vil samarbeide betyr ikke det at dere får ta avgjørelsene selv, men at dere får mulighet til å si hva dere mener. Hvis dere synes at samarbeidet med fengselet er dårlig, kan dere kontakte tilsynsrådet, regionen eller gå frem på en annen måte. Dere kan for eksempel kontakte en organisasjon for fanger. Kontaktinformasjonen til noen slike organisasjoner står bak i denne boka. Du kan også lese mer om ulike organisasjoner i kapittel 39.

Kapittel 9

Søknader og klager

Jussbuss mener at det er viktig at du utnytter de mulighetene du har til å søke og å klage. To saker er aldri helt like. Selv om du har hørt at saker som ligner på din er avslått, kan det være spesielle forhold i ditt tilfelle som gjør at resultatet blir annerledes for deg. Har du tidligere fått avslag på for eksempel en søknad om permisjon, kan det ha skjedd forandringer siden den forrige søknaden ble behandlet. Forandringene kan gjøre at utfallet blir et annet. For eksempel kan fengselets praksis ha forandret seg, eller du kan ha opparbeidet deg større tillit hos fengselet siden den forrige søknaden.

I dette kapittelet finner du tips til hvordan du kan skrive søknad og klage. Du kan også lese om hvilke regler kriminalomsorgen må forholde seg til når de behandler saken din.

Selv om eksemplene i dette kapittelet gjelder fengselssaker, er flere av reglene like for alle forvaltningsorganer. Det vil si at søknadsprossessene kan være like når du skal søke om ting fra andre instanser. Et forvaltningsorgan er ethvert organ for stat og kommune. NAV, UDI og kriminalomsorgen er noen eksempler på forvaltningsorganer.

I. Søknadens og klagens form

Forvaltningsloven (fvl.) § 32

Veiledning om saksbehandling i forvaltningsloven og straffegjennomføringsloven § 7 (heretter veiledning til § 7) punkt 5.4

Det er ikke et krav om at du må levere søknader skriftlig. Vi anbefaler likevel at du gjør dette. Det vil være lettere å huske på alt som bør være med i søknaden. I tillegg kan det være lettere å få frem det du mener på en tydelig måte. Dersom du søker muntlig, bør du be om en skriftlig bekreftelse på at fengselet har mottatt og vil behandle søknaden din.

En klage skal derimot alltid leveres skriftlig. Se under punkt II dersom du trenger hjelp til å skrive en søknad eller klage.

Det er viktig at du selv beholder en kopi av søknaden eller klagen. Skulle det senere oppstå en diskusjon om hva som sto i søknaden eller når den ble sendt, kan du vise til kopien.

Vi har laget et forslag til hvordan en søknad om velferdspermisjon kan se ut.

Navnet ditt og stedet du søker fra →

Ola Nordmann
Postboks 1
0000 Sted

Sted, dd.mm.år

Organet som skal motta søknaden eller klagen (Vanligvis fengselet) →

Celleborg fengsel
v/ Fængselsleder
0000 Sted

**SØKNAD OM VELFERDSPERMISJON FOR
OLA NORDMANN, FØDT 11.11.71**

Jeg vil med dette søke om velferdspermisjon 24. og 25. april 2019 i medhold av straffegjennomføringsloven § 33.

Hvorfor du mener du bør få det du søker om →

Grunnen til at jeg søker om en velferdspermisjon, er at min mor fyller 50 år 25. april, og at hun i den forbindelse skal ha en stor familiefest. Det er veldig viktig for henne at jeg kan være til stede den dagen, fordi min far er alvorlig syk, se vedlagt uttalelse fra lege Peder Ås. Dessuten bor min bror i utlandet og kan ikke komme på festen. Det vil bety mye for min mor å ha så mange som mulig av familien rundt seg, samtidig som jeg vil kunne hjelpe henne med min fars sykdom. Det vil også bety svært mye for meg å være sammen med min far. Det er usikkert hvordan sykdommen hans vil utvikle seg.

Sviktfarevurdering →

Jeg viser til mine to tidligere velferdspermisjoner som ble gjennomført uten problemer. Jeg møtte selv opp til soning, og har ikke hatt noen reaksjoner eller positive prøver under soningen.

Med vennlig hilsen
Ola Nordmann

Underskriften din →

Ola Nordmann

I første avsnitt forklarer du hva du søker om eller hvilket vedtak du klager på. I andre avsnitt skriver du hvorfor du mener at du bør få innvilget søknaden eller klagen din. Når du begrunner søknaden, bør du fokusere på vilkårene for å innvilge det du søker om. For eksempel står det i loven at det skal foreligge særlige og vektige grunner for at velferdspermisjon innvilges, og at sikkerhetsmessige grunner ikke skal tale imot det (også kalt sviktforevurderingen). Hva som kreves for å få innvilget ulike søknader, kan du lese mer om i de enkelte kapitlene.

I vårt eksempel er de særlige og vektige grunnene morens 50-årsdag og farens sykdom. I sviktforevurderingen viser vi til at søkeren har hatt flere permisjoner tidligere, at han selv møtte til soning, og at han ikke har blitt ilagt noen reaksjoner eller har hatt noen positive urinprøver under soningen.

Hvis du kan dokumentere det du skriver, er det viktig at denne dokumentasjonen legges ved søknaden. Det kan for eksempel være en uttalelse fra en lege, kontaktbetjent eller andre som anbefaler at du får det du søker om.

Du kan skrive nesten alle søknader og klager med dette oppsettet. Enkelte søknader kan du skrive på standard skjemaer. Disse skjemaene får du av ansatte i fengselet. Jussbuss har også maler (søknadsguider) som viser hvordan man kan søke.

II. Hjelp til å søke

Hvis du trenger hjelp til å skrive en søknad eller klage, kan du spørre sosialkonsulenten, kontaktbetjenten din eller noen av de andre ansatte i fengselet. Du kan også forhøre deg med familie, venner eller andre innsatte.

Hvis du vil ha hjelp fra advokat må du som regel betale for dette selv. Et alternativ til advokat er å ta kontakt med et gratis retts-hjelpstiltak. Jussbuss er et eksempel på et slikt tiltak. Bakerst i boken finner du en liste med telefonnumre og adresse til forskjellige gratis rettshjelpstiltak.

1. Hvis en annen person søker for deg (fullmektig)

Fvl. § 12

Å ha en fullmektig betyr at noen skriver søknaden eller klagen på vegne av deg, men skriver under med sitt eget navn. Det er helt

valgfritt å ha en fullmektig, og du må selv ta kontakt med den du vil at skal hjelpe deg. Hvis du har vansker med å skrive, kan hjelp fra en fullmektig være en god idé.

Har du gitt noen en fullmakt, kan du når som helst trekke tilbake fullmakten. Da er det viktig at du gir fullmektigen beskjed om at du ikke trenger mer hjelp. Når du har trukket fullmakten tilbake, har ikke fullmektigen lenger lov til å representere deg.

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 7 første ledd bokstav a

Hovedregelen er at du kan benytte hvem du vil som fullmektig, så lenge personen er myndig. For eksempel kan en advokat eller Jussbuss være fullmektig for deg. Ansatte i fengselet og andre innsatte kan ikke være fullmektig for deg. Du kan få hjelp fra kontaktbetjenten din eller andre innsatte, men da må du selv skrive under på søknaden eller klagen.

Fvl. § 19 første ledd bokstav d

Den du velger som din fullmektig vil ha de samme rettighetene som deg. I enkelte tilfeller vil fullmektigen faktisk ha større rettigheter. En fullmektig kan for eksempel få innsyn i dokumenter som du ikke får innsyn i. Fullmektigen vil i et slikt tilfelle ikke ha lov til å fortelle deg hva som står i disse dokumentene. Dette kan for eksempel være i tilfeller der opplysninger er sensitive overfor andre enn bare deg. Du kan lese mer om innsynsreglene i kapittel 10.

Strgjfl. § 7 første ledd bokstav c
Veiledning til § 7 punkt 3.8

Det er viktig å være klar over at du selv ikke mister noen rettigheter når du har gitt noen fullmakt til å representere deg. Du kan fremdeles engasjere deg i saken, for eksempel ved å snakke med den som skal avgjøre søknaden. Det er likevel viktig at du forteller fullmektigen din alt du har gjort og har tenkt å gjøre i saken. Et godt samarbeid mellom deg og fullmektigen er viktig og vil spare begge for arbeid.

Veiledning til § 7 punkt 2

Bruker du en fullmektig, må du skrive under på en skriftlig fullmakt som sier at denne personen kan representere deg. Dette er ikke nødvendig hvis fullmektigen er advokat.

Den du velger som fullmektig har som hovedregel rett til å være med på møter som angår saken din. Kriminalomsorgen kan i enkelte tilfeller nekte fullmektigen å være til stede under et møte.

Kriminalomsorgen kan aldri nekte deg å bruke en fullmektig fra Jussbuss eller andre rettshjelpstiltak.

2. Fengselets veiledningsplikt

Fvl. § 11
Veiledning til
§ 7 punkt 3.1
Fvl. § 27 fjerde ledd
bokstav b

Kriminalomsorgen har som en del av forvaltningen en veiledningsplikt. Det betyr at alle som jobber i fengselet skal kunne gi deg veiledning om regelverk, rutiner og praksis for det fengselet du soner i. Når kriminalomsorgen fatter vedtak som angår deg, bør de også opplyse om veiledningsplikten i vedtaket.

Det vil variere hvor omfattende veiledning du har krav på. Forvaltningsorganet vil tilpasse veiledningen ut fra ditt behov, sakens vanskelighetsgrad, og kriminalomsorgens kapasitet. For utenlandske innsatte vil kriminalomsorgen ofte ha en mer omfattende veiledningsplikt.

Hvis du ikke får den veiledningen du mener du har krav på, kan du klage dette inn til regionen fengselet du soner i tilhører. Se kapittel 8 for oversikt over de ulike regionene.

III. Hvem skal ha søknaden eller klagen

1. Søknader

Strgjfl. § 6 første ledd

Hovedregelen er at du leverer de aller fleste søknader til fengselslederen i ditt fengsel. Se eksempelet under punkt I over. Er du usikker på hvor søknaden skal sendes, kan du se i det kapittelet som omhandler det du søker om.

2. Klager

Fvl. § 28 første ledd jf.
§ 32 første ledd bokstav a

En klage skal avgjøres av det organet som er overordnet det organet som traff den avgjørelsen du klager på. Hvis for eksempel fengselet har avslått en søknad, må du klage til regionen. Klagen sendes til lederen i fengselet, selv om det er regionen som skal avgjøre klagen. Fengselslederen sender klagen videre til regionen.

Fvl. § 33 andre ledd
og femte ledd

Det er flere grunner til at det er det organet som har avgjort søknaden som skal ha klagen. For det første skal organet som har avgjort søknaden selv ha mulighet til å omgjøre vedtaket, dersom den finner at det første avslaget var feil. For det andre skal det forberede saken for klageorganet.

Veiledning til § 7
punkt 5.4

Klagen din skal behandles selv om du sender den til feil sted. Det vil imidlertid gå raskere dersom du sender den til riktig organ i første omgang.

Det kan være lurt å spørre kontaktbetjenten din om søknaden eller klagen din er mottatt og registrert.

IV. Fengselets undersøkelses- og informasjonsplikt

Fvl. § 17

De som behandler søknaden eller klagen din skal sørge for at saken er så godt opplyst som mulig før de treffer endelig vedtak. Fengselet plikter ikke å innhente all mulig informasjon, men det de mener er relevant for søknaden din. Kriminalomsorgen skal også kontrollere at det du skrev i søknaden eller klagen din stemmer.

Hvis fengselet har opplysninger om deg og forhold som angår søknaden din, skal de som hovedregel si dette til deg, slik at du har mulighet til å uttale deg om informasjonen. Dette gjelder ikke dersom opplysningene er unntatt innsyn, se kapittel 10.

Fvl. § 17 andre ledd
bokstav a

Andre unntak er dersom du tidligere, for eksempel under politiavhør, har vist at du kjenner til informasjonen. Da behøver ikke fengselet legge frem opplysningene for deg. De behøver heller ikke konfrontere deg med informasjonen dersom saken må avgjøres raskt eller dersom opplysningene har liten betydning for saken.

V. Krav på informasjon om vedtak

Fvl. § 16

I noen saker er det vanlig at du får et forhåndsvarsel. Dette blir gjort i saker hvor forvaltningen planlegger å fatte et vedtak mot deg og hvor du ennå ikke har fått uttale deg om saken. Typisk at du ikke har søkt om noe, men forvaltningen tar initiativ til å fatte et vedtak. For eksempel kan du få forhåndsvarsel i saker som gjelder utvisning eller soningsoverføring.

Dersom du mottar et forhåndsvarsel bør du svare på varselet. Dette er din mulighet til å uttale deg før et eventuelt vedtak blir fattet. I forhåndsvarselet står det hvor lang tid du har på å svare og hvem svaret skal sendes til. Det er derfor viktig at du leser forhåndsvarselet grundig.

Fvl. § 27 første ledd
Strgjfl. § 7 første ledd
bokstav b
Veiledning til § 7 punkt 4.1

Du skal få beskjed hvis det fattes et vedtak som angår deg. Dette skal skje så raskt som mulig etter at vedtaket er truffet. Normalt skal dette skje skriftlig. Hvis det haster med å gi deg informasjon om vedtaket, eller hvis de ansatte i fengselet har mye å gjøre, kan du varsles muntlig.

Hvis du mottar et muntlig vedtak, bør du be om å få det bekreftet skriftlig, slik at du får se begrunnelsen for vedtaket. Fengselet skal kunne gi deg dette. Vedtaket inneholder flere opplysninger som det kan være greit å ha skriftlig, for eksempel informasjon om hvordan du klager.

VI. Krav om begrunnelse

1. Når skal vedtaket begrunnes?

Fvl. § 24
Strgjfl. § 7 første ledd
bokstav c og d

Et vedtak skal som hovedregel alltid begrunnes. Begrunnelsen skal gis sammen med vedtaket.

I noen tilfeller trenger ikke forvaltningen å gi begrunnelse:

- Dersom det ikke er grunn til å tro at du vil bli misfornøyd med vedtaket. Dette kan for eksempel være hvis du har fått innvilget en søknad om permisjon. Hvis du likevel ønsker begrunnelse, kan du kreve å få det. I så fall må du be om begrunnelse før klagefristen går ut. Dette unntaket gjelder ikke klagesaker, disse må alltid begrunnes.
- Hvis begrunnelsen ikke kan gis uten å røpe opplysninger som er taushetsbelagte. Opplysninger kan for eksempel være taushetsbelagte av hensyn til etterforskning av straffbare forhold, sikkerhetsmessige hensyn, eller fordi de handler om andre personer.
- Hvis begrunnelsen inneholder opplysninger som det av hensyn til din helse ikke er forsvarlig at du får.
- Hvis begrunnelsen inneholder opplysninger som vil kunne ødelegge ditt forhold til personer som du har en nær relasjon til, for eksempel familie.
- I saker om benådning gis det ikke begrunnelse, men du kan be om det.

Fvl. § 19

Fvl. § 24 fjerde ledd
Retningslinjer til § 7
punkt 4.2

2. Hva skal stå i begrunnelsen?

Fvl. § 25

Begrunnelsen skal fortelle hvilke regler forvaltningen har brukt når de har avgjort saken din. Er regelen vanskelig å forstå, skal den forklares nærmere. I begrunnelsen skal det også stå litt om de faktiske forhold som har vært avgjørende for resultatet.

Det vil variere fra sak til sak hvor grundig begrunnelse kriminalomsorgen må gi. Momenter som har betydning for hvor grundig begrunnelse du har krav på, er for eksempel hvor inngripende

avslaget er for deg, og om du selv bør ha kjennskap til hvorfor du ikke får innvilget søknaden eller klagen.

Du bør klage hvis det er fattet et vedtak mot deg som er mangelfullt begrunnet eller ikke begrunnet i det hele tatt.

VII. Retten til å klage

Du har alltid rett til å klage, men du kan kun klage én gang. Klagen må leveres innen en gitt frist. Har du allerede brukt opp klagemuligheten din eller fristen for å klage har gått ut, kan du be om at vedtaket omgjøres, se punkt IX under. Du kan også be om å få en ny klagefrist.

1. Klagefrist

Fvl. § 29
Strgjfl. § 7 bokstav e

I fengselsaker er klagefristen vanligvis 7 dager fra den dagen du ble informert om svaret i vedtaket. I saker om reaksjon på brudd er klagefristen bare 48 timer. Klagefristen regnes fra den timen du fikk kjennskap til avslaget når klagefristen er 48 timer.

Fvl. § 29 andre ledd
Forvaltningslovsforskriften
§ 41

Hvis du med vilje prøver å unngå å få vite om avslaget, regnes fristen fra den dagen du normalt burde ha fått beskjed. Hvis fristen går ut på en lørdag, søndag eller helligdag, utsettes fristen til første hverdag.

Dersom du får en utvidet eller ny begrunnelse etter at vedtaket er truffet, vil klagefristen starte fra det tidspunktet du mottar begrunnelsen. I saker hvor du ikke har fått en begrunnelse kan du altså få lengre klagefrist hvis du ber om en begrunnelse.

Fvl. § 31 første ledd

Hvis du klager etter at fristen har gått ut, må ikke klageorganet behandle klagen din. Derfor er det viktig å levere klage til fengselet før klagefristen går ut. Hvis fristen har gått ut, er det viktig at du likevel klager så fort som mulig. Klageorganet kan behandle klagen din hvis de ønsker det selv om fristen har gått ut.

Fvl. § 29

Har du fått svar på en søknad av andre enn fengselet, for eksempel NAV eller UDI (Utlendingsdirektoratet), er klagefristen vanligvis 3 uker. Sjekk likevel alltid vedtaket nøye. Der skal det stå hvor lang klagefristen er.

2. Fristavbrytende klage

Du kan be fengselet om en lengre klagefrist, hvis du har behov for det. En slik melding kalles gjerne en fristavbrytende klage. Meningen er at den opprinnelige fristen avbrytes, og du får lengre tid til å klage. I en fristavbrytende klage bør du skrive at du ønsker å klage, og at begrunnelsen for klagen kommer senere. Du bør også forklare hvorfor du trenger lengre frist. Kanskje har du behov for å skaffe dokumentasjon som støtter saken din, eller du trenger hjelp til å skrive en god begrunnelse på hvorfor du klager. Det er også lurt å spørre om du har fått utvidet frist, og hvor lang tid du har før du må levere begrunnelse. Fengselet må ikke gi deg lengre frist, men vanligvis gjør de det.

Nedenfor følger et eksempel på en fristavbrytende klage.

Navnet ditt og stedet du klager fra

Ola Nordmann
Postboks 1
0000 Sted

Sted, dd.mm.åå

Organet som skal motta den fristavbrytende klagen (vanligvis fengselet)

Celleborg fengsel
v/ Fengselsleder
0000 Sted

Hvilket vedtak er det du ønsker du å klage på

**FRISTAVBRYTENDE KLAGE PÅ AVSLAG PÅ SØKNAD
OM VELFERDSPERMISJON FOR OLA NORDMANN,
FØDT 11.11.71**

Jeg ønsker med dette å klage på fengselets avslag på søknad om velferdspermisjon datert dd.mm.åå.

Jeg vil komme med begrunnelse for klagen om kort tid. Jeg venter på dokumentasjon jeg skal legge ved klagen.

Dette er å betrakte som en fristavbrytende klage. Dersom jeg får innvilget ny frist, vil jeg gjerne vite hvor lang tid jeg har på meg til å levere begrunnelse for klagen.

Med vennlig hilsen

Ola Nordmann

VIII. Hvor lenge må du vente på svar?

Fvl. § 11a
Veiledning til § 7 punkt 3.2
og 3.3

Kriminalomsorgen skal forberede og avgjøre saken så raskt som praktisk mulig. Det er ingen absolutt grense i loven for hvor lang tid de kan bruke på å avgjøre en sak. Det er ofte lang saksbehandlingstid og ulike saker som haster. Vi anbefaler derfor alltid å være tidlig ute når du søker om noe.

Hvis det tar uforholdsmessig lang tid å besvare søknaden eller klagen din, skal du få en melding om hvorfor den ikke kan behandles tidligere, og beskjed om når du kan forvente et endelig svar. En slik melding kalles et foreløpig svar. Du skal få en slik melding dersom din søknad eller klage ikke besvares innen en måned.

Hva som regnes som uforholdsmessig lang tid, vil variere med hva slags søknad eller klage du sender og hvem som skal ta avgjørelsen. For eksempel vil en benådningssøknad ta lengre tid å behandle enn en søknad om permisjon. Hvor stor arbeidsmengde forvaltningsorganet har for øyeblikket vil også spille inn.

Dersom du ikke får foreløpig svar eller må vente svært lenge på å få saken din avgjort, bør du klage på lang saksbehandlingstid. Du kan også ta kontakt med Jussbuss.

IX. Andre muligheter for å få endret en avgjørelse

1. Omgjøring

Fvl. § 35
Strgjf. § 7 første ledd
bokstav g
Veiledning til § 7 punkt 6

At et vedtak blir omgjort betyr at forvaltningen endrer eller opphever et tidligere vedtak. På visse vilkår kan kriminalomsorgen gjøre dette etter eget ønske. Dersom fengselet ønsker å omgjøre et vedtak til skade for deg, må det gjøres av et overordnet organ.

Du kan også be forvaltningen om å omgjøre resultatet i saken din. Dette er aktuelt dersom klagefristen har gått ut, eller når du har fått avslag på en klage, og derfor ikke kan klage saken videre. Du må begrunne hvorfor du mener at kriminalomsorgen skal omgjøre vedtaket. Det kan hende at det har kommet til nye viktige momenter som ikke tidligere er blitt vurdert, eller at du mener at forvaltningen har gjort en feil i behandlingen av saken din.

En melding om omgjøring må leveres til de som sist behandlet klagen. Forvaltningen bestemmer selv om de ønsker å behandle omgjøringen. Ofte vil det være lettere å levere en helt ny søknad.

2. Klage til Sivilombudsmannen (SOM)

Sivilombudsmannen er et uavhengig organ som behandler klager på forvaltningen. Hvis du mener at det er truffet et uriktig vedtak, skjedd en saksbehandlingsfeil, eller at du har blitt urettferdig behandlet, kan du klage til Sivilombudsmannen. Sivilombudsmannen undersøker saken og velger selv om de skal behandle den.

Sivilombudsmannsloven
§ 6

Du må ikke ha et vedtak i saken for å klage til Sivilombudsmannen. Hvis saken gjelder et vedtak, må alle klagemuligheter i forvaltningen være brukt først. Fristen for å klage til Sivilombudsmannen er et år fra vedtakets dato, eller fra da hendelsen skjedde.

Strgjfl. § 30 og § 32
Sivilombudsmannsloven
§ 6

Du kan kontakte Sivilombudsmannen per brev og telefon. Telefonsamtaler til Sivilombudsmannen kan ikke avlyttes eller tas opp av fengselet. Hvis du sender en klage med brev, skal ikke fengselet lese dette. Husk å legge ved alt du har av dokumentasjon og skriv så tydelig som mulig hva og hvem saken gjelder. Det er gratis å klage, men Sivilombudsmannen bruker ofte lang tid på å behandle klager. Jussbuss har erfart at en klage til Sivilombudsmannen ofte ikke fører frem. En klage til Sivilombudsmannen er imidlertid en mulighet til å få en uavhengig vurdering av ditt møte med forvaltningen.

Sivilombudsmannsloven
§ 10

Dersom Sivilombudsmannen mener at forvaltningen har gjort en feil i behandlingen av deg eller saken din, kan han kritisere forvaltningen, og be dem rette feilen. Han kan også komme med endringsforslag slik at feilen ikke skjer igjen. Forvaltningen har ingen plikt til å følge Sivilombudsmannen sine råd, men ofte hører de på rådene.

Kapittel 10

Taushetsplikt, innsynsrett og tilgang til regelverket

For å ivareta sikkerheten i fengselet best mulig, trenger Kriminalomsorgen informasjon. Derfor har fengselet mange opplysninger om deg og dine private forhold. Det kan være forhold som gjelder straffesaken din, soningsprogresjon, din psykiske og fysiske helse og mye mer.

Forvaltningsloven (fvl.)

Når det er sagt, har Kriminalomsorgen taushetsplikt, og de kan ikke dele informasjonen de har om deg med andre som ikke skal ha kjennskap til den. Nedenfor står det mer om taushetsplikten.

De opplysningene fengselet har om deg kan få stor betydning for deg og dine soningsforhold. Opplysninger om deg kan blant annet påvirke dine muligheter til å få permisjoner og andre goder. Du har mulighet til å få innsyn i noe av informasjonen fengselet har om deg. Under kan du lese mer om hvilke dokumenter du har rett på innsyn i.

Flere av reglene i dette kapittelet gjelder for alle forvaltningsorgan. Et forvaltningsorgan er ethvert organ for stat og kommune. Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI), NAV og UDI er noen eksempler på forvaltningsorganer.

I. Taushetsplikt

Taushetsplikten er en plikt til å hindre at andre får adgang eller kjennskap til visse opplysninger om deg.

1. Hvem gjelder taushetsplikten for

Fvl. § 13
første og tredje ledd

Alle som er ansatt i Kriminalomsorgen eller som utfører en tjeneste for Kriminalomsorgen har taushetsplikt. Taushetsplikten gjelder også utenom arbeidstiden og etter at vedkommende har sluttet i jobben.

2. Taushetspliktens omfang

Fvl. § 13

Hovedregelen er at de ansatte i Kriminalomsorgen ikke har lov til å videreformidle opplysninger om deg og dine personlige forhold. Dette betyr at de ikke kan fortelle noen på utsiden at du sitter i fengsel. De ansatte kan heller ikke fortelle andre innsatte om for eksempel familiesituasjonen din eller hva du er straffet for.

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 7 første ledd bokstav h

De ansatte har også en streng plikt til ikke å fortelle andre om forhold som gjelder sikkerheten i fengselet og gjennomføring av straff utenfor fengselet.

I tillegg har ansatte i Kriminalomsorgen som hovedregel taushetsplikt overfor hverandre. Det vil si at en fengselsbetjent som leser gjennom et brev du har mottatt, ikke uten videre kan fortelle en annen betjent om innholdet i brevet.

Fvl. § 13a jf. § 18

Taushetsplikten vil ikke hindre deg i å få informasjon som angår deg selv. Hvis fengselet nekter deg slik informasjon, se punkt II om innsynsrett.

3. Unntak fra taushetsplikten

Fvl. § 13b

Hovedregelen om taushetsplikt har flere unntak. For ansatte i Kriminalomsorgen vil det viktigste unntaket være hensynet til ro, orden og sikkerhet i fengselet. Slike opplysninger har de ansatte ofte en plikt til å videreformidle. I eksempelet over vil betjenten som leste brevet ha plikt til å fortelle om innholdet i brevet til andre ansatte, dersom det blir oppdaget at du prøver å rømme eller smugle inn narkotika.

I tillegg til å informere om ulike brudd, kan de ha plikt til å si ifra om forhold som relaterer seg til din helse- og soningssituasjon.

Taushetsplikten er heller ikke til hinder for at betjentene snakker seg imellom om andre ting som har betydning for den daglige driften på avdelingen.

Strgjfl. § 7 bokstav i

Fengselet kan også informere eventuelle fornærmede eller etterlatte i straffesaken din dersom du for eksempel skal ut på permisjon, frigang, gjennomføre straff utenfor fengsel, eller få prøveløslatelse. Du kan lese mer om varsel til fornærmede i kapittel 30.

Fvl. § 13a Du kan frivillig samtykke til at opplysninger om deg blir delt. I så fall kan det være lurt å skrive ned hvilken informasjon du synes det er greit at deles, så det ikke blir noe tvil om hva betjenten kan si.

II. Innsynsrett

Fvl. § 18 første ledd Din rett til å få se dokumenter kaller vi for din rett til innsyn eller «innsynsretten». Hovedregelen er at du kan kreve å få innsyn i dokumenter som gjelder deg. De dokumentene du ønsker å se må være knyttet til en bestemt sak.

Fvl. § 21 Du må be om innsyn hvis du ønsker å se dokumenter. Du må også klargjøre hvilke type dokumenter du ønsker å se. Det kan være lurt å be om innsyn ved å levere en skriftlig søknad til fengselet. Du kan klage hvis du får avslag på søknaden. Jussbuss kan hjelpe deg med det.

1. Unntak fra innsynsrett

Fra hovedregelen om innsynsrett er det flere unntak. Vi skiller mellom begrensninger i innsynsretten som er begrunnet i forvaltningens interne saksbehandling og begrensninger som har med selve innholdet i dokumentet å gjøre.

1.1 Unntak fordi dokumentet er internt

Fvl. § 18a og § 18b Interne dokumenter er de dokumenter som er utarbeidet for fengselets interne saksbehandling.

Tanken bak dette unntaket er at fengselet skal ha en god og effektiv avgjørelsesprosess. Noen samtaler og vurderinger må Kriminalomsorgen kunne ta uten at de trenger å si det til deg.

Det kan være vanskelig å forstå hva som er interne dokumenter og hva som ikke er det. Et vedtak vil for eksempel ikke være et internt dokument. En rapport, et notat, utkast eller lignende vil ofte være et internt dokument. Det er innholdet i dokumentet og ikke hva fengselet velger å kalle det, som avgjør om et dokument er internt eller ikke.

Fvl. § 18c De delene som beskriver hva som faktisk har skjedd i saken, har du alltid rett til å se. Selv om et dokument er internt og unntatt

innsyn, har du for eksempel krav på å få vite om innholdet i en rapport som er skrevet etter en reaksjon.

Fengselet trenger ikke gi deg innsyn hvis du allerede har tilgang til opplysningene. De trenger heller ikke gi deg innsyn dersom opplysningene du ønsker ikke har noen betydning for avgjørelsen i saken. Poenget er at du skal ha nok informasjon til å kunne argumentere mot fengselets argumentasjon. Hvis du allerede har informasjonen, vil ikke innsyn i dokumentene stille deg i en bedre posisjon til for eksempel å klage.

1.2 Unntak på grunn av dokumentets innhold

Fvl. § 19 første ledd
bokstav d
Strgjfl. § 7 bokstav c

Et annet grunnlag for å nekte deg innsyn, er at dokumentet inneholder opplysninger som det vil være uheldig at du får kjennskap til. Det kan for eksempel være at dokumentet inneholder sensitive opplysninger om andre personer.

Fengselet kan også nekte deg innsyn i opplysninger som handler om deg selv. I slike tilfeller vil det ofte være opplysninger av hensyn til din helse eller ditt forhold til andre personer. Fengselet må ha gode grunner for å nekte deg innsyn i dokumenter på dette grunnlaget. Har du en representant eller en fullmektig, bør denne få tilgang på informasjonen. Fullmektigen vil i et slikt tilfelle ikke ha lov til å fortelle deg hva som står i disse dokumentene. Les mer om bruk av fullmektig i kapittel 9.

Du har heller ikke krav på innsyn hvis det vil skade etterforskningen av straffbare forhold. I tillegg har du ikke krav på innsyn i informasjon som fengselet mener det ikke er sikkerhetsmessig forsvarlig at du får kjennskap til.

Fvl. § 19 andre ledd
bokstav b

Fengselet har rett til å beskytte sine kilder hvis du får innsyn i et dokument. Det vil si at de kan nekte å informere deg om hvem som ga dem informasjonen.

2. Merinnsyn

Fvl. § 18 andre ledd

Fengselet kan velge å gi deg innsyn, selv om du ikke har rett på det. Dette kan for eksempel være i tilfeller hvor det er svært viktig for deg å få innsyn og hvor det i tillegg ikke er en veldig sterk grunn for å nekte innsyn.

Retningslinjer til straffegjennomføringsloven om "Tilgang til regelverket m.v."

III. Tilgang til regelverket

Som innsatt skal du ha tilgang til de lover og regler som gjelder for deg. Det vil i all hovedsak være straffegjennomføringsloven med tilhørende forskrifter og retningslinjer. Mye av det som står i denne boken er hentet fra disse kildene. Informasjonen skal være tilgjengelig på avdelingen din eller ved ditt friomsorgskontor. Dersom du har tilgang til internett, kan du også finne regelverket på www.kriminalomsorgen.no.

Det finnes også en engelsk utgave av straffegjennomføringsloven og forskriften til loven samt utgaver på andre språk. Også disse skal være lett tilgjengelig. For utenlandske innsatte som ikke kan bruke den norske eller engelske utgaven, har fengselet en spesiell veiledningsplikt. Les mer om veiledningsplikt i kapittel 9 om søknader og klager.

Hvis du ønsker informasjon og veiledning om andre lover og regler, kan du be fengselet om dette. Det kan være vanskelig å forstå hvilke rettigheter du har kun gjennom å lese loven. Ta gjerne kontakt med advokat, Jussbuss eller andre rettshjelpstiltak dersom du har spørsmål om lover og regler. Bakerst i boken finner du en liste med telefonnumre og adresser til ulike rettshjelpstiltak.

Kapittel 11

Arbeid, utdanning, dagpenger og frigang

Dette kapittelet gir deg en oversikt over de mest sentrale reglene om arbeid, utdanning og andre aktiviteter under soning. Det står også kort om arbeid før soning og etter løslatelse, og du kan lese om dagpenger i fengsel. I tillegg til reglene i straffegjennomføringsloven er det noen bestemmelser i arbeidsmiljøloven og opplæringsloven som er viktige i dette kapittelet.

I. Arbeid før fengselsoppholdet

1. Forholdet til arbeidsgiveren din utenfor fengselet

I denne delen skal vi se nærmere på hvilke rettigheter og plikter du har overfor arbeidsgiveren din før du begynner soningen. Det er arbeidsavtalen din og arbeidsmiljøloven som vil danne utgangspunktet for dine rettigheter og plikter.

1.1 Arbeidsavtalen

I utgangspunktet er arbeidsavtalen en gjensidig forpliktende avtale. Det vil si at avtalen gir både arbeidsgiver og arbeidstaker rettigheter og plikter. Du som arbeidstaker vil ha plikt til å jobbe, mens arbeidsgiveren din har rett til å kreve at du jobber eller stiller arbeidskraften din til disposisjon. Motsatt vil arbeidsgiveren din ha plikt til å betale ut lønn for det arbeidet du gjør, mens du har rett til å få betalt. Hvis en av partene ikke oppfyller pliktene sine etter avtalen, vil dette kunne gi grunnlag for opphør av arbeidsavtalen.

1.2 Arbeidsmiljøloven

Arbeidsmiljøloven
§ 1-9

Arbeidsmiljøloven regulerer forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver. Lovens bestemmelser er ufravikelige til fordel for arbeidstakeren. Det vil si at man ikke kan inngå avtaler som gir

deg som arbeidstaker dårligere vilkår enn det som følger av loven. Arbeidsmiljøloven gjelder uavhengig av hva som står i arbeidskontrakten mellom partene.

2. Opphør av arbeidsforholdet

Et arbeidsforhold opphører hovedsakelig ved at du selv sier opp stillingen din eller ved at arbeidsgiver gir deg en oppsigelse eller avskjed.

Du kan si opp stillingen din når du vil. Det er ingen krav om at oppsigelsen din må være begrunnet.

Oppsigelse og avskjed fra arbeidsgiver vil bli nærmere forklart i punkt 2.1 og 2.2.

2.1 Oppsigelse

Arbeidsmiljøloven
§ 15-7

Oppsigelse vil si at du må slutte i jobben din. Etter arbeidsmiljøloven har alle arbeidstakere et vern mot usaklig oppsigelse. Det vil si at arbeidsgiveren din ikke kan si deg opp uten tilstrekkelig grunn. Oppsigelsen må være «saklig». For å være lovlig må oppsigelsen være saklig begrunnet i enten virksomhetens forhold eller i den ansattes forhold. En slik saklig grunn kan være at bedriften går dårlig økonomisk, at du ikke utfører jobben du er satt til å gjøre eller at du ikke møter opp som avtalt. Det skal gjøres en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Felles for oppsigelsessakene er at det gjelder en gjensidig oppsigelsesfrist. En oppsigelsesfrist eller oppsigelsestid betyr at du som arbeidstaker har en forpliktelse til å jobbe en periode etter at oppsigelsen er gitt eller mottatt. I denne perioden har arbeidsgiver plikt til å utbetale vanlig lønn. Oppsigelsesfristen er begrunnet både i at du skal ha en periode til å områ deg og finne deg en ny jobb, og at arbeidsgiver skal ha tid til å ansette en ny i ditt sted.

Arbeidsmiljøloven
§ 15-3

Dersom ikke en lengre oppsigelsesfrist er avtalt mellom deg og arbeidsgiveren din, gjelder en gjensidig oppsigelsesfrist på én måned.

2.2 Avskjed

Arbeidsmiljøloven
§ 15-14

Ved avskjed opphører arbeidsforholdet umiddelbart, og du som arbeidstaker må forlate arbeidet med øyeblikkelig virkning. I disse tilfellene har du ikke krav på å jobbe i en oppsigelsestid. Du har heller ikke krav på lønn etter avskjeden. Det skal derfor mye mer til for at arbeidsgiver kan gi en avskjed fremfor en oppsigelse. Du må ha gjort deg skyldig i «grovt pliktbrudd» eller «annet vesentlig mislighold» av arbeidsavtalen. Eksempler på dette kan være vold eller tyveri fra jobben.

2.3 Fravær fra arbeidsplassen under soning

Som nevnt ovenfor har du som arbeidstaker en plikt til å møte opp på jobb til avtalt tid og sted. Denne plikten er vanskelig å oppfylle når du sitter i varetekt eller soner en dom. Spørsmålet blir da når slikt fravær gir god nok grunn til oppsigelse eller avskjed. Videre i dette kapitlet vil kun oppsigelse drøftes. Det er fordi det er dette som brukes mest i praksis.

2.3.1 Varetekt

Når du sitter i varetekt kan det være vanskelig å få gitt beskjed til arbeidsgiver om at du kommer til å være borte fra arbeidet. Jussbuss anbefaler derfor at du tar kontakt med arbeidsgiver med en gang du har anledning til dette, slik at du får forklart situasjonen og eventuelt hvor lenge fraværet kommer til å vare.

Arbeidsmiljøloven § 15-7

Du kan ikke sies opp uten at det er «saklig begrunnet i virksomhetens, arbeidsgivers eller arbeidstakers forhold». Dette er en konkret vurdering som må gjøres i hvert enkelt tilfelle. Fravær fra jobb kan være en saklig grunn til oppsigelse. Det kan derfor være lurt allerede i forbindelse med pågripelsen å be forsvareren din kontakte arbeidsgiver og informere om fravær så tidlig som mulig. Det kan redusere risikoen for oppsigelse eller avskjed.

2.3.2 Domfelt

Utgangspunktet er at du ikke har rett til å la være å møte opp på arbeidsplassen fordi du skal inn til soning. Dersom du ikke møter på jobb fordi du skal sone, kan arbeidsgiver ha saklig grunn til å si deg opp. Om du blir sagt opp på grunn av slikt fravær kommer an på om arbeidsgiveren aksepterer fraværet. Det lønner seg derfor å

snakke med arbeidsgiver så tidlig som mulig for eventuelt å kunne komme til en løsning. Det er viktig å merke seg at du ikke har rett til permisjon fra arbeidet uten lønn når du skal inn til soning.

Ved korte fravær kan saken stille seg annerledes. Det vil bero på en konkret vurdering om slike soningsfravær gir grunn til oppsigelse. Her vil flere ulike momenter spille inn. Først og fremst legges det vekt på soningens lengde. Et annet moment som tillegges vekt er hvor hardt bedriften rammes av fraværet. Hvis bedriften for eksempel får økonomiske problemer hvis den ikke sier deg opp, eller hvis bedriften ikke har mulighet til å skaffe en vikar for den tiden du soner, vil det som regel være grunnlag for å si deg opp. Hvis slike problemstillinger kan oppstå, vil det være lurt om du forsøker å begrense ulempene for bedriften, ved å for eksempel tidlig si i fra om dommen din og når du skal inn å sone. Et tredje moment er hensynet til å få innsatte tilbake til arbeids- og samfunnslivet.

2.3.3 Bestride oppsigelsen

Arbeidsmiljøloven § 17-3

Bli du sagt opp fordi du soner eller skal sone en dom, har du rett til å bestride oppsigelsen. Dette betyr at du sier deg uenig med arbeidsgiver i at han kan si deg opp. Det løper ulike frister fra oppsigelsestidspunktet. Fristen for å kreve forhandlingsmøte er 14 dager fra oppsigelsen er mottatt. Dette er den korteste og ofte den viktigste fristen. Jussbuss råder alle som ønsker å bestride en oppsigelse om å umiddelbart ta kontakt med et av de studentdrevne rettshjelpstiltakene, som Jussbuss, eller kontakte en advokat slik at du tidsnok kan få veiledning i saksgangen videre. Du vil i visse tilfeller kunne få dekket utgiftene dine til juridisk bistand i oppsigelses- og avskjedssaker gjennom ordningen med fri rettshjelp. Du finner telefonnummeret til de ulike rettshjelpstiltakene bakerst i boken. Du kan lese mer om fri rettshjelp i kapittel 7.

II. Aktivitetsplikt i fengsel

Straffegjennomføringsloven (strgfjl.) § 3 tredje ledd
Forskrift til
straffegjennomføringsloven § 3-12

Som domfelt har du normalt plikt til å delta i aktiviteter på dagtid (aktivitetsplikt). Dette kan være arbeid, opplæring, program eller andre tiltak. Dersom du sitter på dom og ikke deltar i annen aktivitet på dagtid, kan fengselet vanligvis pålegge deg å jobbe. Fengselet kan ikke tvinge deg til å delta i utdanning, programmer og lignende. Fengselet har en plikt til å legge forholdene til rette for at alle som ønsker det får jobbe.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 3 punkt 3.4

I spesielle tilfeller kan du få fritak fra aktivitetsplikten fordi du er syk eller ufør. Du må vanligvis ha dokumentasjon fra lege for å få dette. Det er heller ikke slik at aktivitetsplikten din automatisk faller bort fordi du er ufør eller for syk til å jobbe. Fengselet bør prøve å finne andre aktiviteter som du kan gjennomføre, og de kan be om uttalelser fra helsepersonell når de vurderer om du skal få fritak.

Straffegjennomføringsloven
§ 49
Retningslinjene til § 49

For innsatte i varetekt er reglene litt annerledes enn for innsatte som soner en dom. Varetektsinnsatte har ingen aktivitetsplikt. Fengselet kan likevel kreve at du skal bidra til renhold og husarbeid. Hvis du ønsker å arbeide mens du sitter i varetekt skal fengselet prioritere å finne arbeid til deg. Du kan lese mer om varetekt i kapittel 4.

III. Arbeid i fengsel

Retningslinjene til strgjfl. § 3
punkt 3.2 og til strgjfl. § 18
punkt 18.4

Hva slags arbeid du kan få varierer fra fengsel til fengsel. Arbeidsoppgavene kan for eksempel være i verksteddrift, kjøkkentjeneste og renhold. De store fengslene har vanligvis mer å tilby enn de små. Arbeidstilbudet skal bidra til utdanning og samvær med andre innsatte og ansatte. Arbeidsdriften skal omfatte det arbeid som er nødvendig for fengselets drift og vedlikehold. Arbeidet bør bidra til å gjøre det mulig for deg å få jobb etter løslatelsen – dette gjelder spesielt for unge innsatte. Med dette ønsker fengselet å forberede deg til du skal ut i samfunnet igjen. Fengselet skal ta hensyn til dine evner og ferdigheter.

1. Arbeidstiden for innsatte

Retningslinjene til
strgjfl. § 19 punkt 19.2

Arbeidstiden er vanligvis fra kl. 08.00 til kl. 15.00, inkludert pauser. Hvis det er nødvendig for fengselets drift, kan arbeidstiden være annerledes. Du har ikke krav på ferie, men i perioder kan driften være stengt.

2. Arbeidsmiljø

Arbeidsmiljøloven § 1-6
første ledd bokstav d

Arbeidsmiljøloven gjelder i utgangspunktet ikke for innsatte i norske fengsler. Bestemmelsene om helse, miljø og sikkerhet gjelder likevel når du jobber i fengselet. Arbeidsmiljøet skal være forsvarlig og arbeidet må ikke være helseskadelig. I tillegg til dette skal arbeidet være forenlig med orden og sikkerhet.

Straffegjennomføringsloven § 17

Så langt det er praktisk mulig, skal du ha mulighet for fellesskap med andre innsatte under arbeid, i utdanning og på fritiden.

2.1 Verneombud og arbeidsmiljøutvalg

Arbeidsmiljøloven kapittel 6 og 7

Arbeidsplassen din i fengselet skal ha et verneombud. Verneombud er en valgt person på arbeidsplassen som har til oppgave å ivareta arbeidstakernes interesser. Verneombudets oppgave er å se til at driften gjennomføres på en forsvarlig måte, og at helsen og velferden til de som arbeider i fengselet blir ivaretatt.

Arbeidsmiljøutvalg er et samarbeidsutvalg med hensikt å bedre arbeidsmiljøet på en arbeidsplass. Her sitter det representanter fra både arbeidsgiver- og arbeidstakersiden. Arbeidsmiljøutvalgets oppgave er noe av det samme som for verneombudet, men utvalget jobber mer på et generelt plan og holder oppsyn med at planleggingen av virksomheten skjer på en slik måte at arbeidsmiljøet blir forsvarlig. I praksis er det nok ikke arbeidsmiljøutvalg ved alle arbeidsplasser i norske fengsler.

IV. Utdanning i fengsel

Forskriften § 3-12
Retningslinjene til strgjfl. § 3 punkt 3.4

Innsatte som er under utdanning oppfylder aktivitetsplikten så lenge skoledagen varer like lenge som en vanlig arbeidsdag i fengselet. Hvis dette ikke er tilfellet kan det hende at du må delta i andre aktiviteter ved siden av undervisningen for at aktivitetsplikten skal være oppfylt. Ikke alle fengsler har et undervisnings-tilbud.

Opplæringsloven

Når du soner har du, med noen få unntak, de samme rettighetene til utdanning som resten av befolkningen. Det betyr også at hvis du ikke har rett til utdanning utenfor fengselet, er det ikke sikkert at du kan få utdanning i fengselet. Utenlandske innsatte kan ha rett på utdanning i fengsel. Det gjelder også utenlandske innsatte som ikke har lovlig opphold i Norge.

Fengselet skal samarbeide med skolen for å avdekke behovet ditt for utdanning og bidra til at undervisningstilbudet er tilpasset deg.

Om skolegang utenfor fengsel, se punkt VIII om frigang.

Opplæringsloven § 2-8
og § 3-12

1. Former for undervisning

Undervisningen kan foregå som klasseromsundervisning, ved arbeidsdriften i fengselet, eller som hjelp til selvstudium. Høyere utdanning som universitets- eller høyskolestudier, skjer stort sett som selvstudium, med noe veiledning. Samiske innsatte har krav på samisk tilrettelagt undervisning hvis dette er mulig. Det er fengselet som avgjør om det er mulig. Elever med annet morsmål enn norsk eller samisk har rett til språkopplæring slik at de kan følge den vanlige undervisningen i skolen.

1.1 Undervisningsmateriell

Hvis du deltar i grunnskoleutdanning eller videregående utdanning, skal skolen sørge for undervisningsmateriell som lærebøker, skrivesaker osv. Dersom du ønsker å ta høyere utdanning, er du selv ansvarlig for å skaffe nødvendig undervisningsmateriell. Eventuelle utfordringer knyttet til dette, kan du drøfte med rådgiver ved skolen i fengselet. En mulighet kan være å søke NAV om hjelp til studiemateriell, men det skal veldig mye til å få dette. Om du har krav på å få dekket slike utgifter, avgjøres etter søknad. Rådgiver ved skolen i fengselet, kontaktbetjent eller sosialkonsulent kan hjelpe deg dersom du ønsker å søke NAV om å få dekket slike utgifter. Du kan lese mer om søknader til NAV i kapittel 34.

2. Fag og emner

Alle fengsler har en skoleavdeling som har ansvar for å gi grunnskole- og videregående utdanning. Når du søker om å få starte utdanning, skal det tas hensyn til dine ønsker, interesser og forutsetninger. Skoleavdelingene har plikt til å prøve å møte dine utdanningsbehov. Du kan ofte velge om du vil ta enkeltfag eller hele studietilbud på fulltid. Ofte kan du også velge blant et utvalg av kortere kurs som kan gi kompetanse som kan benyttes i arbeidslivet. Sveisekurs kan være et eksempel på dette. Når det gjelder yrkesutdanningene, har flere slike et samarbeid med arbeidsplassene i fengselet om praksisplasser – eksempelvis kokkefaget. Ta kontakt med rådgiver ved skolen i fengselet for informasjon om hvilke muligheter som finnes.

3. Skolens åpningstider

Undervisning i fengselet foregår på dagtid. Skolens åpningstider følger for øvrig skolens ferier og fridager. Dette betyr blant annet at skolen i de fleste fengsler er stengt 2 måneder om sommeren. I skolens ferier må du vanligvis arbeide i fengselet.

4. Eksamen og vitnemål

Skolen i fengselet dekker alle eksamensutgifter i grunnskolen og i videregående skole. Du vil få kompetansebevis eller vitnemål for den utdanningen du gjennomfører. Kompetansebeviset eller vitnemålet vil utstedes av skolen.

5. Oppfølgingsklasser

Som en del av tilbudet innenfor utdanning i Kriminalomsorgen er det opprettet 10 oppfølgingsklasser fordelt på 10 ulike fylker i Norge. Oppfølgingsklassene ble etablert for å lette overgangen fra utdanning i fengsel til deltakelse i ordinær utdanning etter løslatelse. Forutsatt at du har fulgt undervisningen under soning, kan du fortsette din undervisning i en oppfølgingsklasse etter løslatelse dersom de kan tilby din type utdanning. Dersom du ønsker informasjon om eller kontakt med en oppfølgingsklasse, kan du be rådgiver ved skolen i fengselet om hjelp. Dette bør du gjøre i god tid før en eventuell oppstart, slik at alt er klart innen du løslates.

6. Særregler om datautstyr

Retningslinjene til strgfj.
§ 18 punkt 18.9

Digital kompetanse er en viktig del av både grunnskole- og videregående utdanning. Fengselet bør derfor gjøre det mulig for deg å få utdanning og praktisk trening i dataprogram og -utstyr. Du må søke om å få bruke datautstyr.

Forskriften § 3-20

Datautstyr og lignende kan bare benyttes til arbeid, undervisning eller andre tiltak når det er formålstjenlig. Det kan heller ikke være sikkerhetsgrunner som gjør at fengselet bør nekte deg å bruke datautstyr. I denne vurderingen har det betydning om du i sitter på høy- eller lavsikkerhetsfengsel. Fengselet vil også se på oppførselen din og miljøet i fengselet når de skal vurdere om du får bruke datautstyr. Du får som hovedregel ikke bruke datautstyr som er koblet til internett.

I fengsel med høyt sikkerhetsnivå er hovedregelen at man ikke får bruke privat datautstyr. Du kan få tillatelse til å bruke privat datautstyr dersom du har et spesielt behov for å bruke det i utdanningen. Dette må skille seg fra det behovet andre innsatte har.

Utstyret og programvaren du skal bruke skal godkjennes av fengselet. De kan sette begrensninger på utstyr, lagringskapasitet, oppbevaring og bruksområde for datautstyret. Bruk av minnepinner, ekstern harddisk eller andre former for eksterne lagringsmedier kan bare skje etter samtykke fra fengselet.

V. Program i fengsel

Forskriften § 3-12
Retningslinjene til strgjfl. § 3
punkt 3.4

Program i fengsel oppfylder aktivitetsplikten så lenge programmet du deltar i varer like lenge som en vanlig arbeidsdag i fengselet. Hvis dette ikke er tilfellet kan det hende at du må delta i andre aktiviteter ved siden av programmet for at aktivitetsplikten skal være oppfylt.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 18 punkt 18.7

Program er en samlebetegnelse på ulike tiltak i fengselet. Det kan være undervisning, ferdighetstrening og/eller strukturerte samtaler. Programmene kan rette seg mot for eksempel utfordringer med rus, vold eller seksuell adferd, eller være til hjelp for å utvikle enkelte ferdigheter. Eksempler på programmer er sinnemestring, foreldrekurs og rusmestringsprogrammer. Programtilbudet varierer fra fengsel til fengsel, og det er ikke alle fengsler som har råd til å ha programmer. Jussbuss jobber rettspolitisk for at alle fengsler skal tilby programmer som er nyttige for de innsatte.

Programmene skal være lagt opp slik at du kan følge dem ved siden av det daglige livet i fengselet. Også varetektsinnsatte kan delta på programmer i fengsel.

VI. «Andre tiltak» i fengsel

Forskriften § 3-12
Retningslinjene til strgjfl. § 3
punkt 3.4

Innsatte som deltar i «andre tiltak» oppfylder aktivitetsplikten. «Andre tiltak» er typisk tiltak som er av kortere varighet, og av den grunn kan du pålegges å delta i andre aktiviteter ved siden av disse for å oppfylle aktivitetsplikten.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 18 punkt 18.8

«Andre tiltak» kan være kriminalitetsforebyggende tiltak som ikke regnes som programmer. Dette er tiltak som tilbys av fengselet eller samarbeidspartnere, og som det er hensiktsmessig at foregår på dagtid. Felles for disse tiltakene er at de skal gjøre innsatte i

stand til å leve et liv uten kriminalitet, eller å redusere eventuelle skadevirkninger av å sitte i fengsel.

Rådgivning eller konsultasjon med sosialkonsulent, arbeidsgiver eller utdanningskonsulent som foregår på dagtid, regnes som «andre tiltak». Behandling hos lege eller psykolog som et ledd kriminalitetsforebyggingen regnes også som andre tiltak. Det samme gjelder strukturerte samtaler, for eksempel framtidsplanlegging med kontaktbetjent.

VII. Dagpenger i fengsel

1. Fastsettelse av dagpengesatsen

Forskriften § 3-13

Dagpenger er det beløpet du kan få hvis du oppfyller aktivitetsplikten i fengselet. Stønadspenger er et mindre beløp du kan få hvis du ikke jobber fullt. I denne delen går vi gjennom når du får de ulike beløpene.

Straffegjennomføringsloven § 19

Satsene for dagpenger og stønadspenger blir fastsatt av Kriminalomsorgsdirektoratet hvert år. Du kan spørre fengselet hva som er beløpet for dagpenger og stønadspenger, og du har krav på å få vite hvor mye du får.

Retningslinjene til § 19 punkt 19.2

Innsatte som oppfyller aktivitetsplikten skal få dagpenger. Beløpets størrelse er det samme uansett om du deltar i arbeid, utdanning, program eller andre tiltak, så lenge du oppfyller aktivitetsplikten. Hvis du ikke er i aktivitet, men det ikke er din skyld, skal du også få dagpenger. Det kan for eksempel være at fengselet du soner i ikke har et aktivitetstilbud til alle de innsatte som soner der. Du har rett på dagpenger selv om du har spart opp penger før du startet soningen.

Du får dagpenger for 5 dager i uken. Dersom du jobber ekstra i helgen eller gjør en jobb som er særlig viktig for fengselet, kan du få betalt for mer enn 5 dager.

Dersom helsetilstanden eller arbeidsevnen din er så dårlig at du får fritak fra aktivitetsplikten, skal du få stønadspenger. Dette gjelder selv om du egentlig vil jobbe. Du må vanligvis ha dokumentasjon på at du er syk eller ufør fra helsepersonell for å få fritak fra aktivitetsplikten. Det holder ikke at du selv mener at du ikke kan jobbe. Hvis du lar være å møte på jobb uten at du har fått fritak fra aktivitetsplikten, kan fengselet trekke deg i dagpenger.

Hvis du soner straffen din i institusjon eller på sykehus får du normalt stønadspenger. Du kan få dagpenger hvis du soner på institusjon, men dette er noe Kriminalomsorgsdirektoratet bestemmer fra år til år. Du skal få stønadspenger hvis du sitter isolert etter straffegjennomføringsloven § 37 eller § 39. Du kan også få stønadspenger dersom du sitter frivillig isolert. Det samme gjelder dersom du sitter på varetekt og ikke vil jobbe.

På bevegelige helligdager som faller på normale virkedager, skal alle innsatte som ikke deltar i vanlig arbeid eller som nekter å delta i aktiviteten de er satt til, få stønadspenger. Hvis du utfører ditt vanlige arbeid, skal du ha dagpenger som normalt.

Dersom du utfører arbeidsoppgaver som blir ansett som spesielt viktige for fengselet, kan det bestemmes at du skal få et ekstra tillegg til de vanlige dagpengene. Tillegget kan være fra kroner 1,- opp til et fastsatt maksimumsbeløp.

Du kan trekkes i dagpenger ved fravær som ikke er avtalt og ved for dårlig arbeidsinnsats. Hvis du ikke møter på jobb eller nekter å ta del i den aktiviteten du er satt til, vil du ikke få dagpenger eller stønadspenger for de dagene du ikke møter på aktiviteten.

Strgjfl. § 40 annet ledd
Forskriften § 3-37

Du kan også tape dagpenger i en bestemt periode på inntil 14 dager som en reaksjon på brudd. Beløpet som trekkes kan ikke være mer enn 50 % av dagpengesatsen.

2. Bruk av dagpenger og private midler

Dagpengene skal inn på en konto, fordi det ikke skal være penger i omløp i fengselet. Ved utgangen av hver måned skal du få vite hvor mye som står på kontoen din.

Forskriften § 3-23

Du har rett til å få kjøpe mat, tobakk, toalettartikler osv. for dag- eller stønadspengene dine minst én gang i uken.

Forskriften § 3-19

I utgangspunktet kan du ikke bruke private midler, det vil si penger som ikke er dagpenger eller stønadspenger, i fengselet. Fengselet kan gi tillatelse til bruk av private midler. Praksisen på dette varierer fra fengsel til fengsel og mellom ulike situasjoner.

Det gjelder egne regler for bruk av private midler når man sitter i varetekt. Les mer om dette i kapittel 4.

VIII. Frigang fra fengsel

Strgjfl. § 20 første ledd

Frigang betyr at du får adgang til å gå på skole, arbeide eller delta i andre tiltak utenfor fengselet.

1. Når kan du søke frigang?

Forskriften § 3-14

Hovedregelen er at du kan få frigang i opptil 1 år. Du kan søke frigang etter at du har sittet i fengsel sammenhengende i minst 4 måneder. I tillegg må du ha oppnådd 1/3-tid. Hvis du skal få frigang uten at disse tidskravene er oppfylt, må særlige og tungtveiende grunner tale for det. Det betyr at situasjonen din må være helt spesiell, og vanskeligere eller annerledes enn hva som er vanlig for innsatte generelt. I tillegg bør du ha gjennomført flere permisjoner uten brudd før frigang innvilges.

Normalt kreves det at du soner i et fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller i en overgangsbolig for å få frigang. Frigang fra fengsel med høy sikkerhet skjer kun unntaksvis.

2. Momenter i vurderingen

Strgjfl. § 20 første ledd

For at frigang skal kunne tillates, kan ikke sikkerhetsmessige grunner tale mot det. Det er dette som også kalles sviktfarevurderingen. Det betyr at fengselet må se på det som trygt og forsvarlig at du er på frigang. Det kan heller ikke være grunn til å anta at du vil unndra deg straffen. Fengselet trenger ikke å være helt sikre eller å ha bevis for å nekte deg frigang. Det er tilstrekkelig med en mistanke.

Retningslinjene til § 20 punkt 20.2 og 20.3

Ved vurderingen av om du skal få frigang, legges det blant annet vekt på følgende:

- I hvilken utstrekning du vil kunne nyttiggjøre deg av og bygge videre på tiltaket etter løslatelse
- Muligheten for å få arbeid eller skoleplass etter løslatelse
- Oppførsel i fengselet
- Faren for rømning og nye lovbrudd
- Hvor lenge du har igjen å sone
- Alderen din, din forhistorie og hvor lenge du har sonet i fengsel
- Hva du er dømt for
- Hvorfor det er viktig for deg med frigang
- Rehabilitering og din situasjon generelt

3. Kontroll under frigang

Forskriften § 3-14
femte ledd

Retningslinjene til
§ 20 punkt 20.7

Dersom du får frigang skal fengselet sørge for at du er klar over bestemmelsene om kontroll med frigang. Arbeidsgiver, skole eller lignende anbefales å varsle fengselet hvis det oppstår situasjoner som kan betegnes som misbruk av frigangen. Det kan for eksempel være grunn til å varsle hvis du ikke møter til avtalt tid eller viser dårlig oppførsel.

Fengselet kan foreta stikkprøvekontroll med uanmeldte besøk der du har frigang. Fengselsbetjentene som foretar kontrollen skal så vidt mulig ha på seg sivile klær.

4. Frigang til arbeid

Forskriften § 3-14
fjerde ledd

Du kan ikke få frigang til å arbeide i egen eller nære pårørendes virksomhet. Det betyr at du ikke kan jobbe hos nær familie eller nære venner.

4.1 Arbeidsavtale under frigang

Forskriften § 3-15
Retningslinjene til
strgjfl. § 20 punkt 20.7

Du og arbeidsgiveren din skal inngå en arbeidsavtale under frigang. Fengselet skal passe på at dette blir gjort på riktig måte. Arbeidsgiver skal vite at du sitter i fengsel, og skal varsle fengselet dersom det oppstår brudd på vilkårene for frigang.

4.1.1 Begrensinger i arbeidsavtalen

I frigangsavtalen må man også være forberedt på at Kriminalomsorgen kan sette noen begrensninger i de rettigheter som du vanligvis ville hatt i arbeidsforholdet etter arbeidsmiljøloven. Det betyr at reglene er litt annerledes når du arbeider under frigang, enn de ville vært dersom du ikke satt i fengsel.

Frigangstillatelsen kan ved mislighold når som helst bli inndratt av fengselet. Når man arbeider på frigang har man dermed ikke rett til den vanlige oppsigelsestiden andre arbeidstakere har.

4.2 Lønn under frigang

Strgjfl. § 20 annet ledd
Retningslinjene til
§ 20 punkt 20.8

Det er fengselet som får utbetalt lønnen din etter at det er gjort lovbestemte trekk. Fengselet kan så trekke for oppholdet ditt i fengselet. Hvor mye som trekkes avgjøres av Kriminalomsorgsdi-

rektoratet. Dersom du selv står ansvarlig for innkjøp og tilberedning av egen mat, kan ikke fengselet trekke deg for dette.

Det som er igjen av lønnen etter disse trekkene, vil bli satt på en konto. Du kan i noen tilfeller bruke penger fra denne kontoen hvis fengselet godkjenner det. Pengene skal først og fremst brukes til å dekke reiseutgifter, utgifter til bolig og eventuelle utgifter til å forsørge familie/barn. Når du løslates, får du fri tilgang til det beløpet som er igjen på kontoen.

Hvis du er på frigang kan du ha rett på sykepenger dersom du blir syk. Du kan spørre arbeidsgiveren din eller sosialkonsulenten i fengselet om dette.

5. Frigang til å gå på skole

Ønsker du å gå på skole utenfor fengselet, må du selv søke om opptak. For å få søknadsskjema kan du kontakte utdanningsavdelingen i den fylkeskommunen skolen ligger, eller henvende deg direkte til skolen du søker på. Alt dette kan du spørre kontaktbetjenten, sosialkonsulenten eller skolen ved fengselet om å hjelpe deg med.

Utgiftene du har i forbindelse med frigang til skolegang skal i utgangspunktet dekkes av dagpengene dine.

5.1 Hvor lenge kan du få frigang til å gå på skole?

Forskriften § 3-14
andre ledd

Hovedregelen er at du kan få frigang i opptil 1 år. I noen tilfeller kan du imidlertid få frigang til undervisning i opptil 2 år. Dette er typisk dersom undervisningen er et ledd i en samlet utdanningsplan, for eksempel ved en flerårig fagutdanning.

6. Frigang for utenlandske innsatte

Retningslinjene til
strgjfl. § 20 punkt 20.4,
20.5 og 20.6

Hovedregelen er at innsatte uten norsk statsborgerskap som er utvist eller har mottatt forhåndsvarsel om utvisning, ikke får frigang.

Hvis dette gjelder deg kan du likevel søke om frigang. Hvis du søker om det, vil fengselet vurdere nøye om det er sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg frigang. Det betyr at fengselet må se på om det er trygt at du er på frigang. I denne vurderingen vil de legge vekt på de samme momentene som for andre innsatte,

se punktlisten under punkt 2. I tillegg vil de også se på følgende momenter:

- Faren for at du forlater landet under frigang. Dette momentet er spesielt tungtveiende
- Din tilknytning til landet gjennom eventuelle familieforhold
- Hvor lenge du har oppholdt deg i landet
- Dersom du ønsker frigang til utdanning eller opplæring, ser de i tillegg på om du kan fullføre utdanningen før løslatelse, og om utdanningen vil gi kompetanse som du kan bruke i hjemlandet

IX. Arbeid etter endt soning

Dersom arbeidsforholdet du har hatt under frigang skal fortsette etter løslatelsen, ordnes dette direkte mellom deg og arbeidsgiver. Det må da utformes en ny arbeidsavtale. På denne måten inngås det et nytt arbeidsforhold. Her kommer litt informasjon om hvordan man inngår en ny arbeidsavtale og hva den skal inneholde. Reglene gjelder også når du får en helt ny jobb etter løslatelse.

1. Arbeidsavtalens formkrav

Arbeidsmiljøloven
§ 14-5 og § 14-6

En arbeidsavtale skal inngås skriftlig. Skriftlighetskravet er viktig for at begge parter skal ha et dokument som klart viser hva du og din arbeidsgiver har blitt enige om. I de tilfeller dette ikke er gjort har arbeidsgiver bevisbyrden for hva som er avtalt. Det betyr at det er arbeidsgiver som må skaffe bevis for hva som er avtalt rundt arbeidsforholdet. Det er imidlertid ikke garantert at du som arbeidstaker vil vinne fram uten dokumentasjon. Derfor bør du passe på at du har en skriftlig arbeidsavtale, slik at du har alt i orden dersom det skulle oppstå en eventuell konflikt.

Reglene om hva en arbeidsavtale skal inneholde står i arbeidsmiljøloven § 14-6. I denne bestemmelsen står det at «arbeidsavtalen skal inneholde opplysninger om forhold av vesentlig betydning i arbeidsforholdet». Dette innebærer for eksempel arbeidstid, stillingsbeskrivelse og lønn. I en del tilfeller kan det tenkes å være andre opplysninger som også er av vesentlig betydning for arbeidsforholdet. I slike tilfeller skal også disse opplysningene tas med i arbeidsavtalen.

En arbeidsavtale skal blant annet inneholde opplysninger om:

- Partenes identitet
- Arbeidsplassen
- En beskrivelse av arbeidet
- Tidspunktet for arbeidsforholdets start
- Den lønnen som er avtalt
- Retten til ferie og feriepenger
- Lengden på arbeidsdagen eller arbeidsuka
- Oppsigelsesfrister
- Eventuelle bestemmelser om prøvetid
- Hvis arbeidsforholdet er midlertidig skal det stå hvor lenge det er ventet å vare, og hva som er grunnlaget for ansettelse

Hvis du har flere spørsmål om hva en arbeidsavtale bør inneholde og hvilke rettigheter du har i et arbeidsforhold kan du ta kontakt med Jussbuss.

Kapittel 12

Fritid og private eiendeler

I. Fritidsaktiviteter

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 21
Retningslinjene til § 21

Fengselet har plikt til å tilrettelegge fritidsaktiviteter tilpasset de innsattes behov. Dette skal være en integrert del av straffegjennomføringen. Formålet er å unngå isolasjon og skadene det kan medføre. Fritidstilbudet vil variere ut fra hvilket fengsel og hvilken avdeling du befinner deg i.

1. Bøker og lesing

Retningslinjene til
strgjfl. § 26 punkt 26.2
Retningslinjene til
strgjfl. § 21 punkt 21.2

Hvert fengsel skal ha et variert utvalg av bøker. Du skal ha mulighet til å lese bøker, aviser, tidsskrifter og liknende. Fengselet kan samarbeide med et bibliotek utenfor fengselet. Vanligvis skal du også selv ha mulighet til å skaffe deg bøker privat. Her gjelder det imidlertid en begrensning: Det er ikke lov til å ha noe som kan ha uheldig påvirkning på deg selv eller andre.

Du har rett til å ha Bibelen, salmebok, Koranen eller andre religiøse skrifter på ditt eget språk på cella di.

2. Fysiske aktiviteter

Strgjfl. § 21
Retningslinjene til § 21

Fengselet skal legge til rette for at du kan delta i fysisk aktivitet. Hvilke treningsmuligheter du har vil variere fra fengsel til fengsel. Fengselet skal særlig oppmuntre unge innsatte til å drive med trening og idrett.

3. Hobbyarbeid

Så langt det er praktisk mulig skal det tilrettelegges for forskjellige typer hobbyarbeid. Det er ikke tillatt å drive hobbyarbeid som kan brukes til å bryte reglene i fengselet. Fengselets lokaler kan brukes til hobbyarbeid hvis en ansatt er til stede. Du eier selv gjenstander og annet som du lovlig har laget i fritiden din, etter at fengselslederen har godkjent dette. Du kan miste retten til å drive

Strgjfl. § 40
Forskrift til strgjfl. § 3-37

med hobbyarbeid som reaksjon på regelbrudd. Les mer om dette i kapittel 16 om reaksjon på brudd.

4. TV, radio og internett

Forskrift til strgjfl. § 3-20
og § 3-27
Strgjfl. § 30 syvende ledd

Så langt det er praktisk mulig skal du kunne få se på TV og høre på radio. Det er som en hovedregel ikke lov å bruke data eller internett i fengsel. Data og internett brukes hovedsakelig i forbindelse med undervisning og arbeid. Dersom du mener at du har et spesielt behov for å ha tilgang til datamaskin eller kommunikasjon via data, kan du søke til fengselet om dette. Du kan miste tillatelsen til å se på TV eller tilgang på datautstyr som reaksjon på regelbrudd.

II. Hva kan du ha på cella?

Strgjfl. § 26
Forskriften § 3-19
Retningslinjene til
strgjfl. § 26

Fengselet har stor frihet til å bestemme hva som er lov å ha med seg i fengselet og hva du kan ha inne på cella. Fengselet har en liste over dette som du skal få informasjon om. Listene kan variere noe fra fengsel til fengsel. Visse ting kan du få lov til å ha i fengselets effektlager, og noe kan du ha på cella. Fengselet har begrenset lagringsplass. Det kan påvirke hvor mye du kan oppbevare i fengselet. I utgangspunktet er det ikke så mye du kan ha inne på cella. Hvis noe kan brukes som våpen, til å rømme fra fengselet, eller vil være dårlig for fengselsmiljøet, skal det ikke tillates.

Utgangspunktet er at du kan bruke dagpengene du har tjent under fengselsoppholdet til å kjøpe ting i fengselet. Det vil si at du normalt ikke kan bruke penger du tjente eller fikk før du kom i fengsel til dette. Det er heller ikke tillatt å låne eller bytte til seg ting fra andre innsatte uten tillatelse fra fengselet.

Fengselslederen kan gjøre unntak fra reglene om hva som er tillatt å ha i fengselet og hva du kan kjøpe. Hvis det er en pyntegjenstand, et bilde, en datamaskin eller andre ting du ønsker å ha hos deg, må du søke fengselet om å få tillatelse. Ved vurderingen kan fengselet se på hvor lang tid oppholdet skal vare, din personlige situasjon, og ditt forhold til fengselet. Hovedgrunnene til å nekte deg å ha ting på cella er hensynet til ro, orden og sikkerhet, samt å forhindre at det blir stor forskjell mellom de innsatte.

Fengselet kan gi deg tillatelse til å ha domspapirer og andre saksdokumenter på cella. Ved avgjørelsen vil fengselet ta stilling til om innholdet i dommen vil kunne skape uro i fengselet, eller utrygghet for deg ved at andre innsatte kan få kunnskap om hva du er dømt for. Det er ingen felles regler om når tillatelse kan gis. Hvis du har spørsmål om hva du kan ha på cella, eller har blitt nektet noe du ønsker, kan du ringe Jussbuss.

Kapittel 13

Besøk, brev og telefon

Dette kapittelet handler om besøk og kommunikasjon til og fra fengsel. Vi skal gjennomgå reglene for besøk i fengsel i punkt I, brev i punkt II og telefon i punkt III. I punkt IV skal vi se på reglene for videosamtale (Skype) når man sitter i fengsel.

I. Besøk

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 31
Forskrift til strgjfl. § 3-28

Du har som hovedregel rett til å få besøk mens du sitter i fengsel. Det gjelder mange regler for besøket, og i visse tilfeller kan du bli nektet besøk.

Strgjfl. § 52 jf.
straffeprosessloven § 186
Retningslinjene til strgjfl. § 52

Reglene vi gjennomgår i dette kapittelet gjelder for domfelte. For varetektsfengslede gjelder i utgangspunktet de samme reglene som for domfelte, men retten og politiet kan treffe bestemmelser om besøksrestriksjoner.

1. Gjennomføring av besøk

1.1 Hvor ofte og lenge kan du få besøk?

Retningslinjene til strgjfl. § 31 punkt 31.10

Du skal som utgangspunkt kunne få minimum ett besøk i uka. Hvert besøk skal som hovedregel kunne vare i minst én time.

Du kan søke fengselet om utvidet besøkstid dersom du har behov for det. Spesielle forhold som kan gi deg utvidet besøkstid kan for eksempel være at den besøkende har lang reisevei, eller at sykdom eller alderdom gjør at de ikke kan besøke deg så ofte. Det vurderes ofte også hvor nært knyttet du er til den besøkende, hvor mange andre besøk du får, og fengselets besøkskapasitet.

Strgjfl. § 31 syvende ledd
Retningslinjene til § 31 punkt 31.10 og 31.11

Besøk skal vanligvis skje i fritiden din, men hvis det er vanskelig for den besøkende kan besøk på dagtid tillates. Fengselet kan også bestemme at besøk skal skje på bestemte dager. Besøk må vanligvis skje på særskilte besøksrom. Det er fengselet som fastsetter de mer detaljerte reglene om besøk i det enkelte fengsel.

Retningslinjene til § 31
punkt 31.10

Hvis du har barn, skal utvidet besøkstid vurderes hvis besøk er til barnets beste. Hvis det er praktisk mulig og til barnets beste, skal fengselet også vurdere å tillate besøk oftere enn vanlig. Dette skal vurderes i samråd med barnets pårørende, typisk den andre forelderen. Hvis du har barn, er det viktig at fengselet tilrettelegger for at besøk kan skje på en måte som ivaretar barnets beste. Les mer om besøk fra barn i kapittel 25.

1.2. Regler under besøket

Forskriften § 3-28
andre ledd
Retningslinjene til § 31
punkt 31.12

Hovedregelen er at du ikke har lov til å motta gaver eller lignende fra den som besøker deg. Dette gjelder både mat og ting som du vil ha på cella.

Etter spesiell tillatelse kan det gjøres unntak fra denne regelen. Særlig i forbindelse med bursdager, høytider og lignende kan du ofte få tillatelse til å motta en mindre pakke klær, lesestoff, matvarer, frukt, tobakk og lignende fra besøkende. Du kan også søke om tillatelse til å spise medbrakt mat eller ha med sigaretter eller lignende under besøket. Ofte gis slik tillatelse under forutsetning av at dette ikke bringes tilbake til avdelingen i etterkant.

Strgjfl § 26 tredje ledd

Dersom den som skal besøke deg tar med seg noe som ikke er tillatt under besøk, vil dette bli inndratt. Dette blir vanligvis tilbakelevert til den besøkende ved avreise, så lenge gjenstanden ellers er lovlig å ha.

Strgjfl. § 31 syvende ledd

Dersom du bryter disse reglene kan fengselet avbryte besøket, og senere nekte deg besøk.

2. Hvem kan besøke deg?

Forskriften § 3-28
Retningslinjene til
strgjfl. § 31 punkt 31.1

Det er begrenset hvor mange ulike personer du kan få besøk av. Det kan maksimalt være dine nærmeste pårørende og 3 andre, eller ingen av dine nærmeste pårørende og 4 andre. Alle dine nærmeste pårørende regnes som én person på listen, og inkluderer foreldre, søsken, besteforeldre, ektefelle, samboer, registrert partner og barn. Andre personer som du mener står deg nær, men som ikke faller innenfor en av disse kategoriene, vil ikke bli regnet som nærmeste pårørende etter denne reglen. Andre familiemedlemmer og venner tar altså opp én plass hver.

	<p>Personer som ikke står på listen vil som hovedregel ikke få besøkstillatelse. Ved ankomst i fengselet kan du føre opp hvem du ønsker å få besøk av. Disse kan byttes ut senere.</p>
Les mer om visitortjenesten i kapittel 39 om organisasjoner	<p>Du behøver ikke skrive opp din forsvarer, prosessfullmektig, besøkende fra offentlig myndighet eller rettshjelpstiltak som Jussbuss og JURK på denne listen. Det samme gjelder visitortjenesten. Visitortjenesten er opprettet i regi av Røde Kors og er personer som kan besøke innsatte etter innsattes ønske.</p>
Strgjfl. § 27 femte ledd Retningslinjene til § 31 punkt 31.2	<p>Når fengselet vurderer om de skal tillate besøk, kan de undersøke vandelen til personene du ønsker besøk av. Kriminalomsorgen har blant annet mulighet til å undersøke strafferegisteret for å finne ut om personen er tidligere straffet.</p>
Retningslinjene til § 31 punkt 31.1	<p>Hvis tillatelse blir gitt, sender fengselet en besøkstillatelse til den som skal besøke deg. Den besøkende må ta med besøkstillatelsen og gyldig legitimasjon ved alle besøk.</p>

3. Kontroll

3.1 Hva er kontroll?

3.1.1 Kontroll under besøket

Straffegjennomføringsloven § 31 tredje ledd	<p>Kontroll av besøk kan skje i form av tilsyn under besøk, overhøring av samtale, forbud mot fysisk kontakt mellom deg og den besøkende, samt ved bruk av glassvegg. Flere kontrolltiltak kan iverksettes samtidig, for eksempel kan samtalen bli overhørt i tillegg til at det foreligger forbud mot fysisk kontakt. Kontrollen skal ikke være strengere enn det som er nødvendig ut fra sikkerhetsmessige hensyn. Hvis det er snakk om besøk fra barn skal det tas hensyn til barnets beste. Ved brudd på besøksreglene kan besøket kreves avsluttet.</p>
Strgjfl. § 31 syvende ledd	
Retningslinjene til § 31 punkt 31.5	<p>Dersom kontrolltiltaket er tilsyn, betyr dette at en betjent skal overvåke besøket. Betjenten skal passe på at det ikke overleveres noe ulovlig, men skal ikke høre på hva dere prater om, og heller ikke være til stede i besøksrommet.</p>

Hvis kontrolltiltaket er overhøring av samtalen, kan betjenten enten være sammen med dere i besøksrommet eller lytte via et anlegg. Betjenten skal kontrollere at dere ikke planlegger

Sameloven § 3-4 tredje ledd

noe ulovlig, for eksempel rømning. Fengselet kan kreve at dere snakker et språk betjenten forstår. Dersom det er av stor betydning for deg å motta besøket, og det ikke er mulig å føre samtalen på et språk betjenten forstår, skal fengselet vurdere om besøket kan gjennomføres med godkjent tolk til stede. Innsatte i fengsler i Troms og Finnmark har rett til å bruke samisk overfor hverandre og sine pårørende.

Hvis kontrolltiltaket er forbud mot fysisk kontakt, skal en ansatt være til stede i besøksrommet for å passe på at kontaktforbudet overholdes.

I de tilfellene fengselet krever at det skal benyttes glassvegg, må du og den besøkende sitte i hvert deres rom med en glassvegg mellom dere. Glassvegg benyttes når det anses nødvendig for å hindre fysisk kontakt på grunn av faren for overlevering av gjenstander, for eksempel beskjeder og narkotika.

3.1.2 Undersøkelser før og etter besøket

Strgjfl. § 27 jf. § 31 femte ledd

I tillegg til kontroll av selve besøket, kan den besøkende undersøkes ved hjelp av hund og teknisk utstyr som metalldetektor når han eller hun befinner seg på fengselsområdet. Dette er for å forhindre at det tas med gjenstander som ikke er tillatt. Den besøkende kan også samtykke til kroppsvisitasjon. Hvis undersøkelsen påviser gjenstander som ikke er tillatt, hund markerer etter søk eller den besøkende ikke medvirker, kan vedkommende avvises eller holdes tilbake.

Straffegjennomføringsloven § 28 og § 29

Fengselet kan også beslutte ulike kontrolltiltak overfor deg, både før og etter besøk. Eksempler er kroppsvisitasjon, urinprøve, blodprøve eller kontroll ved hjelp av hund og teknisk utstyr. Slik undersøkelse skal foretas på en måte som virker minst mulig pinlig eller nedverdiggende for deg, og den skal ikke være mer omfattende enn nødvendig. Du kan lese mer om dette i kapittel 15.

3.2 Når kan besøk kontrolleres?

Strgjfl. § 31 andre ledd Retningslinjene til § 31 punkt 31.3

Besøk kan skje under kontroll hvis vilkårene for dette er oppfylt. Dette gjelder både for domfelte og personer som sitter i varetekt. For noen typer personer gjelder det særregler, se punkt 3.3.

Besøk ved avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå skal alltid kontrolleres. Besøk ved fengsler med høyt sikkerhetsnivå skal som hovedregel kontrolleres, men det skal vurderes om kontroll kan unnlates fordi sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Vurderingen er knyttet opp mot narkotikasituasjonen i fengselet, sammensetningen av innsatte, opplysninger om deg, opplysninger om den besøkende, samt andre opplysninger.

Hvis du soner ved et fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller overgangsbolig, er hovedregelen at besøk gjennomføres uten kontroll. Hvis fengselet skal kunne kontrollere, må det være fordi sikkerhetsmessige grunner gjør det nødvendig.

Straffegjennomføringsloven
§ 31 syvende ledd

Hvis den besøkende er et barn, er fengselet forpliktet til å legge forholdene til rette slik at besøket kan gjennomføres på en skånsom måte, også med tanke på eventuelle kontrolltiltak. Det gjelder noen spesielle regler og prinsipper for besøk av barn. Du kan lese mer om dette i kapittel 25.

Kontrolltiltakene skal aldri være mer omfattende enn det som er nødvendig for å forhindre ureglementert adferd i forbindelse med besøket. Dersom du blir utsatt for kontrolltiltak som du mener er unødvendige, kan du klage på dette. Du kan kontakte Jussbuss hvis du trenger hjelp til å klage.

Se kapittel 9 om søknader
og klager

Hvis du mener at fengselet opptrer på en kritikkverdig måte, bør du klage på dette. Ta kontakt med Jussbuss eller et av de andre rettshjelpstiltakene som er nevnt i adresselisten bak i boka hvis du trenger hjelp til dette.

3.3 Særregler for bestemte personer

Straffegjennomføringsloven
§ 31 sjette ledd jf. § 27
andre til femte ledd
Retningslinjene til § 31
punkt 31.7

Ved besøk av advokat skal samtalen mellom dere ikke overhøres, og konfidensielt innhold i dokumenter og lignende skal ikke avsløres. Advokaten kan pålegges å vise legitimasjon ved besøk, og vandel kan sjekkes.

I fengsler med høyt eller særlig høyt sikkerhetsnivå kan advokaten også undersøkes ved hjelp av teknisk utstyr og hund.

Retningslinjene til § 27

Hvis advokaten ikke medvirker til undersøkelse som er tillatt, kan advokaten avvises. Hvis undersøkelsen gir positivt utslag, det vil si hvis den påviser gjenstander som ikke er tillatt eller en

hund markerer etter søk, skal den ulovlige gjenstanden beslaglegges. Besøk skal deretter tillates, eventuelt med kontrolltiltak, for eksempel glassvegg.

Advokater kan også samtykke til visitasjon. Dette kan for eksempel være aktuelt dersom Kriminalomsorgen har mistanker om at de vil prøve å smugle inn ulovlige gjenstander til deg. Hvis advokaten ikke samtykker til visitasjon, kan besøket ikke avvises, men det kan iverksettes kontrolltiltak under besøket.

Samtalen mellom deg og advokaten kan ikke i noen tilfeller overhøres.

De samme reglene som gjelder for advokater gjelder også for offentlig myndighetsrepresentant, for eksempel representanter fra FNs menneskerettsorganer, tilsynsrådet eller Sivilombudsmannen, og representanter fra ditt lands ambassade eller konsulat.

Retningslinjene til § 31 punkt 31.7

Ved besøk av andre personer som besøker deg i kraft av sin stilling, skal det bare iverksettes kontrolltiltak under besøket dersom fengselet har opplysninger som gir grunnlag for mistanke om at adgangen til besøk misbrukes. Eksempler på slike personer er prest, lege, psykolog eller representant fra studentrettshjelpstiltak, for eksempel Jussbuss. Grunnlag for mistanke betyr at fengselet bør ha en konkret mistanke om at det vil foregå noe ulovlig under besøket. Kontroll i form av hund, teknisk utstyr og lignende er alltid tillatt.

4. Tilfeller der besøk kan nektes

Strgjfl. § 31 fjerde ledd
Retningslinjene til § 31 punkt 31.6

Etter reglene ovenfor kan fengselet nekte at enkelte personer får besøke deg, for eksempel venner uten besøkstillatelse. Besøk kan også nektes dersom det er grunn til å anta at besøket vil bli misbrukt til planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, unndragelse av straffegjennomføringen eller handlinger som vil kunne forstyrre ro, orden og sikkerhet.

Les mer i kapittel 9 om søknader og klager

Fengselet må ha en konkret mistanke om at det vil skje noe ureglementert under besøket, dersom de skal kunne nekte deg besøk. En løs mistanke er ikke tilstrekkelig, men det er heller ikke noe krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt (mer enn 50% sannsynlig). Hvis du blir nektet besøk, kan både du og den besøkende klage på dette. Du kan også kontakte Jussbuss hvis du ønsker veiledning.

Du vil som hovedregel ikke få tillatelse til å motta besøk av noen som tidligere er dømt for en narkotikaforbrytelse. Det samme gjelder andre innsatte, for eksempel en domfelt venn som har permisjon. Dette begrunnes i hensynet til ro, orden og sikkerhet, samt å hindre narkotikabruk i fengselet. Unntak kan gjøres hvis besøket er av særlig betydning. Dersom det er mer enn 5 år siden domfellelsen og den besøkende ikke har vært innblandet i nye forhold etter dette, skal besøk som hovedregel tillates.

Fengselet kan ikke nekte besøksadgang på grunn av andre årsaker enn de ovennevnte. Fengselet skal være tilbakeholdne med å nekte deg besøk som er av stor betydning for deg. De bør i stedet velge å igangsette nødvendige kontrolltiltak.

Besøk kan ikke nektes på grunn av for lav bemanning i fengselet. Dersom besøket ikke kan gjennomføres på en sikkerhetsmessig forsvarlig måte, kan det utsettes, men ikke avlyses.

Straffeprosessloven
§ 186 andre ledd
Retningslinjene til strgjfl.
§ 52

Varetektsinnsatte kan bli ilagt besøksforbud under fengslingsmøtet i tingretten. Varetektsinnsatte uten restriksjoner eller pålegg om isolasjon, skal behandles på lik linje med domsinnsatte når det gjelder besøk. Les mer om besøksforbud under varetekt i kapittel 4.

II. Brev

Strgjfl. § 30
Retningslinjene til § 30
punkt 30.1

Du har som utgangspunkt rett til både å sende og å motta post i fengsel. Det finnes noen begrensninger til denne retten. Reglene gjelder både vanlige postsendinger og elektronisk kommunikasjon. Dette inkluderer både tekst, lyd og bilde.

Strprl. § 186

Hvis du sitter på varetekt kan retten bestemme at du ikke får sende eller motta brev.

1. Kontroll

Retningslinjene til
strgjfl. § 30 punkt 30.2

I noen tilfeller skal brevene du sender og mottar kontrolleres av fengselet.

1.1 Når kan brev kontrolleres?

I fengsel med særlig høyt sikkerhetsnivå skal brev alltid kontrolleres. Sitter du i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå, er utgangspunktet at brev alltid skal kontrolleres.

Årsaken til at fengselet kontrollerer brevene dine er sikkerhetsmessige hensyn, for eksempel for å hindre straffbar handling.

I fengsler med lavere sikkerhetsnivå og i overgangsboliger er utgangspunktet at brev ikke skal kontrolleres. Posten kan kun kontrolleres dersom det er nødvendig av sikkerhetsmessige grunner. Fengselet kan derfor kun lese gjennom brevene dine hvis de har en konkret grunn til det. Dette kan for eksempel være dersom fengselet mistenker at du planlegger å rømme eller smugle inn narkotika.

Strgjfl. § 30 femte ledd

Fengselet har også anledning til å kontrollere post du allerede har mottatt.

1.2 Hvordan kan posten kontrolleres?

Strgjfl. § 30 tredje ledd
Retningslinjene til § 30
punkt 30.4

Kontroll kan skje ved at fengselet åpner og leser gjennom brevet. De har også mulighet til å bruke hund eller annet teknisk utstyr. På avdelinger med særlig høyt sikkerhetsnivå kan det i tillegg kreves at brevene er skrevet på et språk som ansatte i fengselet som skal kontrollere posten forstår.

Etter at brevene er gjennomlest, skal du få dem i åpnet tilstand. Når du selv skriver brev, skal disse også i utgangspunktet leveres i åpen tilstand for å gjøre kontrollen lettere.

Forskriften § 3-27

E-post kan unntaksvis tillates hvis det kan kontrolleres på samme måte som vanlig post. Sendingen skal ikke innebære ekstra utgifter for fengselet.

1.3 Tilfeller der kontroll ikke er tillatt

Strgjfl. § 30 sjette ledd
Retningslinjene til § 30
punkt 30.9

I noen tilfeller har ikke fengselet adgang til å kontrollere brevene dine. Post til og fra advokaten din kan bare undersøkes med hund eller teknisk utstyr. Hvis det er nødvendig at brev til og fra advokaten din åpnes, skal du alltid være til stede når dette skjer. Brevene skal aldri gjennomleses.

De samme reglene gjelder for post til og fra offentlig myndighetsrepresentant. Eksempler på slike personer er Sivilombudsmannen, tilsynsrådet og FNs menneskerettighetsorganer.

1.4 Beslag

Strgjfl. § 30 fjerde ledd

Retningslinjene til § 30
punkt 30.5, 30.6 og 30.7

Fengselet kan stoppe og beslaglegge brev som inneholder opplysninger om planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, eller unndragelse av straffegjennomføring. Det samme gjelder handlinger som vil forstyrre ro, orden og sikkerhet. En sending kan derimot ikke stoppes kun fordi den inneholder opplysninger eller uttalelser som generelt sett kan virke støtende. Dette gjelder både post du sender og post du mottar.

Du er selv ansvarlig for innholdet i brev du skriver. Hvis det er snakk om en straffbar handling, for eksempel at brevet inneholder trusler, du forsøker å kontakte noen du har kontaktforbud mot, eller det planlegges en straffbar handling, blir dette normalt politianmeldt med mindre det er snakk om et bagatellmessig forhold.

Hvis du vil sende et brev som inneholder noe som ikke er tillatt, kan du få mulighet til å sende brevet likevel hvis du endrer den delen som gjorde at brevet ble stanset. Hvis de ulovlige opplysningene utgjør en vesentlig del av brevet, kan hele brevet nektes sendt.

Hvis du skal motta et brev, gjelder tilsvarende regler. Hvis det kun er deler av brevet som inneholder informasjon som medfører at fengselet holder det tilbake, bør dette løses ved at informasjonen sladdes før brevet utleveres til deg. Hvis de ulovlige opplysningene utgjør vesentlige deler av brevet, kan det nektes utlevert.

Hvis du mener fengselet har beslaglagt noe uten grunn, kan du klage inn vedtaket til regionen. Du kan også kontakte Jussbuss hvis du ønsker veiledning.

2. Praktiske spørsmål

Retningslinjene til § 30
punkt 30.1

Forskriften § 3-20

Fengselet skal sørge for at du har skrivemateriell tilgjengelig. Du skal i utgangspunktet selv betale porto for å sende brev. I enkelte tilfeller kan du også få tilgang til PC, men det er veldig strenge vilkår for å få ha PC på cella.

III. Telefon

1. Bruk av telefon

Strgjfl. § 32
Retningslinjene til § 32
punkt 32.4

Utgangspunktet er at du skal kunne bruke telefon i fengsel. Fengselet kan nekte deg å telefonere hvis de har mistanke om at du vil misbruke telefonadgangen til å planlegge eller gjennomføre en straffbar handling eller handlinger som vil forstyrre ro, orden og sikkerhet, eller unndra deg straffegjennomføringen. Det kreves ikke alminnelig sannsynlighetsovervekt, altså over 50% sannsynlighet for at du vil misbruke tilgangen til telefon. Det må likevel foreligge konkrete og troverdige opplysninger eller omstendigheter som tilsier dette. En løs mistanke er ikke nok. Mistanken trenger ikke å være knyttet til en bestemt samtalepartner. Din egen oppførsel kan være et tilstrekkelig grunnlag for å nekte deg å ringe en ubestemt krets av personer. Med «ubestemt krets» menes en generell telefonnekt til for eksempel venner eller en eller flere offentlige instanser.

Fengselet kan ikke nekte deg å ringe fordi fengselet har lav bemanning eller fordi praktiske forhold gjør det vanskelig å gjennomføre nødvendige kontrolltiltak. Samtalen kan i disse tilfellene utsettes.

Hvis misbruk av telefonsamtale kan motvirkes gjennom kontrolltiltak, kan fengselet velge å la deg gjennomføre samtaler med kontroll. Les mer om kontroll av samtaler i punkt III nr.3.

Retningslinjene til
§ 32 punkt 32.10

Fengselet kan bestemme at du skal ringe til en fasttelefon. Hvis du har en advokat som kun benytter mobiltelefon, må det i så fall avtales av advokaten ringer deg tilbake. Regelen skal likevel ikke være til hinder for at du får nødvendig kontakt med advokaten din når du har krav på det.

Straffeprosessloven § 186

Hvis du sitter i varetekt og du har brev- og besøksforbud, får du ikke bruke telefon med mindre retten samtykker til det. Du skal likevel alltid ha mulighet til å ringe din forsvarer.

2. Ringetid

Forskriften § 3-29

I fengsel med høyt sikkerhetsnivå kan du ringe inntil 20 minutter per uke, så lenge kapasitetsmessige forhold ikke er til hinder for det. Denne tiden kan du fordele på en eller flere samtaler. Hvis du

sitter i fengsel med lavt sikkerhetsnivå eller i en overgangsbolig, gjelder ikke denne tidsbegrensningen.

Retningslinjene til § 32 punkt 32.7

Du kan få utvidet telefontid dersom særlige grunner taler for det, og fengselet har de nødvendige ressursene til å gi deg det. Eksempler på særlige grunner kan være at du har barn som bor langt borte og har begrenset mulighet til å besøke deg. Andre eksempler kan være at soningen medfører en særlig belastning for deg eller din familie, eller dersom du ikke får permisjoner. Du bør kunne dokumentere at du eller dine nærmeste har et særlig behov for kontakt utover det de andre innsatte har.

Fengselet kan, etter en konkret vurdering, la telefon til yrkesgrupper som lege, psykolog, prest eller lignende gå utenom ringekvoten din. Dette gjelder også Jussbuss og de andre studentretts- hjelpstiltakene som står nevnt i denne boken. Fengslene må ikke gjøre dette, men mange har valgt å ha det som fast praksis.

3. Kontroll

Strgjfl. § 32 andre ledd

Hovedregelen i fengsel med høyt sikkerhetsnivå er at samtalene dine skal kontrolleres. Fengselet kan gjøre unntak fra dette hvis sikkerhetsmessige grunner ikke taler imot det. I fengsel med særlig høyt sikkerhetsnivå skal samtalene dine alltid kontrolleres. I fengsel med lavt sikkerhetsnivå eller overgangsboliger er hovedregelen at samtalene dine ikke skal kontrolleres. Det kan gjøres unntak hvis sikkerhetsmessige grunner gjør det nødvendig for fengselet å høre på samtalene dine.

Retningslinjene til § 32 punkt 32.3

Kontroll skjer vanligvis ved at telefonsamtalen avlyttes av en betjent. Både du og din samtalepartner skal få vite om dette før samtalen. Betjenten kan avbryte samtalen hvis det oppstår mistanke om misbruk. Dette kan være at telefonen kobles over til en annen telefon, at andre samtalepartnere kommer inn i samtalen, eller hvis det kommuniseres gjennom koder. Fengselet kan også bestemme at dere skal snakke på et språk som den ansatte som skal kontrollere samtalen forstår. I tillegg kan fengselet kontrollere identiteten til den du skal snakke med, for å forsikre seg om at du snakker med riktig person.

Strgjfl. § 32 femte ledd
Retningslinjene til § 32 punkt 32.5

Kontroll av en samtale kan også skje ved at fengselet tar den opp på bånd. For at dette skal skje må det være sannsynlig at du planlegger å unndra deg straffegjennomføringen. Det må fore-

ligge over 50% sannsynlighet for at misbruk vil skje. Du og den du snakker med skal få beskjed om dette på forhånd dersom fengselet ønsker å ta opp samtalen. Båndopptakene skal slettes når de ikke lenger anses å ha aktuell interesse, og senest ved løslatelse etter endt tid.

Strgjfl. § 32 sjettede ledd
Retningslinjene til § 32
punkt 32.6

Du har alltid rett på ukontrollert samtale med din forsvarer. Disse samtaler vil heller ikke inngå i de 20 minuttene du har til rådighet i høysikkerhetsfengsel hver uke. Du kan søke om å få snakke med advokat utenfor fengselets ordinære telefontider. Du har i tillegg rett på ukontrollert samtale med offentlige myndighetspersoner. Eksempler på slike personer er Sivilombudsmannen, tilsynsrådet og FNs menneskerettighetsorganer. Fengselet skal ikke avlytte disse samtaler, men de kan kontrollere at du snakker med riktig person.

4. Utgifter

Forskriften § 3-29
femte ledd

Du har som hovedregel ikke krav på å få dekket utgiftene til telefon av fengselet. I utgangspunktet må du selv betale for å ringe ved hjelp av dagpengene dine. Nødvendige samtaler med forsvarer, diplomatisk eller konsulær representant eller pårørende, kan også dekkes av andre egne midler hvis det vurderes som nødvendig. Hvis du ikke har egne midler, skal fengselet dekke slike nødvendige utgifter.

Hvis du sitter på varetekt, skal fengselet dekke utgiftene til nødvendige samtaler med din forsvarer.

5. Telefon til og fra utlandet

Retningslinjene til § 32
punkt 32.9

Utenlandske innsatte kan bruke egne penger til dekning av utenrikssamtaler med sine nærmeste pårørende, selv om samtaler ikke anses «nødvendige».

6. Velferdstelefon

Retningslinjene til § 32
punkt 32.8

Telefoner som er veldig viktige for deg, for eksempel til NAV, kan du i noen tilfeller få ta fra kontorer i fengselet. Samtaler som har tilknytning til prestens, sosialkonsulentens eller tilbakeføringskoordinatorens yrkesutøvelse kan omfattes av reglene om velferdstelefon.

Retningslinjene til § 32
punkt 32.3

7. Morsmålstelefon

Som nevnt under punkt III nr. 3, kan fengselet bestemme at du og den du ringer skal snakke på et språk som den ansatte som skal kontrollere samtalen forstår. Hvis du ikke er norsk og du eller de du ønsker å ringe ikke snakker norsk eller engelsk, betyr dette ofte at du ikke vil kunne snakke med for eksempel familie som bor i hjemlandet ditt.

Det er mulig å søke fengselet om å få snakke på morsmålet ditt. Fengselet kan for det første oppheve pålegg om å snakke på et bestemt språk. De kan for eksempel velge å kontrollere samtalen på annen måte selv om de ikke forstår det som blir sagt, for eksempel ved bare å kontrollere at du snakker med riktig person og at samtalen ikke kobles over til andre. En annen mulighet er at kontroll unnlates. Frivillig båndopptak er også et alternativ til å pålegge deg å snakke et bestemt språk. Båndopptak er særlig aktuelt hvis du vil snakke med nære pårørende som bare kan snakke morsmålet sitt. I alle disse tilfellene er det et vilkår at ordningen er sikkerhetsmessig forsvarlig. Du bør derfor forklare fengselet hvorfor det er trygt at dere får snakke morsmål.

Hvis fengselet anser det som nødvendig å forstå hva som blir sagt, er det også et alternativ at fengselet benytter tolk ved avlyttingen. Dette er ressurskrevende, så det er begrenset hvor ofte og med hvor mange du kan få dette.

Hvis du ønsker morsmålstelefon er det viktig at du forteller fengselet om hvorfor morsmål er nødvendig, og hvorfor telefonsamtalen er viktig for deg og de du vil snakke med. Fengselet bør særlig vurdere å tillate å snakke morsmål ved telefoner til dine nærmeste pårørende dersom du ikke mottar besøk og for øvrig har liten eller ingen kontakt med dine nærmeste mens du sitter i fengsel. Dette er typisk hvis familien din ikke bor i Norge. Også hvis det har oppstått akutte problemer av velferdsmessig karakter bør fengselet vurdere å tillate morsmålstelefon. Et eksempel på et akutt problem er hvis en i familien din plutselig blir alvorlig syk.

Hvis du får avslag på søknaden din, kan du klage. Ta kontakt med Jussbuss hvis du trenger hjelp.

IV. Videosamtaler

KDIs rundskriv 3/2017

Noen fengsler har tilbud om videosamtaler, som for eksempel gjennom Skype. Videosamtale er ikke ment som en erstatning for kontakt i form av brevveksling, besøk og telefon, men er ment som et tillegg til dette. Bruk av videosamtale er ikke en rettighet du har, og ikke alle fengsler har tilbud om dette. Det er lurt å snakke med kontaktbetjente din om mulighetene for å bruke videosamtale i fengselet, og hvordan man skal gå frem for å søke om dette.

1. Målgruppe

Målgruppen for videosamtale er innsatte som ikke får jevnlig besøk i fengselet, for eksempel fordi de soner langt vekk fra sine nære pårørende. Innsatte som er under 18 år eller innsatte med omsorg for, eller regelmessig samvær med sine barn er særlig aktuelle for videosamtale.

Varetektsinnsatte kan få innvilget videosamtale hvis det er i samsvar med varetektkjennelsen. Påtalemyndigheten må også gi samtykke hvis den varetektsinnsatte er underlagt noen restriksjoner.

Du kan som hovedregel bare benytte videosamtale for å kontakte dine nære pårørende. Nære pårørende er din ektefelle, partner, samboer, dine barn, foreldre, søsken og besteforeldre. I noen tilfeller kan du også få snakke med andre personer enn disse, dette gjelder særlig for innsatte under 18 år.

Dersom det er sikkerhetsmessig forsvarlig kan du også gis anledning til å gjennomføre videosamtale med en nær pårørende som av sikkerhetsmessige årsaker ikke kan komme på besøk i fengselet.

2. Regler for videosamtale

For å bruke videosamtale må du være i målgruppen for ordningen. Fengselet må vurdere om det anses som sikkerhetsmessig forsvarlig at videokommunikasjon skjer mellom deg og den du vil snakke med, og hvilke kontrolltiltak fengselet eventuelt skal benytte under samtalen.

Fengselet kan nekte deg å benytte videosamtale. De må ha konkrete og troverdige opplysninger eller grunner til å anta at samtalen vil bli misbrukt til planlegging eller gjennomføring av

straffbar handling eller unndragelse av straffegjennomføring. En annen grunn kan være at det vil forstyrre ro, orden og sikkerhet.

Hvis det er særlig viktig for deg at du får bruke videosamtale, bør kontrolltiltak benyttes fremfor å nekte deg videosamtale, så lenge dette kan hindre det mulige misbruket.

Fengselet kan også nekte eller begrense din tilgang til å benytte videosamtale på grunn av manglende kapasitet og manglende ressurser.

3. Hyppighet og varighet

Hvor ofte og lenge du kan bruke videosamtaler vil avhenge av fengselets kapasitet og ressurser. Hvis fengselet har begrenset kapasitet, skal ditt behov for at samtalen gjennomføres vektlegges i fengselets vurdering. Dersom du er under 18 år, har mindreårige barn, eller syke pårørende, skal fengselet tillegge dette særlig vekt i deres vurdering av hvor mye tilgang du skal få.

Videosamtale skal gjennomføres på et tidspunkt som er praktisk og gjennomførbart for fengselet. Fengselet bør ta hensyn til deg og dine pårørendes behov når de bestemmer tidspunkt, hvis dette er mulig.

4. Kontroll

Strgjfl. § 32

Reglene for kontroll av telefonsamtaler gjelder så langt de passer for kontroll av videosamtaler. Se punkt III om telefon. Fengselet kan ikke gjøre opptak av videosamtaler.

5. Kostnad

Gjennomføring av videosamtaler skal skje kostnadsfritt for den innsatte.

Kapittel 14

Permisjon og fremstilling

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) §§ 33 og 34

Dette kapittelet gir en oversikt over reglene som gjelder for at du skal kunne få permisjon og fremstilling. Permisjon betyr at du får reise ut av fengselet uten følge av ansatte. Fremstilling betyr at du reiser ut av fengselet sammen med ansatte i fengselet eller politiet.

I. Permisjon

Strgjfl. § 33

Permisjon innebærer at du får lov til å reise ut av fengselet uten følge av noen ansatte. Vilkårene for dette er at sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det og at det foreligger særlige og vektige grunner eller anses formålstjenlig. Noen av disse vilkårene er generelle, mens andre gjelder spesielt for en bestemt type permisjon. Permisjon er ikke en rettighet du har, men noe som fengselet kan gi deg. Fengselet kan også trekke tilbake en permisjon som de har gitt deg.

Du må selv søke om å få permisjon. Det finnes flere ulike typer permisjon, som blir gjennomgått i dette kapittelet. Den første delen av dette kapittelet handler om vilkår og brudd, som er felles for alle permisjonstypene. I den siste delen går vi gjennom hva som skiller permisjonstypene fra hverandre.

Du kan lese mer om hvordan du kan skrive en søknad, og hvordan du kan klage i kapittel 9. Hvis du har spørsmål til dette, kan du også ta kontakt med Jussbuss eller noen av de andre rettshjelpstiltakene.

1. Vilkår og brudd

I dette avsnittet går vi først gjennom vilkår som må være oppfylt for at du skal få permisjon. Videre ser vi på vilkår som gjelder under permisjonen din, inkludert tilleggsvilkår som fengselet kan gi deg under permisjonen.

1.1 Vilkår for å få permisjon – sviktfarevurderingen

Strgjfl. § 33 (3)
Retningslinjene til
straffegjennomføringsloven
§ 33 punkt 33.5

For å få permisjon må sikkerhetsmessige grunner ikke tale mot det. Dette betyr at fengselet først gjør en sikkerhetsmessig vurdering av deg der de vurderer om det er trygt å gi deg permisjon. Du vil for eksempel ikke få permisjon dersom det er grunn til å anta at du vil begå nye straffbare forhold, rømme eller bryte permisjonsvilkårene. Fengselet trenger ikke å være helt sikre eller ha mye bevis. En løs mistanke er ikke tilstrekkelig, men det er heller ikke noe krav om alminnelig sannsynlighetsovervekt (mer enn 50 % sannsynlig). Denne vurderingen kalles sviktfarevurderingen.

I sviktfarevurderingen foretar fengselet en helhetsvurdering av all informasjonen de har om deg. De vil blant annet se på hva du er dømt for, tidligere dommer, oppførselen din i fengselet, disiplinærbrudd, og om du har hatt vellykkede permisjoner eller fremstillinger tidligere.

1.2 Vilkår under permisjon

Strgjfl. § 36
Retningslinjene til § 36

Det kreves at du oppholder deg på den adressen du har oppgitt når du er ute på permisjon. Dette betyr at du for eksempel ikke kan overnatte et annet sted enn på den adressen du har oppgitt dersom du har permisjon over flere døgn. Fengselet krever alltid at du ikke ruser deg eller drikker alkohol mens du har permisjon. Hvis fengselet lurer på om du har tatt rusmidler under permisjonen, kan de ta en urinprøve eller en utåndingsprøve av deg. Det kreves alltid at du kommer tilbake til fengselet på avtalt tidspunkt.

1.3 Tilleggsvilkår under permisjon

Strgjfl. § 36 andre ledd

Hvis Kriminalomsorgen etter å ha foretatt en sviktfarevurdering av deg ikke er sikker på om de mener at du bør få permisjon, skal det vurderes om dette kan avhjelpes ved å sette flere permisjonsvilkår. Dette betyr at det stilles enda strengere krav til deg når du har permisjon.

Typiske vilkår som Kriminalomsorgen kan sette er (en eller flere av disse):

- At du må oppsøke en bestemt myndighet eller person (for eksempel sosialkontor)
- At du må melde deg til politiet eller Kriminalomsorgen til et bestemt tidspunkt (meldeplikt)

- At du må ta bestemte medisiner som du har fått av legen (for eksempel antabus)
- At du ikke tester positivt på urinprøve eller utåndingsprøve før du reiser på permisjon
- At du skal hentes og bringes til fengselet av bestemte personer (dette kan også være en av dine pårørende)
- At du er et bestemt sted eller at du ikke er et bestemt sted
- At du ikke snakker med eller omgås bestemte personer

Retningslinjene til § 33
punkt 33.11 og 33.12

Kriminalomsorgen kan også sende et varsel til fornærmede i straffesaken din eller deres etterlatte om når du får permisjon. Du kan lese mer om varsel til fornærmede og etterlatte i kapittel 30. Fengselet kan også sende et varsel til politiet om at du har fått permisjon.

1.4 Brudd på permisjonsvilkår

Retningslinjene til § 36
punkt 36.5
Strgjfl. § 40

Dersom du bryter noen av permisjonsvilkårene, kan dette få konsekvenser for deg. Hvis fengselet får vite at du har brutt permisjonsvilkårene, kan fengselet kreve at du reiser tilbake til fengselet. Dersom det er nødvendig vil fengselet be om at politiet pågriper deg og leverer deg tilbake til fengselet. Hvis du bryter permisjonsvilkårene kan du også få en reaksjon. Du kan lese mer om reaksjoner som følge av brudd i kapittel 16.

2. De ulike formene for permisjon

Du kan få ordinær permisjon, kortidspermisjon og velferdspermisjon.

2.1 Ordinær permisjon

Forskriften til strgjfl. § 3-30
Retningslinjene til § 33
punkt 33.6

Ordinær permisjon er den vanligste formen for permisjon. For å få ordinær permisjon må grunnen til at du ønsker permisjon være formålstjenlig for deg, eller det må foreligge særlige og vektige grunner. Dette betyr at permisjonen må være bra for din rehabilitering og tilbakeføring til samfunnet. Du kan for eksempel få ordinær permisjon for å opprettholde kontakten med familien din eller gjøre andre forberedelser som er viktige for deg før du løslates. Slike forberedelser kan for eksempel være knyttet til skole, arbeid eller bolig.

Det må være sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg ordinær permisjon. Kriminalomsorgen kan også sette vilkår når du er på

permisjon. Du kan lese mer om dette under punkt 1.4 «Brudd på permisjonsvilkår».

2.1.1 Tidspunkt for når du kan få ordinær permisjon

Du kan tidligst få ordinær permisjon når du har sonet 1/3 av straffen din. Du må også ha sonet minst 4 måneder. Dersom du har en kort straff slik at 1/3 tid er før 4 måneder, kan du altså ikke få permisjon før du har sonet 4 måneder. Dersom du har en straff som er på 12 år eller lengre kan du få permisjon når du har sonet 4 år av dommen din. Dette betyr at dersom du har en dom på 21 år så oppnår du permisjonstid etter 4 år.

Permisjonstiden din regnes ut fra den tiden du har sittet sammenhengende fengslet. Dette betyr dersom du ikke hadde noen tid i frihet mellom tiden du satt i varetekt og tiden du startet å sone dommen din, regnes varetekten med. Hvis du soner en kort dom og kun hadde et kort opphold mellom varetekt og soning, kan det gjøres unntak fra kravet om sammenhengende fengsling.

2.1.2 Antall permisjoner og lengden på disse

Forskriften til strgf. § 3-30

En vanlig ordinær permisjonskvote er på 18 døgn i året. Året regnes fra når du gjennomfører din første permisjon. Reisetid er ikke en del av permisjonskvoten din. Dersom du for eksempel må bruke noen timer på å reise for å møte familien din, regnes disse timene ikke som en del av permisjonskvoten din.

Retningslinjene til § 33 punkt 33.3

Dersom du får permisjon fra fengselet mellom 12 og 24 timer, regnes dette som ett permisjonsdøgn. Varer permisjonen under 12 timer regnes den i timer og ikke i døgn.

Hvis det er spesielle grunner til at du har behov for mer permisjon, kan du få en kvote på opptil 30 døgn. Du må kunne begrunne hvorfor du har et større behov enn andre innsatte for å få flere permisjonsdøgn. Hvis det er aktuelt å gi deg flere permisjonsdøgn enn 18, vil dette normalt skje ved en gradvis utvidelse av permisjonskvoten. Fengselet kan kreve at du beviser at permisjonen har blitt brukt til det formålet du oppga da du søkte om flere permisjonsdøgn. Dersom det viser seg at du ikke har brukt permisjonen til det formålet du oppga, kan de ekstra døgnene du har fått over 18 døgn trekkes tilbake.

Retningslinjene til § 33
punkt 33.2

En spesiell grunn for å få flere enn 18 permisjonsdøgn, kan være at du har barn under 18 år. Det kreves da at du bruker disse ekstra døgnene på å være sammen med barnet ditt og at det er til barnets beste at dere er sammen. Kriminalomsorgen kan kreve at du dokumenterer dette. Det kan være uttalelser og brev fra barnehage, skole, barnevernet eller andre offentlige kontorer. Hvor mye og hva slags kontakt du har hatt med barnet før du ble satt i fengsel, blir også vektlagt. Den personen som har den daglige omsorgen for barnet ditt, har også en rett til å uttale seg i saken.

En annen grunn til at du kan få utvidet permisjonskvote på mer enn 18 døgn er dersom dette er særlig viktig for deg i din tilbakeføring til samfunnet. Dette kan for eksempel være tilfellet dersom du har et større behov for kontakt med offentlige myndigheter, skole eller behandlingsinstitusjoner før løslatelsen din enn andre innsatte. Du må også ha hatt en positiv utvikling i fengselet og gjort en innsats for egen rehabilitering. Dersom grunnen til at du trenger permisjon, er at det kan hjelpe deg å nå målene i en plan for din soningsprogresjon og tilbakeføring til samfunnet, er dette noe som også kan bli vektlagt. Det er en høy terskel for å få flere permisjonsdøgn på dette grunnlaget.

2.1.3 Utvidet permisjonskvote

Forskriften til strgf. § 3-31
Retningslinjene til § 33
punkt 33.8 og 33.2

Utvidet permisjonskvote betyr at du får mer permisjon enn det som er vanlig. Vanlig permisjonskvote er på 18 døgn, unntaksvis opptil 30 døgn. Du kan lese mer om dette under punkt 2.1.2. Du kan få utvidet permisjonskvote også dersom du har fått en kvote på 30 døgn.

Det må foreligge særlige og tungtveiende grunner for at du skal få utvidet permisjonskvote. Dette betyr at det skal veldig mye til, og du må kunne bevise at du har et større behov for å få mer permisjon enn andre innsatte.

Dette kan være tilfellet hvis det er mye tyngre for deg å gjennomføre straffen din sammenlignet med andre innsatte, for eksempel på grunn særlige helseproblemer. Dersom du har barn, kan særlige og tungtveiende grunner for eksempel være at barna dine har helseproblemer, og derfor har et større omsorgsbehov enn andre barn. Du må ikke bare bevise at dette er tilfellet, du må også bevise at det vil være viktig for barnet at du er mer til stede enn det som er mulig med en ordinær permisjonskvote. Relevant

dokumentasjon kan være uttalelser fra lege, barnevernet, barnehagen, skolen eller andre offentlige kontorer.

Kriminalomsorgen skal alltid vurdere om situasjonen kan løses med andre tiltak, for eksempel mer telefontid eller besøkstid. Du må ha oppnådd permisjonstid, se punkt 2.1.1.

2.1.4 Antall permisjoner og lengden på disse

Forskriften til strgjfl. § 3-30

Fordi utvidet permisjonskvote kun innvilges unntaksvis dersom det foreligger særlige tungtveiende grunner for det, er det hverken satt noen øvre eller nedre grense på antall døgn ekstra du kan få med utvidet permisjonskvote. Lengden på hva som anses som et permisjonsdøgn er lik som for ordinær permisjon, se punkt 2.1.2.

2.2 Korttidspermisjon

Strgjfl. § 33 første ledd
Forskriften til strgjfl. § 3-30
Retningslinjene til § 33
punkt 33.6

Korttidspermisjon er permisjon som innvilges kun for noen få timer. Du kan få korttidspermisjon når det anses formålstjenlig eller på grunn av særlige og vektige grunner. Dette betyr at du må kunne vise at korttidspermisjon er viktig for din videre gjennomføring av straffen og for din rehabilitering. Det kreves også at du ikke kan oppnå formålet med korttidspermisjonen med ordinær permisjon. Fengselet skal alltid vurdere om det heller kan være aktuelt med ordinær permisjon. Dette betyr at det skal litt mer til for å få korttidspermisjon enn ordinær permisjon. Grunner til at det kan være aktuelt med korttidspermisjon kan være at du trenger å besøke en lege utenfor fengselet, offentlig kontor eller noe annet som er særlig viktig for deg og din rehabilitering.

Sviktfarevurderingen, som er omtalt i begynnelsen av kapittelet, er lik for korttidspermisjon som for de andre typene permisjoner.

Det må være sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg korttidspermisjon. Kriminalomsorgen kan også sette vilkår for deg når du er på permisjon. Du kan lese mer om dette under punkt 1.3 og 1.4.

2.2.1 Tidspunkt for når du kan få korttidspermisjon

Tidspunktet for når korttidspermisjon kan innvilges, er det samme som for ordinær permisjon. Se punkt 2.1.1.

2.2.2 Antall permisjoner og lengden på disse

Korttidspermisjoner regnes ikke som en del av kvoten din for ordinær permisjon. Hovedregelen er at du kan få maks 2 korttidspermisjoner i løpet av 1 måned. Dersom du for eksempel trenger jevnlig oppfølging av lege utenfor fengselet kan du forsøke å søke om flere korttidspermisjoner.

Normalt vil en korttidspermisjon være opptil 5 timer inkludert reisetid. Du kan likevel få opptil 7 timer inkludert reisetid dersom du har lang reisevei.

2.3 Velferdspermisjon

Forskriften til strgf. § 3-30
Retningslinjene til § 33
punkt 33.6

Du kan få velferdspermisjon før du har oppnådd permisjonstid. Velferdspermisjon er derfor kun aktuelt for deg som enda ikke kan få ordinær permisjon eller korttidspermisjon. Dersom du har oppnådd permisjonstid og ikke har flere permisjonsdøgn igjen av den ordinære kvoten din, må du søke om korttidspermisjon eller utvidet permisjonskvote. Dette betyr også at hvis du har hatt velferdspermisjon kan denne ikke trekkes fra permisjonskvoten din når du oppnår permisjonstid. Du kan lese mer om når du oppnår permisjonstid under punkt 2.1.1.

Du må ha særlige og vektige grunner for å få velferdspermisjon. Dette betyr at det må ha skjedd noe helt spesielt som gjør at du trenger å reise ut av fengselet. Det er ikke nok at familien din ønsker å se deg og at det hadde vært godt for dem å møte deg. Særlige og vektige grunner kan for eksempel være at noen i familien din er på sykehus eller at du trenger å reise i en begravelse. Et annet eksempel er at det har skjedd noe akutt eller ekstraordinært med barnet ditt og du kan sannsynliggjøre at det vil være viktig for barnet ditt at du får permisjon.

Du vil ikke få velferdspermisjon dersom Kriminalomsorgen mener at andre tiltak kan avhjelpe situasjonen. Dette betyr at de for eksempel alltid vil vurdere om du heller bør få mer telefontid eller besøkstid fremfor velferdspermisjon.

Det må være sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg velferdspermisjon. Kriminalomsorgen kan også sette vilkår for deg når du er på permisjon. Du kan lese mer om dette under punkt 1.3 og 1.4.

2.3.1 Antall permisjoner og lengden på disse

Fordi velferdspermisjon kun innvilges unntaksvis dersom det foreligger særlige grunner for det, er det hverken satt noen øvre eller nedre grense på antall og lengde på velferdspermisjon. Det skal en del til for å få velferdspermisjon.

2.4 Fremskutt permisjon

Forskriften til strgf. § 3-31
Retningslinjene til § 33
punkt 33.7

Fremskutt permisjon betyr at du får innvilget permisjon før ordinær permisjonstid. Dette betyr ikke at du får flere permisjonsdøgn, bare at du kan få permisjon tidligere enn det som er normalt. Du kan lese mer om tidspunktet for permisjonstid under punkt 2.1.1.

Det må foreligge særlige og tungtveiende grunner for at du skal få fremskutt permisjon. Dette betyr at det skal veldig mye til, og du må kunne bevise at du har et helt spesielt behov for permisjon på dette tidspunktet som skiller seg fra det behovet andre innsatte har.

Du kan søke om fremskutt permisjon dersom du har barn som er i en veldig vanskelig situasjon. Dette betyr at det ikke er nok at barnet ditt har det vondt fordi du sitter i fengsel, du må kunne bevise at barnet ditt har det verre enn det som er normalt for barn som har en forelder i fengsel. Du må kunne dokumentere at barnet ditt har et spesielt behov for kontakt med deg og at dette kan løses ved at du tidligere får permisjon. Relevant dokumentasjon kan være uttalelser fra barnevernet, barnehagen, skolen eller andre offentlige kontorer. Hvis du ønsker fremskutt permisjon av andre grunner enn at du har barn, kan du forsøke å søke. I alle tilfeller er det en høy terskel.

Kriminalomsorgen vil vurdere om situasjonen kan løses med andre tiltak, som for eksempel mer telefontid eller besøkstid.

Det må være sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg fremskutt permisjon. Kriminalomsorgen kan også sette vilkår når du er på permisjon.

2.4.1 Tidspunkt for når du kan få fremskutt permisjon

Forskriften til strgf. § 3-31
Retningslinjene til § 33
punkt 33.7

Fremskutt permisjon innvilges kun unntaksvis dersom det foreligger særlige tungtveiende grunner, og det er ikke satt noen grense for hvor tidlig du kan få fremskutt permisjon.

2.5 Permisjon til utlandet

Forskriften til strgjfl. § 3-30
Retningslinjene til § 33
punkt 33.9

Utgangspunktet er at du ikke kan få permisjon til utlandet. Du kan i særlige unntakstilfeller få permisjon til utlandet dersom det foreligger helt ekstraordinære velferdsgrunner som gjør at permisjon er nødvendig og viktig. Det skal veldig mye mer til for å få permisjon til utlandet sammenlignet med vanlig permisjon i Norge. Kriminalomsorgen vil foreta en sviktfarevurdering, denne er omtalt i punkt 1.1. Kriminalomsorgen vil i denne vurderingen særlig vurdere faren for at du rømmer mens du er på permisjon i utlandet.

Hvis du kan dokumentere at du har nær familie som er blitt akutt syk, kan du forsøke å søke om permisjon til utlandet. Kriminalomsorgen vil vurdere om situasjonen kan løses med andre tiltak, som for eksempel mer telefontid.

2.6 Permisjon til særlige formål

Retningslinjene til § 33
punkt 33.10

Du kan få permisjon til å reise på aktiviteter som kan knyttes til kriminalpolitisk arbeid eller verv. Dette kan for eksempel være den årlige KROM-konferansen eller styreverv i KROM. Du kan lese mer om KROM i kapittel 39 om organisasjoner. Du kan lese mer om hvordan du kan engasjere deg politisk i kapittel 37.

Denne typen permisjoner trekkes ikke fra permisjonskvoten din.

Det må være sikkerhetsmessig forsvarlig å gi deg permisjon til særlige formål. Kriminalomsorgen kan også sette vilkår for deg når du er på permisjon. Du kan lese mer om dette under punkt 1. Du må ha oppnådd permisjonstid, se punkt 2.1.1.

2.6.1 Antall permisjoner og lengden på disse

Du kan få permisjon til konferanser, slik som den årlige KROM-konferansen. Du får da permisjon for opptil hele konferansens lengde og reisetid. Du kan få opptil 12 korttidspermisjoner per år for deltakelse i styremøter, eller annen lignende aktiv deltakelse i organisasjoner.

2.7 Utgifter ved permisjon

Forskriften til strgjfl. § 3-30
Retningslinjene til § 33
punkt 33.11

Du skal selv dekke kostnadene du har på permisjon. Unntaksvis kan fengselet ved behov dekke reiseutgiftene dine for opptil 4

permisjoner. De dekker i så fall den billigste reisemåten. Det er fengselet som avgjør om du har behov for å få dekket reiseutgiftene. Du kan ha et slikt behov hvis du ikke har penger selv, soner langt unna familie og venner, eller kanskje ikke har noen som kan hente deg i fengselet. Det skal mye til for å få betalt reisen til og fra permisjoner, og ikke alle får det.

Hvis du har et særlig behov for å få dekket reiseutgifter, kan fengselet dekke flere enn 4 permisjoner. Dette er et unntak og det skal mye til for å få dekket flere enn 4 permisjoner. For å få innvilget dette må du ha et mye større behov for å få dekket reiseutgiftene sammenlignet med andre innsatte.

Hvis du ikke har familie eller noen andre nære pårørende, kan du også søke til fengselet eller sosialtjenesten om å få dekket mat og oppholdssted under permisjonen. Du kan spørre sosialkonsulenten i fengselet om dette.

II. Fremstilling

Strgjfl. § 34
Retningslinjene til § 34
punkt 34.4

Fremstilling er når du reiser fra fengselet sammen med ansatte i fengselet eller politiet. Med mindre du skal ha fremstilling til et møte i retten eller sitter på varetekt og følges av politiet, vil fremstilling innebære følge av ansatte i fengselet. Fengselslederen kan også bestemme at det er nødvendig med håndjern når du reiser ut av fengselet på fremstilling. Fremstilling regnes ikke av permisjonskvoten din.

1. Vilkår

1.1 Sviktfarevurderingen

Forskriften til strgjfl. § 3-32

For å få fremstilling må det være sikkerhetsmessig ubetenkelig at du får dette. Dette betyr at fengselet må mene at det er trygt at du får fremstilling. Du vil ikke få fremstilling dersom det er grunn til å anta at du vil begå nye straffbare forhold eller rømme mens du er på fremstilling. Fengselet trenger ikke å ha mye bevis. Denne vurderingen kalles gjerne sviktfarevurderingen.

I sviktfarevurderingen foretar Kriminalomsorgen en helhetsvurdering av all informasjonen de har om deg. De vil blant annet se på hva du er dømt for, tidligere dommer, oppførselen din i fengselet,

disiplinærbrudd, og om du har hatt vellykkede permisjoner eller fremstillinger tidligere.

1.2 Kapasitet

Fengselet vurderer også om de har kapasitet til å gi deg fremstilling. Dette betyr at de vurderer bemanningen i fengselet og situasjonen i fengselet for øvrig. Dersom for eksempel fengselet av ulike årsaker har få ansatte på jobb eller hvis andre fanger har et større behov for fremstilling enn deg, så kan fengselet bestemme at du ikke får fremstilling. Kapasiteten i fengselet kan endre seg mellom hver gang du søker fremstilling. Hvis du får avslag på grunn av kapasitet, bør du forsøke å søke på nytt litt senere.

1.3 Behov

Fengselet vil vurdere ditt behov for fremstilling. Hvis du søker om fremstilling før du har oppnådd permisjonstid, må du vise at du har et konkret og personlig behov for å reise ut av fengselet før permisjonstiden. Dersom du har oppnådd permisjonstid, men ikke fått innvilget permisjon, kan det ofte være på grunn av den sikkerhetsmessige vurderingen. Da kan du søke om fremstilling istedenfor. Selv om du har et behov for fremstilling, kan det hende at det ikke er sikkerhetsmessig forsvarlig eller at fengselet ikke har kapasitet.

2. Når kan du få fremstilling

Retningslinjene til § 34
punkt 34.1

Fremstilling er aktuelt før du har oppnådd ordinær permisjonstid. Fremstilling kan også være aktuelt dersom du ikke får permisjon på grunn av sikkerhetsmessige årsaker. Det må likevel være sikkerhetsmessig forsvarlig at du reiser ut av fengselet i følge med ansatte. Dette betyr at det i din situasjon kan det være årsaker som taler mot permisjon, men som likevel ikke er så alvorlige at fengselet mener det ikke er sikkerhetsmessig forsvarlig at du får fremstilling.

2.1 Antall fremstillinger og lengden på disse

Du får kun fremstilling for den tiden det tar å oppnå formålet med fremstillingen. Det finnes ingen fast grense på hvor ofte eller hvor mange ganger du kan få fremstilling.

3. Typer fremstilling

Du kan få fremstilling alene, eller sammen med andre innsatte.

3.1 Enkel fremstilling

Retningslinjene til § 34
punkt 34.2

En enkel fremstilling er når du reiser ut av fengselet som den eneste innsatte sammen med ansatte i fengselet.

Du kan få enkel fremstilling dersom det av spesielle grunner er viktig for deg å møte familien din, du trenger å reise til en lege utenfor fengselet, har behov for å besøke et offentlig kontor eller lignende. Du kan også få enkel fremstilling dersom det er en del av et rehabiliteringsopplegg og det er viktig for din videre gjennomføring av straffen. Dette kan for eksempel være dersom det er veldig mye tyngre for deg å gjennomføre soningen, sammenlignet med andre innsatte. For eksempel dersom du har fysiske eller psykiske helseproblemer som gjør at det å sitte i fengsel er ekstra vanskelig for deg.

Retningslinjene til § 34
punkt 34.3

Som hovedregel vil det være to ansatte med deg ut av fengselet. En av disse skal være en del av fengselet sin sikkerhetstjeneste. Du skal alltid ha følge av to ansatte dersom straffen din er på mer enn 10 år, du er dømt til forvaring, eller du soner for narkotika, vold eller sedelighetsforbrytelser av alvorlig karakter.

Retningslinjene til § 34
punkt 34.5

Dersom du soner en dom og skal i rettsmøte, er utgangspunktet at ansatte fra fengselet skal fremstille deg. Dersom fengselet ikke har kapasitet til å gjennomføre fremstillingen eller fengselet mener at sikkerhetsmessige hensyn taler mot, så skal politiet fremstille deg til rettsmøtet.

Retningslinjene til § 34
punkt 34.6

Det er påtalemyndigheten (politiet), og ikke fengselet, som har ansvaret for fremstilling mens du sitter i varetekt. Du kan lese mer om rettighetene dine som varetektsinnsatt i kapittel 3 og 4.

3.2 Felles fremstilling

Retningslinjene til § 34
punkt 34.3

Flere innsatte kan få fremstilling sammen for å delta på fellesaktiviteter utenfor fengselet. Eksempler på slike aktiviteter kan være kino, kafébesøk og friluftsturer. Som hovedregel skal det være minst to ansatte med på en felles fremstilling, en av disse bør være en del av sikkerhetstjenesten i fengselet.

Kapittel 15

Undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler. Undersøkelse for å avdekke bruk av rusmidler

I. Undersøkelser i fengsel

1. Generelt om undersøkelser

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 28
Forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-25 annet ledd

Fengselet kan undersøke deg, rom du oppholder deg i og eiendelene dine. Dette gjør de for å forebygge og kartlegge uorden eller straffbare handlinger. Du har ikke lov til å ha ting hos deg som kan føre til uorden eller som kan brukes til straffbare handlinger. Dersom fengselet har mistanke om at du bruker eller besitter rusmidler, krever det en egen type undersøkelse. Denne kommer vi tilbake til senere i dette kapitlet.

Forskriften § 3-25 tredje og femte ledd
Retningslinjene til strgjfl. § 28 punkt 28.2

Fengselet trenger ikke varsle deg om undersøkelsene på forhånd, og de kan skje når som helst under straffegjennomføringen. De kan skje rutinemessig eller som stikkprøver. Fengselet trenger ikke å ha mistanke om uorden eller straffbare handlinger for å gjennomføre en undersøkelse. Fengselet trenger heller ikke å begrunne undersøkelser.

Forskriften § 3-25 sjettede ledd

Fengselet må gjennomføre undersøkelser på en så hensynsfull måte som mulig. Under gjennomføringen av undersøkelser må du forholde deg rolig, og rette deg etter de beskjedene som fengselet gir deg.

2. Undersøkelse av person

Forskriften § 3-25 femte ledd
Retningslinjene til § 28 punkt 28.3

Undersøkelse kan skje når som helst i soningen, og fengselet trenger ikke noen grunn til å undersøke deg. I noen tilfeller skal derimot fengselet undersøke deg. Du skal undersøkes dersom det er mistanke om at du besitter noe du ikke har tillatelse til. Sitter du

i fengsel med høyt eller lavt sikkerhetsnivå, skal det som hovedregel foretas en undersøkelse av deg ved ankomst, og før og etter utganger. Dette kan kun unnlates dersom sikkerhetsmessige grunner åpenbart ikke taler mot det.

Undersøkelsen av deg skal skje på en måte som er minst mulig pinlig og nedverdiggende. Den kan ikke være mer omfattende enn nødvendig.

Fengselet kan ta i bruk ulike metoder når de undersøker deg:

- Teknisk utstyr som for eksempel metalldetektor
- Visitasjon av klær eller gjenstander du bærer eller oppbevarer klær i
- Narkotikahund
- Kroppsvisitasjon

Kroppsvisitasjon oppleves ofte som ubehagelig. Ved kroppsvisitasjon vil en ansatt se på kroppen din når du er avkledd. De kan også se på håret ditt. Ved kroppsvisitasjon kan det benyttes speil som gjør det lettere for de ansatte å se. Du kan velge om det skal benyttes speil eller ikke. Kroppsvisitasjon kan også omfatte besiktigelse (visuell undersøkelse) av kroppens hulrom. Undersøkelse av kroppens hulrom utover besiktigelse reguleres av egne regler, se punkt III nummer 4.

Kroppsvisitasjon bør utføres av en ansatt som er av samme kjønn som deg. Dersom visitasjonen må gjennomføres av en ansatt av motsatt kjønn, skal en annen ansatt være til stede.

3. Undersøkelse av rom

Retningslinjene til
strgjfl. § 28 punkt 28.4

Fengselet skal undersøke cellen din og andre rom i fengselet jevnlig. Undersøkelser kan gjøres ved hjelp av verktøy, speil, kjemisk utstyr, teknisk utstyr som metalldetektor, og narkotikahund. Fengselet sjekker om låser, dører, gitre, vinduer, hengsler, gulv, vegger eller tak er uskadde, og om du har skjult gjenstander du ikke har lov til å ha.

Det skal gjennomføres jevnlig ransaker av alle rom hvor innsatte har adgang. Ved ransaker gjennomføres en nøye kontroll av hele rommet.

Strgjfl. § 28
Forskriften § 3-9

Fengselet har ikke lov til å overvåke cellen din ved hjelp av videokamera eller lignende. Fengselet har mulighet å bruke video og tv-overvåkning og avlytting for å kontrollere fellesarealer, korridorer og lignende. Hvis fengselet gjennomfører slik overvåkning, skal det informeres om gjennom oppslag eller på annen måte gjøres kjent for deg.

Forskriften § 3-25
syvende ledd

Du skal vanligvis ikke være til stede når cellen eller andre rom i fengselet undersøkes. Dersom fengselet har foretatt en undersøkelse av rommet ditt, bør du få beskjed i etterkant.

4. Undersøkelse av eiendeler

Retningslinjene til
strgjfl. § 28 punkt 28.5

Alle eiendeler du har i fengselet skal undersøkes. Sitter du i fengsel med høyt eller lavt sikkerhetsnivå, skal det som hovedregel foretas en undersøkelse av eiendelene dine ved ankomst, og før og etter utganger. Dette kan kun unnlates dersom sikkerhetssmessige grunner åpenbart ikke taler mot det.

Eiendeler du har andre steder enn på cella, for eksempel på lager, skal også undersøkes. Fengselet kan undersøke eiendelene dine uten at du er til stede.

Retningslinjene til § 28
punkt 28.2

Hvis fengselet har foretatt en undersøkelse av eiendelene dine, bør du få beskjed i etterkant. Du skal informeres om eventuelle skader som følge av undersøkelsen, og du skal også få opplysninger om erstatningsordninger.

II. Følger av at det blir gjort funn og nekting av undersøkelse

Retningslinjene til § 28
punkt 28.7

Hvis fengselet tar deg i å oppbevare noe du ikke har lov til, påviser at du har brukt rusmidler, eller du nekter å la deg undersøke, kan dette få konsekvenser for deg. Fengselet kan pålegge deg en disiplinærreaksjon, utelukke deg fra fellesskap, benytte tvangsmidler, begrense adgangen din til å sende eller motta postsending, begrense besøksadgang og telefonsamtaler, eller overføre deg til et annet fengsel. Dersom dette skjer med deg kan du ta kontakt med Jussbuss. Vi kan hjelpe deg med å klage.

Retningslinjene til § 29
punkt 29.5

Gjenstander eller stoff som blir påvist ved hjelp av teknisk eller kjemisk utstyr eller narkotikahund kan holdes tilbake for nærmere undersøkelse.

Dersom det blir funnet narkotiske stoffer, skal du få beskjed, og stoffet vil oversendes til politiet.

Du kan lese mer om reaksjoner i kapittel 16, om isolasjon i kapittel 17 og om overføring til annet fengsel i kapittel 18.

III. Undersøkelser for å avdekke bruk av rusmidler

1. Bruk av rusmidler under soning

Strgjfl. § 29 første ledd
Forskriften § 3-21

Du har ikke lov til å bruke alkohol og andre rusmidler mens du sitter i varetekt eller soner en dom. Du har heller ikke lov til å oppbevare eller bruke hormonpreparater, bedøvelsesmidler eller kjemiske stoffer som ikke er lovlig forskrevet fra lege. Hvis du soner i fengsel, overgangsbolig eller soner utenfor fengsel etter § 16, kan fengselet bestemme at du skal medvirke til undersøkelser som kan skje uten fare eller særlig ubehag. Du kan bli pålagt å avgi urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve.

Retningslinjene til § 29
punkt 29.1

Undersøkelsene skal ikke være mer inngripende enn nødvendig.

2. Urinprøver, utåndingsprøver og blodprøver

Retningslinjene til § 29
punkt 29.2

Urinprøve, utåndingsprøve eller blodprøve kan tas selv om det ikke foreligger konkret mistanke om at du er ruset. Fengselet kan også beslutte mindre inngripende undersøkelser, som undersøkelse av spytt og svette. Du kan ikke velge hvilken kontrollform fengselet skal bruke.

Fengselet kan rutinemessig og på generelt grunnlag kreve slike undersøkelser. Du kan også bli utsatt for tilfeldige stikkprøver. Prøvene kan tas når som helst på døgnet. Du må tåle et visst ubehag, for eksempel stikksmerter når du tar blodprøve. Du trenger ikke å akseptere et ubehag utover det som er vanlig.

Urinprøvekontroll skal skje på en måte som virker minst mulig pinlig eller nedverdiggende for deg. Undersøkelsen skal ikke medføre særlig ubehag. Med særlig ubehag menes sjenanse utover det som er vanlig når du avlegger urinprøve.

Forskriften § 3-26

Urinprøve kan gjennomføres på to måter. Fengselet bør gi deg muligheten til å velge mellom disse to alternativene:

Kapittel 15 – Undersøkelse av innsatte, rom og eiendeler.

Undersøkelse for å avdekke bruk av rusmidler

- Du avgir prøven mens to ansatte er til stede. De ansatte bør være av samme kjønn som deg. Krav til antall ansatte gjelder ikke dersom det er nødvendig å benytte helsepersonell.
- Du avgir prøve i enerom, etter å ha kledd av deg foran to ansatte. De bør være av samme kjønn som deg. Hvis du skal avgi prøve i rom uten tilsyn, skal du tilbys klær fra fengselet under prøvetakingen. Du skal ikke bli sittende over tid uten klær.

Retningslinjene til § 29 punkt 29.2

Hvis du har problemer med å avgi urinprøve skal det gis en frist på minst 4 timer før det anses som ordrenekt at du ikke har avgitt urinprøve.

Blodprøve brukes for å avdekke bruk av preparater som ikke lar seg påvise ved urin- eller utåndingsprøver eller andre undersøkelser. Kun helsepersonell kan ta blodprøve av deg.

3. Spesialtoalett og radiologisk undersøkelse

Strgjfl. § 29 annet ledd
Retningslinjene til § 29 punkt 29.3

Spesialtoalett eller radiologisk undersøkelse kan brukes dersom det er sannsynlig at du skjuler stoff i kroppen. Mistanken må være begrunnet i konkrete opplysninger og omstendigheter. En løs antagelse er ikke tilstrekkelig, med mindre den styrkes av andre forhold.

Før du plasseres på enerom med spesialtoalett skal du gis anledning til å snakke med en lege. Fengselet skal ta legens medisinske råd med i vurderingen. Hvis du blir pålagt å gjennomføre denne typen undersøkelse, skal du kontinuerlig få tilsyn fra ansatte, og daglig tilsyn fra helsepersonell. Dersom det anses nødvendig at du oppholder deg utover 3 dager på rom med spesialtoalett, skal regionen ta stilling til dette.

Dersom det er sannsynlig at du skjuler stoff i kroppen kan fengselet også benytte radiologisk undersøkelse (røntgen) for å påvise stoffet. Henvisning til radiologisk undersøkelse skal besluttes av lege som har vurdert hvorvidt bruken av stråling er berettiget.

4. Kroppslig undersøkelse

Strgjfl. § 29 tredje ledd
Retningslinjene til § 29 punkt 29.4

Fengselet kan undersøke munnhule, vagina, rektum og andre hulrom hvis det foreligger en konkret og begrunnet mistanke om at du skjuler rusmidler i kroppen. Fengselet vil da vurdere om det foreligger såkalt «kvalifisert sannsynlighetsovervekt». Det betyr at

det må være langt mer sannsynlig at du skjuler ulovlige rusmidler i kroppen enn at du ikke gjør det. Undersøkelsen skal alltid foretas av helsepersonell.

En lege skal uttale seg om hvorvidt det skal gjennomføres kroppslig undersøkelse. Uttalelsen skal tillegges vekt i vurderingen. Regionalt nivå skal samtykke til den kroppslige undersøkelsen på forhånd, med mindre dette er praktisk umulig. Forhåndsamttykket er et vedtak du kan klage på, men det betyr ikke at undersøkelsen nødvendigvis blir utsatt mens klagen behandles. Hvis det blir funnet narkotiske stoffer, skal du få beskjed, og stoffet vil oversendes til politiet. Det skal føres protokoll over undersøkelsene.

Kapittel 16

Reaksjon på brudd

I. Generelt om reaksjon på brudd

Under soningen gjelder det en rekke regler for ro, orden og disiplin som du må følge. Du kan bli pålagt å oppfylle ulike vilkår og forutsetninger som blir bestemt av fengselet. Dette kapitlet handler om hva som skjer dersom du bryter noen av disse reglene eller vilkårene.

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 40

Ved brudd på reglene vil du kunne få en reaksjon. Fengselet har en vid adgang til å gi reaksjoner, men de må følge lover og regler som setter grenser for bruken. I dette kapitlet vil du få mer informasjon om hvilke reaksjoner fengselet kan gi, hva som skal til for å gi reaksjoner, og hvilke muligheter du har til å klage på vedtak om reaksjoner.

Retningslinjene til § 40 punkt 40.1

Reaksjonene som gis skal ikke være mer inngripende, altså strengere, enn det som er nødvendig for at reaksjonen skal oppfylle sitt formål. Utsiktede virkninger av reaksjonen, som for eksempel skader, skal motvirkes.

II. Former for reaksjoner

Retningslinjene til § 40 punkt 40.8

Hvis du bryter reglene i fengsel, kalles dette for et brudd. Fengselet kan velge hvilken type reaksjon de skal gi deg som følge av et brudd. Du kan ikke få andre reaksjoner enn de som er listet opp nedenfor.

1. Skriftlig irettesettelse

Skriftlig irettesettelse betyr at du får skriftlig beskjed om at du har gjort noe galt. Denne type reaksjon kan gis for alle typer brudd, men det er typisk noe fengselet gir ved mindre overtredelser.

Ved mindre alvorlige førstegangsbrudd kan fengselet også gi muntlig advarsel på stedet.

2. Tap av dagpenger

Forskrift til strgjfl. § 3-37
Retningslinjene til § 40
punkt 40.8

Du kan miste dagpenger for en periode på opptil 14 dager. Fengselet kan da redusere det du får i dagpenger med inntil 50 %. Dette gjelder kun dagpenger som ikke er opptjent på reaksjonstidspunktet. Det betyr at fengselet ikke kan ta fra deg penger du allerede har tjent. Tap av dagpenger er en reaksjon som ofte brukes hvis du har skadet eller ødelagt noe.

3. Tap av begunstigelse

Forskriften § 3-37

Tap av begunstigelse betyr at du mister fordeler du har. Du kan miste muligheten til å se på TV eller ha privat datautstyr på cella, muligheten til å ha tillitsjobb, tillatelse til å kjøpe annet enn nødvendige artikler, og tillatelse til å drive hobbyvirksomhet. Du kan ikke miste andre begunstigelser enn dette. Tapet kan ikke vare i mer enn 20 dager. Tap av tillatelse til å ha en tillitsjobb kan vare lenger.

4. Utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller andre aktiviteter i fritiden

Strgjfl. § 40 andre ledd

Reaksjonen kan gjelde utelukkelse fra én, flere eller alle fritidsaktiviteter, eller alle former for fellesskap med andre innsatte i fritiden. Bli du ilagt full utelukkelse fra fritidsfellesskap, betyr ikke det at du automatisk skal ha individuell lufting. Du skal også ha vanlig adgang til å kontakte de som jobber i fengselet. Utelukkelse som reaksjon på brudd skal ikke vare i mer enn 20 dager.

5. Tap av adgang til permisjon

Du kan miste muligheten til å få innvilget permisjon i inntil 4 måneder. Allerede innvilget permisjon kan også trekkes tilbake. Du har mulighet til å søke om å få en enkeltstående permisjon i firemånedersperioden dersom det er særlige og vektige grunner som taler for dette. Vilkårene for permisjon må ellers være oppfylt. Det stilles strenge krav for å få innvilget en permisjon under disse omstendighetene. Du kan lese mer om permisjon i kapittel 14.

6. Flere reaksjoner

Strgjfl. § 40 fjerde ledd

Du skal i utgangspunktet ikke få mer enn én reaksjon ved brudd. Dette gjelder både når du bare har begått ett brudd, og når du har begått flere brudd på reaksjonstidspunktet. Dette vil si at det i utgangspunktet skal ilegges kun én reaksjon uavhengig av antall brudd. Reaksjonsformen «tap av begunstigelse» kan likevel kombineres med en av de andre reaksjonsformene, slik at fengselet i tillegg kan gi deg én annen reaksjon. Alternativt kan fengselet gi deg tap av to begunstigelser.

Du kan for eksempel både utelukkes fra fritidsfellesskapet og miste rett til å se TV på cella, eller du kan miste tillatelsen til å drive hobbyvirksomhet og samtidig miste en tillitsjobb.

III. Vilkår for å gi en reaksjon

1. Brudd

For at du skal kunne ilegges en reaksjon, må du ha brutt reglene for ro, orden og disiplin i fengselet. I tillegg kan du få en reaksjon hvis du bryter vilkår eller forutsetninger som fengselet har satt for deg individuelt.

2. Når kan reaksjon ilegges

Retningslinjene til § 40 punkt 40.4

Du kan bli ilagt en reaksjon for brudd når du er i fengsel, og når du har midlertidig fravær fra fengsel. Midlertidig fravær er for eksempel når du er på permisjon eller fremstilling, er ute av fengsel på grunn av straffavbrudd, eller ved transport til eller fra fengselet.

Hvis du soner på sykehus, skal du som hovedregel ikke ilegges en reaksjon ved brudd. Soner du på institusjon (§ 12-soning), skal du heller ikke ilegges reaksjon, men du kan vurderes overført tilbake til fengselet.

Strgjfl. § 40 tredje ledd

Hvis du soner hjemme (hjemmesoning og soning med elektronisk kontroll) kan du få en skriftlig irettesettelse dersom du ikke skal overføres til fengsel som følge av brudd.

3. Krav til skyld

Strgjfl. § 40 første ledd
Retningslinjene til § 40
punkt 40.3

For å kunne gi deg en reaksjon, kreves det at du forsettlig eller uaktsomt har overtrådt regler i fengselet. Dette betyr at reaksjon bare kan ilegges der du med vilje brøt reglene, eller der du måtte eller burde forstått at du brøt reglene.

4. Krav til sannsynlighet

Det må foreligge alminnelig sannsynlighetsovervekt for at du har overtrådt reglene. Det vil si at det må være mer sannsynlig at du har begått en handling som kan føre til reaksjon, enn at du ikke har det. Det er fengselet som er ansvarlig for å bevise at du har brutt reglene, og ikke du som må bevise din uskyld. Fengselet skal bygge på konkrete, objektive omstendigheter. I saker hvor det bare er påstand mot påstand, uten at fengselet har noe annet bevis, skal du ikke ilegges reaksjon.

5. Rett til å uttale seg

Forskriften § 3-38

Før du ilegges en reaksjon skal du få mulighet til å uttale deg om forholdet før det skal skrives en avhørsrapport. Dersom du mener at du ikke har brutt reglene, bør du gi din versjon av saken i avhøret. Det kan ofte være lurt å uttale seg. Dersom du nekter å uttale deg, kan det tale mot din sak.

6. Forsøk og medvirkning

Strgjfl. § 40 første ledd
Forskriften § 3-38
Retningslinjene til § 40
punkt 40.7

Forsøk på brudd medfører en mildere reaksjon enn gjennomført brudd. For at en handling skal regnes som et forsøk på brudd, må bruddet være påbegynt, men ikke fullført. Det må ikke være noen tvil om at du har forsøkt å gjennomføre et regelbrudd. Forberedelse til brudd, for eksempel planlegging, medfører ikke reaksjon.

Medvirkning til regelbrudd kan også føre til at du blir ilagt en reaksjon. I denne vurderingen vil fengselet vektlegge hvor mye du har hjulpet til. Du kan også få en reaksjon for medvirkning hvis du ikke har gjort noe selv, men bevisst påvirket andre til å bryte reglene.

7. Bevis for bruk av rusmiddel

Retningslinjene til § 40
punkt 40.2

Det skal som hovedregel foreligge et analyseresultat fra urinprøve eller lignende før du gis en reaksjon for inntak av forbudte

stoffer. Dersom det er nødvendig på grunn av tid, kan du likevel legges en reaksjon selv om det ikke foreligger et analyseresultat. Da må det være åpenbart at du er ruset, og du må ha kommet med en uforbeholden tilståelse av forholdet. To ansatte må også, uavhengig av hverandre, ha sett at du har vært ruset.

IV. Øvrige bestemmelser om reaksjoner

1. Betinget reaksjon

Strgjfl. § 40 femte ledd
Forskriften § 3-39
Retningslinjene til § 40
punkt 40.12

Fengselet kan gi deg en betinget reaksjon for brudd med en prøvetid på inntil 3 måneder. At reaksjonen er betinget betyr at gjennomføringen av reaksjonen utsettes i en prøveperiode. Hvis du ikke begår noe nytt regelbrudd i denne perioden, vil du ikke måtte gjennomføre reaksjonen. Begår du et nytt regelbrudd i prøvetiden, vil fengselet gi deg en ny felles reaksjon for både det tidligere bruddet og det nye. En allerede ilagt reaksjon kan omgjøres til en betinget reaksjon i særlige tilfeller.

Det er fengselet som vurderer om reaksjonen skal gjøres betinget. En betinget reaksjon kan brukes for eksempel hvis fengselet synes du skal få en sjanse til å vise at bruddet var en mindre alvorlig engangshendelse som du ikke kommer til å gjenta, eller hvis saksbehandlingstiden har vært veldig lang.

Dersom det har gått mer enn 3 måneder siden bruddet skjedde og det ikke er din skyld at saksbehandlingen har tatt lang tid, skal fengselet eller regionen vurdere om reaksjonen skal gjøres betinget.

2. Avbrudd av reaksjon

Retningslinjene til § 40
punkt 40.13

En påbegynt reaksjon skal avbrytes dersom helsemessige eller andre særlige grunner taler for det. Det er fengselet som vurderer hva som er «særlige grunner». Det kan for eksempel være hvis barnet ditt er blitt alvorlig syk, og du må gjennomføre en permisjon i den aktuelle perioden. Terskelen for hva som regnes som en særlig grunn, er høy.

3. Registrering av reaksjoner

Retningslinjene til § 40
punkt 40.14

Reaksjonene blir registrert av fengselet. Reaksjonene du har fått gjennom straffegjennomføringen din kan ha betydning for permisjonssøknader, søknader om prøveløslatelse, overføring til fengsel

med lavere sikkerhetsnivå etc. Dette er fordi de vil kunne ha en innvirkning på sviktfarevurderingen. Når fengselet vurderer sviktfaren ser de på hvor sannsynlig det er at du vil rømme eller forsøke å unndra deg straffen. Hvis reaksjonen ligger langt tilbake i tid, vil de ha mindre betydning når fengselet vurderer søknadene dine.

4. Overføring til annet fengsel og tap av prøveløslatelse som følge av brudd

Retningslinjene til § 42
punkt 42.10
Retningslinjene til § 40
punkt 40.11

Tap av prøveløslatelse regnes ikke som en reaksjon på brudd. Overføring til et annet fengsel etter straffegjennomføringsloven § 14 regnes heller ikke som en reaksjon på brudd.

Hvis du har blitt flyttet til et mer restriktivt fengsel som følge av et brudd, skal du som hovedregel ikke ilegges en annen reaksjon i tillegg. Hvis du har forsøkt å unndra deg straffen, kan du få en reaksjon i tillegg til å bli overført til et mer restriktivt fengsel. Er fengselet du overføres til på samme sikkerhetsnivå, kan du få en reaksjon i tillegg til overføringen.

V. Straffbare handlinger

1. Anmeldelse

Retningslinjene til § 40
punkt 40.16

Hovedregelen er at straffbare handlinger begått under soning skal anmeldes til politiet. Med straffbare handlinger menes handlinger du kan straffes for etter straffeloven. Anmeldelse vil særlig være aktuelt ved voldshandlinger, trusler og omfattende skadeverk. Fengselet kan velge bare å gi en reaksjon for bruddet, uten å anmelde det. Dette er særlig aktuelt i tilfeller der regelbruddet er mindre alvorlig eller det blir ansett som viktig å gi en umiddelbar reaksjon.

Hvis forholdet anmeldes til politiet, er hovedregelen at fengselet ikke skal ilegge deg en reaksjon for det samme forholdet, og omvendt.

2. Særlig om narkotika

Retningslinjene til § 40
punkt 40.16

Har du avlagt en positiv urinprøve som viser at du har brukt ulovlige stoffer, vil du få en reaksjon. Dersom du avlegger den positive prøven rett før du skal løslates, kan fengselet anmelde forholdet til politiet dersom en reaksjon ikke er praktisk gjennomførbar. Dette kan resultere i straff.

Besittelse, omsetning eller innsmugling av narkotika anmeldes i utgangspunktet til politiet. Hvis besittelsen gjelder en svært liten mengde narkotika som åpenbart er til personlig bruk, kan forholdet føre til en reaksjon istedenfor anmeldelse.

Dersom du oppbevarer gjenstander som antas å ha vært brukt som narkotikahjelpemiddel (sprøyter, piper, sil o.l.) kan det føre til at du blir ilagt reaksjon på brudd.

3. Særlig om unndragelse av straffegjennomføringen

Strgjfl. § 40 syvende ledd
Retningslinjene til § 40
punkt 40.16

Unndragelse av straffegjennomføring betyr at du forsøker å slippe unna straffen din, for eksempel ved å rømme fra fengselet. Det å ikke møte opp til rett tid etter en permisjon eller å rømme fra fremstilling regnes også som unndragelse.

Unndragelsen må ha skjedd med forsett, altså med vilje, eller ved at du har opptrådt grovt uaktsomt. Med grovt uaktsomt menes det at du måtte eller burde forstå at unndragelsen ikke er tillatt, og at du er sterkt å bebreide for unndragelsen.

Unndragelse kan straffes med bøter eller fengsel i inntil 3 måneder. Det skal ikke ilegges reaksjon på brudd i tillegg til dette, men du kan overføres til et fengsel med høyere sikkerhetsnivå når du kommer tilbake.

Unndragelse fra fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller overgangsbolig skal kun anmeldes dersom unnvikelsen er av alvorlig karakter. Det samme gjelder hvis du ikke møter opp til rett tid etter permisjon. I vurderingen av om saken er av alvorlig karakter, skal det særlig legges vekt på fraværets lengde, om du selv kom tilbake eller meldte deg til politiet, og bakgrunnen for unndragelsen.

VI. Utelukkelse fra fellesskapet / isolasjon som følge av brudd

Utelukkelse fra fellesskapet/isolasjon behandles grundig i kapittel 17. Du bør lese dette kapitlet for mer utfyllende informasjon om isolasjon generelt, og isolasjon som forebyggende tiltak. I dette kapitlet vil kun utelukkelse fra fellesskapet/isolasjon som følge av brudd bli behandlet.

1. Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd

Strgjfl. § 39

Dersom fengselet finner det sannsynlig at du har begått et brudd som kan føre til tap av begunstigelse, utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller tap av adgang til permisjon, kan du utelukkes helt eller delvis fra fellesskapet i inntil 24 timer.

For å bli utelukket kreves det alminnelig sannsynlighetsovervekt, det vil si at det må være mer sannsynlig at du har begått en handling som kan føre til reaksjon, enn at du ikke har det. Det må foreligge konkrete omstendigheter som tilsier at du har begått et brudd.

Hvis du er under 18 år, kan du ikke utelukkes umiddelbart fra fritidsfellesskapet.

Forskriften § 3-36

Dersom du blir ilagt en umiddelbar utelukkelse, skal dette komme til fradrag hvis du får en etterfølgende reaksjon i form av tap av begunstigelse, utelukkelse fra fritidsfellesskapet og andre fritidsaktiviteter eller tap av adgang til permisjon.

VII. Klage og oppsettende virkning

Strgjfl. § 7

Vedtak om reaksjon på brudd er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Du kan derfor klage på en reaksjon du blir ilagt. I saker som gjelder reaksjon på brudd har du ofte kort klagefrist. Klagefristen er normalt 48 timer etter at du har mottatt reaksjonsbeslutningen.

Forskriften § 3-39

Reaksjonen du har fått skal som hovedregel ikke iverksettes før klagefristen er ute. Dersom du klager, har klagen normalt en oppsettende virkning. Det betyr at reaksjonen ikke blir iverksatt så lenge klagen behandles. Fengselet og regionen kan vedta unntak fra denne regelen. Reaksjonen vil da iverksettes likevel. Da må fengselet gi en begrunnelse for iverksettelsen.

Hvis du ønsker å klage på et vedtak, kan Jussbuss eller et annet rettshjelpstiltak hjelpe deg med dette.

Kapittel 17

Utelukkelse fra fellesskapet (isolasjon) og bruk av tvangsmidler

Dette kapittelet handler om utelukkelse fra fellesskap (isolasjon) og bruk av tvangsmidler. Disse tiltakene er alvorlige og inngripende. I dette kapittelet kan du lese om reglene fengselet må forholde seg til ved bruk av utelukkelse og tvangsmidler.

I. Generelt om utelukkelse fra fellesskapet (isolasjon)

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 17

Når du soner i fengsel har du i utgangspunktet rett til å omgås andre innsatte under arbeid, utdanning og fritid. I noen tilfeller vil fengselet kunne innskrenke denne muligheten. Dette kalles utelukkelse fra fellesskapet. Isolasjon er annet ord for dette. Uttrykkene brukes om hverandre i dette kapittelet.

Retningslinjene til strgjfl. § 37 punkt 37.4

Fengselet skiller mellom hel og delvis utelukkelse fra fellesskapet. Hel utelukkelse vil si at du overhodet ikke får ha noe fellesskap med andre innsatte i løpet av dagen.

Delvis utelukkelse betyr at du ikke får delta på deler av fellesskapet på din avdeling. For eksempel at du får adgang til fellesskap mens du jobber, men ikke mulighet til å være med i fritidsfellesskapet senere på dagen.

Man skiller mellom to hovedtyper av begrunnelser for utelukkelse: utelukkelse som følge av brudd, og utelukkelse som forebyggende tiltak. Regelverket for de to typene av utelukkelse er forskjellig. Dette kapittelet omhandler i hovedsak utelukkelse som forebyggende tiltak.

Utelukkelse fra fellesskap (isolasjon) er et alvorlig tiltak, og det oppleves ofte som svært tungt å bli isolert. Norge er forpliktet til å

følge internasjonale regler om isolasjon, men har flere ganger blitt kritisert for isolasjonspraksisen. Hvis du mener du har blitt utsatt for isolasjon som du ikke skulle ha vært utsatt for, må du ikke nøle med å kontakte Jussbuss.

II. Umiddelbar utelukkelse som følge av brudd

Strgjfl. § 39

Hvis fengselet finner det sannsynlig at du har begått et brudd som kan føre til tap av begunstigelse, utelukkelse fra fritidsfellesskapet eller tap av adgang til permisjon, kan du utelukkes helt eller delvis fra fellesskapet i inntil 24 timer. Hvis du er under 18 år, kan du ikke utelukkes umiddelbart fra fritidsfellesskapet.

Du kan lese om umiddelbar utelukkelse som følge av brudd i kapittel 16.

III. Utelukkelse fra fellesskap som forebyggende tiltak

1. Utelukkelsesgrunner

Strgjfl. § 37 første ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.7

For at fengselet skal kunne utelukke deg fra fellesskapet, må de holde seg innenfor reglene i straffegjennomføringsloven. I loven er det opplistet ulike grunner fengselet kan ha for å beslutte utelukkelse fra fellesskapet.

Her følger en kort gjennomgang av de ulike grunnene fengselet kan vise til for å beslutte utelukkelse fra fellesskap. Fengselet kan ikke vise til andre grunner enn de som nevnes her, men se også punkt 4 om særlige utelukkelsesgrunner.

1.1 Utelukkelse for å «hindre at innsatte fortsetter å påvirke miljøet i fengselet på en særlig negativ måte»

Hvis du opptrer truende, saboterende, eller på andre måter oppfører deg på en måte som virker negativt på andre innsatte eller ansatte, vil fengselet kunne beslutte utelukkelse.

Før fengselet eventuelt beslutter utelukkelse på grunn av atferden din, skal du få en advarsel om at fengselet anser atferden din som negativ. Da vil du ha mulighet til å innrette deg etter advarselen, og unngå utelukkelse.

1.2 Utelukkelse for å «hindre innsatte i å skade seg selv eller øve vold eller fremsette trusler mot andre»

Ved selvskading, vold og trusler mot deg selv, andre innsatte, ansatte eller andre personer, vil du kunne utelukkes fra fellesskapet. Sultestreik vil i utgangspunktet ikke regnes som selvskading. Utelukkelse på grunn av sultestreik er kun aktuelt hvis sultestreiken gjør at fengselet og helsepersonell må føre tilsyn med helsen din. I tillegg må det at du er i fellesskap være til hinder for tilsyn.

1.3 Utelukkelse for å «hindre betydelig materiell skade»

Fengselet kan utelukke deg fra fellesskapet hvis det er nødvendig for å hindre skadeverk. Skadeverk betyr skade som innebærer en reduksjon av gjenstandens verdi. Tilgrising av fellesarealer er også omfattet av bestemmelsen og kan føre til utelukkelse.

1.4 Utelukkelse for å «hindre straffbare handlinger»

Utelukkelse fra fellesskapet kan bli aktuelt dersom det kan forhindre at det skjer handlinger som er straffbare etter lov. Eksempler på dette er trusler og kroppskrenkelser. Kroppskrenkelser kan for eksempel være fysisk fornærmelse eller vold mot en annen.

1.5 Utelukkelse for å «opprettholde ro, orden og sikkerhet»

Utelukkelse etter denne bestemmelsen er ment å omfatte oppførsel som ikke er dekket av de andre utelukkelsesgrunnene, og som heller ikke er å regne som straffbare etter straffeloven. Eksempler på slike situasjoner er bråk og skriking over tid.

Utelukkelse fra fellesskapet for å opprettholde ro, orden og sikkerhet kan omfatte mange ulike situasjoner. Det er likevel ikke slik at enhver type atferd kan føre til utelukkelse. Atferden det reageres mot, må være omtrent like alvorlig som de andre utelukkelsesgrunnene som er nevnt tidligere.

2. Vilkår for utelukkelse

2.1 Nødvendighet

Strgjfl. § 37 første ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.6

I tillegg til at det må foreligge en utelukkelsesgrunn som nevnt ovenfor, må fengselet anse det som nødvendig at du utelukkes. Hvorvidt det er nødvendig at du utelukkes, må vurderes konkret i din sak. Hvorfor det er nødvendig med utelukkelse skal stå i vedtaket. Terskelen for at det er nødvendig å utelukke deg skal være høy.

2.2 Forholdsmessighet

Fengselet må vurdere om utelukkelsen er egnet til å oppnå det formålet som er angitt som grunn for utelukkelsen. Det må også vurderes om formålet med utelukkelsen veier opp for eventuelle ulemper ved at du utelukkes. Her må det tas hensyn til hvordan isolasjonen vil virke for deg i din situasjon.

2.3 Sannsynlighet

Det må være en nærliggende og reell risiko for at de situasjonene fengselet ønsker å forhindre, vil inntreffe hvis du ikke utelukkes. Dette er en lavere terskel enn alminnelig sannsynlighetsovervekt (at det er mer sannsynlig at du vil begå en handling, enn at du ikke vil det). Ved vurderingen av risikoen for uønskede hendelser, ses det på din tidligere atferd, trusler eller andre forhold som tyder på at det er fare for uønskede hendelser.

2.4 Vurdering av delvis utelukkelse

Strgjfl. § 37 tredje ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.8

Fengselet må vurdere om det er tilstrekkelig med delvis utelukkelse i stedet for hel utelukkelse. Da vurderes det om delvis utelukkelse er tilstrekkelig for å oppnå formålet med utelukkelsen. For eksempel kan det hende at du er bråkete og urolig med de andre innsatte du jobber med og må utelukkes fra felleskap med dem, men fungerer godt med andre personer som du fortsatt kan få mulighet til å omgås på fritiden.

2.5 Fortløpende vurdering av utelukkelsesgrunnlaget

Strgjfl. § 37 fjerde ledd

Fordi utelukkelse fra fellesskap er et svært inngripende tiltak, skal du ikke utelukkes hvis det ikke lenger er nødvendig. Fengselet skal hele tiden vurdere nødvendigheten av utelukkelsen.

3. Utelukkelsens varighet

Strgjfl. § 37 femte ledd
Se kapittel 8 om kriminalomsorgens oppbygning

Om du er underlagt hel utelukkelse fra fellesskapet i mer enn 14 dager, skal regionen vurdere om du fortsatt skal utelukkes. Hvis du er underlagt hel utelukkelse i mer enn 42 dager, skal dette meldes inn til Kriminalomsorgsdirektoratet. Hvis du er under 18 år gjelder det egne regler for vurdering og kontroll av utelukkelsens varighet.

Retningslinjene til strgjfl. § 37 punkt 37.12

Du kan ikke utelukkes fra fellesskapet i mer enn 1 år med mindre det er noe du selv ønsker. Hvis du sitter isolert i 1 år, skal du få sjansen til å prøve å være på fellesskapsavdeling. Dersom du igjen får vedtak om utelukkelse, begynner en ny ettårsperiode å løpe.

3.1 Tilsyn og forebygging

Strgjfl. § 37 syvende ledd
Retningslinjene til § 37 punkt 37.14

Mange opplever utelukkelse fra fellesskap som svært tyngende og belastende. Etter loven skal utelukkelse brukes med varsomhet, slik at du ikke påføres unødig skade eller lidelse. Ved hel utelukkelse skal du flere ganger daglig få tilsyn av ansatte i fengselet. Utgangspunktet er at du skal få tilsyn én gang i timen på dagtid. Hvis du er under 18 år skal du ha kontinuerlig tilsyn.

Forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-35
Retningslinjene til § 37 punkt 37.20

Negative virkninger av utelukkelse skal forebygges og avbøtes så godt som mulig. Særlig ved langvarige utelukkelse skal fengselet gjøre det de kan for å forhindre negative virkninger av isolasjon. Dette kan for eksempel være utvidet adgang til lufting, samvær med ansatte, utvidet adgang til besøk eller utvidet adgang til fysisk aktivitet. Hvis det er sikkerhetsmessig forsvarlig, kan du også gis et sysselsettingstilbud på cellen.

Retningslinjene til § 37 punkt 37.15

Fengselslegen skal varsles om utelukkelsen så fort som mulig. Hvis du ber om tilsyn fra lege eller helsepersonell, skal du få dette. Lege kan også se til deg dersom det er grunn til å tro at du har behov for tilsyn.

4. Særlige utelukkelsesgrunner

4.1 Utelukkelse på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold

Strgjfl. § 37 niende og
tiende ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.17

Selv om utelukkelse på bakgrunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold skal holdes til et minimum, kan du utelukkes fra fellesskap hvis det er snakk om akutte forhold. Eksempler på akutte forhold kan være brann, skader eller uforutsett mangel på ansatte. Varige ressurs- eller bemanningsutfordringer gir ikke grunn til utelukkelse. For innsatte under 18 år gjelder det egne regler.

Hvis du har sittet utelukket på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold som har vart over lang tid, kan du ta kontakt med Jussbuss for nærmere veiledning.

4.2 Utelukkelse etter eget ønske

Strgjfl. § 37 niende ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.18

Dersom du ønsker utelukkelse fra fellesskapet, skal dette i utgangspunktet respekteres av fengselet. Hvis du ønsker utelukkelse, må du erklære det skriftlig. Det kan også gis muntlig erklæring om ønsket utelukkelse, som må bevitnes og attesteres av to ansatte. Du kan alltid trekke samtykke om utelukkelse tilbake.

Du må oppgi grunnene for hvorfor du ønsker utelukkelse. Dette er for å kunne vurdere alternative tiltak. Når fengselet skal vurdere om de aksepterer ønsket om utelukkelse, veies ditt ønske om utelukkelse opp mot ulemper ved utelukkelsen. Du kan ikke selv bestemme hvilke innsatte du skal ha fellesskap med.

4.3 Kollektiv utelukkelse

Strgjfl. § 37 åttende ledd
Retningslinjene til
§ 37 punkt 37.16

Fengselet kan i noen tilfeller bestemme at alle eller enkelte innsatte skal utelukkes fra fellesskapet. Dette gjelder hvis det er sannsynlig at et ubestemt antall innsatte har begått eller er i ferd med å begå en handling som er omfattet av en av de tidligere nevnte utelukkelsesgrunnene i punkt III nr. 1. Det må være mer sannsynlig enn ikke at handlingen har inntruffet eller vil inntreffe enn at den ikke vil inntreffe. Kollektiv utelukkelse kan være aktuelt hvis det er omstendigheter som truer sikkerheten i fengselet, som for eksempel opprør og sabotasjeaksjoner.

Fengselet kan også beslutte kollektiv utelukkelse hvis akutte bygnings- eller bemanningsmessige forhold gjør det nødvendig. Dette kan bli aktuelt ved for eksempel brann, vannskader eller lignende situasjoner hvor opphold på fellesskapsarealer er uforsvarlig.

Kollektiv utelukkelse kan ikke vare lenger enn 3 døgn, med mindre regionalt nivå forlenger tiltaket. Regionen kan kun forlenge utelukkelsen med ytterligere 3 døgn.

IV. Tvangsmidler

1. Når det kan benyttes tvangsmidler

Strgjfl. § 38

Tvangsmidler er et svært inngripende tiltak som skal brukes med stor forsiktighet. Fengselet kan benytte seg av tvangsmidler for å:

- avverge alvorlig angrep eller skade på person,
- hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom,
- hindre alvorlige opptøyer eller uroligheter,
- hindre rømning fra fengsel, under transport eller fra bestemmelsessted,
- avverge ulovlig inntrenging i fengsel, eller
- sikre adgang til sperret rom.

2. Vilkår for bruk av tvangsmidler

Fengselet kan kun bruke tvangsmidler dersom det er strengt nødvendig, og mindre inngripende tiltak har vært forsøkt, eller åpenbart vil være utilstrekkelig. Dette betyr at det skal svært mye til før fengselet kan bruke tvangsmidler. Før det benyttes tvangsmidler, skal det vurderes hvorvidt andre tiltak kan brukes istedenfor. Hvis det gis vedtak om bruk av tvangsmidler, skal fengselet fortløpende vurdere om vedtaket skal fortsette å gjelde.

3. Oversikt over tvangsmidler

Retningslinjene til strgjfl. § 38 punkt 38.1

Fengselet kan kun bruke tvangsmidler som er godkjent av Kriminalomsorgsdirektoratet. Dette er eksempler på tvangsmidler som er godkjent for bruk:

- hånd- og transportjern eller tilsvarende
- kølle
- skjold

- sikkerhetscelle og sikkerhetsseng
- gassboks

3.1 Særlig om sikkerhetscelle og sikkerhetsseng

Retningslinjene til
strgjfl. § 38 punkt 38.4

En sikkerhetscelle er en celle uten møbler. En sikkerhetsseng er en seng hvor du festes med hånd- og fotrem.

Sikkerhetscelle kan brukes for å:

- hindre alvorlig angrep eller skade på person, for eksempel for å hindre at du skader deg selv
- hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom, eller
- hindre rømning eller unnvikelse fra fengsel.

Hvis fengselet vurderer å bruke sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng, skal lege kontaktes hvis det er praktisk mulig. Ellers skal lege varsles snarest for å gi råd om videre bruk av tiltaket.

Sikkerhetscelle og sikkerhetsseng må ikke brukes over lengre tidsrom enn det som er absolutt nødvendig. Ved bruk av sikkerhetscelle eller sikkerhetsseng, skal du ha tilsyn av ansatte minst én gang per time. Du skal i tillegg få tilsyn av helsepersonell minst én gang om dagen.

Bruk av sikkerhetsseng som overstiger 24 timer, skal meldes fra om til regionen, og de vil ta stilling til om tiltaket skal opprettholdes. Dette skal vurderes på nytt etter nye 24 timer. Hvis bruken av sikkerhetsseng varer lenger enn 3 døgn skal dette meldes fra om til Kriminalomsorgsdirektoratet.

Bruk av sikkerhetscelle som overstiger 3 døgn, skal meldes til regionalt nivå som tar stilling til om bruken skal opprettholdes. Hvis bruk av sikkerhetscelle varer lenger enn 6 døgn, skal det meldes til Kriminalomsorgsdirektoratet.

V. Klage

Vedtak om utelukkelse fra fellesskap som forebyggende tiltak og vedtak om bruk av tvangsmidler, er enkeltvedtak etter forvaltningsloven. Klagefristen er som oftest 7 dager.

Kapittel 17 – Utelukkelse fra fellesskapet (isolasjon) og bruk av tvangsmidler

Ved kortvarig innlåsning som varer inntil én time, som skjer i forbindelse med telling av innsatte, vaktskifte blant de ansatte, bespising og lignende, vil du ikke få et vedtak som regnes som et enkeltvedtak.

Du kan lese om å klage i kapittel 9. Hvis du har spørsmål om klage eller bruk av isolasjon og tvangsmidler, kan du kontakte Jussbuss.

Kapittel 18

Overføring mellom fengsler

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 14 og § 15

Dette kapittelet handler om forskjellige former for overføringer mellom fengsler i Norge. Punkt I handler om overføring til fengsel med samme sikkerhetsnivå. Punkt II handler om overføring til lavere sikkerhetsnivå. Punkt III gjelder overføring til overgangsbolig. I punkt IV kan du lese om overføring mot din vilje.

I. Overføring til fengsel med samme sikkerhetsnivå

Du kan selv søke om å bli overført til et annet fengsel. Det kan være mange grunner til at du ønsker det. Det kan for eksempel hende at et annet fengsel tilbyr en utdanning du ønsker å ta, eller det kan bli lettere for familien din å komme på besøk hvis du soner i et annet fengsel. Nedenfor står det forklart hva som skal til (vilkår) for at du skal få overføring til et annet fengsel når du selv ønsker det. Det står også om avslag og hvordan fengselet kan begrunne et avslag.

1. Overføring fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå (lukket fengsel) til et annet fengsel med høyt sikkerhetsnivå

Strgjfl. § 14 fjerde ledd

Du kan overføres til et annet fengsel med samme sikkerhetsnivå når du selv ønsker det. For at du skal bli overført må det være «hensiktsmessig for den videre straffegjennomføring». Det betyr at det må være positivt for resten av soningen din at du overføres til et annet fengsel. Du har ikke krav på å bli overført selv om både du og fengselet mener at det vil være hensiktsmessig. Fengselet kan avslå søknaden av andre grunner.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 14 punkt 14.2

Fengselet kan legge vekt på mye forskjellig i vurderingen av om overføring er hensiktsmessig. Noen momenter som kan vektlegges er om overføringen vil bedre rehabiliteringen din eller at du vil kunne få bedre kontakt med familien.

I en søknad er det viktig at du viser fengselet hvorfor overføring til et annet fengsel er viktig for deg. Hvis du prøver å bli overført til et

fengsel nærmere der du bor, kan du for eksempel skrive at overføring vil gjøre det lettere for deg å få besøk av familien din eller forberede deg til løslatelse. Det er også vanlig å søke overføring for å ta utdanning eller melde deg på behandling som ikke finnes i fengselet der du er nå. Enda en vanlig begrunnelse er at du synes det er vanskelig å tilpasse deg forholdene i fengselet du sitter i.

Strgjfl. § 6 første ledd
Retningslinjene til § 6
punkt 6.2

Hovedregelen er at det er fengselet du søker deg til som bestemmer om søknaden om overføring skal innvilges. Hvis du er dømt til mer enn 10 år i fengsel, eller forvaring, avgjør regionen søknaden. Vanligvis vil fengselet du nå sitter i komme med en uttalelse til søknaden. Fengselet du søker deg til vil vanligvis legge stor vekt på denne uttalelsen.

Det er et unntak fra denne hovedregelen. Fengselet du nå sitter i kan gi avslag på søknader som er åpenbart grunnløse. Det betyr at fengselet må ha veldig gode grunner for å kunne gi avslag på søknaden din selv. Et eksempel kan være at du nettopp har fått avslag på en helt lik søknad. Hvis du mener at avgjørelsen er feil, bør du klage på avslaget. Du kan kontakte Jussbuss for hjelp. Husk at det ofte er en kort klagefrist og at det er best ikke å vente for lenge med å ta kontakt. Du kan lese mer i kapittel 9 om søknad og klage.

2. Overføring fra fengsel med lavere sikkerhetsnivå (åpent fengsel) til annet fengsel med lavere sikkerhetsnivå

Strgjfl. § 14 fjerde ledd

Hvis du sitter på lavsikkerhet og vil overføres til et annet lavsikkerhetsfengsel, er vilkåret for overføring at det er «hensiktsmessig for den videre straffegjennomføring». Det samme som står om overføring mellom to fengsler med høyt sikkerhetsnivå gjelder her, se derfor punkt 1 ovenfor.

I en søknad om overføring bør du forklare hvorfor det er hensiktsmessig for deg å bli overført. Du kan forklare at du trenger overføring på grunn av forhold som nærhet til familie, spesielle programmer eller utdanningsmuligheter ved det andre fengselet og så videre.

3. Vanlige avslagsgrunner

Det er vanlig å få avslag på søknad om overføring på grunn av plassmangel i det fengselet du søker deg til. Derfor kan det

være lurt å skrive i søknaden at du ønsker å bli satt på venteliste dersom søknaden avslås på grunn av plassmangel.

Du kan også få avslag på grunn av sikkerhetssituasjonen i fengselet du søker om å bli overført til. Selv om fengselet du søker deg til har samme sikkerhetsnivå som der du sitter nå, kan det være forskjeller i sikkerhetsmessige forhold som begrunner avslag. Dette gjelder særlig hvis du er dømt for en alvorlig forbrytelse eller er dømt til lang straff, og fengselet du søker deg til er et lite fengsel. Andre momenter som kan være relevante er om du kjenner andre innsatte som soner i fengselet du søker deg til eller at det er et narkotikaproblem i fengselet og du er dømt for narkotikakriminalitet.

3.1 Klage på avslag

Du har rett til å klage på et avslag på søknad om overføring. I klagen bør du skrive hvorfor det er viktig for akkurat deg å kunne sone i fengselet du søker deg til. I tillegg bør du forklare hvorfor du mener argumentene fengselet brukte i avslaget er feil.

Du kan lese mer om søknader og klager i kapittel 9.

II. Overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå

1. Overføring fra fengsel med særlig høyt sikkerhetsnivå til fengsel med høyt sikkerhetsnivå

Informasjon om overføring fra særlig høyt sikkerhetsnivå til høyt sikkerhetsnivå finnes i kapittel 27 om særlig høyt sikkerhetsnivå.

2. Overføring fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til fengsel med lavere sikkerhetsnivå

Å sone i et fengsel med lavere sikkerhetsnivå gir mange fordeler som man ikke får i et fengsel med høyt sikkerhetsnivå. I fengsel med lavere sikkerhetsnivå er det mindre strenge sikkerhetstiltak. Det er ofte mulig å få frigang til arbeid eller skole. Det er også mer felleskap med andre innsatte og lettere å få besøk av familie og venner.

Strgjfl. § 15 annet ledd

For å overføres fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til fengsel med lavere sikkerhetsnivå, er det et vilkår at du har gjennom-

ført «en del» av straffen. De andre vilkårene er at formålet med straffen eller sikkerhetsmessige grunner ikke må tale mot overføring, og at det ikke må være grunn til å tro at du vil unndra deg gjennomføringen. Under punkt 2.1 forklarer vi de ulike vilkårene.

Selv om du oppfyller vilkårene for å bli overført til fengsel med lavere sikkerhet, har du ikke krav på overføring. Det kan for eksempel hende at det ikke er plass i det åpne fengselet du søker deg til. Det kan være lurt å undersøke de forskjellige fengslene på forhånd. Du bør finne ut om du passer inn i soningsopplegget fengselet har, og om det finnes noen ledige plasser for tiden. Dette kan du gjøre ved å spørre kontaktbetjenten din eller sosialkonsulenten i fengselet. Det er viktig at du ikke gir opp selv om du får et eller flere avslag. Det er ikke uvanlig å måtte søke flere ganger eller stå på venteliste i en periode før man får godkjent overføring.

2.1 Vilkår

2.1.1 En del av straffen

Strgjfl. § 15 annet ledd
Retningslinjene til § 15
punkt 15.2

Hovedregelen er at du må ha sonet «en del» av straffen før du kan overføres til lavsikkerhet. Det er vanskelig å si akkurat hvor lenge dette er i din sak. Som et utgangspunkt kan du ikke overføres til lavere sikkerhetsnivå hvis du har mer enn 5 år igjen til 2/3-tid. Det kan likevel gjøres unntak fra dette etter en konkret vurdering av din situasjon. Fengselet skal se på din evne til å tilpasse deg soning i fengsel med lavere sikkerhetsnivå og din evne til å ta i bruk de mulighetene du får der. Særlig kan og bør unge innsatte overføres selv om de har lang tid igjen å sone. Andre relevante momenter kan være helsetilstanden din, ditt behov for rehabilitering og din psykiske og fysiske helsetilstand.

Hvis du er dømt til fengselsstraff i 2 år eller mindre, bør fengselet fortløpende vurdere å overføre deg. Også hvis du er dømt til straff i mer enn 2 år, og har mindre enn 2 år igjen å sone, bør fengselet vurdere å overføre deg.

Du kan også overføres til lavere sikkerhetsnivå selv om du har mer enn 2 år igjen å sone, særlig hvis du er i permisjonsrutine, hvis fengselet har god kjennskap og tillit til deg, eller hvis det kan være hensiktsmessig ut fra progresjonen i soningen din. Dette vil henge nøye sammen med sviktfarevurderingen, som vi skal komme tilbake til.

2.1.2 Formålet med straffen

Strgjfl. § 15 annet ledd

At formålet med straffen ikke skal tale mot soning i fengsel med lavere sikkerhetsnivå, betyr at allmennpreventive hensyn eller hensynet til den allmenne rettsfølelse kan gjøre at du ikke blir overført. Den allmenne rettsfølelse handler om hva folk flest i samfunnet tenker om alvorligheten av det du er dømt for. Dette kan for eksempel bety at hvis du er dømt for en alvorlig forbrytelse vil mange i samfunnet reagere negativt på at du får sone ved åpent fengsel. Dette kan tale mot overføring til lavere sikkerhet, særlig tidlig i soningen.

2.1.3 Sviktfare

Strgjfl. § 15 annet ledd
Retningslinjene til § 15
punkt 15.1

Overføringen må være sikkerhetsmessig forsvarlig, og det må ikke være grunn til å tro at du vil forsøke å unndra deg straffen. Fengselet gjør derfor en såkalt sviktfarevurdering av deg. Dette er en vurdering der fengselet ser på all kunnskap de har om deg. De kan blant annet legge vekt på hvordan du har oppført deg på fremstillinger og permisjoner, om du møtte opp til soning selv, eventuelle reaksjoner du har fått, positive urinprøveresultater og din generelle oppførsel i fengselet. Fengselet kan også se på oppførselen din under tidligere soning, også i andre fengsler, og om du begikk nye straffbare handlinger under tidligere prøveløslatelser. Det kan også ha betydning hvis du er voldsdømt og har deltatt på sinnemestringskurs eller om du er sedelighetsdømt og har deltatt i sedelighetsprogram eller lignende. Det er positivt hvis du har vist fremgang og motivasjon til å jobbe med årsakene til kriminaliteten din. Hvis du er dømt for et alvorlig forhold vil sviktfarevurderingen være særlig nøye.

3. Søknad om overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå

I en søknad om overføring til soning i fengsel med lavere sikkerhetsnivå, er det viktig at du forklarer hvorfor vilkårene vi har gjennomgått ovenfor, er oppfylt i din situasjon. Det er viktig at du viser at du er motivert for soning på lavsikkerhet, og du bør forklare hvorfor du vil til akkurat det fengselet du søker deg til. Hvis du har undersøkt arbeids- og utdanningsmuligheter hos fengselet du søker deg til, kan du vise til dette for å underbygge motivasjonen din. Helse eller andre viktige velferdsgrunner kan også være relevante, men dette bør være dokumentert av lege eller lignende. Du kan snakke med kontaktbetjenten eller kontakte Jussbuss hvis du trenger hjelp til å skrive søknaden. Les mer i kapittel 9 om søknader.

III. Overføring til overgangsbolig

Overgangsboliger er også fengsler, men de er mindre restriktive enn både høy- og lavsikkerhetsfengsler. Overgangsboligen minner mer om en vanlig bolig du deler med andre. For eksempel lager de innsatte mat sammen, har frigang til arbeid eller skole, og har ofte lov til å bruke mobiltelefon og PC.

Strgjfl. § 15 tredje ledd

Reglene for overføring til overgangsbolig er de samme som ved overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå. I tillegg må overføringen være «hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet». Det betyr at fengselet vurderer om det vil være bra for deg å sone i overgangsbolig og om det vil gjøre at du ikke bryter loven igjen. Grunner til å få opphold i overgangsbolig kan være at du trenger bo-, arbeids- eller sosialtrening, forberedelse til løslatelse, eller at du har andre behov som det er vanskeligere å få dekket i et vanlig fengsel.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 15 punkt 15.3

Hvis du oppfylder vilkårene, kan du bli overført direkte fra fengsel med høyt sikkerhetsnivå til overgangsbolig uten å være innom et fengsel med lavere sikkerhetsnivå. Men er du dømt til over 2 års straff, må du først ha sonet 1/3 av straffen, og du må ha gjennomført permisjoner uten problemer. De samme vilkårene gjelder for deg som ble satt rett inn i fengsel med lavere sikkerhetsnivå da du begynte å sone.

Den store hovedregelen er at du bare kan få overføring til overgangsbolig mot slutten av soningen. Oppholdet skal vanligvis ikke vare lenger enn 1 år, men unntak kan gjøres, for eksempel for unge innsatte med spesielle behov.

Hvilke overgangsboliger du kan søke deg til, vil variere etter hvor i landet du vil sone. Ønsker du å søke om plass ved overgangsbolig, kan du kontakte sosialavdelingen ved det fengselet du soner, henvende deg til friomsorgen eller direkte til den overgangsboligen du ønsker overføring til. Du kan også kontakte Jussbuss for informasjon om søknads- eller klageprosessen.

Strgjfl. § 6
Retningslinjene til § 6
punkt 6.2

Søknad om overføring til overgangsbolig avgjøres av lederen av den overgangsboligen du søker deg til. Hvis du har dom på over 10 år eller er idømt forvaring er det regionen overgangsboligen tilhører som avgjør søknaden. Les mer om søknader og klager i kapittel 9.

IV. Overføring mot din vilje (tvangsoverføring)

1. Generelt om alle typer tvangsoverføringer

Strgjfl. § 14

Fengselet har lov til å overføre deg mot din vilje, både til fengsel med samme sikkerhetsnivå som det du sitter på, og til fengsel med høyere sikkerhetsnivå. Det er likevel ikke lov å overføre deg til en strengere form for gjennomføring enn det som er nødvendig. Dette er et ganske strengt krav. Det finnes et unntak fra nødvendighetskravet som du kan lese om under punkt 1.5.

Retningslinjene til § 14
punkt 14.1
Strgjfl. § 40

Overføring mellom fengsler eller andre former for gjennomføring av straff er ikke det samme som en reaksjon på brudd. Dette betyr at en avgjørelse om at du skal overføres bare kan gjøres etter en selvstendig vurdering av din konkrete sak. Det betyr også at du kan få en reaksjon i tillegg til overføringen dersom vilkårene for reaksjon er oppfylt. Du kan lese mer om reaksjoner i kapittel 16.

Vil fengselet overføre deg på grunn av forhold som har med deg selv å gjøre, for eksempel disiplinærbrudd, skal fengselet først vurdere om det er nok å gi deg en advarsel, reaksjon eller utelukke deg fra fellesskap med andre fanger. Eksempler på disiplinærbrudd er ordrenekt eller en positiv urinprøve. Når fengselet vurderer om overføring skal skje, bør fengselet også alltid ta hensyn til situasjonen din i fengselet der du er. De bør se om det finnes planlagte eller allerede gjennomførte tiltak overfor deg. En overføring er for eksempel veldig uheldig hvis du holder på med en utdanning eller fengselet har begynt å forberede løslatelsen din.

Nedenfor skal vi gjennomgå hvilke begrunnelser fengselet kan gi for vedtak om overføring mot din vilje. Fengselet kan ikke gi andre begrunnelser enn de vi nevner her.

1.1 Straffbare handlinger

Strgjfl. § 14 første ledd
bokstav a
Retningslinjene til § 14
punkt 14.1 a)

Hvis det er sannsynlig at du har begått eller kommer til å begå en straffbar handling, kan du bli overført til et annet fengsel. Hvis du sitter i overgangsbolig eller på lav sikkerhet, er hovedregelen at du blir overført til et høysikkerhetsfengsel i slike tilfeller, med mindre forholdet er bagatellmessig. Det kreves alminnelig sannsynlighetsovervekt, altså over 50 % sannsynlighet for at du har begått den straffbare handlingen. Mistanken må ha grunnlag i «konkrete og troverdige opplysninger eller omstendigheter». Det er vanskelig

å si nøyaktig hvor mye som skal til for å bli overført på et slikt grunnlag, men 50 % sannsynlighet er ikke et veldig strengt krav – det er for eksempel mye lavere enn beviskravene i en straffesak.

Les mer i kapittel 16 og kapittel 17

Et eksempel på en straffbar handling er bruk av narkotika. Hvis du blir tatt for bruk av narkotika kan det føre til at du blir overført til et annet fengsel. Fengselet skal ikke være strengere enn nødvendig. Før overføring skjer, skal fengselet alltid vurdere om det er nok å gi deg en reaksjon i stedet.

1.2 Unndragelse fra straffgjennomføringen

Strgjfl. § 14 første ledd bokstav b
Retningslinjene til § 14 punkt 14.1 b)

Du kan overføres dersom du unndrar deg soningen. Unndragelse betyr at du rømmer eller forsøker å rømme fra fengselet, stikker av på fremstilling eller lar være å komme tilbake fra permisjon, frigang eller soningsavbrudd. Du kan også overføres dersom fengselet har «grunn til å anta» at du kommer til å unndra deg straffgjennomføringen. Det kreves en konkret og aktuell mistanke om dette, som betyr at mistanken må dreie seg om akkurat deg på dette tidspunktet og ikke en eller annen gang i fremtiden. En løs antagelse er ikke nok.

Sitter du i fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller overgangsbolig, kan du overføres til høyt sikkerhetsnivå hvis du unndrar deg gjennomføringen.

Sitter du i fengsel med høyt sikkerhetsnivå, vil ofte fengselet gi deg en reaksjon i stedet for overføring. Unntaket er hvis du representerer en «særskilt rømningsfare». Dette betyr at det er en ekstra stor risiko for at du skal forsøke å unndra deg straffen. Da kan du overføres til særlig høyt sikkerhetsnivå.

1.3 Særlig negativ innflytelse på miljøet i fengselet

Strgjfl. § 14 første ledd bokstav c
Retningslinjene til § 14 punkt 14.1 c)

Det kan være at fengselet mener at du, alene eller sammen med andre, har en veldig negativ påvirkning på miljøet i fengselet, eller at du ikke klarer å tilpasse deg de andre innsatte. Hvis fengselet vurderer å overføre deg på grunn av dette, skal du som hovedregel motta en skriftlig advarsel om situasjonen. Du skal bli kalt inn til samtale hvor du får mulighet til å forklare deg, og du får en advarsel om at overføring kan skje hvis du ikke bedrer oppførselen din.

Hovedregelen ved slik overføring er at du overføres til et fengsel med samme sikkerhetsnivå som der du allerede sitter. Et unntak er hvis du sitter i overgangsbolig eller fengsel med lavere sikkerhetsnivå og fengselet kommer frem til at dine atferdsproblemer har vart så lenge eller er så alvorlige at du ikke passer for åpen soning. Da kan de overføre deg til soning i fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Jussbuss synes det bør være en høy terskel for å overføre deg til høyere sikkerhet bare på grunn av at du har vanskelig for å tilpasse deg miljøet i fengselet. Hvis dette skjer med deg, kan du ringe oss hvis du vil ha hjelp til å klage.

1.4 Ro, orden og sikkerhet

Strgjfl. § 14 første ledd
bokstav d
Retningslinjene til § 14
punkt 14.1 d)

Fengselet kan overføre deg mot din vilje når det er nødvendig for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengselet. Det er vanskelig å si nøyaktig hvor mye som skal til for å bli rammet av dette. Det bør likevel ikke være nok med bare noen få tilfeller av mindre alvorlige hendelser, for eksempel arbeidsnekt og at du kom for sent tilbake etter permisjon. Fengselet skal som nevnt alltid vurdere om de heller kan gi deg andre reaksjoner. Hvis du bryter de samme reglene igjen og igjen eller bruddet er alvorlig, kan fengselet vurdere å overføre deg fra overgangsbolig eller fengsel med lavt sikkerhetsnivå til høyt sikkerhetsnivå.

Jussbuss og andre kriminalpolitiske organisasjoner jobber mot at ro, orden og sikkerhet skal kunne brukes som en grunn for å overføre innsatte til andre fengsler, og særlig fengsler med høyere sikkerhet. Vi mener bestemmelsen er for uklar og noen ganger misbrukes av Kriminalomsorgen. Hvis du blir tvangsoverført etter denne regelen kan du ta kontakt med Jussbuss hvis du vil ha hjelp til å klage.

1.5 Bygnings- og bemanningsmessige forhold

Strgjfl. § 14 første ledd
bokstav e
Forskrift til strgjfl. § 3-7
Retningslinjene til § 14
punkt 14.1 e)

Du kan overføres til et annet fengsel hvis det er nødvendig på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold eller plassmangel. Det kan for eksempel være at fengselet må stenge en avdeling fordi de har lav bemanning eller skal pusse opp og er nødt til å flytte en del av fangene.

Hvis tvangsoverføring skjer av en slik grunn, skal du vanligvis overføres til et fengsel med samme sikkerhetsnivå som det du soner ved fra før. Men det kan også hende at du blir overført til et

fengsel med høyere sikkerhet enn det som faktisk er nødvendig. Dette bør være midlertidig, og fengselet skal gjøre så mye som mulig for å redusere de negative virkningene en slik tvangsoverføring har for deg.

Du kan også overføres til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå på grunn av bygnings- eller bemanningsmessige forhold eller plassmangel, hvis du oppfyller de øvrige vilkårene for overføring til åpent fengsel. Dette gjelder selv om du ikke har sonet en så stor del av straffen som vanligvis kreves for slik overføring. Vilråene kan du lese om under punkt II 2.1.

Strgjfl. § 11

Jussbuss mener at nærhetsprinsippet er viktig også om fengselet ikke har plass eller tid til deg. Hvis du blir flyttet til et fengsel langt unna hjemstedet ditt, kan du klage på vedtaket og skrive at det er i strid med nærhetsprinsippet. Nærhetsprinsippet sier at du skal sone så nært hjemstedet ditt og familien din som mulig. Selv om fengselet du sitter i må flytte deg, er det viktig at Kriminalomsorgen passer på å flytte deg så kort distanse som mulig.

1.6 Saksbehandling

Strgjfl. § 6 og § 7
Retningslinjene til § 6
punkt 6.2

Ved overføring mot din vilje gjelder de samme saksbehandlingsreglene som ved overføring etter ditt eget ønske, bortsett fra at det er fengselet du kommer fra som bestemmer om du skal overføres. Hvis du først blir overført, er det vanskelig å gjøre noe for å endre dette med en gang. Du kan klage på avgjørelsen. Hvis du trenger hjelp til å klage, kan du ta kontakt med Jussbuss.

Kapittel 19

Overføring til utlandet

Dette kapittelet handler om soningsoverføring fra Norge til andre land. På slutten av kapittelet finnes informasjon for deg som soner i utlandet og vil overføres til Norge.

I. Generelt om overføring til utlandet

Lov om overføring
av domfelte
Lov om fullbyrding av
nordiske dommer
på straff m.v.

Utgangspunktet er at man skal gjennomføre straffen i det landet man ble dømt i. Norske regler og internasjonale avtaler åpner likevel for at man kan overføres til andre land for å sone straffen der.

Prosesen for overføring til utlandet varierer fra land til land. Det er derfor vanskelig å gi generell informasjon om overføring til utlandet. Reglene om overføring står i ulike lover og avtaler. I dette kapittelet ser vi hovedsakelig på to avtaler Norge har med andre land – én mellom Norge og de andre nordiske landene og én som gjelder mellom Norge og de fleste europeiske land, samt en del land utenfor Europa. Norge har i tillegg egne avtaler med Latvia, Litauen, Romania og Thailand, og vi kommer også til å gå gjennom noen av reglene som er spesielle for disse avtalene.

Lov om overføring
av domfelte § 13

Hvis du kommer fra et land som ikke dekkes av noen av disse avtalene, kan Norge likevel bli enig med det andre landet om å overføre deg i en særskilt avtale. Da må det foreligge «særlige grunner» i din konkrete sak.

Ta kontakt med fengselet hvis du er i tvil om hvilke regler som gjelder for overføring til et bestemt land. Jussbuss kan også ofte gi deg veiledning tilpasset din overføringssak hvis du tar direkte kontakt med oss.

Overføres du til soning i utlandet, gjelder det andre landets soningsregler når du kommer frem. Det betyr at det kan være andre regler som gjelder for når og hvordan man får prøveløslatelse, permisjon osv.

II. Saksgang og klage

Forskrift til
straffegjennomføringsloven
§ 3-4

Fengselet skal informere deg om muligheten for overføring til soning i hjemlandet.

Du kan soningsoverføres til hjemlandet ditt. I noen tilfeller kan du også overføres til andre land som du har en sterk tilknytning til. Fengselet forbereder saken din. Du skal gis mulighet til å uttale deg om hvorvidt du ønsker overføring til det andre landet. Det at du ikke ønsker overføring betyr ikke nødvendigvis at du ikke vil bli overført.

For at du skal kunne overføres til utlandet, må Norge samarbeide med det landet du skal overføres til. En egen saksbehandlingsprosess vil først foregå i Norge. Når Norge har sendt en forespørsel om overføring til et annet land, må saken behandles i det andre landet.

Siden prosessen for overføring til utlandet forutsetter samarbeid med det andre landet, er det ikke kun norske saksbehandlingsregler som gjelder. Det varierer fra land til land hvor lang tid prosessen tar. Det er derfor vanskelig å si hvor lang tid det vil ta før overføring kan skje, men det tar ofte ganske lang tid.

Lov om fullbyrding av
nordiske dommer
på straff m.v. § 19

Hvis det er snakk om et annet land i Norden, er det som regel regionen som bestemmer om de vil be det andre landet om overføring. Deretter avgjør det andre landet om du skal overføres. Du kan ikke klage på et vedtak om overføring innad i Norden. Hvis du er misfornøyd med et slikt vedtak må du prøve det for tingretten.

Hvis det gjelder overføring til land utenfor Norden, er det Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) som avgjør saken. Først forberedes saken. Deretter sendes en anmodning om overføring til det andre landet. Du skal få informasjon når Norge sender en slik anmodning. Du har rett til å uttale deg om saken, enten skriftlig eller muntlig, men du kan ikke klage på en anmodning. Hvis det andre landet sier ja til soningsoverføring, må KDI deretter vedta soningsoverføring. Dette vedtaket har du rett til å klage på. Justisdepartementet er klageinstans dersom du vil klage på vedtak om soningsoverføring fra KDI. Hvis du klager på overføringsvedtaket, kan du be om at du ikke overføres før klagen er endelig behandlet.

Det kan ta en del tid fra du får beskjed om at Norge har sendt en anmodning til det andre landet og til du får vedtak. Jo tidligere du tar kontakt med Jussbuss eller andre rettshjelpstiltak, jo bedre

forberedt vil du være på å sende inn uttalelse og klage. Det er ekstra viktig at du uttaler deg tidlig hvis det er snakk om overføring mot din vilje. Ta kontakt hvis du ønsker mer informasjon og hjelp. Kontaktinformasjon finner du bakerst i boken.

III. Overføring innad i Norden

Lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v.

De nordiske landene (Norge, Danmark, Finland, Island og Sverige) samarbeider om gjennomføring av straff. Vilkåret for å bli overført til et av de andre nordiske landene hvis du er dømt i Norge og soner her, er at du er statsborger eller har fast bopel i det andre nordiske landet. Du må ha en rettskraftig dom før du kan soningsoverføres. Det er ikke et vilkår at du samtykker i overføringen, men du skal få uttale deg på forhånd om overføring. Du kan også selv søke om overføring.

Lov om fullbyrding av nordiske dommer på straff m.v. kapittel 1 til 4

Loven om fullbyrding av nordiske dommer gjelder ikke bare ubetinget fengselsstraff, men også gjennomføring av subsidiær fengselsstraff, bøtestraff, samfunnsstraff, betinget dom med tilsyn og tilsyn under prøvetid.

IV. Overføring fra Norge til land utenfor Norden

1. Overføring når du selv ønsker det

Lov om overføring av domfelte
Den europeiske konvensjonen om overføring av domfelte
artikkel 2 nr. 2

Du kan søke om å få sone straffen din i land utenfor Norden. Overføring til de fleste europeiske land og noen ikke-europeiske land er regulert av loven som omhandler overføring av domfelte, og overføringskonvensjonen. Hvis du lurer på om landet du ønsker deg overført til er omfattet av dette regelverket, kan du spørre fengselet eller ringe Jussbuss.

Den europeiske konvensjonen om overføring av domfelte
artikkel 3

Vilkårene som må være oppfylt er:

1. At du er borger av landet du søker deg til. Det er ikke likt i alle land hva som menes med å være «borger». Noen land definerer borger strengt, slik at du må være statsborger av landet for å bli overført dit. Andre land kan motta deg hvis du har nok tilknytning til landet, for eksempel hvis du har bodd der i mange år.
2. At dommen er rettskraftig. Du kan altså ikke søke overføring før du har blitt dømt eller mens du venter på behandling av anken din i Norge.

3. At du har minst 6 måneder igjen å sone, eller at du er dømt til forvaring. Tiden regnes ut fra hvor lang soningstid du har før det forventes at du løslates. Vanligvis vil dette være ved 2/3-tid. Altså må du ha mer enn 6 måneder igjen til 2/3-tid. Det kan gjøres unntak fra dette kravet i «særlige tilfeller». Det betyr at det må være noe veldig spesielt med din situasjon sammenlignet med andres situasjon som gjør at du bør overføres til tross for at du har mindre enn 6 måneder igjen å sone.
4. At du selv ønsker å bli overført.
5. At handlingene du er dømt for i Norge også er straffbare i landet du søker deg til.
6. At begge landene er enige om overføringen. Selv om de andre vilkårene er oppfylt, kan statene si nei til overføring.

Det finnes egne avtaler mellom Norge og Thailand, Latvia, Romania, og Litauen. Disse avtalene har andre vilkår enn de som er beskrevet over. Hvis du vil overføres til et av disse landene, kan du ta kontakt med fengselet eller Jussbuss for mer informasjon.

2. Overføring mot din vilje

Hovedregelen er at soningsoverføring krever ditt samtykke. Det er likevel enkelte regler og avtaler som åpner for soningsoverføring mot din vilje, som vi skal gå gjennom nedenfor.

Det er alltid ulovlig å sende deg fra Norge til et sted hvor det er grunn til å tro at du vil bli torturert eller drept. Ta kontakt med Jussbuss hvis du tror du står i fare for å bli overført til et land der du vil oppleve tortur eller drapsforsøk.

2.1 Overføring der innsatte er utvist

Tilleggsprotokollen til den europeiske konvensjonen om overføring av domfelte artikkel 3

Mange av landene som er tilsluttet overføringskonvensjonen (se punkt IV 1) har også signert og ratifisert «tilleggsprotokollen». Tilleggsprotokollen åpner for at du kan overføres mot din vilje hvis du er endelig utvist fra Norge, og det andre landet samtykker til overføringen. Norge og det andre landet må altså være enige om overføringen. Du skal alltid få uttale deg om overføringen først.

Det finnes egne avtaler om overføring mellom Norge og Latvia, Romania og Litauen som også åpner for soningsoverføring mot

din vilje når du er utvist. Ta kontakt med fengselet eller Jussbuss for mer informasjon om hvilke regler som gjelder for ulike land.

Se kapittel 33 for mer informasjon om utvisning.

2.2 Overføring der innsatte ikke er utvist

Hvis du ikke er endelig utvist, kan du som hovedregel ikke overføres mot din vilje. Norge har imidlertid inngått avtaler med noen enkeltland som gjør det mulig å overføre fanger mot sin vilje til soning i utlandet selv om det ikke foreligger et utvisningsvedtak. Per juni 2018 har Norge slike avtaler med Romania, Latvia og Litauen.

Etter disse avtalene er det ikke et krav at du er utvist for å bli overført dersom du er borger av det andre landet, og bor i dette landet. Dette er altså både spørsmål om du er borger i landet, og om du har tilknytning dit som om du bor der. Noen relevante momenter i vurderingen av om du bor i det andre landet vil være om du har fast bolig, familie og jobb der. Har du ikke vært i Norge eller andre land enn det du skal overføres til lenge, og bor du vanligvis i landet du skal overføres til, skal det veldig mye til for at vilkåret om at du bor i overføringslandet ikke anses oppfylt.

Landet du vurderes overført til kan nekte overføring. Et eksempel på en situasjon der det kan være tilfellet er dersom du har mindre enn 6 måneder igjen å sone.

V. Overføring fra et annet land til Norge

Hvis du soner i utlandet og vil eller skal overføres til Norge, er reglene for din overføring stort sett de samme som for de som skal overføres fra Norge til det landet du soner i. Ta kontakt med kriminalomsorgen i Norge eller landet du soner i hvis du vil ha informasjon tilpasset din sak. Du kan også ringe Jussbuss.

Kapittel 20

Soning utenfor fengsel

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 16
Forskrift til straffegjennomføringsloven § 3-8
Retningslinjene til strgjfl. § 16

Dette kapittelet handler om hvordan du kan få overføring til soning hjemme med og uten elektronisk kontroll. Når man soner hjemme med elektronisk kontroll, er det dette som kalles å sone med fotlenke. Hvis du soner hjemme uten elektronisk kontroll, kalles det hjemmesoning.

Formålet med å sone utenfor fengsel er å styrke mulighetene dine til å kunne beholde det sosiale livet ditt og ivareta dine økonomiske forpliktelser mens du soner straffen, som å kunne gå på jobb eller være med barna dine. Målet er også å forhindre ny kriminalitet, å gjøre det lettere for deg å komme tilbake til samfunnet, og at du skal ha en god soningsprogresjon.

Det er forskjellige vilkår for å få soning med og uten fotlenke, og soningen gjennomføres på ulike måter. For å få sone hjemme uten fotlenke stilles det høyere krav til en positiv utvikling enn for soning med fotlenke. Det er fordi hjemmesoning er mindre kontrollert av Kriminalomsorgen enn fotlenkesoning. Man kan søke om å få overføring fra soning med fotlenke til hjemmesoning.

I. Soning med elektronisk kontroll (fotlenkesoning)

Soning med elektronisk kontroll (EK-soning) er en mulighet til å gjennomføre straff utenfor fengsel eller institusjon.

Forskriften § 7-1

Formålet bak soning med elektronisk kontroll er at du som domfelt skal ha mulighet til å leve et så vanlig liv som mulig, med jobb, skole og familie. Ved at man får muligheten til ivareta egne økonomiske og sosiale forpliktelser, kan det være mindre sjanse for tilbakefall fordi hverdagen blir mer stabil.

Den elektroniske kontrollen går ut på at du har en fotlenke med en sender rundt ankelen. Senderen kommuniserer med en mottaker som installeres hjemme hos deg. Mottakeren er i kontakt med Kriminalomsorgens kontrollsentral. Senderen registrerer

om du befinner deg innenfor kontrollsonen på rett tidspunkt. Kontrollsonen vil normalt være huset eller leiligheten din (eller en del av huset eller leiligheten din). Teknologien som brukes ved elektronisk kontroll kan utvikle seg. Du skal få oppdatert informasjon om hvordan fotlenken fungerer av fengselet eller friomsorgen.

Du skal ha fotlenken på deg hele tiden, og alarmen går dersom den tas av. Fotlenken er liten og lett å skjule under klærne. Den er vanntett, så du kan dusje og bade som normalt.

1. Tidskrav

Strgjfl. § 16

Dersom du er dømt til en ubetinget fengselsstraff på 4 måneder eller mindre, kan du søke om å få gjennomføre hele soningen med elektronisk kontroll – dette kalles helgjennomføring.

Du kan få fotlenkesoning selv om du allerede sitter i fengsel på en dom som er lengre enn 4 måneder. Du må ha sonet minst 1/3 av straffen og ha mindre enn 4 måneder igjen til forventet løslatelse før du kan overføres fra fengselet til fotlenkesoning. Forventet løslatelse er ofte 2/3-tid. Dette kalles delgjennomføring. Du bør søke i god tid før det er aktuelt å overføre deg.

2. Hvem kan få fotlenke

Forskriften § 7-1 og § 7-2
Retningslinjene til
strgjfl. § 16 punkt 16 (2)

Vanligvis vil du ikke få sone med elektronisk kontroll hvis du er dømt for vold eller seksualforbrytelser, eller hvis du er siktet for nye straffbare forhold på det tidspunktet du skal søke. Det samme gjelder dersom forbrytelsen du er dømt for skjedde i ditt eget hjem. Det kan likevel være spesielle forhold ved din situasjon som gjør at Kriminalomsorgen kan gjøre unntak fra disse reglene. Du bør derfor prøve å søke uansett og være grundig med å begrunne hvorfor de skal gjøre et unntak i ditt tilfelle. Hvis du er dømt for volds- eller seksualforbrytelser mot noen du bor eller har bodd med kan du ikke få fotlenke.

Du kan ikke sone med elektronisk kontroll dersom du er dømt til forvaring eller bøtesoning. Hvis du er utvist fra Norge, er hovedregelen at du ikke kan sone med fotlenke. Les mer i kapittel 33 om utvisning.

Nedenfor går vi gjennom de ulike vilkårene som må være oppfylt for at du kan få sone med fotlenke.

2.1 Hensiktsmessig

Strgjfl. § 16 annet ledd

For at du skal kunne sone med fotlenke må det være hensiktsmessig for å sikre en positiv utvikling og motvirke ny kriminalitet. Det betyr at Kriminalomsorgen vil vurdere om det er bra for deg å sone utenfor fengselet og om det vil gjøre at du ikke kommer til å begå ny kriminalitet. De vil vurdere om behovet ditt for rehabilitering best blir ivaretatt av at du soner utenfor fengsel.

Det er mange momenter som kan vise at det er hensiktsmessig for deg å sone med fotlenke. For eksempel kan det være at du har omsorg for barn og at det er viktig for deg å bo hjemme med dem. Et annet positivt moment kan være at du har et godt nettverk utenfor fengselet som ikke er knyttet til det du er dømt for. Dersom det er vanskelig for deg å gjennomføre utdanning i fengselet, eller hvis du har mulighet for jobb utenfor fengselet, kan fotlenkesoning gi gode muligheter for en positiv utvikling og derfor være hensiktsmessig. Når du søker om fotlenke er det viktig at du trekker frem alle forhold som viser at du har god motivasjon og gode muligheter for rehabilitering utenfor fengselet.

2.2 Sikkerhetsmessig forsvarlig

Forskriften § 7-3 femte ledd

Retningslinjene til strgjfl. § 16 punkt 16 (2) 3 og 16 (2) 1.7

For å få innvilget søknad om soning med fotlenke må det være sikkerhetsmessig forsvarlig. Det betyr at Kriminalomsorgen må mene at det er trygt å la deg sone utenfor fengselet. De vurderer sannsynligheten for at du vil rømme eller begå ny kriminalitet. I vurderingen legges det vekt på hva du er dømt for, om det er noen fornærmede i saken, oppførselen din i fengsel, om du er dømt før og om du er anmeldt for nye kriminelle handlinger. Behovet for samfunnsbeskyttelse skal være en stor og viktig del av vurderingen.

Når du skal søke om soning med elektronisk kontroll bør du skrive hvorfor det er trygt at du soner utenfor fengselet. Momenter som kan tale for at det er trygt kan være at du ikke har hatt noen reaksjoner eller positive urinprøver i fengselet. Andre momenter kan være vellykkede permisjoner eller at du kommer godt overens med andre innsatte og ansatte. Dersom du er førstegangssoner kan dette også telle positivt.

2.3 Bolig

Strgjfl. § 16
Forskriften § 7-3
Retningslinjene til strgjfl.
§ 16 punkt 16 (2) 2.2
og 16 (2) 6.2

For å få fotlenkesoning må du ha et fast sted å bo gjennom hele soningen. Dette kan være din egen bolig, hos familie eller et annet sted. Telefon- og boligforholdene må være slik at det er mulig for Kriminalomsorgen å installere det tekniske utstyret som trengs. Det betyr at Kriminalomsorgen må undersøke de tekniske mulighetene for kontroll der du bor før straffegjennomføringen med elektronisk kontroll settes i gang.

Hvis du skal bo sammen med personer over 18 år, må de godkjenne at du får sone straffen. Det kan det være vanskelig å få godkjent for eksempel studentboliger eller hospits, fordi det er som regel stor utskiftning av hvem som bor der. Hvis du skal bo med barn, vurderer Kriminalomsorgen om det er bra for barna at du soner med fotlenke. Du må godta at Kriminalomsorgen kommer på uanmeldte besøk der du bor.

2.4 Sysselsetting

Strgjfl. § 16
Forskriften § 7-4
Retningslinjene til
§ 16 punkt 16 (2) 5

Hovedregelen er at du må ha godkjent sysselsetting for å få innvilget fotlenkesoning. Dette kan være jobb, skole eller andre tiltak. Andre tiltak kan være at du er i behandling på et dagsenter, at du deltar i NAV-program eller jobber i en frivillig organisasjon.

Hvis du er selvstendig næringsdrivende, kan du kunne jobbe i din egen bedrift, men det er viktig at arbeidet ikke er knyttet til kriminell virksomhet eller et kriminelt nettverk. Kriminalomsorgen vil ta en individuell vurdering av om du kan jobbe i din egen bedrift.

Utgangspunktet er at sysselsettingen skal skje utenfor hjemmet, men det kan gjøres unntak i spesielle tilfeller. Omsorg for barna dine eller slektninger som trenger pleie kan for eksempel godkjennes som aktivitet.

Du skal være sysselsatt mellom 20 og 45 timer per uke. Hvis du er sykemeldt, pensjonist eller har nedsatt funksjonsevne kan kravet være mindre enn 20 timer. Er du funksjonshemmet eller har en helt spesiell helsetilstand som gjør det umulig for deg å være sysselsatt, kan aktivitetskravet i noen tilfeller fravikes.

Hvis du ikke har noen form for aktivitet på dagtid, kan Kriminalomsorgen gi deg råd om hvordan du kan prøve å skaffe deg det.

Det er opp til Kriminalomsorgen å godkjenne aktiviteten som gyldig sysselsetting. Kriminalomsorgen oppnevner en kontaktperson på stedet der du er sysselsatt. Kontaktpersonen kan være arbeidsgiver eller en annen person som vet at du soner en dom og som har sagt seg villig til å være Kriminalomsorgens kontakt. Kontaktpersonens oppgave er å gi Kriminalomsorgen beskjed dersom du ikke møter på jobb eller du gjør noe du ikke har lov til under sysselsettingen. Ikke alle på arbeidsplassen trenger å vite at du soner. Kriminalomsorgen kan komme på uanmeldte kontrollbesøk der du oppholder deg på dagtid. De skal etterstrebe å være diskre og hensynsfulle.

2.5 Forbud mot bruk av rusmidler

Strgjfl. § 16 tredje ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (2) 5.7 og
16 (2) 6.3

Det er et krav for fotlenkesoning at du ikke bruker rusmidler som alkohol, narkotika og dopingmidler/hormonpreparater. Kriminalomsorgen kan ta urinprøve, utåndingsprøve (blåseprøve) og blodprøve av deg etter reglene som gjelder for dette i fengsel. Les mer i kapittel 15. Når Kriminalomsorgen kommer på besøk hjemme hos deg, tar de blåseprøve.

2.6 Andre vilkår

Strgjfl. § 16 fjerde og
femte ledd

Kriminalomsorgen kan sette andre særlige vilkår for soningen dersom det er nødvendig for sikkerheten. Vilkårene kan være at du skal delta i behandling eller at du skal ta medisin, for eksempel antabus. Kriminalomsorgen kan også bestemme at du får forbud mot å møte bestemte personer eller oppholde deg på bestemte steder. Kriminalomsorgen vil kontrollere at du følger vilkårene. Vilkårene kan endres i løpet av soningen.

3. Brudd på vilkår

Strgjfl. § 16 sjettede ledd
Forskriften § 7-7

Brudd på vilkårene for fotlenkesoning fører ofte til at du overføres tilbake til fengsel for å sone resten av dommen der. Det samme gjelder hvis du begår nye straffbare handlinger. Hvilken reaksjon du får som følge av bruddet må Kriminalomsorgen bestemme etter en helhetsvurdering av hvor alvorlig bruddet er og omstendighetene rundt bruddet. Kriminalomsorgen kan også overføre deg til fengsel hvis du skader eller manipulerer fotlenken din.

Du kan overføres tilbake til fengsel hvis betingelsene for fotlenkesoning ikke lenger er til stede, for eksempel hvis du mister jobben

eller boligen. Dette gjelder selv om det ikke er din skyld og du ikke har gjort noe galt. Kriminalomsorgen kan også trekke tilbake avgjørelsen om at du kan sone dommen med fotlenke hvis det tekniske rundt kontrollen svikter, for eksempel på grunn av brann, langvarig strømstans eller lignende.

4. Praktisk gjennomføring

Strgjfl. § 16

Retningslinjene til § 16
punkt 16 (2) 5

Det er friomsorgen som har ansvaret for gjennomføring av soning utenfor fengsel. Dersom du får godkjent fotlenkesoning, vil friomsorgen lage en gjennomføringsplan sammen med deg, hvor dere setter opp en plan for perioden og et aktivitetsskjema.

Aktivitetsskjemaet er en nøyaktig oversikt over tidspunkt for de avtalene som Kriminalomsorgen har gjort med deg. Hver uke må du møte med friomsorgen etter nærmere bestemt avtale mellom dere. Det er vanlig med to møter i uken.

Skjemaet viser for eksempel når du må dra på jobb eller skole og når du må være hjemme igjen. Møtene med friomsorgen er også satt opp på skjemaet.

Det er veldig viktig at du gjennomfører planen til punkt og prikke. Du må alltid være presis til avtaler og melde fra dersom det skulle oppstå forsinkelser. Dersom det blir endringer i arbeidstiden din eller lignende, må dette forhåndsgodkjennes av friomsorgen. Alle avvik vil bli registrert, og du kan i verste fall bli overført tilbake til fengsel, særlig hvis avvik fra avtalen skjer flere ganger.

5. Permisjon på fotlenke

Forskriften § 7-6
Retningslinjene til
strgjfl. § 16 punkt 16 (2) 7

Du kan søke om inntil 5 timer permisjon hver uke. Denne tiden kan du benytte til for eksempel å handle mat, gå en tur eller til å ha kontakt med venner. Du kan også få inntil 1 dag permisjon per måned når du har delgjennomføring. Du kan også få korttids- og velferdspemisjon. Permisjonene skal normalt bare være mellom klokken 06:00 og 22:00. De vanlige vilkårene for permisjon gjelder – se kapittel 14.

6. Søknadsprosessen

Du må selv søke om fotlenkesoning. Hvis du ikke sitter i fengsel kan du ta kontakt med friomsorgskontoret i ditt fylke eller laste ned

søknadsskjemaet fra Kriminalomsorgens internettsider: www.kriminalomsorgen.no. Du kan også kontakte Jussbuss for tips til hva du kan skrive i søknaden din.

Hvis du sitter i fengsel kan du i tillegg spørre kontaktbetjenten din om hjelp til å skrive en søknad. Det er fengselet der du soner som skal forberede søknaden din om overføring til fotlenkesoning. De sender den videre til friomsorgskontoret i det fylket der du ønsker å sone. De legger også ved opplysninger om deg og soningen din så langt og en uttalelse hvor de skriver om de mener du bør eller ikke bør sone med fotlenke.

Friomsorgen vil deretter vurdere søknaden din og om du er egnet for elektronisk kontroll. Dersom du får avslag, kan du klage. Du kan lese mer om klager og søknader i kapittel 9. Ta kontakt med Jussbuss hvis du trenger hjelp.

II. § 16-soning uten elektronisk kontroll («hjemmesoning»)

Strgjfl. § 16 første ledd

Å sone hjemme uten elektronisk kontroll betyr at du soner straffen i hjemmet ditt. Det er en del krav som må være oppfylt for at du skal få sone hjemme, og ikke alle domfelte kan få det. Det er en høy terskel for å få innvilget hjemmesoning. Det betyr at det skal mye til for å få det.

Retningslinjene til § 16 punkt 16 (1) 1 og 16 (1) 2

Målgruppen er innsatte som har vist vilje til å endre livsførsel, særlig domfelte med lange straffer. Hvis du er forvaringsdømt kan du ikke overføres til hjemmesoning.

For domfelte under 18 år skal Kriminalomsorgen alltid vurdere hjemmesoning når halvtid er oppnådd. Vilkårene for å få hjemmesoning for mindreårige er ikke så strenge som for innsatte over 18 år.

Nedenfor går vi gjennom kravene (vilkår) som må være oppfylt for at du skal kunne få hjemmesoning.

1. Vilkår

1.1 Tidskrav

Strgjfl. § 16 første ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 2.4

Du må ha gjennomført minst halve straffen (ha oppnådd 1/2-tid) før du kan overføres til soning hjemme. Hovedregelen er at overføring ikke gis før det er 6 måneder igjen til forventet løslatelse.

1.2 Hensiktsmessig

Strgjfl § 16 første ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 2

Overføringen må være hensiktsmessig for å sikre en fortsatt særlig positiv utvikling og motvirke ny kriminalitet. Særlig positiv utvikling betyr at du må ha vist evne og vilje til å endre livsførsel og at du er i gang med endringen av livsførsel. Vanlig god oppførsel er ikke nok. Fengselet ser på utviklingen din fra da du startet å sone og hvordan du har endret deg.

Når du søker om hjemmesoning må du vise fengselet en konkret og realistisk plan for livet ditt utenfor fengselet. Du må ha en plan for jobb, økonomi, bolig og hvordan du skal ivareta forhold til familie og venner. Fengselet skal hjelpe deg med å utarbeide denne planen.

I tillegg må behovet ditt for rehabilitering best bli ivaretatt av at du soner utenfor fengsel. Du må ofte kunne vise til at du har et spesielt tilbud om jobb eller lignende som du ikke kan gjennomføre fra fengselet. Hvis hjemmesoning gjør det mulig for deg å ha omsorgen for barna dine, kan dette være et moment for å få hjemmesoning. Når du søker må du derfor forsøke å forklare hvorfor det er spesielt viktig for deg å sone hjemme.

Et annet moment som taler for at det er hensiktsmessig for deg å sone hjemme, kan være at det er spesielt skadelig for din positive utvikling å sone i fengselet. Fengselet foretar en konkret vurdering i hver sak.

1.3 Sikkerhetsmessig forsvarlig

Strgjfl. § 16 første ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 4 og 5

Du kan ikke få overføring til soning utenfor fengsel hvis formålet med straffen eller hensynet til en sikkerhetsmessig forsvarlig gjennomføring taler mot det. Hvis man er dømt for en veldig alvorlig forbrytelse kan det være vanskeligere å få sone hjemme.

Når du søker om hjemmesoning, må det vurderes om det er sikkerhetsmessig forsvarlig at du får innvilget det. Det betyr at Kriminalomsorgen må mene at det er trygt å la deg sone utenfor fengselet. Fengselet vurderer sannsynligheten for at du vil rømme eller begå ny kriminalitet. I vurderingen legges det vekt på hva du er dømt for, hvor lenge det er siden det straffbare forholdet ble begått, oppførselen din i fengsel, hvor mange ganger du er dømt før, og om du er anmeldt for nye kriminelle handlinger. Behovet for samfunnsbeskyttelse skal være en stor og viktig del av vurderingen.

Når du skal søke om hjemmesoning, bør du skrive hvorfor det er trygt at du soner utenfor fengselet. Fordi hjemmesoning er så lite kontrollert, stiller fengselet spesielt høye krav til sikkerhetsvurderingen. Momenter som kan tale for at det er trygt kan være at du ikke har noen reaksjoner eller positive urinprøver. Du kan også vise til vellykkede permisjoner eller at du kommer godt overens med andre innsatte og ansatte.

1.4 Bolig

Strgjfl. § 16 tredje ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 6

For å kunne sone hjemme, må du ha en fast bolig som Kriminalomsorgen godkjenner som egnet. Et viktig moment i vurderingen av om boligen er egnet er hvorvidt Kriminalomsorgen tror at de kan gjennomføre effektiv kontroll i boligen din. Du kan be fengselet om hjelp til å kontakte NAV eller frivillige organisasjoner som kan hjelpe deg med å skaffe bolig.

Hvis du skal bo sammen med andre må personene være godkjent av Kriminalomsorgen gjennom samtale med fengselet. Det kan være vanskelig å få godkjent for eksempel studentboliger eller hospits, fordi det som regel er stor utskiftning av hvem som bor der. De du skal bo med må godkjenne at du soner hjemme. Hvis du skal bo med barn, vurderer Kriminalomsorgen om det er bra for barna at du soner hjemme.

Kriminalomsorgen bestemmer når du skal oppholde deg hjemme, ofte er det mellom klokken 21:00 og 06:00.

1.5 Sysselsetting

Strgjfl. § 16 tredje ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 6

Det er også et krav at du har godkjent sysselsetting på dagtid. Dette kan være jobb, skole eller andre tiltak. Andre tiltak kan for

eksempel være at du er i behandling på et dagsenter, at du deltar i NAV-program eller jobber i en frivillig organisasjon.

Du må som hovedregel være i aktivitet mellom 20 og 45 timer i uken. Stedet du er på dagtid må godkjenne at du er under soning. Hvis du ønsker å sone hjemme uten å være i aktivitet, for eksempel på grunn av funksjonshemming eller helsetilstand, godkjennes dette bare i helt spesielle tilfeller.

Hvis du er selvstendig næringsdrivende, kan Kriminalomsorgen godkjenne at du jobber i din egen bedrift, men det er viktig at arbeidet ikke er knyttet til kriminell virksomhet eller et kriminelt nettverk. Kriminalomsorgen vil ta en individuell vurdering av om du kan jobbe i din egen bedrift.

Kriminalomsorgen oppnevner en kontaktperson på stedet der du er sysselsatt. Kontaktpersonen kan være arbeidsgiver eller en annen person som vet at du soner en dom og som har sagt seg villig til å være Kriminalomsorgens kontakt. Kontaktpersonens oppgave er å gi Kriminalomsorgen beskjed hvis du ikke møter på jobb eller om du gjør noe du ikke har lov til. Ikke alle på arbeidsplassen trenger å vite at du soner. Hvis du har ureglementert fravær, for eksempel hvis du er syk, må du si ifra til kontaktpersonen din.

1.6 Forbud mot bruk av rusmidler

Strgjfl. § 16 tredje ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 9

Du kan ikke bruke rusmidler, som alkohol, narkotika og dopingmidler/hormonpreparater mens du soner hjemme. Kriminalomsorgen kan ta urinprøve, utåndingsprøve (blåseprøve) og blodprøve av deg etter reglene som gjelder for dette i fengsel. Les mer i kapittel 15.

1.7 Andre vilkår

Strgjfl. § 16 fjerde og
femte ledd
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 8 og 16 (1) 9

Kriminalomsorgen kan sette andre særlige vilkår for soningen dersom det er nødvendig for sikkerheten. Vilkårene kan for eksempel være at du skal delta i behandling eller at du skal ta medisin, for eksempel antabus. Kriminalomsorgen kan også bestemme at du får forbud mot å møte bestemte personer eller oppholde deg på bestemte steder.

2. Permisjon

Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 7

Du kan søke om permisjon for 1 døgn i måneden hvis vilkårene for permisjon er oppfylt. Permisjonen må bidra til å støtte rehabiliteringen din og tilbakeføringen til samfunnet. Det er viktig at du sier hvorfor permisjonen er viktig for dette når du søker.

Du kan også få korttids- og velferdspermisjon. Permisjonstider er normalt bare mellom klokken 06.00 og 22.00. De vanlige vilkårene for permisjon gjelder utover dette – se kapittel 14.

3. Kontroll og brudd av vilkår

Strgjfl. § 16
Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 9 og 16 (1) 10

Kriminalomsorgen vil kontrollere at du følger vilkårene. Vilkårene kan endres i løpet av soningen.

Kriminalomsorgen kan komme på kontrollbesøk i boligen din og der du jobber eller oppholder deg på dagtid. Ofte kommer de minst én gang i uken. Som regel vil du også måtte møte for Kriminalomsorgen eller en person de har utpekt ukentlig.

Brudd på vilkårene fører ofte til at du overføres tilbake til fengsel. Det samme gjelder hvis du begår nye straffbare handlinger eller prøver å rømme. Hvis bruddet er veldig lite alvorlig, kan fengselet gi deg en annen reaksjon enn overføring til fengsel.

4. Praktisk gjennomføring

Retningslinjene til § 16
punkt 16 (1) 6

Fengselet skal i samarbeid med friomsorgskontoret lage en plan for gjennomføring av straff utenfor fengsel. Planen som lages skal vise hvilke vilkår og andre krav som gjelder for soningen din, hvilke kontrolltiltak som kan gjennomføres og konsekvensene av brudd på vilkår og andre krav. Planen skal også vise hvilke samarbeidspartnere som er involvert i soningen din, for eksempel skole, arbeidsgiver og behandlingsinstitusjon, samt hvilken rolle disse har. For eksempel kan de ha plikt til å gi melding til friomsorgskontoret om at du følger planen. Når du undertegner planen, betyr dette at du aksepterer innholdet i den og at det kan få konsekvenser hvis du bryter avtalen.

Kapittel 21

Overføring fra fengsel til behandlingsinstitusjon

Dette kapittelet handler om overføring til institusjon og sykehus. Soning på institusjon kalles gjerne § 12-soning. Når vi omtaler overføring til sykehus er både psykisk og fysisk (somatisk) sykdom omfattet.

Del I omhandler overføring til institusjon (§ 12), og del II om overføring til sykehus.

I. Overføring til institusjon (§ 12)

Straffegjennomføringsloven (strgfjl). § 12

Å bli overført etter straffegjennomføringsloven § 12 vil si at du skal sone straffen din i en behandlingsinstitusjon hvor du må være døgnpasient. Det betyr at du bor på institusjonen istedenfor i fengselet. Det kan være et kortvarig opphold eller for hele straffen.

Retningslinjene til strgfjl. § 12 punkt 12.3

§ 12-soning er aktuelt for deg som ikke får ivaretatt behovene dine gjennom tilbud fra fengselet. Eksempler kan være at du har rusproblemer, lettere psykiske problemer, atferdsforstyrrelser eller tilpasningsproblemer, som har medvirket til de forbrytelsene du har gjort.

1. Når kan § 12-soning innvilges og for hvor lenge?

Forskriften § 3-5

Det er ingen krav til hvor lang tid av dommen din du må ha sonet før du kan overføres til soning i institusjon. Du kan med andre ord sone hele eller deler av dommen din der.

Retningslinjene til § 12 punkt 12.8 og 12.9

Det mest praktiske er at du får innvilget § 12 på slutten av soningen. Vanligvis får du ikke sone i institusjon i mer enn 1 år. Det kan gjøres unntak fra dette i særlige tilfeller. Oppholdet skal heller ikke være så kort at du ikke vil få noen behandlingsmessig effekt av å være der.

Unntaksvis kan du få sone hele straffen din i institusjon etter § 12. Da må det foreligge «særlige og tungtveiende grunner». Det er et veldig strengt krav. Et eksempel på dette kan være at du allerede er på institusjonen når soningen skal starte og det vil være svært uheldig for deg om behandlingen blir avbrutt, eller hvis du er sterkt og akutt behandlingstrengende.

2. Institusjonen og behandlingsopplegget

Retningslinjene til § 12 punkt 12.7

Fengselet vurderer om institusjonen du ønsker å sone ved har et behandlingstilbud som er egnet til å behandle problemene dine. Du bør derfor få helseavdelingen eller sosialkonsulenten i fengselet til å hjelpe deg med å finne en passende institusjon.

Retningslinjene punkt 12.10 og 12.12

Fengselet stiller krav til institusjonen du skal sone i. En del av kravene går på sikkerhet. For eksempel må institusjonen ha betryggende kontrollrutiner som er vurdert og godkjent av Kriminalomsorgen. I tillegg må institusjonen være døgnbemannet. Kriminalomsorgen kan ikke kreve av institusjonen at de skal være like strenge med kontroll som fengselet er.

Retningslinjene punkt 12.23

Hvis institusjonsoppholdet varer utover tidspunktet for forventet løslatelse, skal fengselet hjelpe deg med å søke finansiering av institusjonsoppholdet fra en annen offentlig myndighet. Finansiering med egne, private midler er dessverre ikke mulig.

3. Vilkår ved opphold

Retningslinjene punkt 12.13 og 12.20

Kriminalomsorgen setter vilkår for oppholdet ditt i institusjonen. Vilrårene vil som regel være de samme som under ordinær soning i fengsel. Hvis du bryter vilrårene, risikerer du å bli overført til videre soning i fengsel. Institusjonen har ansvar for å passe på at du overholder vilrårene. De ansatte ved institusjonen har et tett samarbeid med fengselet. Institusjonen har en plikt til å melde fra til fengselet dersom du bryter vilrårene for soning.

4. Generelle vilkår

4.1 Tilsagn

Retningslinjene punkt 12.3

Før Kriminalomsorgen kan ta stilling til en søknad om § 12-soning, må du allerede ha fått tilbud om en plass fra den aktuelle institusjonen. Dette kalles gjerne å få tilsagn. Fengselet kan ikke kreve

at en institusjon skal ta deg imot, så det er derfor viktig at du først tar kontakt med institusjonen du ønsker behandling ved og får tilsagn om plass der. Et tilsagn trenger ikke være et løfte fra institusjonen om å gi deg plass, men institusjonen må ha gitt uttrykk for at det finnes plass og at du er en aktuell kandidat til en ledig plass. Det er mange som søker om plassene på § 12-institusjonene, så det er lurt å undersøke om det er plass andre steder enn førstevalget ditt.

Du kan kontakte Jussbuss hvis du har spørsmål om å få tilsagn hos en institusjon, men vi kan ikke anbefale en institusjon for deg. Hvilke institusjoner som finnes og hva slags tilbud de har, kan du finne ut av ved å snakke sosialkonsulenten eller helseavdelingen i fengselet.

4.2 Særlige tilfeller

Strgjfl. § 12
Forskrift til strgjfl. § 3-5
Retningslinjene til § 12
punkt 12.3 flg.

Overføring til soning i institusjon kan bare skje i «særlige tilfeller». Det betyr at du må befinne deg i en spesiell situasjon som skiller seg fra den situasjonen alle innsatte er i når de er i fengsel.

Et typisk tilfelle er hvis du har problemer som er knyttet til, eller har medvirket til forbrytelsene du har begått. Slike problemer kan være rusavhengighet, alkoholmisbruk, lettere psykiske problemer, tilpasningsproblemer, atferdsproblemer eller en kombinasjon av disse. I helt spesielle tilfeller, hvis tungtveiende grunner taler for det, kan du overføres til aldershjem, pleiehjem, omsorgsinstitusjon eller lignende.

Behov for botrening og sosial tilpasning kan være en del av behandlingsopplegget. Det er en hovedregel for overføring at fengselet du soner i ikke har et tilbud som dekker behovet ditt for rehabilitering. Fengselet vurderer din egen motivasjon for å sone ved institusjonen og motta behandling for problemene dine.

4.3 Forebygge kriminalitet

Det er også et vilkår at en overføring til institusjon må være nødvendig for å bedre din evne til å fungere i samfunnet uten å begå kriminalitet. Det vil si at behandlingen i institusjon bør bidra til å forebygge ny kriminalitet når du løslates.

4.4 Sikkerhetsvurdering

Strgjfl. § 12
Retningslinjene til § 12
punkt 12.10

Sikkerhetsmessige grunner må ikke tale mot at du soner i institusjon. Fengselet vil foreta en konkret sviktfarevurdering. Det betyr at hvis fengselet mistenker at du vil forsøke å rømme, begå ny kriminalitet eller på andre måter forsøke å unndra deg straffen, vil de ikke innvilge § 12-soning. Fengselet må ikke være helt sikre på at det er fare for unndragelse for at de kan nekte deg overføring. Det holder at de har en mistanke om at unndragelse vil skje.

Når fengselet skal vurdere om det er sikkerhetsmessig forsvarlig at du soner i institusjon, legger de vekt på all informasjonen de har om deg. Eksempler kan være straffesaken din, oppførselen din under soning, hvor mange ganger du har sonet tidligere, om du har hatt vellykkede permisjoner, resultater på urinprøver eller om du er anmeldt for nye straffbare forhold. Når det gjelder § 12-opphold for domfelte med rusproblemer, kan fengselet legge litt mindre vekt på faren for inntak av rusmidler. Hvis du er siktet for nye straffbare forhold, er det en hovedregel at du ikke kan sone på § 12.

Fengselet vil også se på hvordan institusjonen er, og hvor strengt kontrollregimet er. De skal også vurdere om du vil kunne tilpasse deg de vilkår som settes og de regler som gjelder ved vedkommende institusjon.

5. Hva du bør skrive i en søknad

Når du skal søke om § 12-soning bør du skrive hvorfor det er viktig for deg å få behandling for problemene dine. Du bør skrive om følgende:

- Din motivasjon for å få behandling for problemene dine og for å leve et liv uten kriminalitet.
- At behandling er bra for rehabiliteringen din og tilbakeføring til samfunnet.
- Hvis du er ung bør du nevne det. Det kan tale for at det er ekstra viktig at du får hjelp til å ta tak i problemene dine.
- Hvis du har anbefalinger fra fagfolk, for eksempel lege, psykolog, psykiater eller sosialkonsulent.
- Hvis du har vært i behandling tidligere, og du kan vise at du kan ha utbytte av det.
- Hvis dommen din anbefaler at du soner på § 12.

Når du skriver søknaden, bør du forklare hvorfor det er trygt at du soner i institusjon. Du kan bruke eksemplene i forrige avsnitt for å underbygge at det er sikkerhetsmessig forsvarlig.

Du kan lese mer om hvordan du skriver søknader og klager i kapittel 9. Jussbuss kan gi deg veiledning i hvordan du kan skrive en § 12-søknad.

II. Overføring til sykehus

Strgjfl. § 13
Forskrift til strgjfl. § 3-6
Retningslinjene til § 13
punkt 13.1 flg.

Det er mulig å gjennomføre deler av straffen i et sykehus. Du kan bli overført til sykehus både for sykdommer av fysisk art (somatiske sykdommer) og psykiske sykdommer av en annen art enn de som kan behandles under § 12-soning. I tillegg må helsetilstanden din gjøre heldøgns innleggelse nødvendig.

For å bli overført til sykehus, må det være nødvendig for behandling av sykdommen. Du kan ikke overføres til sykehus hvis behandlingen kan utsettes til etter du har sonet ferdig. Det må heller ikke være mulig å få tilsvarende behandling i fengselet.

Hvis du blir overført til et sykehus, vil tiden du er innlagt bli regnet som vanlig soning. Hvis du selv har påført deg en skade eller du har latt som om du er alvorlig syk, slik at du blir overført til sykehus, kan Kriminalomsorgen bestemme at tiden du oppholder deg på sykehuset ikke blir regnet som soningstid. Fengselet vurderer dette konkret i hver enkelt situasjon.

Det er lege som avgjør om det er nødvendig å legge deg inn på sykehus. Dette vil i praksis ofte være fengselslegen. Hvis du trenger jevnlig oppfølging på sykehus, for eksempel som dagpasient, men døgninnleggelse ikke er nødvendig, vil du ikke kunne overføres til sykehus. Du kan ikke på forhånd søke om å sone hele straffen i sykehus. Du kan istedenfor søke om soningsutsettelse eller straffavbrudd. Du kan lese mer om utsettelse og avbrudd i kapittel 6 om soning og kapittel 23 om straffavbrudd.

Retningslinjene til § 13
punkt 13.3

Hvis Kriminalomsorgen av sikkerhetsmessige grunner finner det nødvendig, skal de sørge for vakthold på sykehuset. Dette gjelder sykehus med somatisk (fysisk) sykdom. En beslutning om vakthold blir tatt på bakgrunn av en konkret, sikkerhetsmessig vurdering. Det betyr at det er flere ting som blir vurdert. Oppførsel i fengselet, hvordan tidligere permisjoner har gått, nye straffbare

forhold og lignende er forhold fengselet ser på. Vi har skrevet om sviktfarevurderingen tidligere i dette kapittelet, se punkt 4.4.

Hvis du er innlagt på institusjon under psykisk helsevern, er det overlegen som har det sikkerhetsmessige ansvaret for deg.

Retningslinjene til § 13
punkt 13.1 og 13.4

Overføring til sykehus skiller seg fra § 12-soning ved at overføring til sykehus bare skal vare i begrenset tid. Når sykdommen ikke lenger gjør det nødvendig at du er på sykehus, skal du overføres tilbake til fengsel. Har du begått disiplinærbrudd under oppholdet på sykehuset, kan fengselet gi deg en reaksjon på dette. De kan også overføre deg til et fengsel med strengere sikkerhetsnivå enn du satt på før du ble innlagt på sykehus. Da gjelder de samme reglene for overføring som hvis du hadde blitt overført fra et fengsel til et annet. Du kan lese mer om disse reglene i kapittel 18 om overføring og kapittel 16 om brudd.

Retningslinjene punkt 13.5

Utgiftene ved et sykehusopphold skal dekkes på samme måte som for personer som ikke soner en straff.

Hvis du har spørsmål om hvordan det praktiske løses ved innleggelse på sykehus under soning, kan du for eksempel snakke med helseavdelingen i fengselet. Jussbuss kan også veilede deg hvis du har spørsmål om reglene om overføring til sykehus.

Kapittel 22

Helsehjelp i fengsel

Pasient- og
brukerrettighetsloven (pbrl.)
§§ 1-2 og 2-1 a

Utgangspunktet er at du har de samme helserettighetene som resten av befolkningen mens du sitter i fengsel, men det finnes noen begrensninger fordi du er frihetsberøvet.

Helse- og
omsorgstjenesteloven (hol.)
§ 3-1 jf. § 3-9
Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 4

Du har rett på nødvendig helsehjelp i fengselet. Helsetjenesten i fengselet administreres og gjennomføres av den kommunen der fengselet ligger. Dette kalles importmodellen. Det vil si at de som leverer helsetjenester i fengselet ikke er ansatt i Kriminalomsorgen, men i kommunen.

Helsepersonelloven (hpl.)
§ 22 jf. § 23 nr. 4

De som jobber i fengselet (ikke i helseavdelingen) har som utgangspunkt ikke tilgang til helseopplysningene dine, med mindre du tillater det. Det kan finnes unntak dersom det er rettmessig at de får disse opplysningene.

I. Plikt til å la seg undersøke og behandle

Pbrl. § 4-1
Smittevernloven § 3-1
Hpl. § 7
Pbrl. § 4-9

Du har som hovedregel rett til å nekte å motta helsehjelp. Du har likevel plikt til å la deg undersøke og behandle av en lege dersom det er oppdaget en smittsom sykdom i fengselet. I slike tilfeller kan fengselet kreve å få oversikt over omfanget av sykdommen og finne ut hvilken behandling som er nødvendig. Øyeblikkelig hjelp, som vil si at helsehjelp er påtrengende nødvendig, for eksempel at du trenger livreddende behandling, kan også gis uten at du samtykker. Det finnes noen unntak hvor du har rett til å nekte slik øyeblikkelig hjelp. Du kan for eksempel nekte blodoverføring eller å avbryte en sultestreik på grunn av alvorlig overbevisning.

Helsepersonell kan også i noen tilfeller foreta undersøkelser uten ditt samtykke for å avdekke om du har brukt rusmidler. Les mer om dette i kapittel 15.

II. Rett til undersøkelse og behandling

Helsedirektoratets veileder om helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel

Hvis det er noe som tyder på at du er syk, eller du ber om helsehjelp, skal fengselet sørge for at du får snakke med helsetjenesten. Du har rett til å få se lege innen rimelig tid hvis du ber om det. De ansatte i fengselet skal tilkalle helsetjenesten så snart som mulig etter innsettelsen i fengselet, slik at du kan få en helseundersøkelse.

Strgjfl. § 13

Hvis du blir syk slik at det ikke er mulig å gi deg behandling i fengselet, og en slik behandling er nødvendig, kan straffen gjennomføres på sykehus. Les mer om dette i kapittel 21 om overføring til behandlingsinstitusjon.

Forskrift til strgjfl. § 3-17

Trenger du medisiner, kan både ansatte ved helsetjenesten og fengselsbetjenter gi deg dette. Reseptbelagte medisiner kan bare doseres av ansatte i helsetjenesten, men kan deretter utdeles av betjenter. Det er helsetjenesten i fengselet som vurderer hvilke medisiner du eventuelt skal ha. Det kan hende at medisiner du fikk utskrevet av din fastlege ikke blir gitt av helsetjenesten i fengselet. Hva slags helsehjelp og medisiner du får skal vurderes ut fra hva som er nødvendig helsehjelp.

III. Rett til å bruke en annen lege enn fengselslegen

Forskrift om fastlegeordning i kommunene § 10 jf. § 14
Helsedirektoratets veileder om helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel

Hvis du sitter på dom, skal du i utgangspunktet forholde deg til fengselslegen. Fengselslegen skal oppfylle rollen en fastlege ellers har. Fengselet kan også samarbeide med fastlege utenfor fengselet, men du har ikke krav på å få behandling av en annen lege i stedet.

Det kan være mange grunner til at du synes det er bedre å bruke en annen lege. Kanskje har du brukt samme lege over lang tid, eller kanskje du har et dårlig forhold til fengselslegen. Hvis du får en permisjon, er dette uproblematisk. Da kan du oppsøke legen under permisjonen din. Er du derimot avhengig av en fremstilling, blir situasjonen en annen. Det kan være vanskelig å få fremstilling til legebesøk så lenge det finnes en lege i fengselet. Du kan lese om fremstilling i kapittel 14.

Pbrl. § 2-4
Retningslinjene til strgjfl. om helsetjeneste

Hvis du mener at fengselslegen ikke gir deg den hjelpen du trenger, kan du søke om å få behandling av en annen lege. Du bør forklare hvorfor du ønsker å bruke annen lege enn fengselslegen. Hvis fengselslegen henviser deg til en spesialist, skal du få

mulighet til å oppsøke denne. Dersom det er i tråd med frihetsberøvelsen, har du rett til fritt valg av spesialisthelsetjeneste.

Pasient- og
brukerrettighetsloven
§ 2-1 c

Helselovgivningen gir rett på fornyet vurdering hvis man er misfornøyd med vurderinger en lege har tatt. Du har rett til å få en fornyet vurdering av en annen lege enn fengselslegen, etter henvisning. Den nye vurderingen må gjelde den samme helsetilstanden som allerede har blitt vurdert. Du kan kun få én fornyet vurdering av en tilstand dekket av helsetjenesten. I utgangspunktet kan du velge hvilken annen lege du vil gå til, men fengselet kan innskrenke valgretten hvis den ikke er forenlig med frihetsberøvelsen og ikke kan skje innenfor de rammer som et fengselsopphold setter.

Det er viktig å understreke at hvis du går til en annen lege må du selv betale egenandelen og eventuelt andre kostnader, såfremt du ikke er henvist til denne legen fra fengselslegen.

Strgjfl. § 51

Sitter du i varetekt, har du rett til å bruke din egen lege dersom det er rimelige grunner for det. Legen må oppsøke deg i fengselet, eller du må søke politiet om fremstilling. Hvis du er varetektsfengslet med restriksjoner vil politiet avgjøre hvem du kan få besøk av i fengselet. Du har rett til helsehjelp fra helsetjenesten i fengselet også under varetekt.

Jussbuss har erfart at fengselslegens uttalelser veier spesielt tungt.

Det står mer informasjon om dekning av helserelaterte utgifter i kapittel 34 om sosialstønad og trygdeytelser.

IV. Klage

Pasient- og
brukerrettighetsloven
§§ 7-2, 7-3, 7-4, 7-4 a
og 7-5

Dersom du mener at du ikke får den helsehjelpen du har krav på, kan du klage. Fylkesmannen er klageinstans. Klagen må være skriftlig og leveres til helsetjenesten i fengselet. Klagefristen er 4 uker.

Innsatte kan også be Fylkesmannen vurdere om det er begått såkalte pliktbrudd. Det vil si at han vurderer om helsepersonell har brutt pliktene sine etter loven. Pliktbrudd kan også omfatte systemfeil, for eksempel manglende eller dårlig organisering. Det kan gjelde brudd på helsepersonelloven, spesialisthelsetjenesteloven, helse- og omsorgstjenesteloven eller tannhelsetjeneste-

loven. Det er ingen frist for å fremsette en anmodning om vurdering av pliktbrudd.

En slik anmodning sendes direkte til Fylkesmannen i det fylket hvor fengselet befinner seg. Dersom Fylkesmannen mener at noen i helsetjenesten har opptrådt på en så kritikkverdig måte at det kan være aktuelt å ilegge en administrativ reaksjon, vil saken bli sendt videre til Statens Helsetilsyn for avgjørelse.

Pasient- og
brukerrettighetsloven
§§ 8-1 jf. 8-3

Hvis du er misfornøyd med helsetilbudet i fengselet kan du også kontakte Pasient- og brukerombudet (POBO). Du trenger ikke å vise til et vedtak for å kontakte POBO, og kan komme med generelle henvendelser og spørsmål. Henvendelsen kan være anonym. Du finner kontaktinformasjon til POBO-kontoret du hører til bakerst i boken.

Pasientskadeloven § 2

Hvis du har opplevd at behandling, manglende behandling eller andre forhold ved helsesystemet har ført til et økonomisk tap for deg, kan du søke om erstatning. Da må du henvende deg til Norsk pasientskadeerstatning.

Endelig kan man klage fengselslegen inn for Rådet for legeetikk, dersom man mener at legen har brutt eller overtrådt noen av sine moraletiske forpliktelser, som for eksempel ved et brudd på taushetsplikten.

Hvis du har spørsmål om helserettigheter i fengsel, kan du også kontakte Jussbuss.

Kapittel 23

Straffavbrudd

I. Generelt om straffavbrudd

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 35
Retningslinjene til § 35

Ved straffavbrudd avbrytes soningen. Et straffavbrudd kan være aktuelt dersom du har behov for et lengre avbrudd i straffen, og behovet ikke kan dekkes ved for eksempel permisjon, fremskutt permisjonstid, utvidet permisjonskvote, utvidet telefontid eller fremstilling.

Straffavbrudd er ikke noe du har krav på, men noe du kan få innvilget hvis du oppfyller vilkårene og Kriminalomsorgen vurderer det som sikkerhetsmessig forsvarlig. Det skal likevel mye til for å få straffavbrudd. I dette kapitlet vil vi gå gjennom vilkårene for å få straffavbrudd.

II. Tid og varighet

Forskriften til strgjfl.
§ 3-33

Avbruddet gis som hovedregel i en bestemt periode på inntil 4 uker. Avbruddet kan forlenges med inntil 4 uker én gang. I helt spesielle tilfeller kan avbrudd bli innvilget for en ubestemt periode, men dette er svært vanskelig å få.

Retningslinjene til
strgjfl. § 35 punkt 35.6

Den tiden du er ute av fengselet regnes ikke med i straffen. Tidspunktet for løslatelse blir derfor forskjøvet. Antall døgn eller uker avbrudd legges derfor til opprinnelig beregnet gjenstående straffegjennomføringstid.

Straffeprosessloven § 459

Du kan søke om straffavbrudd når som helst under straffegjennomføringen, men det er et vilkår at du må ha påbegynt gjennomføringen. Dersom du ikke har påbegynt soningen må du søke om soningsutsettelse. Du kan lese om soningsutsettelse i kapittel 6.

III. Sviktfarevurdering

Forskriften § 3-33
Retningslinjene til
strgjfl. § 35 punkt 35.2

Søker du om straffavbrudd, vil Kriminalomsorgen vurdere om det er sikkerhetsmessig forsvarlig å innvilge søknaden din. I denne vurderingen kan Kriminalomsorgen vektlegge en rekke ulike momenter.

Dersom Kriminalomsorgen mener det er en fare for at du vil begå en straffbar handling under straffavbruddet, vil det tale sterkt imot at du får avbrudd innvilget. Det samme vil være tilfelle dersom de tror du ikke vil møte opp etter endt avbrudd, misbruke avbruddet eller bryte eventuelle vilkår for avbruddet (se punkt VI under).

Dersom avbrudd er aktuelt av helsemessige årsaker, må hensynet til din helse veies opp mot hensynet til vern av samfunnet. I vurderingen er det relevant hva slags straffbare handlinger Kriminalomsorgen mener det er en fare for at du begår.

Kriminalomsorgen kan avslå søknaden din selv om for eksempel helsemessige grunner tilsier at søknaden bør innvilges.

Også andre forhold kan ha betydning i vurderingen: hva du soner for, om du har hatt vellykkede permisjoner, hvor lenge du har igjen av soningen og andre lignende momenter. I søknaden bør du skrive om alt som taler for at du skal få straffavbrudd.

IV. Grunnvilkår for straffavbrudd

Strgjfl. § 35

I hvert enkelt tilfelle skal det bli vurdert om problemene dine kan løses på en annen måte enn ved avbrudd. Kriminalomsorgen vil legge stor vekt på dette. Er det for eksempel slik at fremskutt permisjonstid kan løse situasjonen, er det svært vanskelig å få innvilget straffavbrudd.

Vilkårene for å få innvilget straffavbrudd er enten at

1. domfeltes helsetilstand tilsier det, eller
2. at det foreligger særlig tungtveiende grunner som ikke kan avhjelpes på annen måte.

Retningslinjene til § 35 punkt 35.4
Les mer i kapittel 18 om overføring

1. Domfeltes helsetilstand

Før det gis avbrudd på grunn av din helsetilstand, skal Kriminalomsorgen alltid vurdere om overføring til annet fengsel, til sykehus eller til institusjon vil kunne avhjelpe problemene dine. Hvis du kan få tilfredsstillende behandling i fengselet, vil du ikke få straffavbrudd.

Helsemessige grunner kan være både fysiske og psykiske plager. Straffavbrudd av helsemessige grunner kan for eksempel være aktuelt hvis du har ligget på sykehus og er utskrevet, men trenger trening, rekreasjon eller annen behandling som fengselet ikke kan gi deg.

Hvis du søker av helsemessige grunner, vil fengselslegen komme med en uttalelse. Ofte tillegges den stor vekt. Er du uenig i fengselslegens uttalelse bør du ha en legeattest fra en annen lege som støtter saken din. Sørg for at alle relevante uttalelser legges ved søknaden.

Les mer i kapittel 29 om prøveløslatelse og fremskutt løslatelse.
Les mer i kapittel 32 om benådning

Hvis den tilstanden du begrunner søknaden med er varig og dine helsemessige problemer er så store at et straffavbrudd ikke vil hjelpe på situasjonen, kan du søke om prøveløslatelse, fremskutt løslatelse eller benådning.

2. Særlig tungtveiende grunner som ikke kan avhjelpes på annen måte

Retningslinjene til strgfjl. § 35 punkt 35.4

Det er flere situasjoner som kan anses som «særlig tungtveiende grunner». Under vil vi nevne noen eksempler som kan være slike grunner. Det er viktig at du kan dokumentere årsakene til hvorfor du søker.

Alvorlig sykdom i nær familie er et eksempel på en særlig tungtveiende grunn. Dette gjelder spesielt ved akutte sykdommer. Ved lengre tids sykdom i familien skal det ordinære hjelpeapparatet utenfor fengselet tre i kraft. Dette betyr at soningsavbrudd for vanlig pleie og tilsyn av familiemedlemmer ikke blir gitt.

Hvis det oppstår akutte problemer, eller svært nødvendige gjøremål dukker opp mens du er i fengsel, kan du få straffavbrudd. Det vil bli vurdert om familie, venner, kolleger eller andre kan hjelpe deg med problemene. Dersom det er tilfelle vil du ikke få straffavbrudd. Det samme gjelder dersom offentlige eller kommu-

nale instanser, for eksempel NAV, kan hjelpe deg. Avbrudd gis normalt heller ikke for å ivareta egen forretningsvirksomhet.

Har du barn, skal hensynet til barnas beste tillegges stor vekt i vurderingen. Du kan lese om forholdet til barn i kapittel 25.

V. Søknaden

Strgjfl. § 6
Forskriften § 2-1
Les mer i kapittel 9 om
søknader og klager

Når du søker om straffavbrudd, må du levere en skriftlig søknad til fengselet. Dersom det er aktuelt med avbrudd i mer enn 8 uker, blir søknaden behandlet av overordnet nivå (vanligvis regionen).

Uansett hvem som skal avgjøre søknaden din, skal den leveres til fengselslederen. Dersom det er andre enn denne som skal avgjøre søknaden, vil fengselslederen levere søknaden til riktig instans.

Viktige ting å huske på når du skriver en søknad om straffavbrudd er:

- egen helse / særlig tungtveiende grunner
- dokumentasjon (attester fra lege, psykolog osv.)
- situasjonen må kunne avhjelpes ved et straffavbrudd
- andre ordninger kan ikke løse situasjonen
- det må være sikkerhetsmessig forsvarlig

Søknaden må begrunnes godt. Det skal mye til for å få innvilget en søknad om straffavbrudd. Det er derfor avgjørende at du får frem hva det vil bety for deg og dine pårørende at du får avbrudd fra soningen nå.

Dersom du får avslag og vil klage, er det som regel regionen som skal avgjøre klagen. Uansett skal du alltid levere klagen til fengselet, som skal gi sin uttalelse før den videresendes.

Dersom du trenger hjelp med å klage, kan du ta kontakt med Jussbuss.

VI. Begrensninger i friheten under avbruddet

1. Brudd på vilkårene

Strgjfl. § 36, § 40
Forskriften § 3-34
Retningslinjene til § 36

Hvis du får straffavbrudd, vil følgende grunnvilkår (betingelser) alltid gjelde: Du må ikke begå ny kriminalitet, du må oppholde deg på fastsatt adresse, du må komme tilbake til fengselet i upåvirket tilstand til fastsatt tid, og du må overholde eventuelle tilleggsvilkår. Fengselet bestemmer ofte at det skal gjelde visse tilleggsvilkår under soningsavbruddet.

Hvis du bryter noen av vilkårene, skal fengselet på bakgrunn av det som har skjedd vurdere om du må tilbake til fengselet igjen før avbruddstiden er over. I slike tilfeller bør du få anledning til å forklare deg.

Strgjfl. § 40 syvende ledd

Dersom du ikke møter etter endt avbrudd eller ikke overholder vilkårene, kan du bli pågrepet av politiet. Unnlatt oppmøte er straffbart.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 35 punkt 35.8

Det er normalt ikke lov å reise utenlands under et straffavbrudd, men det kan tillates dersom situasjonen er ekstraordinær og utenlandsoppholdet er svært nødvendig og viktig.

2. Varsling til fornærmede

Strgjfl. § 36 tredje ledd

Dersom det er av betydning for fornærmede i straffesaken eller dennes etterlatte å få kjennskap til tidspunktet for straffavbruddet, skal Kriminalomsorgen varsle fornærmede eller etterlatte om at du får avbrudd. Du har mulighet til å klage på beslutning om at varsel skal gis. Du kan lese om varsel til fornærmede i kapittel 30.

Kapittel 24

Kvinner i fengsel

Det finnes ingen spesielle regler for kvinnelige innsatte. Alt som er tatt opp i denne boka vil derfor også gjelde deg som er kvinnelig innsatt. I dette kapitlet vil vi likevel se nærmere på spørsmål som kan være av spesiell interesse for kvinner i fengsel, og hvordan disse løses i praksis. Bakerst i denne boka finner du også en liste over andre organisasjoner og institusjoner som jobber med kvinnelige innsatte.

I. Kvinners soningsforhold

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 11

Kvinner utgjør omtrent 5 % av norske fanger. At det er så mange flere menn enn kvinner i fengsel påvirker soningstilbudet for kvinner. Når du skal sone i fengsel, skal du i utgangspunktet sone i et fengsel som er i nærheten av hjemstedet sitt så langt det er praktisk mulig. Fordi det finnes færre fengsler som tar imot kvinner, kan det hende at du må sone lenger borte fra hjemstedet ditt. I noen fengsler soner kvinner og menn sammen. I fengsler der kvinner og menn soner sammen er det varierende hvor mye kontakt det er mellom kvinner og menn. Dersom du ønsker å søke om overføring til et annet fengsel, kan beliggenhet og fangesammensetning være noe å tenke på. Du kan spørre kontaktbetjenten din om hvilke fengsler som tar imot kvinner, og om det også soner menn der. Se kapittel 18 om overføring til annet fengsel.

Fordi kvinner er en minoritet i norske fengsler, er de også i større grad utsatt for diskriminering på grunnlag av kjønn. Diskriminering er det samme som usaklig forskjellsbehandling, og gjør at du ikke får de samme rettighetene og mulighetene som andre. Et eksempel på dette kan være at du som kvinne i et fengsel med både kvinner og menn opplever å få mindre permisjon enn menn som soner der. Dersom du mener du har blitt utsatt for ulovlig forskjellsbehandling eller diskriminering, kan du kontakte Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO).

II. Kontroll

Strgjfl. § 28 og § 29
Retningslinjene til § 28
Retningslinjene til § 29

Fengselet kan kroppsvisitere deg for å forebygge uorden eller straffbare handlinger. Dette kan skje til enhver tid, for eksempel i forbindelse med utgang eller besøk. Dersom du blir kroppsvisitert, bør dette utføres av en person av samme kjønn som deg. Dersom visitasjonen likevel må utføres av en person av motsatt kjønn, skal en annen ansatt også være til stede ved visitasjonen. Dersom du må avgi urinprøve og blir plassert i enerom med spesialtoalett eller lignende, er regelen at undersøkelsen helst bør foretas av ansatte av samme kjønn som den innsatte. Du kan lese mer om dette i kapittel 15.

III. Helsetjenester

Forskriften til strgjfl. § 3-16

Hvis du trenger legehjelp i fengselet, skal de ansatte i fengselet ta kontakt med helsetjenesten for deg. Du har ikke krav på at helsepersonellet som skal hjelpe deg er av samme kjønn som deg, men du kan prøve å be om dette. Hvis du likevel må bruke mannlig helsepersonell, kan du be om at en kvinnelig ansatt er til stede i rommet sammen med deg. Dette er heller ikke noe du har krav på. Du kan lese mer om dette i kapittel 22.

IV. Graviditet

Forskriften til strgjfl. § 3-1
Retningslinjene til § 10
Straffeprosessloven § 459
Forskrift om fullbyrding av straff § 6

Dersom du blir gravid før eller under soning er det flere ting som kan gjøre situasjonen lettere for deg. Jussbuss kan hjelpe deg med dette.

1. Soningsutsettelse

Blir du gravid før soningen påbegynnes, vil du som regel bli sett på som midlertidig soningsudyktig. Du vil da ha krav på å få utsatt soningen. Det samme gjelder om du har født for mindre enn 6 uker siden, eller hvis du ammer et barn som er yngre enn 9 måneder. Bekreftelse fra lege må legges frem før straffegjennomføringen begynner, eller så snart som mulig etter at den er påbegynt. Du kan lese mer om soningsutsettelse i kapittel 6.

2. Overføring til institusjon for gravide

Strgjfl. § 12
Retningslinjene til § 12

Graviditet kan være en grunn som kan tale for overføring til institusjon. Dersom du blir gravid under soningen, kan det være aktuelt

å søke om overføring til et familiesenter eller lignende institusjon. Sosialkonsulenten i fengselet kan hjelpe deg med å finne en passende institusjon. Du kan også henvende deg til kommunen der du befinner deg, for eksempel barne- og familieetaten eller tilsvarende. Overføring til institusjon etter § 12 er også aktuelt dersom du har andre særlige behov. Les nærmere om dette i kapittel 21 og 25.

3. Straffavbrudd

Strgjfl. § 35
Retningslinjene til § 35

Dersom du blir gravid under fengselsoppholdet, kan du søke om straffavbrudd. Det vil si at straffen midlertidig avbrytes. Før du får innvilget straffavbrudd, skal det vurderes om du kan bli overført til annet egnet fengsel eller om du kan sone i institusjon. Det skal som regel mye til for å få straffavbrudd. Du kan lese mer om straffavbrudd i kapittel 23.

Kapittel 25

Hvis du har barn

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 3

Straffegjennomføringsloven sier at det skal legges særlig vekt på barns rett til samvær med sine foreldre under gjennomføringen av straffen. Det betyr at hensynet til barn alltid vil være et viktig moment som du kan ta med i ulike søknader og klager. I dette kapittelet skal vi gjennomgå noen typiske tilfeller der fengselet skal ta hensyn til barn. Når vi skriver om barn i dette kapittelet sikter vi til barn under 18 år.

Alle fengsler skal ha en barneansvarlig som skal sørge for at dette blir fulgt opp. Organisasjonen For Fangers Pårørende (FFP) har mye kunnskap om situasjonen for barn som har foreldre i fengsel. Deres kontaktinfo finner du bakerst i denne boka.

Forskrift til strgjfl. § 1-3
Retningslinjene til strgjfl.
§ 31 punkt 31.13

Barn har rett til å uttale seg om saker som angår dem direkte. Det betyr at fengselet skal høre på barnets mening dersom det ønsker å uttale seg, og at fengselet i noen tilfeller bør spørre barnet om deres mening om saken. Barnets mening skal tillegges vekt i avgjørelser fengselet tar.

I. Soning med barn

Barn kan ikke bo i fengsel sammen med sine foreldre. Begrunnelsen er at et fengsel ikke er et egnet sted for barn å bo.

II. Besøk

Strgjfl. § 31
Retningslinjene til § 31
punkt 31.11

Fengselet skal legge forholdene til rette for at barn skal kunne komme på besøk, og at besøket kan gjennomføres på en skånsom måte. Med det menes at besøk av barn skal gjennomføres i barnevennlige besøksrom eller andre egnede lokaler. Under barnets besøk bør det blant annet være tilbud om spill og leker som passer til barnets alder. De ansatte som tar imot barn skal legge forholdene til rette slik at det blir en mest mulig positiv opplevelse for barna å være på besøk i fengsel. De skal også opptre på en diskret måte i forbindelse med interne rutiner, f.eks. inn- og utlåsing. Dersom

besøket skal kontrolleres, bør kontrollen gjennomføres på en så diskret måte som mulig. Fengselet skal gi beskjed på forhånd om hvilke kontrolltiltak som skal benyttes ved besøket.

1. Tid og varighet

Retningslinjene til § 31
punkt 31.10

Hovedregelen er at du kan få besøk minst 1 time én gang i uka. Dette gjelder alle besøk du får (ikke bare av barn), men kun hvis det er praktisk mulig. Ved besøk av barn kan du søke om utvidet besøk dersom dette er til barnets beste. Da vil hvert besøk vare lengre. Hvis det er praktisk mulig skal fengselet også vurdere hyppigere besøk enn vanlig. Barnets pårørende skal da uttale seg, og deres uttalelse vil bety mye.

2. Besøksleiligheter

Retningslinjene til § 31
punkt 31.13

I noen fengsler finnes det egne besøksleiligheter der innsatte kan ta imot besøk. Hvis du har barn kan du søke om å få bruke besøksleilighet. Besøk skal bare skje hvis det er til barnets beste og det er sikkerhetsmessig forsvarlig. Som en hovedregel må man også ha gjennomført veiledning om foreldrerollen for å få bruke besøksleilighet, men det kan gjøres unntak fra dette.

Du kan få lov til å motta besøk i besøksleilighet hvis du er mor eller far og har samværsrett med barnet. Dersom du er steforelder eller fosterforelder kan du også i noen tilfeller innvilges besøk i besøksleilighet av ditt stebarn eller fosterbarn. Dette kan skje etter en konkret vurdering av saken, der blant annet tilknytningen mellom innsatte og barnet skal vektlegges.

III. Permisjon

Du kan søke om permisjon for å være sammen med barna dine. Da gjelder de generelle vilkårene for å få permisjon. Dette kan du lese mer om i kapittel 14. Under vil vi gjennomgå noen særregler som gjelder dersom du søker om permisjon for å være sammen med barn.

1. Utvidet permisjonskvote

Forskriften § 3-30
Retningslinjene til strgfjfl.
§ 33 punkt 33.2

Hvis du har barn kan du få en årlig permisjonskvote på inntil 30 døgn hvis den ekstra kvoten benyttes til samvær med barnet og dette er til barnets beste. Det kan være lurt å skaffe dokumen-

tasjon fra for eksempel barnehage, skole, barnevern eller andre offentlige kontorer på at dette er til barnets beste.

2. Framskutt permisjonstid

Forskriften § 3-31
Retningslinjene til strgjfl.
§ 33 punkt 33.7

Du kan søke om å få permisjonstid på et tidligere tidspunkt enn 1/3-tid (framskutt permisjonstid) hvis særlige og tungtveiende grunner foreligger. Dette kan være aktuelt hvis du har barn som befinner seg i en særlig vanskelig situasjon og det er et spesielt behov for kontakt mellom deg og barnet, som kan avhjelpest ved at du starter med jevnlig permisjonsrutine tidligere. Du må kunne dokumentere dette. Det skal først vurderes om utvidet besøk og telefontid kan være et tilstrekkelig alternativ til framskutt permisjonstid.

IV. Overføring etter § 12 i straffegjennomføringsloven

Strgjfl. § 12

Hvis du har et behandlings- eller rehabiliteringsbehov, kan du søke om overføring til en institusjon. Overføring etter straffegjennomføringsloven § 12 skal bare skje i særlige tilfeller. Det er et vilkår for å bli overført etter § 12 at et opphold er nødvendig for å bedre din evne til å fungere sosialt og lovlydig, eller at andre tungtveiende grunner taler for det. Det kan være tilfeller hvor sterke grunner taler for at du bør få sone med barn i en egnet institusjon (familie-sentre). Tidligere ble dette kalt «mødre hjem». Slike institusjoner kan være aktuelle for deg som har omsorgen for barn mens du er inne til soning. Det er et vilkår at du trenger den botrening stedet kan gi deg. Botrening er en form for trening i å klare seg selv. Det kan være trening i matlagning, spedbarnsstell og lignende. Du kan lese mer om overføring til institusjon i kapittel 21.

V. Løslatelse etter 1/2-tid og benådning

Strgjfl. § 42
Grunnloven § 20

Omsorg for barn er et moment både ved søknad om løslatelse mellom 1/2-tid og 2/3-tid og ved søknad om benådning. Dette gjelder særlig hvis du er alene om omsorgen, eller hvis barnet er lite og du skal gjennomføre en lang straff, slik at det blant annet er fare for at dere kan bli fremmede for hverandre hvis du soner lenge.

Det er veldig strenge vilkår både for løslatelse etter 1/2-tid og ved benådning. Det er viktig at du kan dokumentere alt du legger frem i søknaden. Det er også viktig å være klar over at omsorg for barn kun er ett moment og at det alene ikke er nok til å begrunne

løslatelse etter disse bestemmelsene. Les mer om dette i kapittel 29 om prøveløslatelse og kapittel 32 om benådning.

VI. Hvis du får barn under soningen

Hvis du selv blir gravid kan du lese om kvinner i fengsel i kapittel 24. Dersom du blir far, har du ikke automatisk krav på å være til stede under eller etter fødselen. Det er derimot mulig å søke om dette. Både straffavbrudd, permisjon og fremstilling kan være aktuelt. Det er viktig å søke i god tid, selv om det er vanskelig å vite akkurat når fødselen skal skje. Les mer om dette i kapittel 14 (permisjon og fremstilling) og kapittel 23 (straffavbrudd).

Kapittel 26

Forvaring og andre særreaksjoner

I. Forvaring

1. Hva er forvaring?

Forvaring er en fengselsstraff som brukes overfor personer man mener samfunnet må beskyttes mot, i tillegg til at det må være begått alvorlig kriminalitet. Den største forskjellen på ordinær fengselsstraff og forvaringsstraff, er at forvaring er en straff på ubestemt tid. Ved ordinær fengselsstraff dømmes du for eksempel til 3 års fengsel. Ved forvaringsstraff dømmes man derimot til en minstetid på for eksempel 5 år. Etter at minstetiden er oppnådd, kan den domfelte begjære seg prøveløslatt. Det blir da foretatt en vurdering av om du har endret livsførsel og tankesett på en slik måte at det vil være sikkerhetsmessig forsvarlig at du blir løslatt. En forvaringsdom har i tillegg en tidsramme. Når lengstestrafen nærmer seg ferdig sonet, kan forvaringen forlenges med inntil 5 år av gangen. Domstolen har i tillegg muligheten til å ilegge flere år med forvaringsstraff enn det man i første omgang blir dømt til å sone.

Straffeloven kapittel 7
Straffeloven § 40

Det er flere vilkår som må være oppfylt for å bli dømt til forvaringsstraff. Hovedvilkåret er at en ordinær fengselsstraff ikke anses tilstrekkelig for å verne samfunnet mot forbryteren. Videre må lovbruddet være innenfor en av kategoriene voldslovbrudd, seksuallovbrudd, frihetsberøvelse, ildspåsettelse eller et annet lovbrudd som krenket andres liv, helse eller frihet, eller utsatte disse rettsgodene for fare.

I tillegg må straffeloven § 40 andre eller tredje ledd være oppfylt for at lovbrøyteren skal kunne idømmes forvaring.

Etter straffeloven § 40 andre ledd må lovbrøteren ha begått eller forsøkt å begå et alvorlig lovbrudd innenfor en av kategoriene nevnt ovenfor, og det må være «nærliggende fare» for at han eller hun på nytt vil begå et lovbrudd av samme kategori. Med dette menes at det må være en reell fare for gjentagelse på domstidspunktet.

Dersom lovbruddet var mindre alvorlig, stilles det i straffeloven § 40 tredje ledd flere tilleggsvilkår for at forvaring skal kunne idømmes. Det er fortsatt krav om at lovbruddet er innenfor en av kategoriene nevnt ovenfor. I tillegg stilles det krav om at lovbrøteren også tidligere har begått eller forsøkt å begå en slik forbrytelse og at det er nær sammenheng mellom disse forbrytelsene, samt at det er en «særlig nærliggende fare» for gjentagelse.

Straffeloven § 40
femte ledd

For å fastslå om disse vilkårene er oppfylt, skal det foretas personundersøkelse av tiltalte i saken. Vanligvis blir det foretatt en rettspsykiatrisk undersøkelse av siktede.

2. Hvor lang straff har jeg fått?

Straffeloven § 43

Som nevnt er forvaring en tidsubestemt straff, fordi den stadig kan forlenges. Vanligvis skal en forvaringsdom ikke ha en tidsramme på lenger enn 15 år, men loven gir mulighet til å idømme forvaring i 21 år. For særskilte lovbrudd med strafferamme på 30 år kan retten fastsette en tidsramme på inntil 30 år.

Hvis påtalemyndigheten ber om det, kan forvaringsstraffen forlenges med inntil 5 år av gangen. Dette må gjøres senest 3 måneder før forvaringstiden ellers ville utløpt. En slik straffeforlengelse må gjøres ved dom i tingretten, men du kan anke avgjørelsen til lagmannsretten. Videre kan du anke til Høyesteretts ankeutvalg, som tar stilling til om Høyesterett vil behandle saken din.

Vanligvis blir det satt en minstetid for forvaringsstraffen. Minstetiden skal i utgangspunktet ikke overstige 10 år. Dersom retten har satt en tidsramme på mer enn 15 år, kan minstetiden settes opptil 14 år. Hvis retten har satt en tidsramme på mer enn 21 år, kan minstetiden settes opptil 20 år. Tidspunktet for minstetiden din er første mulige tidspunkt for iverksettelse av en eventuell prøveløslatelse av deg. Se mer om prøveløslatelse nedenfor under punkt 7.

3. Hvor skal jeg sone forvaringsstraffen?

3.1 Innsettelse

Forskrift om gjennomføring av særreaksjonen forvaring § 6

Alle personer som idømmes forvaring vil starte soningen på avdeling som er tilrettelagt for domfelte med særlige behov, som regel i en forvaringsanstalt. Hovedregelen er at fanger som er idømt forvaring ikke skal sone sammen med fanger som soner ordinær fengselsstraff.

3.2 Overføring

3.2.1 Overføring til annet fengsel med høyt sikkerhetsnivå

Forskriften § 7 og § 8

Du kan søke overføring til annet fengsel med høyt sikkerhetsnivå. En slik overføring kan skje hvis det er grunn til å tro at dine særskilte behov best blir ivaretatt slik, sikkerhetsmessige hensyn ikke taler mot det og fengselet ikke har grunn til å tro at du vil unndra deg gjennomføringen.

3.2.2 Overføring til fengsel med lavere sikkerhetsnivå, overgangsbolig eller institusjon

Du kan også søke deg over til fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller overgangsbolig. Slik overføring kan ikke finne sted før du har sonet minst to tredjedeler av minstetiden som er fastsatt. Vanligvis kan du ikke tilbringe mer enn ett år av straffen i overgangsbolig. Regionen kan innvilge dette når det er et ledd i en planlagt progresjon fram mot løslatelse. Hvis sikkerhetsmessige hensyn taler mot det eller fengselet har grunn til å tro at du vil unndra deg straffegjennomføringen (for eksempel rømme), vil du ikke få innvilget slik overføring.

Forskriften § 9

Fanger idømt forvaring kan ikke søke om soning utenfor fengsel, såkalt hjemmesoning. Du kan lese mer om hjemmesoning i kapittel 20.

Forskriften § 10

Du kan søke om overføring til heldøgnsinstitusjoner. Dette kan for eksempel være institusjoner som kan hjelpe deg med å bli rusfri, eller andre typer institusjoner. Regionen kan innvilge dette dersom vilkårene i straffegjennomføringslovens § 12 er oppfylt, og sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det. Vanligvis vil et institusjonsopphold kunne vare i 1 år, men dette kan utvides dersom

dine særlige behov for behandlings- og rehabiliteringstiltak tilsier at det er nødvendig.

Les mer om overføring fra fengsel til behandling sinstitusjon, også kalt «§ 12-soning», i kapittel 21.

3.2.3 Overføring uten samtykke fra deg

Forskriften § 8

Fengselet kan i spesielle tilfeller overføre deg til annet fengsel eller en annen avdeling, selv om du ikke har samtykket til dette. Det kan bare skje når særlig tungtveiende sikkerhetsmessige grunner taler for det, eller når akutte bygnings- eller bemanningsmessige forhold eller plassmangel tilsier det. I disse tilfellene skal overføringen helst være midlertidig, og fengselet skal søke å legge forholdene best mulig til rette for deg, slik at ulempene ved overføringen blir minst mulig.

Les mer om overføringer i kapittel 18 og om hva som bør med i en søknad om overføring i kapittel 9. Du kan også spørre kontaktpersonen din eller Jussbuss om å hjelpe deg.

4. Hva slags behandling har jeg rett på under fengselsoppholdet?

Forskriften § 3

I forvaringsforskriften står det at forvaringen «skal ta utgangspunkt i domfeltes kriminalitet og tilpasses den enkeltes særlige forutsetninger og behov». I dette ligger det at du som innsatt kan forvente at du får tilbud om arbeid, utdanning og/eller ulike former for behandling eller terapi som passer deg. Eksempler på tiltak kan være samtaler med psykolog eller psykiater, program, samtalegrupper, kurs osv. Målet med disse tiltakene skal være å endre din adferd, samt gi deg mulighet til å utvikle deg og motvirke ny kriminalitet. Et viktig moment her er at fengselet skal legge til rette for at du får en gradvis progresjon i soningen. For eksempel kan dette være at du etter en tid i fengsel på høyere sikkerhetsnivå kan overflyttes til et fengsel på lavere sikkerhetsnivå, hvis fengselet finner at vilkårene for dette er oppfylt.

Som forvaringsdømt skal du få en reell mulighet til å utvikle deg. Endringsarbeidet skal gi deg mulighet til å oppnå for eksempel permisjon, overføring til lavere sikkerhetsnivå, eller prøveløslatelse. Dette innebærer også at dersom du ikke viser en endring eller positiv utvikling, kan fengselet bruke det som en begrunnelse

for å nekte permisjon og overføring til lavere sikkerhetsnivå, eller for ikke å anbefale prøveløslatelse.

5. Hvilke reaksjoner kan jeg få i fengselet?

5.1 De ulike reaksjonene

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 40

Hvis du bryter reglene for ro, orden og disiplin i fengselet, eller regler etter straffegjennomføringsloven, kan fengselet ilegge deg reaksjon for dette. Det gjelder også hvis du bryter regler eller vilkår under permisjon eller lignende. Slike reaksjoner kan være alt fra skriftlig irrettesettelse til utelukkelse fra fellesskapet, og videre tap av adgang til permisjon i inntil 4 måneder. De ulike reaksjonene du kan ilegges som forvaringsfange, er i all hovedsak like reaksjonene du kan få som fange idømt ordinær fengselsstraff. Les mer om dette i kapittel 16.

Det som skiller forvaring fra ordinær fengselsstraff, er adgangen fengselet har til å utelukke deg fra fellesskapet som forebyggende tiltak. Det er imidlertid viktig å påpeke at dette ikke skal være en reaksjon, men kun et tiltak fengselet kan iverksette dersom det mener det er behov for det. Det er altså ikke krav om at du har brutt en regel i fengselet, før Kriminalomsorgen kan utelukke deg fra fellesskapet.

5.2 Utelukkelse som forebyggende tiltak

Strgjfl. §§ 17 og 37
Forskrift om gjennomføring
av særreaksjonen
forvaring § 13

Som hovedregel skal du ha adgang til fellesskap i avdelingen under arbeid, opplæring, program eller andre tiltak og i fritiden. Kriminalomsorgen kan imidlertid begrense adgangen din til fellesskap helt eller delvis. Dette kan gjøres dersom Kriminalomsorgen begrunner det i hensynet til ro, orden og sikkerhet, eller at hensynet til deg eller andre innsatte tilsier det. Etter forskrift om gjennomføring av særreaksjonen forvaring skal dette ikke være et uforholdsmessig stort inngrep i din frihet, sammenlignet med hensynene bak det å utelukke deg fra fellesskapet. En slik utelukkelse skal kompenseres med forsterket kontakt med ansatte ved fengselet, og tilbud om aktiviteter under utelukkelsen. Lege skal også varsles om fullstendig utelukkelse med en gang.

Hvis et vedtak om fullstendig utelukkelse strekker seg over 14 dager skal et slikt vedtak treffes av regionen. Hvis utelukkelsen går over 42 dager skal Kriminalomsorgsdirektoratet ha melding

om det. Delvis utelukkelse fra fellesskapet som strekker seg over 30 dager, skal meddeles til regionen.

Som hovedregel skal en utelukkelse fra fellesskapet av alle innsatte i fengselet eller en gruppe innsatte, ikke vare i mer enn 3 døgn. Utelukkelsen kan imidlertid forlenges med inntil 3 døgn dersom særlige grunner tilsier det. Et slikt vedtak kan treffes av fengselet, men hvis utelukkelsen strekker seg utover 3 døgn er det regionen som må treffe vedtaket.

Les mer om de ulike reaksjonsformene i kapittel 16 og 17.

6. Kan jeg få permisjon under fengselsoppholdet?

6.1 Permisjon

Strgjfl. § 33
Forskriften om forvaring
§ 11

Det finnes ulike typer permisjoner. De som kan være aktuelle ved forvaring er ordinær permisjon, velferdspermisjon og korttidspermisjon.

En grunnleggende forutsetning for å få permisjon er at det er sikkerhetsmessig forsvarlig, fordi det viktigste hensynet bak forvaringsstaffen er å beskytte samfunnet. Det er generelt vanskeligere å få permisjon ved forvaring enn ved soning av ordinær fengselsstraff. Fengselet foretar en individuell vurdering der de vurderer det straffbare forholdets art, hvor lang forvaringsdom man har og hvordan man har oppført seg så langt i soningen. Fengselet kan også ta kontakt med politi/påtalemyndighet for å se om det finnes opplysninger av betydning for permisjonsspørsmålet.

Et annet krav som stilles for å få permisjon er at den alminnelige rettsoppfatning ikke er til hinder for det. Kriminalomsorgen vil her ta hensyn til om du er dømt for et alvorlig straffbart forhold. Det blir også vurdert om en eventuell permisjon ville virke støtende, særlig overfor eventuelle fornærmede eller pårørende. Dette kan tale mot en permisjon, spesielt tidlig i soningen. Imidlertid skal dette kun være et av flere momenter i en konkret helhetsvurdering.

Dersom du er dømt til forvaring, innvilges permisjon senere i soningen enn under soning av ordinær dom. Hvis retten har fastsatt en minstetid for forvaringen, kan ordinær permisjon og korttidspermisjon bare innvilges dersom minst to tredjedeler av minstetiden er utholdt. Er minstetid ikke fastsatt, kan permisjon

bare innvilges når en del av straffen er gjennomført. Permisjon må også anses hensiktsmessig og fornuftig for å oppnå progresjon i soningen.

Dersom vilkårene nevnt ovenfor er oppfylt, kan du også få innvilget velferdsp permisjon, fremskutt permisjonstid og i unntakstilfeller utvidet permisjonskvote. Permisjon til utlandet er ikke tillatt. Du kan lese mer om permisjon i kapittel 14.

6.2 Soningsavbrudd

Forskriften § 11

Innsatte kan ikke innvilges soningsavbrudd i gjennomføringen av forvaring. Det er fordi avbrudd ses på som en midlertidig løslatelse, og fordi det ikke er forenlig med formålet med forvaringsordningen. Skulle det oppstå problemer, må disse heller løses på annen måte. Ved alvorlig sykdom er opphold på institusjon eller sykehus et alternativ. Det kan også være aktuelt å søke om prøveløslatelse hvis vilkårene for dette er oppfylt. Er man soningsudyktig og soningsudyktigheten er av varig karakter, kan man før minstetiden er utholdt søke om benådning. Du kan lese mer om soningsavbrudd i kapittel 23.

6.3 Frigang

Forskriften § 12

Som innsatt på forvaring kan du få frigang til arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom det vil hjelpe deg med en gradvis tilpasning til samfunnet. Forutsetningen for dette er at det er sikkerhetsmessig forsvarlig. Det innebærer at du normalt ikke innvilges frigang før du har gjennomført permisjoner og er overført til et fengsel med lavere sikkerhetsnivå eller mindre restriktive gjennomføringsformer. Dersom retten har fastsatt en minstetid for forvaringen, kan frigang først påbegynnes når minst 2/3 av tiden er utholdt. Hvis minstetid ikke er fastsatt, kan frigang innvilges mot slutten av gjennomføringstiden når det anses hensiktsmessig for din tilpasningsevne og rehabilitering. Les mer om frigang i kapittel 11.

7. Når kan jeg løslates?

Forskriften
§§ 14, 15, 16

Du kan søke om prøveløslatelse før tidsrammen for forvaringsdommen har utløpt. En slik søknad om prøveløslatelse fremsettes overfor Kriminalomsorgen, som kommer med en innstilling til påtalemyndigheten. Dersom påtalemyndigheten samtykker til det,

kan regionen vedta at du løslates på prøve, dersom den anser at vilkårene er til stede.

Dersom påtalemyndigheten ikke samtykker til prøveløslatelse, skal påtalemyndigheten ta saken inn for tingretten, som avgjør ved dom om du kan få prøveløslatelse eller ikke. Slike saker skal påskyndes, slik at det ikke tar for lang tid før du får vite om prøveløslatelse innvilges eller ikke.

Straffeloven § 44
fjerde ledd

Dersom du får avslag på prøveløslatelse, må du vente 1 år fra rettskraftig dom før du kan søke om dette igjen.

Straffeloven § 44
første ledd
Forskriften §§ 16, 17

Prøveløslatelse kan tidligst iverksettes når minstetiden er utholdt. Prøvetiden settes fra 1 til 5 år.

Under prøveløslatelsen kan det settes strenge vilkår. For eksempel kan det bestemmes at du skal ha en bestemt adresse, innetid, sysselsetting, behandling, rusfrihet, besøk fra Kriminalomsorgen og jevnlig møter med Kriminalomsorgen. Det kan også settes som vilkår at du skal bo på institusjon eller kommunal boenhet under prøvetiden.

Straffeloven 46
jf. forskriften § 19

Dersom du i prøvetiden alvorlig eller gjentatte ganger bryter de fastsatte vilkår, eller begår en straffbar handling, kan tingretten beslutte å gjeninnsette deg i fengsel. Dom på gjeninnsettelse må være bragt inn for retten innen 3 måneder etter utløpet av prøvetiden.

Hvis spørsmålet om prøveløslatelse må behandles av tingretten, har du rett på forsvarer. Dette skal du ikke betale for. Tingrettens avgjørelse kan ankes til lagmannsretten, og til Høyesterett dersom ankeutvalget tillater det.

II. Tvunget psykisk helsevern og tvungen omsorg

Straffeloven §§ 20, 62
og 63

Dersom du erklæres psykotisk eller bevisstløs i gjerningsøyeblikket, skal du ikke idømmes straff. Det samme gjelder deg som er psykisk utviklingshemmet i høy grad. Imidlertid vil du kunne idømmes overføring til tvunget psykisk helsevern eller til tvungen omsorg. Du må ha begått eller forsøkt å begå forbrytelse av den art som er nevnt under punktet om forvaring, og det må anses å være behov for å verne samfunnet.

Straffeloven § 65

Er det ikke lenger noen fare for gjentakelse, altså at du igjen vil begå en lignende handling, skal du settes fri. Du, dine nærmeste og den faglig ansvarlige ved institusjonen du befinner deg, kan begjære opphør av reaksjonen. Dette kan ikke gjøres før 1 år etter at dommen som ila reaksjonen er rettskraftig eller endelig. Det er domstolene som avgjør om du fortsatt skal være underlagt reaksjonen. Påtalemyndigheten kan når som helst bestemme at reaksjonen skal opphøre, men dette skal senest skje 3 år etter siste rettskraftige dom. Hvis påtalemyndigheten ikke beslutter opphør av reaksjonen innen 3 år etter siste dom, skal saken bringes inn for tingretten som skal bestemme om reaksjonen skal opprettholdes.

Kapittel 27

Avdeling med

særlig høyt sikkerhetsnivå

Dette kapittelet gir en oversikt over de særregler som gjelder for deg som sitter på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. På mange områder er reglene de samme som i fengsel med høyt sikkerhetsnivå. For å få en full oversikt over reglene som gjelder bør du også lese det som er skrevet i de andre kapitlene.

I. Vilkår

Forskrift til
straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 6-1 og § 6-2
Retningslinjene til strgjfl.
§ 10 punkt 10 (2) 3

For at du skal kunne bli satt på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, må det foreligge særlig rømningsfare, fare for at noen utenfra vil hjelpe deg å rømme, fare for gisseltaking eller fare for ny, særlig alvorlig kriminalitet. Dette kan blant annet være aktuelt hvis fengselet tror du tilhører en organisert kriminell gruppering, et terrornettverk eller en ekstrem politisk eller religiøs gruppe. Lovbruddet du er dømt for, dommens lengde, tidligere oppførsel i fengsel og andre opplysninger politiet eller Kriminalomsorgen har om deg, kan tas med i vurderingen.

Du kan også settes på særlig høyt sikkerhetsnivå hvis du flere ganger har opptrådt voldelig eller særlig truende under soning, og fengselet mener at andre sikkerhetstiltak ikke er tilstrekkelige.

Selv om du ikke tilhører noen av gruppene nevnt ovenfor, kan du likevel overføres til særlig høyt sikkerhetsnivå hvis det er gode grunner for det. Regionen kan legge vekt på andre momenter når de vurderer dette.

II. Avgjørelsesmyndighet

Forskriften § 6-1
Forskriften § 6-14

Det er regionen som bestemmer om du skal på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Det finnes ingen øvre grense for hvor lenge du kan sitte på en avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå,

men regionen må ta en ny vurdering av om du skal bli der hver 6. måned. Regionens beslutninger om innsettelse og forlengelse av opphold på særlig høyt sikkerhetsnivå er vedtak som du kan du klage på. Du kan ringe Jussbuss hvis du har spørsmål om dette. Les mer om klage i kapittel 9.

III. Fellesskap med andre

Forskriften § 6-3

Når du sitter på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, kan du ikke ha fellesskap med innsatte på andre avdelinger. Det er fengselet som bestemmer om du kan ha fellesskap med de andre innsatte på din avdeling. Innsatte på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå kan utelukkes fra fellesskap på ubegrenset tid, så lenge utelukkelsen ikke anses uforholdsmessig. Les mer om utelukkelse fra fellesskap i kapittel 17.

IV. Undersøkelse

Forskriften § 6-8

Når du kommer til avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, vil både du og eiendelene dine bli undersøkt. Det samme gjelder før og etter opphold utenfor avdeling, for eksempel hvis du har vært ute på fremstilling.

Forskriften § 6-9

Hvis du skal få besøk, må den besøkende sjekkes opp mot det sentrale strafferegisteret på forhånd. Dette gjøres minst hver 6. måned. I tillegg kan fengselet innhente opplysninger fra politiet. Alle som skal på besøk i avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå må passere en metalldetektor. De kan også kontrolleres på andre måter, for eksempel med tekniske hjelpemidler eller hund. Dette gjelder også hvis du får besøk av advokaten din eller en offentlig myndighetsperson.

Det er ikke lov å ta med gjenstander inn eller ut av avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå uten særskilt tillatelse. Dersom du eller den besøkende får slik tillatelse, blir gjenstanden undersøkt nøye. Det gjelder også gjenstander som advokater og offentlige myndighetspersoner har med seg, men fengselet kan ikke kontrollere gjenstandene til slike personer på en måte som gjør at konfidensielle dokumenter blir avslørt eller ødelagt. Les mer om undersøkelse i kapittel 15.

V. Besøk, brev og telefon

1. Besøk

Retningslinjene til strgfjfl.
§ 10 punkt 10 (2) 13
Forskriften § 6-10

Skal du ha besøk, må fengselet godkjenne det på forhånd. Besøk vil normalt skje med glassvegg og avlytting, eller med en ansatt i fengselet til stede. Samtalene skal foregå på engelsk, norsk eller et annet språk den som skal kontrollere samtalen forstår. Dersom du eller den som besøker deg snakker et språk den ansatte ikke forstår, kan samtalen avbrytes umiddelbart.

Besøk av advokat eller offentlig myndighetsrepresentant skal skje med glassvegg. Slike samtaler skal ikke avlyttes, og det kan heller ikke plasseres en fengselsansatt i rommet. Fengselet kan bestemme at en ansatt kan se på samtalen fra et annet rom. Påbudet om å snakke norsk eller engelsk gjelder ikke ved besøk fra advokat eller offentlig myndighetsperson.

Forskriften § 6-5

Samtaler med prest, religiøs forstander, sjelesørger eller tilsvarende personer, skal normalt skje under de samme kontrolltiltak som ved andre besøk.

2. Post

Forskriften § 6-11

Post du sender og mottar skal kontrolleres før utlevering eller sending. Dette kan skje ved gjennomlysning (eller lignende) og gjennomlesing. Sendinger kan også helt eller delvis inndras. I tillegg kan posten din bli kontrollert også etter at du har fått den utlevert. Posten du sender og mottar må være skrevet på norsk eller engelsk, eller et annet språk den som skal kontrollere posten behersker.

Post til og fra advokat eller offentlig myndighetsrepresentant skal undersøkes for eksempel ved gjennomlysning. Ved mistanke kan fengselet også åpne post mens du er til stede. Fengselet har likevel ikke rett til å lese gjennom slik post, og kontrollen kan heller ikke foregå på en slik måte at konfidensiell informasjon i sendingen kan bli ødelagt eller avslørt. Les mer om post i kapittel 13.

3. Telefonsamtaler

Forskriften § 6-12

Alle telefonsamtaler må godkjennes på forhånd av fengselet. Samtalen skal avlyttes. Du og den du snakker med må snakke

norsk, engelsk eller et annet språk den som kontrollerer samtalen forstår. Hvis dere snakker et annet språk, eller hvis det er mistanke om at telefonsamtalen blir misbrukt, kan samtalen bli avbrutt.

I tillegg til å avlytte samtalen kan fengselet velge å ta opp samtalen dersom det er mistanke om at du planlegger å rømme.

Fengselet kan ikke ta opp eller avlytte telefonsamtaler du har med advokat eller offentlig myndighetsrepresentant. De kan imidlertid avbryte samtalen for å sjekke identiteten til den du snakker med, og dette kan gjøres uavhengig av hvem du snakker med.

VI. Arbeid, opplæring, program og andre tiltak

Forskriften § 6-4

Som innsatt på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå har du mindre fellesskap med andre innsatte. Dette skal du få kompensert ved utvidet kontakt med ansatte i fengselet, og mer tilfredsstillende arbeid, utdanning og andre aktivitetsarbeid og fritidssystemer. Det varierer fra fengsel til fengsel hvilke tilbud du får. Les mer om arbeid og utdanning i kapittel 11.

VII. Permisjon, straffavbrudd og fremstilling

Det er ingen egne regler om permisjon og straffavbrudd for deg som sitter på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå. Det er ikke noe i veien for å søke om det, men det skal svært mye til for å få innvilget dette. Vilkåret for å få innvilget permisjon eller straffavbrudd er at det ikke er sikkerhetsmessige grunner som taler mot at du er utenfor fengsel. Siden du sitter på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå, skal det mye til for at fengselet mener det er sikkerhetsmessig forsvarlig å innvilge søknadene. Jussbuss kan hjelpe deg med å klage hvis du får avslag på søknader.

Forskriften § 6-13

Fremstilling på avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå gis bare i ekstraordinære tilfeller ved helsebehandling. Du kan lese om permisjon og fremstilling i kapittel 14.

VIII. Overføring

Strgjfl. § 14

Du kan bli overført til et annet fengsel med samme sikkerhetsnivå. Siden det finnes få fengsler med særlig høyt sikkerhetsnivå, kan det være praktisk vanskelig å få overføring. Regionen kan bestemme at du skal overføres for å hindre at du blir for godt kjent med sikker-

hetsrutinene der du soner. Ellers gjelder de samme vilkårene som for overføring mellom avdelinger med høyt sikkerhetsnivå.

Strgjfl. § 15 første ledd

Det er mulig å søke overføring til fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Vilkåret er at en slik overføring anses sikkerhetsmessig forsvarlig, og at det ikke er grunn til å tro at du vil prøve å rømme. Kriminalomsorgen skal vurdere overføring til avdeling med høyt sikkerhetsnivå fra avdeling med særlig høyt sikkerhetsnivå med maks 6 måneders mellomrom.

Du kan lese mer om overføring mellom fengsler i kapittel 18.

Kapittel 28

Forberedelse til løslatelse

I. Kriminalomsorgens oppgaver

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 41

Kriminalomsorgen skal i god tid forberede deg og bidra til hjelp ved løslatelse. Reglene gjelder uansett om du løslates før fulltid eller ikke. Også hvis du soner en kort straff skal Kriminalomsorgen så godt som mulig hjelpe til med å forberede deg for løslatelse.

Retningslinjene til § 41
punkt 41.1 og 41.2

Hvis det er nødvendig, skal fengselet hjelpe deg med å kontakte offentlige myndigheter, organisasjoner eller privatpersoner som kan bidra i løslatelsesprosessen. For eksempel kan sosialkonsulenten hjelpe deg i kontakt med NAV for å skaffe deg bolig eller jobb. De kan også sette deg i kontakt med organisasjoner som WayBack eller andre som kan hjelpe deg på veien mot et liv uten kriminalitet.

Fengselet skal hjelpe deg frem mot løslatelsen, men du har også et ansvar selv. Målet er at fengselet skal bidra til at du ved egen innsats blir best mulig forberedt på et lovlydig liv. Friomsorgen skal også være med i forberedelsene.

Hvis det er behov for det, skal fengselet lage en plan for løslatelsen din. Fengselet skal spesielt prøve å bidra til at du har et sted å bo og at du har jobb, tar utdanning eller har et annet opplæringstilbud. Dersom du ikke har et sted å bo, skal fengselet kontakte sosialtjenesten (NAV) slik at de kan hjelpe deg med å skaffe bolig.

Hvis det er nyttig for å forberede til tiden etter løslatelse, kan fengselet gi deg kortidspermisjon i tillegg til vanlig permisjonskvote. Dersom forberedelsene kan ordnes på andre måter, trenger ikke fengselet å gi ekstra permisjon.

Hvis du er under 18 år skal fengselet særlig arbeide for kontakt med foreldre, barnevern og andre viktige personer for unge.

II. Reiseutgifter ved løslatelse

Forskriften til strgf. § 3-40
Retningslinjene til § 41
punkt 41.4

Når du løslates skal fengselet som hovedregel dekke den billigste reisemåten fra fengselet til dit du skal i Norge. De skal også dekke nødvendig mat under reisen. «Nødvendig» betyr at fengselet dekker utgifter til en normal mengde vanlig mat.

Hvis du er utenlandsk statsborger som ikke er utvist, men som likevel skal reise ut av landet, betaler fengselet for reisen til dit i Norge hvor utenlandsreisen din starter. Hvis du for eksempel løslates og skal ta tog til hjemlandet fra Oslo S, betaler fengselet for reisen fra fengselet til Oslo S, men du må selv betale for billetten fra Oslo S til hjemlandet.

Det gjelder andre regler hvis du er utvist. Ofte blir du hentet av politiet og sendt ut av Norge. Du kan lese mer om utvisning i kapittel 33.

III. Klær og annet utstyr til bruk ved løslatelsen

Retningslinjene til
§ 41 punkt 41.3

Hvis du har behov for det skal fengselet hjelpe til med å skaffe klær eller annet utstyr du trenger når du løslates. Hovedregelen er at du selv skal betale for det du trenger. Hvis ikke dagpengene du tjener i fengsel eller penger du ellers har er nok, skal fengselet hjelpe deg med å kontakte sosialkontoret. Sosialtjenesten har ansvar for å dekke nødvendige utgifter til klær og sko ved løslatelsen.

Du kan lese mer om prøveløslatelse i kapittel 29.

Kapittel 29

Prøveløslatelse og fremskutt løslatelse

Prøveløslatelse betyr at du slipper ut av fengsel før du har sonet straffen ferdig. Det er først mulig å få prøveløslatelse etter at du har sonet halvparten av dommen din (1/2-tid). Det mest vanlige er å få prøveløslatelse etter å ha sonet to tredjedeler av dommen (2/3-tid). Det går også an å få løslatelse kort tid før du ellers skulle blitt løslatt, for eksempel i forbindelse med jula.

Dette kapittelet handler om løslatelse før fulltid. Hvis du trenger hjelp til å søke om prøveløslatelse kan du kontakte Jussbuss eller et av de andre rettshjelpstiltakene. Du kan også be kontaktbetjenten din om hjelp.

I. Løslatelse på 1/2-tid

Straffegjennomføringsloven (strgfjl.) § 42 tredje ledd

Du kan løslates på prøve når halvdelen av fengselsstraffen og minst 60 dager fengsel er gjennomført. Dagene du har sittet i varetekt teller med i denne beregningen. Dette kalles løslatelse på halvtid.

Det må være «særlige grunner» som tilsier at du skal løslates på halvtid. Dette betyr at soningen må påføre deg eller din familie ekstra store påkjenninger i forhold til det som er vanlig for innsatte. Det skal svært mye til for å bli løslatt så tidlig.

Retningslinjene til § 42 punkt 42.6, 42.7

Det blir gjort en helhetsvurdering i hvert tilfelle. Nedenfor står noen av de forholdene som det blir lagt vekt på:

- Om det er grunn til å tro at du vil begå nye straffbare handlinger i prøvetiden. Fengselet trenger ikke være sikre på at du kommer til å gjøre noe straffbart. Det holder at de har en mistanke.
- Om overføring til annet fengsel eller institusjon etter § 12 er et bedre og tilstrekkelig alternativ som kan lette situasjonen. Fengselet skal alltid vurdere dette før de eventuelt gir halvtid.

Les mer om frigang i kapittel 11, straffavbrudd i kapittel 23, utvidet permisjonskvote i kapittel 14 og fotlenke i kapittel 20

- Om frigang, straffavbrudd eller utvidet permisjonskvote kan bedre situasjonen, eller om du kan gjennomføre straffen hjemme med eller uten fotlenke.
- Hvor lang tid det er igjen til løslatelse ellers skal skje, altså når det er forventet at du er ferdig sonet.
- Hva du er dømt for, hensynet til fornærmede og «den alminnelige rettsoppfatning». Det betyr hva folk flest i samfunnet tenker om alvorligheten av det du er dømt for.
- Om fortsatt soning vil påføre deg flere helseskader og det ikke er noe som tyder på at helsen din vil bli vesentlig bedret i nærmeste fremtid.
- Om det at du soner i fengsel er veldig skadelig for familien din eller andre nærstående. Det kan være påvirkning på deres helse, økonomi eller sosiale liv. Vurderingen skal særlig ta hensyn til barna dine. Problemene må være mye større enn det andre innsatte opplever. Det er ikke nok at soningen går ut over familien ved at de får dårligere økonomi eller at barna blir mobbet fordi du sitter i fengsel.
- Om hensynet til rehabilitering taler for det. Hvis du har fått tilbud om arbeid, skole eller annen oppfølging fra en bestemt dato, kan det tale for halvtid. Det er bare i veldig sjeldne tilfeller at slike tilbud blir lagt vekt på. Du må derfor ha spesielle grunner, og det må ikke være mulig å gjennomføre fra fengselet.

Strgjfl. § 42 femte ledd

For at du skal få prøveløslatelse på halvtid må det heller ikke være «utilrådelig» å løslate deg. Les mer om dette under punkt VII. Det er svært viktig at søknaden er godt begrunnet og dokumentert. Dokumentasjon kan for eksempel være attester eller journaler fra lege eller psykolog, samt skriv fra betjenter eller andre som jobber i fengselet. Les mer om dette i kapittel 9 om søknader og klager.

II. Løslatelse mellom 1/2-tid og 2/3-tid

Strgjfl. § 42 tredje ledd

For løslatelse mellom 1/2-tid og 2/3-tid gjelder de samme reglene som for løslatelse på halvtid.

III. Løslatelse på 2/3-tid

Strgjfl. § 42 første ledd

Du kan bli løslatt på prøve når du har sonet 2/3 av straffen og har vært minst 60 dager i fengsel. Dagene du har sittet i varetekt teller med i denne beregningen. Regelen om prøveløslatelse på 2/3-tid gjelder ikke når du soner en dom på 73 dager eller mindre, eller hvis tiden frem til endt tid blir mindre enn 14 dager.

Det finnes et unntak fra tidsbegrensningen: Hvis «tungtveiende grunner» taler for løslatelse, kan du løslates selv om det er mindre enn 14 dager igjen til fulltid. «Tungtveiende grunner» betyr at du må ha svært gode grunner. Slike grunner kan for eksempel være vanskelige familieforhold eller helsesituasjonen din. Det skal mye til for å oppfylle dette kravet.

Domfelte som er dømt i utlandet til fengsel i mer enn 30 år og som er overført til soning i Norge, kan løslates på prøve etter å ha vært fengslet i minst 20 år.

For at du skal få prøveløslatelse må det ikke være «utilrådelig» å løslate deg. Se mer om dette under punkt VII.

Forskrift om
straffegjennomføring
§ 3-41

Hvis du får avslag på søknad om prøveløslatelse på 2/3-tid skal fengselet fortløpende vurdere prøveløslatelse på nytt. Ny vurdering skal senest skje innen 3 måneder etter at du oppnådde 2/3-tid hvis du soner en dom på under 5 år. Hvis dommen er mellom 5 og 12 år, skal vurderingen skje innen 6 måneder etter at du oppnådde 2/3-tid. Hvis du soner en dom på mer enn 12 år skal vurderingen skje på nytt innen 1 år.

IV. Løslatelse kort tid før løslatelsen ellers skulle skje (fremskutt løslatelse)

Strgjfl. § 42 fjerde ledd
Retningslinjene til § 42
punkt 42.8

Du kan løslates «kort tid» før løslatelse ellers skulle skje hvis «særlige grunner» tilsier det. Dette kalles ofte fremskutt løslatelse. Det er en mulighet uansett hvor kort eller lang dommen din er, men gjelder ikke domfelte og bøtelagte som gjennomfører subsidiær fengselsstraff (bøtesoning). Det skal generelt mye til for å få slik løslatelse.

Det er vanskeligere å få fremskutt prøveløslatelse fra korte dommer enn lange. Det må være særlig viktige personlige forhold som for eksempel arbeid, utdanning, familie eller boligforhold som tilsier at du skal løslates tidligere. Et praktisk tilfelle kan være at du har fått tilbud om en jobb på betingelsen av at du møter opp på en bestemt dato som er rett før den egentlige løslatelsesdatoen. Dette bør være godt dokumentert. Fremskutt løslatelse kan også bli aktuelt hvis løslatelsen skal skje på en helligdag eller en offentlig fridag.

Når loven viser til at du kan løslates «kort tid» før løslatelse ellers skulle skje, menes det få dager eller uker før opprinnelig løslatelsestidspunkt. Hvor mange dager tidligere du kan få fremskutt løslatelse, avhenger av lengden på dommen din. Fengselet kan innvilge løslatelse 3 dager før tiden på dommer som er på inntil 6 måneder. I særlige tilfeller og ved lengre dommer kan du i utgangspunktet løslates inntil 7 dager før løslatelse ellers skulle skje. Du kan aldri få fremskutt løslatelse mer enn 3 uker før du ellers skulle ha blitt løslatt.

V. Juleamnesti

Juleamnesti er en spesiell type fremskutt løslatelse (se punkt IV ovenfor). Juleamnesti betyr at du kan bli løslatt litt før jul hvis du egentlig skal løslates en av de nærmeste dagene før jul, under jula, eller de nærmeste dagene etter jul. Reglene blir gitt av Kriminalomsorgsdirektoratet hvert år. Du kan snakke med fengselet for å få mer informasjon om dette. Du kan også ta kontakt med Jussbuss.

VI. Løslatelse av innsatte med utenlandsk statsborgerskap

Strgjfl. § 42 tredje ledd

Vilkåret for at utenlandske innsatte skal få løslatelse på 1/2-tid er det samme som for norske innsatte. Det skal svært mye til. Utenlandske innsatte kan ha andre argumenter for 1/2-tid enn det norske innsatte har. Du kan for eksempel ha en særlig tung soning sammenlignet med nordmenn. Eksempler kan være at du ikke har fått permisjoner eller besøk, at språkproblemer har medført lite fellesskap eller at du har blitt isolert fra de andre innsatte. Problemerkene dine må være mer tyngende enn det andre utenlandske innsatte opplever.

Strgjfl. § 42 første ledd

Også for løslatelse på 2/3-tid gjelder de samme reglene som for norske innsatte. Akkurat som for 1/2-tid kan utenlandske innsatte ha andre grunner for prøveløslatelse på 2/3-tid. Det er viktig å forklare tydelig hvorfor situasjonen din er spesiell når du skal søke løslatelse. Fengselet kan ikke nekte deg prøveløslatelse bare fordi du er utvist. At du er utvist, er altså ikke alene grunn til å nekte deg 2/3-tid. Jussbuss kan veilede deg om hvordan du skriver en god søknad.

Retningslinjene til § 42 punkt 42.12

Se kapittel 33 om utvisning

Hvis du har endelig vedtak om utvisning fra Norge og får prøveløslatelse, vil utsendelsen ofte skje samtidig med løslatelsen. I noen tilfeller vil du bli hentet av politiet og tvangsutsendt samtidig med

løslatelsen. Av og til kontakter fengselet politiet før løslatelsesdatoen din settes, og avtaler med dem om og når du skal transporteres ut. I noen tilfeller vil altså uttransporteringen få betydning for tilrådelighetsvurderingen fengselet skal foreta når du søker om prøveløslatelse.

VII. Tilrådelighetsvurderingen

Strgjfl. § 42 femte ledd

Du får ikke prøveløslatelse dersom fengselet etter en helhetsvurdering kommer frem til at løslatelse er «utilrådelig». «Utilrådelig» betyr at fengselet ikke mener at det er trygt eller forsvarlig å løslate deg. Fengselet trenger ikke være helt sikre eller ha mange bevis på at løslatelse er utilrådelig, det holder at de har mistanke.

Retningslinjene til § 42 punkt 42.10

Jo flere momenter som tyder på at det er utrygt å løslate deg, jo større sannsynlighet er det for at du nektes prøveløslatelse. Fengselet legger vekt på ulike ting i vurderingen, blant annet følgende momenter:

- Oppførselen din under soningen. Om du har begått dokumenterte og gjentatte eller alvorlige disiplinærbrudd er det noe som taler mot prøveløslatelse. Brudd begått tidlig under soningen skal ha mindre vekt.
- Om det er sannsynlig at du kommer til å begå nye straffbare handlinger hvis du får prøveløslatelse. Fengselet legger vekt på om du er dømt flere ganger tidligere («gjengangere»), om du har begått straffbare handlinger når du har fått prøveløslatelse under soning av tidligere dom eller om du har gjort noe straffbart kort tid etter at du har gjennomført en tidligere dom.
- Om du er anmeldt eller siktet for nye straffbare handlinger.
- Om du møtte opp til soning mer enn en uke for sent.
- Om du ikke selv ønsker løslatelse, og nektelsen har en akseptabel grunn. Hvis du har fått et endelig vedtak om utvisning, regnes det ikke som akseptabel grunn for å motsette seg prøveløslatelse.
- Om du har vist en vilje til å endre livsførsel. Det teller positivt hvis du har deltatt i ulike programmer i fengselet.

Retningslinjene til § 42 punkt 42.11

Selv om vilkårene for å nekte deg prøveløslatelse er oppfylt, kan du likevel løslates på prøve i noen tilfeller. Det kan være hvis det er særlige forhold som gjør det sterkt urimelig ikke å løslate deg, eller hvis løslatelse etter en totalvurdering likevel fremstår som tilrådelig. Dette er typisk når det er noen helt spesielle forhold som tilsier at du bør løslates. Her ser fengselet på de samme «særlige

grunnene» som kan være grunn til løslatelse på 1/2-tid. Det er viktig at du kan dokumentere og forklare i søknaden din hvorfor kravene er oppfylt for deg. Eksempel på dokumentasjon kan være uttalelser eller journaler fra lege eller psykolog, skriv fra betjenter eller fra arbeidsplassen din i fengselet.

VIII. Når skal prøveløslatelse vurderes?

Retningslinjene til § 42
punkt 42.2

Fengselet skal på egenhånd ta opp spørsmålet om prøveløslatelse før endt tid. Tidspunktet for når du skal løslates skal avklares så tidlig som mulig og i god tid før løslatelsen skal skje.

Du kan lese mer i kapittel 9 om søknader og klager.

IX. Hva betyr det at løslatelsen er på prøve?

Strgjfl. §§ 42 åttende ledd
Retningslinjene til § 42
punkt 42.14

Når du løslates før endt tid (full tid), blir du løslatt på prøve. Tiden etter at du løslates og frem til straffen din er helt ferdig kalles prøvetiden. Prøvetiden er ferdig når du har endt tid.

Strgjfl. § 43
Retningslinjene til § 43
punkt 43.1

Det er alltid et vilkår for prøveløslatelse at du ikke begår nye straffbare handlinger i prøvetiden. Kriminalomsorgen kan også sette andre vilkår hvis de mener at det er nødvendig.

Forskriften § 3-42

Et annet vanlig vilkår er at du skal ha jevnlig møter med friomsorgen i prøveperioden (møteplikt). De kan også bestemme at du har møteplikt med en kontaktperson som de har valgt. Hovedregelen er at møteplikt i prøvetiden skjer ved oppmøte til friomsorgen ved hjemstedet ditt. Du må møte opp uten å være påvirket av alkohol eller rusmidler. Det kan bli gjort kontroll av deg for å undersøke dette, for eksempel urinprøve. Andre vilkår kan være at du skal jobbe eller bo et bestemt sted, følge behandling eller ikke møte bestemte personer.

Forskriften § 3-45

Du skal gjøres kjent med og underskrive vilkårene før løslatelsen. Vilråene kan oppheves og endres i løpet av prøvetiden, og det kan settes nye vilkår hvis Kriminalomsorgen mener det er nødvendig.

X. Brudd under prøveløslatelse

Strgjfl. § 44
Forskriften § 3-45
Retningslinjene til § 44
punkt 44.2

Ved første gangs brudd på vilkårene for prøveløslatelse, vil du enten få muntlig advarsel eller bli innkalt til innskjerpingssamtale. Det kan også settes strengere vilkår enn du hadde før bruddet, og nye vilkår.

Det regnes som brudd hvis du brøt vilkårene med vilje. Det gjelder også hvis du ikke brøt vilkårene med vilje, men hvis du måtte eller burde forstått at du brøt vilkårene.

Straffeprosessloven § 100c
første ledd bokstav c

Hvis du etter å ha hatt innskjerpingssamtale eller fått fastsatt nye vilkår, bryter vilkår på nytt, kan regionen bringe saken inn for tingretten, og be om at du skal settes inn i fengsel igjen. Hvis du risikerer å måtte fullbyrde ubetinget frihetsstraff i mer enn 6 måneder etter brudd på vilkårene for prøveløslatelse, har du krav på forsvarer – med mindre sakens art og forholdene ellers gjør at retten finner det ubetenkelig at du er uten forsvarer. Er det snakk om kortere fullbyrdelse (under 6 måneder), får man bare forsvarer hvis retten mener det foreligger særlige grunner.

Strgjfl. § 45 annet ledd
jf. straffeloven § 52

Hvis du begår en ny straffbar handling i prøvetiden, er det politiet som forbereder saken for retten. Brudd på vilkår kan føre til at den resttiden du hadde igjen av den gamle straffen må sones i tillegg til den nye dommen. Det samme gjelder hvis du har en betinget dom i tillegg til den ubetingede dommen du har prøvetid fra. Da kan du måtte sone den betingede dommen sammen med resten av dommen du har prøvetid fra.

Kapittel 30

Varsel til fornærmede eller etterlatte

Forvaltningsloven § 13
Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 7 b

Hovedregelen er at fengselet har taushetsplikt om de innsatte. Dette kan du lese mer om i kapittel 10 om taushetsplikt. På tross av taushetsplikten kan fengselet gi enkelte opplysninger til fornærmede eller etterlatte ved visse anledninger når du forlater fengselet.

I dette kapitlet kan du lese om hvordan og når det kan varsles. Du vil også få informasjon om hvem som kan varsles, og om hvordan du kan klage på beslutning om å varsle.

I. Generelt om varsel

Retningslinjene til strgjfl.
§ 7 b punkt 7b.2

Formålet bak bestemmelsene om varsling er å gi fornærmede eller etterlatte informasjon om anledninger der de kan møte på deg. Dette kan oppleves belastende for fornærmede, og disse skal gis mulighet til å innrette seg, slik at de kan unngå å møte på deg hvis de ikke ønsker det.

Retningslinjene punkt 7b.5

Beslutningen om å varsle tas av det nivået i Kriminalomsorgen (fengselet eller regionen) som innvilger at du forlater fengselet. Du kan lese mer om hvilket nivå som treffer hvilke avgjørelser i kapitlene om de ulike avgjørelsene og i kapittel 8 om fengsels-systemets oppbygning. I dette kapitlet bruker vi fengselet som eksempel. De samme reglene gjelder hvis det er regionen som har bestemt at det skal varsles i saken din.

Fengselet kan innhente informasjon til vurderingen fra politiet, sosialtjenesten, barnevern og lignende institusjoner uten hinder av taushetsplikten. Fornærmede eller etterlatte kan ikke kontaktes for å uttale seg før etter at det bestemte at varsel skal gis.

Gjennomføringen av varslingen står fengselet for. Varselet skal som hovedregel gis som brev eller som Digipost, men kan

unntaksvis også gis over telefon. Politiet kan hjelpe fengselet å varsle, for eksempel når fengselet ikke kjenner fornærmede eller etterlattes adresse.

Fornærmede eller etterlatte skal varsles i god tid. Hovedregelen er at det varsles minst 14 dager før du forlater fengselet. Grunnen til dette er at fornærmede eller etterlatte skal ha nok tid til å innrette seg etter varselet.

1. Vilkår og vurdering

Retningslinjene til § 7 b
punkt 7b.4

Fengselet har ikke en generell varslingsplikt. Fengselet har bare plikt til å varsle når det er «av betydning for» fornærmede eller etterlatte å få vite om at du forlater fengselet. I denne sammenhengen betyr det at fornærmede eller etterlatte må ha en interesse av og et behov for å vite om at du er ute av fengselet, slik at de kan unngå situasjoner de finner belastende eller ubehagelige.

Det skal foretas en konkret og skjønnsmessig vurdering av om det skal varsles ved hver avgjørelse om at du kan forlate fengselet. En skjønnsmessig helhetsvurdering betyr at fengselet skal vurdere all informasjon de har om deg og ditt forhold til etterlatte eller fornærmede. Vi vil gå gjennom de mest sentrale momentene nedenfor.

I vurderingen av om det skal varsles skal det legges stor vekt på lovbruddets art og alvorlighet. Fengselet vil for eksempel se på om det gjelder voldslovbrudd, seksuallovbrudd eller trusler. Videre skal fornærmede eller etterlattes behov for varsel vurderes. Da vil de se på forholdet mellom deg og vedkommende, og hvor sannsynlig det er at de treffer på deg. Hvor du og etterlatte eller fornærmede bor eller oppholder dere, samt tidspunkt for utgangen er også relevante momenter i den skjønnsmessige vurderingen.

Fengselet vil også vurdere andre særlige forhold. Det kan for eksempel være relevant hvordan relasjonen mellom deg og fornærmede er nå. Hvis forholdet mellom dere taler mot å varsle, skal det ikke varsles. Dommen din, hvor lang tid som har gått siden domfellelsen, og om det gikk lang tid mellom dom og soningsinnkalling, kan gi veiledning i vurderingen.

Retningslinjene punkt 7b.3

Det skal alltid vurderes om varsel kan få betydning for din sikkerhet. Politiet skal kontaktes for uttalelse når fengselet tror det

er fare for hevnaksjoner eller lignende. Hvis det er slik fare, skal det ikke varsles.

Dersom varsel gis har dette ikke innvirkning på vurderingen av om det er sikkerhetsmessig forsvarlig å innvilge utgangen fra fengselet. Varsel kan ikke gjøre at avgjørelser om at du kan forlate fengselet blir sikkerhetsmessig forsvarlige. Sikkerhetsvurderingen skal gjøres på selvstendig grunnlag, uavhengig av varselvurderingen. Sikkerhetsvurderingen kan du lese mer om i kapittelet som handler om den type utgang som er aktuelt for deg.

II. Hvem kan varsles

Retningslinjene til § 7 b punkt 7b.2

Varsel kan kun gis til fornærmede eller etterlatte i den eller de aktuelle straffesakene du soner for nå. Hvis du idømmes forvaring for nye forhold før en eller flere tidligere dommer er ferdig sonet, kan de fornærmede eller etterlatte i de tidligere sakene også varsles. Fengselet vil da vurdere behovet for varsling på det aktuelle tidspunktet.

Fornærmede er den eller de som har vært utsatt for en straffbar handling. Hvem som er fornærmet i din sak, fremgår som regel av dommen din. Du kan spørre advokaten din hvis du er usikker på hvem som er fornærmet.

Varsling av etterlatte er aktuelt når noen har mistet livet i forbindelse med det du er dømt for. Med etterlatte menes avdøde ektefelle, samboer, barn, foreldre og søsken. Dersom det er flere etterlatte, skal fengselet konkret vurdere om det er nok å varsle én av de nærmeste, eller om flere skal varsles.

1. Fornærmede og etterlatte under 18 år

Retningslinjene til § 7 b punkt 7b.4 og 7b.5

Personer under 18 år kan ha et særlig behov for varsling. Det skal vurderes særlig nøye om varsel skal gis i disse situasjonene, selv om du soner for mindre alvorlige lovbrudd.

Hvis fengselet beslutter at varsel skal gis til noen under 18 år, skal forelder, foresatt eller verge motta varselet. Det samme gjelder hvis fornærmede eller etterlatte er under vergemål.

III. Når det kan varsles og varselets innhold

Strgjfl. § 7 b
Retningslinjene til § 7 b
punkt 7b.1

Under følger en uttømmende liste over hvilke anledninger det kan varsles ved. Dette betyr at det ikke kan varsles ved andre anledninger enn de som er listet opp her, eksempelvis fremstillinger, overføring til annet fengsel, soningsoverføring til utlandet eller sykehusinnleggelse og andre institusjonsopphold.

Varsel kan gis ved:

- Frigang (du kan lese mer om frigang i kapittel 11)
- Permisjon (kapittel 14)
- Straffavbrudd (kapittel 23)
- Gjennomføring av straff utenfor fengsel, både ved fotlenkesoning og hjemmesoning (kapittel 20)
- Unndragelse av fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner (kapittel 16)
- Løslatelse fra fengselsstraff (kapittel 29)
- Prøveløslatelse av forvaringsdømte (kapittel 26)

Retningslinjene punkt 7b.6

Varsellet skal inneholde tidspunkt for utgangen fra fengsel. Varselets innhold vil ellers variere med hvilken anledning det gjelder, og hva som er grunnen til at du er ute av fengselet. Det kan eksempelvis også inneholde hvor du vil befinne deg i perioden og eventuelle vilkår for utgangen fra fengselet, som angår fornærmede eller etterlatte direkte.

Under kan du lese om varsel til fornærmede eller etterlatte knyttet til hver enkelt type vedtak, slik at du kan lese det som er relevant for deg. Hjemlene for varsel til pårørende eller fornærmede er formulert veldig likt, men finnes på ulike steder i lovverket.

Du kan lese mer om avgjørelsen om å varsle under punkt I nummer 1. Husk at terskelen er lav for å ta kontakt med Jussbuss hvis du har spørsmål om noe som står her.

1. Frigang

Strgjfl. § 20 siste ledd

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd om frigangen hvis det er av betydning for vedkommende å vite om dette. Hvis du får frigang vil fornærmede eller etterlatte varsles ved innvilgelsen av frigangen. Fengselet kan varsle fornærmede hver gang du forlater fengselet, men mest praktisk er kanskje at de varsler én gang om at du i en periode skal jobbe utenfor fengselet.

2. Permisjon og straffavbrudd

Strgjfl. § 36 tredje og fjerde ledd
Retningslinjene til strgjfl. § 7 b og § 36

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd om permisjoner eller straffavbrudd hvis det er av betydning for vedkommende å vite om dette.

Varselet skal også inneholde informasjon om eventuelle vilkår om oppholdssted og vilkår om hvem du skal unngå å møte eller ta kontakt med. Dette gjelder når disse vilkårene direkte angår fornærmede eller etterlatte.

Du og fornærmede kan inngå avtale om oppholdssted eller om å unngå å møte bestemte personer. Dette skal fengselet ta i betraktning når varsel vurderes. Dette gjelder ikke hvis avtalen er urimelig for deg eller fornærmede. Det vil si dersom avtalen er veldig tyngende eller byrdefull for deg eller fornærmede.

Retningslinjene til strgjfl. § 7 b punkt 7b.7.2

Hvis du soner i institusjon etter straffegjennomføringsloven § 12 kan det også varsles om at du får permisjon eller straffavbrudd fra institusjonen. De samme vilkårene for varsling gjelder. Dersom vilkårene for varsling er oppfylt og det skal varsles ved utgang fra institusjonen, skal dette fremgå av vedtaket som innvilger § 12-soningen din.

3. Gjennomføring av straff utenfor fengsel (fotlenke og hjemmesoning)

Strgjfl. § 16
Retningslinjene til strgjfl. § 7 b

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd hvis det er av betydning for vedkommende å vite om at du soner hjemme eller med fotlenke.

Varselet skal også inneholde informasjon om eventuelle vilkår om oppholdssted og vilkår om hvem du skal unngå å møte eller ta kontakt med. Dette gjelder når disse vilkårene direkte angår fornærmede eller etterlatte.

Du og fornærmede kan inngå avtale om oppholdssted eller om å unngå å møte bestemte personer. Dette skal fengselet ta i betraktning når varsel vurderes. Dette gjelder ikke hvis avtalen er urimelig for deg eller fornærmede. Det vil si dersom avtalen er veldig tyngende eller byrdefull for deg eller fornærmede.

4. Unndragelse av fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner

Strgjfl. § 40 siste ledd

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte så snart som mulig hvis det er av betydning for dem å vite at du har rømt fra fengselet, eller på annen måte unndrar deg fengselsstraff, forvaring eller strafferettslig særreaksjon.

5. Løslatelse fra fengselsstraff

Strgjfl. § 42 sjette og syvende ledd

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd om at du løslates hvis det er av betydning for vedkommende å vite om dette. Dette gjelder både hvis du løslates på fulltid, og ved prøveløslatelse.

Strgjfl. § 43 andre ledd bokstav d og e

Varsalet skal også inneholde informasjon om eventuelle vilkår om oppholdssted og vilkår om hvem du skal unngå å møte eller ta kontakt med. Dette gjelder når disse vilkårene direkte angår fornærmede eller etterlatte.

Retningslinjene til strgjfl. § 7 b punkt 7b.7.1

Varsel kan også gis hvis du endrer adresse i løpet av prøvetiden, mens du har møteplikt. De samme vilkårene for varsling gjelder her. Prøvetiden varer fra du løslates på prøve til tidspunktet for endt tid.

6. Prøveløslatelse av forvaringsdømte

Straffeloven § 45 siste ledd

Fengselet skal varsle fornærmede eller etterlatte på forhånd om at du prøveløslates fra forvaring hvis det er av betydning for vedkommende å vite om dette. Varsalet skal også inneholde vilkår som direkte gjelder de fornærmede eller etterlatte.

Varsel kan ikke gis når du løslates etter endt forvaringstid. Varsel kan heller ikke gis hvis du endrer adresse mens du er prøveløslatt fra forvaring og har møteplikt.

IV. Klage på beslutning om at varsel skal gis

Retningslinjene til strgjfl. § 7 b punkt 7b.5

Du kan klage på vedtak om varsel av fornærmede eller etterlatte. Du kan lese mer om den praktiske fremgangsmåten for å klage på vedtak i kapittel 9 om søknad og klage. Du kan ta kontakt med Jussbuss for å få veiledning og hjelp til å klage.

I klagen bør du skrive om hvorfor du mener det ikke vil være av betydning for de fornærmede eller etterlatte å vite om utgangen din fra fengselet. Årsakene til hvorfor det ikke vil være av betydning for fornærmede eller etterlatte vil variere fra sak til sak. Det er derfor vanskelig å si noe generelt om dette. Ett moment kan for eksempel være at det ikke er sannsynlig at du vil treffe de fornærmede eller etterlatte. Det er viktig å få frem i klagen hvorfor du mener det ikke er sannsynlig. Det kan for eksempel være at dere bor langt fra hverandre.

En annen god grunn til å klage kan være hvis du mener din sikkerhet settes i fare på grunn av varselet. Da er det viktig å skrive *hvorfor* du eventuelt mener din sikkerhet settes i fare på grunn av varselet.

Klagefristen er normalt 7 dager, og dette vil fremgå av vedtaket om at fornærmede eller etterlatte skal varsles. Hvis det er mulig skal ikke fornærmede eller etterlatte varsles før klagefristen har gått ut, eller før klagen er endelig avgjort av klageorganet. Dette er for at du skal ha en reell mulighet til å klage.

På grunn av dette anbefaler vi deg på generelt grunnlag å søke om utganger fra fengselet til bestemte datoer i god tid, slik at du har tid til å klage på et eventuelt vedtak om varsel.

Kapittel 31

Gjenåpning av straffesaker

I. Generelt om gjenåpning

Straffeprosessloven (strpl.)
§ 452 og § 453

Dommen du soner er normalt rettskraftig. Med det menes at dommen er endelig og bindende, fordi den er vedtatt, fristen for anke utløpt eller saken er avgjort av Høyesterett.

Det er en viss adgang til å behandle saker som er rettskraftig avgjort på nytt. Det kan være hvis det er grunnlag for å stille spørsmål ved om kravet til forsvarlig behandling er etterlevd, eller det er grunnlag for å stille spørsmål ved om avgjørelsen er uriktig.

Begrunnelsen for at dommer kan gjenåpnes til gunst for den som er domfelt, er at man ikke ønsker noen uskyldig dømt og at enhver domfellelse skal være et resultat av en forsvarlig behandling. Dommer kan også gjenåpnes til tiltaltes ugunst. Begrunnelsen for det er at man ønsker riktige avgjørelser og at behandlingen skal være i tråd med loven. Gjenåpning til skade forekommer svært sjelden og behandles ikke videre her.

Gjenåpning kan kreves for hele eller deler av avgjørelsen. Dersom man er dømt for flere straffbare forhold og er uskyldig i ett av dem, kan man be om at saken gjenåpnes for det ene forholdet.

Reglene om gjenåpning finnes i straffeprosessloven kapittel 27. Loven inneholder regler om hvem som behandler saker om gjenåpning og angir ulike grunnlag som skal føre til gjenåpning. Det gjelder ingen frist for å begjære gjenåpning.

II. Avgjørelser som kan gjenåpnes

Strpl. § 389 og § 401

Straffeprosessloven gir adgang til gjenåpning av rettskraftige dommer og andre avgjørelser som innebærer at en straffesak eller en selvstendig del av den avsluttes. Det vil i praksis si avgjørelser som omhandler konstatering av straffansvar og straffutmåling.

Straffeloven (strl.) § 44

Strl. § 39 annet ledd

Avgjørelser som omhandler straffegjennomføringen har vært ansett å falle utenfor ordningen med gjenåpning, også selv om avgjørelsen avsies i form av en dom. Det er lagt til grunn at det ikke er adgang til å få gjenåpnet saker om dom om prøveløslatelse fra forvaring. Heller ikke dom for gjeninsetting for fullbyrding av reststraff etter vilkårsbrudd kan gjenåpnes.

III. Hva må jeg gjøre?

Strpl. § 394 første ledd

Hvis du ønsker saken din gjenåpnet, må du påvise en gjenåpningsgrunn og framsette en skriftlig begjæring for Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker.

Strpl. § 397 første ledd

Begjæringen må angi hvilken avgjørelse som angripes, hvorfor du ønsker gjenåpning og bevis som er av betydning for saken din. Kommisjonen har veiledningsplikt og skal derfor hjelpe deg med utfyllingen av begjæringen dersom du trenger det.

Du finner skjema for gjenåpning på hjemmesiden til kommisjonen. Dersom du tar kontakt med kommisjonen, kan du også få tilsendt skjemaet i posten. Du kan også ringe Jussbuss, så kan vi sende det til deg. Jussbuss kan ikke veilede deg i søknadsprosessen.

IV. Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker

Det er Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker (Gjenopptakelseskommisjonen) som avgjør spørsmålet om gjenåpning, med unntak av saker om forelegg.

Kommisjonen er et uavhengig og objektivt organ som kun har til oppgave å undersøke og avgjøre om straffedømte skal få sin sak behandlet på nytt i retten.

Domstollovens habilitetsregler for dommere gjelder tilsvarende for kommisjonens medlemmer. Det innebærer blant annet at ingen av medlemmene tidligere skal ha hatt noe med saken din å gjøre.

Ved behandlingen av begjæringen din, er det kommisjonen som driver frem saken og får den opplyst. Det er kommisjonen selv som avgjør hva som er nødvendig å gjøre for å opplyse saken og om saken skal gjenåpnes, eller ikke.

Et sekretariat med fast ansatte utredere bistår kommisjonen med å undersøke sakene. Utgangspunktet er at det er en av disse som vil ha en avklarende samtale med deg, med mindre du benytter advokat.

Strpl. § 397 annet ledd

Dersom det foreligger «særlige grunner» kan den som begjærer gjenåpning få oppnevnt forsvarer på det offentliges bekostning. Dette er først og fremst praktisk for spesielt kompliserte saker.

Strpl. § 398 første ledd

Kommisjonen skal innenfor rammen av det som skal behandles, sørge for at saken er så godt opplyst som mulig. Herunder skal den etter omstendighetene innhente informasjon utover det som fremgår av begjæringen og sakens dokumenter.

Kommisjonen har en rekke midler til rådighet for å få opplyst saken. Den kan blant annet innkalle den som er domfelt og vitner til uformelle samtaler eller avhør, avholde muntlige høringer, begjære bevisopptak, og begjære personundersøkelse, observasjon og bruk av tvangsmidler. Kommisjonen kan dessuten gi utleveringspålegg, oppnevne sakkyndige og foreta gransking.

V. Grunnlag for gjenåpning

1. Nye bevis

Du soner en dom fordi den dømmende rett har vært forelagt et bevismateriale og avgjort med endelig virkning at det ikke er rimelig tvil om din skyld og omfanget av straffansvaret.

Strpl. § 391 nr. 3

Dersom det kommer frem et «nytt bevis» som gir grunn til å stille spørsmål om avgjørelsen er riktig, skal det føre til gjenåpning.

Denne bestemmelsen åpner ikke for gjenåpning hvis man mener retten ikke vurderte bevisene som forelå under saken på riktig måte, ettersom det ikke er et «nytt» bevis.

Skal beviset anses «nytt», må det ikke ha vært fremme tidligere, verken under den rettslige behandlingen eller ved behandlingen av en anke.

Også et bevis som du kjente til, men som ikke var fremme for retten vil anses som «nytt» og kan begrunne gjenåpning. Det gjelder likevel ikke i mindre alvorlige saker hvor det ikke er idømt fengselsstraff.

Med «nytt bevis» forstås altså ny informasjon om de spørsmål retten tok stilling til, men som ikke forelå for den dømmende rett og som derfor ikke kunne påvirke dommens innhold. Det kan for eksempel være nye vitner, nye forklaringer fra den som har forklart seg for retten, eller reelle bevismidler.

Også ny kunnskap om hva som kan utledes av den informasjonen som retten hadde tilgjengelig, er å anse som «nytt bevis». Det kan for eksempel være at en ny sakkyndig erklæring gir uttrykk for ny kunnskap.

Hvis et «nytt bevis» skal føre til gjenåpning, må det «synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge».

Det avgjørende er hvilken betydning det ville hatt om det nye beviset hadde vært kjent da saken ble behandlet, sett i sammenheng med sakens øvrige omstendigheter og bevis. «Synes egnet» er ikke et strengt krav, det betyr at det er tilstrekkelig med en rimelig mulighet.

Med «frifinnelse» siktes det til at man ikke har begått handlingen eller at det ikke er tilstrekkelig bevis for at man har begått den. Med «avvisning» siktes det til at saken ikke skulle vært tatt til behandling.

Med en «mildere strafferegel» menes for eksempel anvendelse av straffebestemmelsen tyveri istedenfor ran, eller uaktsomt istedenfor forsettlig drap. Det er strafferammen, altså hvilken minimums- og maksimumsstraff lovbruddet kan medføre, som avgjør om en bestemmelse er mildere enn en annen.

Med en «vesentlig mildere rettsfølge» menes at straffeutmålingen ville blitt klart mildere hvis det nye beviset hadde blitt tatt med i vurderingen, for eksempel at du i stedet for en ubetinget fengselsstraff ville ha fått betinget fengsel.

2. Nye omstendigheter

Strpl. § 391 nr. 3

Hvis det er kommet fram at et forhold som ville hatt umiddelbar rettslig betydning ikke ble vurdert i saken mot deg, kan det anses som en «ny omstendighet» som skal føre til gjenåpning. Det kan for eksempel være spørsmål om tilregnelighet, straffbort-

fallsgrunnen provokasjon eller konkrete forhold av betydning for straffutmålingen.

Med «ny omstendighet» siktes det også til andre rettslige avgjørelser hvor det er tatt stilling til de samme spørsmålene som i din sak, men hvor forholdene er bedømt annerledes og svarene derfor blir annerledes. Det kan for eksempel skje hvis flere er tiltalt i samme sak og blir domfelt i tingretten, og noen anker og blir frifunnet av lagmannsretten.

Dersom det foreligger en «ny omstendighet» skal det føre til gjenåpning dersom omstendigheten «synes egnet til å føre til frifinnelse eller avvisning eller til anvendelse av en mildere strafferegel eller en vesentlig mildere rettsfølge». Se nærmere om dette ovenfor om gjenåpning på grunn av «nytt bevis».

3. Feil lovanvendelse

I straffeprosessloven er det angitt to særlige tilfeller hvor feil forståelse av loven kan føre til gjenåpning.

Strpl. § 392 første ledd

Det er for det første dersom dommen bygger på en forståelse av loven som Høyesterett har bygget på og senere har endret. Det avgjørende for spørsmålet om gjenåpning på dette grunnlaget, er om det vil virke støtende om dommen blir stående etter at Høyesterett har skiftet kurs. Dette alternativet omfatter også situasjoner der Høyesterett har fraveket en lovforståelse på grunn av folkerettslige forpliktelser, og saken som begjæres gjenåpnet, kan bringes inn for et internasjonalt konvensjonsorgan med konstatning av konvensjonsbrudd som resultat.

Strpl. § 391 nr. 2 bokstav a

Det andre tilfellet er hvis forståelsen av loven er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, og ny behandling må antas å burde føre til en annen avgjørelse. Gjenåpning etter dette alternativet forutsetter at et internasjonalt håndhevingsorgan allerede har fastslått at saken din er behandlet i strid med folkeretten.

Strpl. § 392 annet ledd

I tillegg til disse to situasjonene kan en sak gjenåpnes på grunn av feil forståelse av loven.

4. Feil saksbehandling

Det gjelder en rekke saksbehandlingsregler for behandlingen av straffesaker, som skal sikre et betryggende rettslig og faktisk beslutningsgrunnlag, og bidra til tillitt. Dersom det er begått feil i behandlingen av saken, kan det derfor være grunn til å stille spørsmål ved om avgjørelsen bygger på en riktig forståelse av hendelsesforløpet i saken, eller ved om loven er korrekt anvendt.

Strpl. § 390

En sak kan gjenåpnes på grunn av feil ved saksbehandlingen når en dommer har vært utelukket fra dommerstillingen eller har vært inhabil. Det at noen er inhabile, vil si at vedkommende på en eller annen måte har en tilknytning til forhold eller personer i saken med betydning for vedkommendes objektivitet. Det kan for eksempel være at en dommer er i slekt med fornærmede eller har økonomiske interesser i utfallet av saken. Skal en slik feil føre til gjenåpning må den kunne hatt betydning for avgjørelsen, men det er tilstrekkelig med en liten mulighet for dette, noe som i loven blant annet er uttrykt som «grunn til å anta».

Strpl. § 391 nr. 1

Videre kan en sak gjenåpnes dersom en aktør i saken eller en som har bistått en aktør har begått et straffbart forhold i forbindelse med saken, dersom et vitne har forklart seg uriktig, eller et dokument har vært forfalsket. Vurderingen av om det foreligger feil er objektiv, og innebærer ikke i seg selv et krav om at saken er håndtert galt av myndighetene ut fra forutsetningene på behandlingstidspunktet. Også forhold som ikke var kjent eller burde vært kjent, kan begrunne gjenåpning. Skal en slik feil føre til gjenåpning må den kunne hatt betydning for avgjørelsen, men det er tilstrekkelig at «det ikke kan utelukkes at dette har innvirket» på avgjørelsen.

Strpl. § 391 nr. 2 bokstav b

En sak kan også kreves gjenåpnet dersom saksbehandlingen som ligger til grunn for avgjørelsen er i strid med en folkerettslig regel som Norge er bundet av, hvis det er grunn til å anta at saksbehandlingsfeilen kan ha innvirket på avgjørelsens innhold, og gjenåpning er nødvendig for å bøte på den skade som feilen har medført. Gjenåpning etter dette alternativet forutsetter at et internasjonalt håndhevingsorgan allerede har fastslått at saken din er behandlet i strid med folkeretten.

5. Særlige forhold

Strpl. § 392 annet ledd

Loven inneholder en sikkerhetsventil for gjenåpning som kan benyttes dersom de øvrige grunnlagene for gjenåpning ikke fører frem. Det er adgang til gjenåpning når «særlige forhold gjør det tvilsomt om dommen er riktig», og «tungtveiende hensyn tilsier at spørsmålet om siktedes skyld blir prøvd på ny».

Terskelen for å benytte denne bestemmelsen er høy, og som det fremgår er det avgjørelsen av spørsmålet om skyld som skal være tvilsomt. Det avgjørende er om saken etter en totalvurdering stiller seg slik at sterke grunner tilsier ny prøving. Det vil si at hensynet til riktige rettsavgjørelser med styrke tilsier at det bør skje en ny prøving av saken. Også feil bruk av loven kan føre til gjenåpning etter dette alternativet.

VI. Fornærmedes stilling

Strpl. § 397 femte ledd

Fornærmede og etterlatte underrettes om at det er fremsatt en begjæring om gjenåpning, med mindre begjæringen forkastes som grunnløs. De har rett til dokumentinnsyn, til å uttale seg skriftlig, til å be om å avgi forklaring for kommisjonen, og det kan oppnevnes bistandsadvokat.

VII. Utfallet av saken

Strpl. § 400

Hvis kommisjonen beslutter at saken skal gjenåpnes skal saken henvises til ny fullstendig behandling ved en domstol som er sideordnet den som først avsa dom.

Strpl. § 397 tredje ledd og § 399

Beslutter kommisjonen ikke å gjenåpne, er saken ferdig. Du kan begjære gjenåpning på ny, men dersom du begjærer saken gjenåpnet på ny med den samme grunnen som tidligere og på det samme grunnlaget, vil begjæringen normalt bli forkastet.

Dersom man mener at kommisjonen har tatt feil av de generelle reglene om gjenåpning eller ikke har fulgt grunnleggende regler for saksbehandlingen av begjæringen, er det mulig å bringe kommisjonens avgjørelse inn for domstolene. Domstolene vil imidlertid ikke ta stilling til kommisjonens konkrete rettsanvendelse eller bevisbedømmelse.

Kapittel 32

Benådning

I. Hva er benådning

Å bli benådet betyr at du slipper å sone straffen din. Med andre ord får du fritak fra soningen. Benådning innebærer som oftest at straffen gjøres betinget, slik at du ikke må sone den. Det vil som regel være en prøvetid, men i noen tilfeller slettes straffen din i sin helhet.

Grunnloven § 20

Benådning betyr ikke at du er uskyldig dømt. Dommen din vil fremdeles finnes. Hvis du mener at du er uskyldig eller det har kommet nye bevis som gjør at du bør slippe straff, må du søke om å gjenoppta straffesaken. Du kan lese mer om hvordan du kan gjenåpne saken din i kapittel 31, og du finner kontaktinformasjon til gjenopptakelseskommissjonen bakerst i boken.

Benådning er en sikkerhetsventil i rettssystemet. Det skal sikre at man ikke må sone en straff som er særlig urimelig på grunn av veldig spesielle omstendigheter som har skjedd etter at dommen falt, eller som retten ikke har visst om. Det er veldig få som blir benådet. Terskelen er svært høy. Det betyr at det skal veldig mye til for at du blir benådet. Her er noen tall på hvor mange som ble benådet fra og med 2009 til og med 2017:

Tall hentet fra Justis- og beredskapsdepartementet, våren 2018

- 132 personer ble benådet totalt. Det utgjorde 14 % av alle søknadene som ble behandlet av departementet og Kongen i statsråd. Det gjaldt bøtestraff, samfunnsstraff, omgjøring til betinget fengselsstraff og løslatelse fra fengsel med prøvetid.
- 3 personer ble fullstendig benådet. Det betyr at straffen ble slettet uten prøvetid og uten at den ble gjort betinget. Det utgjorde 0,36 % av alle søknadene som ble behandlet av departementet og Kongen i statsråd.

II. Søknadsprosessen

Grunnloven § 20

Det er Kongen i statsråd, altså regjeringen, som bestemmer om du får benådning. Det er dit du adresserer søknaden, men du kan levere den til fengselet. Først behandles søknaden din av Justis- og beredskapsdepartementet. De kan si nei til at du blir benådet. Da sendes ikke søknaden din videre til behandling hos regjeringen. Du kan likevel klage til Kongen i statsråd. Hvis du får avslag av Kongen i statsråd, kan du ikke klage. Regjeringen har ikke plikt til å gi begrunnelse for hvorfor de gir eller avslår benådning. Du kan likevel forsøke å be om det.

Påtaleinstruksen § 31-1

Når du søker om å bli benådet, bør du legge ved så mye dokumentasjon som mulig. Det kan bli gjort avhør av deg dersom myndighetene er usikre på grunnlaget for hvorfor du søker benådning. Saksbehandlingstiden for benådningssøknader er som regel veldig lang.

1. Søknad før soning

Straffeprosessloven § 458
annet og tredje ledd

Hvis du søker om å bli benådet før du starter å sone straffen, kan du søke om å få hele eller deler av straffen benådet. Det tar veldig lang tid å få søknaden behandlet. I de aller fleste tilfeller må du starte soningen hvis du ikke har fått svar på benådningssøknaden. Det skal mye til for å få soningsutsettelse kun fordi du har søkt benådning. Det finnes regler for hvordan politiet skal gå frem hvis du søker benådning før soning. Disse bør du snakke med advokaten din om.

Se kapittel 6 om
soningsutsettelse
Påtaleinstruksen § 31-1

2. Søknad under soning

Hvis du skal søke benådning mens du sitter i fengsel, fortsetter soningen din som vanlig mens søknaden behandles.

III. Innholdet i benådningssøknaden

Vurderingen som foretas når du søker benådning er en konkret helhetsvurdering. Det betyr at de som avgjør søknaden ser på alle forholdene i saken din og din personlige situasjon. Hva du er dømt for, hvor lang dom du har og om du er tidligere straffedømt vil ha betydning. De ser på om de ulike momentene taler for eller mot at du benådes.

Det skal veldig mye til for å bli benådet. En grunn til å bli benådet, kan være at du har fått så store helsemessige problemer at fortsatt soning blir en ekstraordinær påkjenning for deg. At påkjenningen er ekstraordinær, betyr at den er mye verre og mer omfattende enn for andre innsatte med helseproblemer. Du bør derfor forklare svært godt i søknaden hvorfor du ikke kan sone resten av straffen din. Du bør legge ved så mye dokumentasjon som mulig, for eksempel lege- og psykologerklæringer, samt uttalelser fra ansatte i fengselet som forklarer hvorfor du ikke kan sone.

Retningslinjene til straffegjennomføringsloven om Grunnloven § 20

Hvis du har begynt å sone når du søker benådning, skal fengselet av eget tiltak gi uttalelse om spørsmål som antas å ha betydning for benådningssaken. De skal også uttale seg om de anbefaler benådning eller ikke.

En annen grunn til at man kan bli benådet, kan være dersom det har oppstått en svært spesiell og vanskelig situasjon i familien din. Som ovenfor, må tilfellet være ekstraordinært. At du har store økonomiske problemer er som regel ikke en ekstraordinær situasjon som gjør at du kan bli benådet. Hvis du har store bøter som du ønsker å få slettet ved å søke benådning er det vanligvis heller ikke en ekstraordinær situasjon. Du kan likevel søke benådning også for bøtestraffer, samfunnsstraffer og betingede dommer.

At du har endret livsstil og ønsker et liv uten kriminalitet er ikke alene nok til å bli benådet. Du bør likevel skrive i søknaden din at det ikke er fare for ny kriminalitet hvis du benådes. Hvis du har jobb på utsiden eller andre tilbud (for eksempel utdanning eller institusjonsopphold) som gjør at det er enklere for deg å leve uten kriminalitet, kan du også skrive dette. Det må likevel mye mer til enn motivasjon for et nytt og annerledes liv for å bli benådet.

De rettslige vilkårene for å bli benådet er ikke så ulike som vilkårene for å få innvilget løslatelse på halvtid. Halvtid er også vanskelig å få innvilget, men i noen tilfeller er det et godt alternativ til benådning. Før du kan få benådning skal myndighetene vurdere om du kan løslates på noen annen måte, for eksempel ved halvtid eller 2/3-tid. Du kan lese om ulike former for løslatelse i kapittel 29.

Jussbuss kan veilede deg hvis du lurer på hvordan du kan søke halvtid eller benådning. Vi kan også skrive søknaden for deg i noen tilfeller, for eksempel hvis du er veldig syk.

Kapittel 33

Utvisning

Utlendingsloven kapittel 8

Hvis du ikke er norsk statsborger og fengsles i Norge, kan du bli utvist. Da vil du få et utvisningsvedtak, som betyr at du mister oppholdstillatelsen din. Du må også forlate landet, og du kan ikke komme tilbake før etter et bestemt antall år. Dette er som regel 2 år, 5 år, 10 år eller varig (for alltid).

Du kan bli utvist på grunn av brudd på utlendingsloven eller straffeloven. Dette kapittelet vil bare handle om utvisning for brudd på straffeloven. Hvis du har blitt utvist for brudd på utlendingsloven har du krav på fri rettshjelp og kan ta kontakt med en advokat. Du kan lese om advokathjelp i kapittel 7.

Utvisning er noe annet enn bortvisning. Bortvisning betyr at du må forlate landet, men du får ikke et forbud mot å komme tilbake.

Utvisning er også noe annet enn utreisefristen. Hvis du har fått en utreisefrist må du forlate landet innen denne fristen. Utreisefristen alene betyr ikke at du får et forbud mot å komme tilbake.

Det er forskjellige regler for utvisning av EØS-borgere og utvisning av personer som kommer fra andre land (tredjelandborgere). I dette kapittelet vil vi først se på utvisning av tredjelandborgere. Deretter ser vi på personer som kommer fra EØS-land i punkt II.

Dersom du ikke er norsk statsborger og heller ikke er vernet mot retur (punkt I.4) kan du utvises hvis det finnes en utvisningsgrunn, se punkt I.1. Du kan likevel ikke utvises hvis en utvisning vil være et uforholdsmessig tiltak, se punkt I.2. Dette betyr at en forholdsmessighetsvurdering kan føre til at utvisning ikke kan skje, selv om du har brutt straffeloven eller utlendingsloven.

I. Utvisning av tredjelandsborgere

1. Utvisningsgrunnene

Tabellen under viser en oversikt over de vanligste utvisningsgrunnene ved brudd på straffeloven. På neste side finner du en forklaring av tabellen.

Type oppholds- tillatelse i Norge	Straff som kreves for å kunne utvises	
	Straff i Norge	Straff i utlandet
Uten oppholdstillatelse	Straffet for noe som kan føre til fengselsstraff, eller for brudd på straffeloven § 323 (mindre tyveri), § 326 (mindre underslag), § 334 (mindre heleri), § 339 (mindre hvitvasking), § 362 (mindre dokumentfalsk), § 373 (mindre bedrageri) eller straffeloven kapittel 18.	Straffet for noe som kan føre til fengsel etter norsk lov. Det må være mindre enn 5 år siden du sonet.
Midlertidig oppholdstillatelse	Strafferamme på over 1 år eller brudd på straffeloven § 182 første ledd (opptøyer), § 231 annet ledd (uaktsom narkotikaovertrødelse), § 237 fjerde ledd (grovt uaktsom smitteoverføring), § 262 første ledd (brudd på ekteskapsloven), § 263 (trusler), § 305 (seksuelt krenkende adferd mv. overfor barn under 16 år), § 374 første alternativ (grovt uaktsomt bedrageri), § 380 (grovt uaktsomt skattesvik). Det må være mindre enn 1 år siden du sonet.	Straffet for noe som etter norsk lov kan føre til fengsel i mer enn 1 år. Det må være mindre enn 5 år siden du sonet.
	Straffet for brudd på straffeloven § 168 (brudd på oppholds- og kontaktforbud), § 189 annet ledd (bæring av kniv eller lignende på offentlig sted), § 271 første ledd (kroppskrenkelse) eller har overtrådt straffeloven kapittel 18.	
Permanent oppholdstillatelse	Strafferamme på 2 år eller mer, eller brudd på straffeloven § 182 første ledd (opptøyer), § 231 (narkotikaovertrødelse), § 237 fjerde ledd (grovt uaktsom smitteoverføring), § 262 første ledd (brudd på ekteskapsloven), § 263 (trusler), § 305 (seksuelt krenkende atferd mv. overfor barn under 16 år) § 374 første alternativ (grovt uaktsomt bedrageri) Det må være mindre enn 1 år siden du sonet.	Straffet for noe som etter norsk lov kan føre til fengsel i 2 år eller mer. Det må være mindre enn 5 år siden du sonet.
	Straffet for å ha overtrådt straffeloven kapittel 18.	

1.1. Oppholdstillatelse i Norge

Hva du kan utvises for, avhenger av hvilken oppholdstillatelse du har i Norge. Når du bruker tabellen, må du først begynne i den oppholdstillatelsen du har i første kolonne, og følge raden mot høyre for å se hva som kan være grunn til å utvise deg. Myndighetene skiller mellom tre forskjellige oppholdstillatelser:

- Uten oppholdstillatelse: Kan for eksempel være visum, visumfrihet eller ulovlig opphold.
- Midlertidig oppholdstillatelse: Tillatelse gitt av utlendingsmyndighetene, som du må fornye med jevne mellomrom. Det kan for eksempel være på grunnlag av beskyttelse, familiegjengforening, studier eller arbeid.
- Permanent oppholdstillatelse: Tidsmessig ubegrenset oppholdstillatelse. Dette kan du få etter å ha hatt midlertidig oppholdstillatelse sammenhengende i 3 år og oppfyller de andre vilkårene for slik tillatelse.

1.2 Straff i Norge

Hva som er en utvisningsgrunn når du har fått straff i Norge, vises i andre kolonne. Brudd på straffeloven eller andre lover kan føre til forskjellige straffereaksjoner, for eksempel ubetinget og betinget fengsel, tvungent psykisk helsevern, tvungen omsorg, forvaring eller bøter.

Med strafferammen menes hvor streng straff du *kan* få for det du er dømt for, og ikke hvor streng straff du faktisk har fått.

Det er i tillegg en tidsfrist for hvor lang tid etter straffebruddet du kan utvises. Denne er angitt i tabellen. Fristen begynner å løpe når straffegjennomføringen avsluttes. Etter utløpet av denne fristen kan du ikke utvises.

1.3 Straff i utlandet

Du kan også utvises fra Norge hvis du har blitt straffet i utlandet. Tredje kolonne viser hva slags straff i utlandet som kan være utvisningsgrunn.

2. Forholdsmessighetsvurderingen

Utlendingsloven § 70

Hvis det finnes en utvisningsgrunn, vil det bli vurdert om det er *forholdsmessig* å utvise deg. Dette betyr at det skal være en balanse mellom utvisningsgrunnen og hvordan en utvisning vil ramme deg og din nærmeste familie. Det er ikke lov å utvise deg hvis det er uforholdsmessig overfor deg selv eller dine nærmeste familiemedlemmer.

I forholdsmessighetsvurderingen vil forholdets alvor, altså alvorligheten av den straffbare handlingen du er dømt for, veies opp mot hvilken betydning en utvisning vil få for deg og eventuell familie. Vurderingen tar altså utgangspunkt i tre momenter: Forholdets alvor, hvordan utvisning påvirker deg og hvordan utvisningen påvirker din familie.

Under følger en mer detaljert beskrivelse av hva som kan ha betydning for vurderingen. Listen nedenfor viser bare noe av det som kan være relevant.

2.1 Forholdets alvor

Her vurderes det hvor alvorlig lovbruddet du er dømt for anses å være ut ifra forholdene i saken. Jo mer alvorlig lovbruddet anses, jo lettere er det å utvise deg. UDI ser blant annet på:

Strafferammen: Hvor streng straff du *kunne* fått for det du er dømt for, ikke hvor streng straff du faktisk har fått. Strafferammen viser hvor alvorlig myndighetene ser på den typen handling du er straffet for.

Faktisk utmålt straff: Hvor streng straff du faktisk har fått. Om straffen er lav i forhold til strafferammen, vil dette tilsi at handlingen ikke blir ansett som så grov.

Tidligere straffbare forhold: Om du tidligere er dømt for noe kriminelt, vil dette kunne tas med i vurderingen.

Nye straffbare forhold: Hvis du har begått nye kriminelle handlinger etter forhåndsvarselet om utvisning, kan også dette tas med i vurderingen. Har du derimot ikke begått nye straffbare handlinger, vil det kunne vise at du har endret deg, og at faren

for at du vil begå nye lovbrudd er mindre. Dette kan tale for at behovet for å utvise deg er mindre.

Gjentakelsesfare eller positiv utvikling: Hvis det er fare for at du bryter loven på nytt, kan det tas med i vurderingen av om forholdet anses alvorlig. Hvis du har gjort noe med de tingene som bidro til lovbruddet, for eksempel ved å bryte med et kriminelt miljø, gå på skole eller bli rusfri, bør du fremheve dette. Det kan tyde på at du ønsker å endre oppførsel, og kan derfor tale for at forholdet ikke vil gjenta seg. Behovet for å utvise kan da være mindre.

Alder da den kriminelle handlingen ble begått: Hvis du var ung da handlingen du er dømt for ble begått, vil det kunne anses som ungdomskriminalitet. Dette kan bety at det skal mer til for å utvise deg.

Skjerpende eller formildende omstendigheter: Dette viser til de konkrete forholdene i saken din, og vil være de samme som de skjerpende eller formildende omstendighetene i straffesaken. Disse vil være omtalt i dommen du har fått.

2.2 Betydning vedtaket har for deg

Vurderingen tar utgangspunkt i hvor sterk tilknytning du har til Norge, og hvor sterk tilknytning du har til hjemlandet. Blant annet vil dette bli vurdert:

Alder da du kom til Norge: Dersom du var ung da du kom til Norge regnes du for å ha sterkere tilknytning til Norge enn dersom du var eldre da du kom. Dette tilsier at det skal mer til å utvise deg.

Hvor lenge du har vært i Norge: Hvis du har vært i Norge i mange år, tilsier dette at du har en sterk tilknytning til landet. Det skal i så fall mer til for å utvise deg.

I hvor stor grad du har deltatt i samfunnet: Om du har gått på skole i Norge, jobbet, lært deg norsk og skapt et sosialt nettverk, tilsier dette at du er integrert og har en sterkere tilknytning til Norge. Dette betyr også at det skal mer til for å utvise deg.

Familie: Om du har familie, ektefelle, samboer eller barn i Norge, vil dette i utgangspunktet bety at du anses for å ha en sterk tilknytning til landet. Hvor sterk denne tilknytningen er, vil avhenge

av hvor lenge du har bodd sammen med familien og hvor mye kontakt dere har. Hvis du har barn vil det vurderes om du har foreldreansvar og hvor lenge du har bodd sammen med barnet. Hvis dere ikke bor sammen vil det være av betydning hvor mye samvær dere har. Jo tettere bånd dere har, jo mer skal det til for å utvise deg.

På hvilket tidspunkt familien ble etablert: Hvis du etablerte et familieliv i Norge før du foretok den straffbare handlingen du er dømt for, betyr dette at du står sterkere i forholdsmessighetsvurderingen enn hvis du først etablerte familien i etterkant.

Avveining mot tilknytning til hjemlandet: Den tilknytningen du har til Norge vil avveies mot tilknytningen du har til hjemlandet. Et utgangspunkt vil være hvor lenge du har vært borte fra hjemlandet. Selv om du har vært borte lenge, kan du anses for å ha tilknytning til hjemlandet hvis du har reist dit mye, har familie og slektninger der, snakker språket eller har tatt utdannelsen din der. Hvis du ikke har noen tilknytning til hjemlandet kan dette gjøre at det skal mer til for å utvise deg.

2.3 Betydning for familien din

Hvis du blir utvist, kan det hende at du må reise fra familien din. Når myndighetene vurderer om du kan utvises, skal hensynet til familien din vektlegges. Blant annet vil dette bli vurdert:

Hvor mye kontakt du har med familien i Norge: Jo mer kontakt dere har, jo verre vil det være for familien din å miste kontakten ved at du blir utvist. Derfor vil det blant annet vurderes om du fortsatt er sammen med din ektefelle eller samboer. Hvis du har barn vil man se på om du bor sammen med barnet, om du har foreldreansvar og om du har delt omsorg med den andre forelderen. Hvis dere ikke bor sammen vil myndighetene se på om du har mye samvær med barnet. Dersom familien besøker deg i fengselet, bør du legge frem besøkslogg på dette. Jo mer kontakt dere har, jo mer skal det til for at du kan utvises.

Mulighet for å fortsette familielivet i hjemlandet ditt: Myndighetene vil her se på hvilken tilknytning du og din familie har til ditt hjemland. De ser på om familien din er fra samme land, om ektefellen din eller barna dine har vært på besøk i landet, om de kjenner kulturen, kan språket, barnas alder og om de har hatt skolegang

i Norge. Hvis dere ikke kan fortsette familielivet i hjemlandet ditt skal det mer til for å utvise deg.

Familiens helsetilstand: Noen ganger er det sykdom eller andre helseforhold som gjør at familien din er avhengig av å være sammen med deg. Det kan være at barna dine har spesielle behov, eller at den andre forelderen ikke kan ta vare på barna alene. Hvis dette er tilfellet i din situasjon, skal det mer til for å utvise deg.

2.4 Særlig om barn

Barnekonvensjonen
artikkel 3

Barnets beste skal vurderes i alle saker som berører barn. Det er derfor viktig at du sier ifra til utlendingsmyndighetene hvis du har barn i Norge. Du bør forklare hvordan barnet vil bli berørt hvis du blir utvist. Hvis barnet er særlig knyttet til deg, har helsemessige utfordringer eller lignende kan det også ha betydning. Barn som er 7 år eller eldre har en rett til å uttale seg i saken. Du kan legge ved en uttalelse fra barna om hva de tenker om utvisningen.

2.5 Oppsummering

Alle utvisningssaker er ulike. Derfor er det vanskelig å vite resultatet av en utvisningsvurdering. De momentene vi har listet opp, er blant de som vil bli vurdert. I en klage (se oppsett til klage under punkt V) er det viktig at du informerer om disse momentene, og annen informasjon du mener er viktig for saken din.

Det er viktig at du skaffer relevant dokumentasjon, for eksempel fødselsattest, legeerklæringer, besøksjournal fra fengselet, dokumentasjon på skolegang eller arbeidserfaring. Hvis noe endrer seg under saksgangen, er det også viktig at du informerer utlendingsmyndighetene underveis. Hvis du ser i vedtaket fra UDI eller Utlendingsnemnda (UNE) at det er momenter som ikke har blitt vurdert, bør du si ifra om dette til utlendingsmyndighetene. Kontakt Jussbuss hvis du ønsker hjelp med utvisnings-saken din.

3. Innreiseforbudets lengde

Dersom UDI finner ut at det ikke er uforholdsmessig å utvise deg, fastsetter de et visst antall år som må gå før du kan komme tilbake til Norge. Innreiseforbudets lengde kommer an på hvor

alvorlig lovbruddet er og hvor sterk tilknytning du har til Norge. Du kan bruke de samme argumentene som nevnt under punkt I.2 for å argumentere for at du skal få et kortere innreiseforbud. Hvis du har barn i Norge må du ha gjort noe svært alvorlig for å få et innreiseforbud som varer for alltid.

Innreiseforbudet begynner ikke å løpe før du har forlatt Norge.

4. Kort om vern mot retur

Utlendingsloven § 73

Hovedregelen er at du ikke kan utvises og sendes ut av landet hvis du er vernet mot retur. Du er vernet mot retur hvis du risikerer å bli sendt til et område hvor du har en velbegrunnet frykt for å bli forfulgt eller står i en reell fare for å miste livet eller bli utsatt for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Det samme gjelder hvis myndighetene ønsker å sende deg til et sted hvor det er fare for at du kan bli sendt videre til et slikt område.

Dette vil være en lignende vurdering som den som foretas i asylsaker. Det er situasjonen på det tidspunktet du er planlagt å bli sendt ut som er avgjørende.

Hvis du mener at du vil bli utsatt for slike handlinger ved retur til et område, bør du prøve å bevise faren for dette. Det kan være nyttig å ta kontakt med for eksempel Amnesty International, Norsk organisasjon for asylsøkere (NOAS) eller FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). Kontaktliste finner du bakerst i boken.

5. Kort om Schengen informasjonssystem (SIS)

SIS-loven § 7

Hvis du utvises fra Norge, vurderer utlendingsmyndighetene om du også skal registreres i et datasystem som heter Schengen informasjonssystem (SIS). De som er registrert i SIS kan ikke reise inn i eller oppholde seg i Schengen. Myndighetene i alle Schengen-landene kan sjekke hvem som er registrert i SIS. Hovedregelen er at dersom du blir utvist fra Norge, blir du også registrert i SIS. Hvis du blir innmeldt i SIS gjelder utvisningen for alle Schengen-landene. Det betyr at du ikke kan dra til noen av landene som er medlem i Schengen. Du vil være registrert like lenge som du er utvist fra Norge.

Har du en oppholdstillatelse i et Schengen-land, er det viktig at du sier ifra til utlendingsmyndighetene om dette. Du kan risikere at tillatelsen blir trukket tilbake, men dette er en vurdering som foretas av det andre landet du har oppholdstillatelse i. I disse tilfellene har du rett til å få se hvilken informasjon som blir sendt fra norske myndigheter til det andre landet hvor du har oppholdstillatelse.

Er du statsborger av et Schengen-land, kan du ikke meldes inn i SIS. Schengen-landene er (oppdatert juni 2017): Belgia, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Hellas, Island, Italia, Latvia, Liechtenstein, Litauen, Luxembourg, Malta, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Slovakia, Slovenia, Spania, Sveits, Sverige, Tsjekkia, Tyskland, Ungarn og Østerrike. For oppdatert oversikt, kontakt UDI.

II. Utvisning av EØS-borgere

Utlendingsloven § 110 til § 116

En EØS-borger er en statsborger av et EU- eller EØS-land. Det er ikke nok å ha en oppholdstillatelse i et EØS-land for å være en EØS-borger.

EØS-landene er (oppdatert juni 2017): Belgia, Bulgaria, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Island, Italia, Kroatia, Kypros, Latvia, Liechtenstein, Litauen, Luxembourg, Malta, Nederland, Norge, Polen, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spania, Storbritannia, Sveits, Sverige, Tsjekkia, Tyskland, Ungarn og Østerrike. For oppdatert oversikt, kontakt UDI.

Det skal mer til for å utvise en EØS-borger enn en borger utenfor EØS. For å kunne bli utvist fra Norge som EØS-borger, er det tre vilkår som må være oppfylt. Disse kaller vi grunnvilkåret, personlige forhold og forholdsmessighet. Alle disse vilkårene må være oppfylt for at myndighetene skal kunne utvise deg.

1. Grunnvilkåret

Utlendingsloven § 122

Grunnvilkåret for å kunne utvise EØS-borgere er at «hensynet til offentlig orden eller sikkerhet tilsier det». Vilkåret er oppfylt hvis du har gjort noe straffbart. Det er som regel i slike tilfeller myndighetene vil vurdere utvisning.

Når det gjelder spørsmålet om du har gjort noe straffbart, ser UDI bare på om du er dømt for noe straffbart. De tar ikke hensyn til om du mener at du er uskyldig dømt. Du kan lese om gjenåpning av straffesaker i kapittel 31.

I noen tilfeller kan det også være andre forhold som faller inn under hensynet til offentlig orden eller sikkerhet. Blant annet kan dette være hvis myndighetene mener at du er avhengig av narkotiske stoffer eller at du lider av en alvorlig sinnslidelse. Dette er bare et grunnlag for å utvise deg hvis du har vært rusavhengig eller sinnslidende siden *før* du kom til Norge. Det er svært sjelden at noen blir utvist på grunn av at de er rusavhengige eller sinnslidende.

Hvis du har varig oppholdsrett som EØS-borger kan du bare utvises dersom tungtveiende hensyn til offentlig orden og sikkerhet tilsier det. Det skal altså enda mer til. Videre er det enda vanskeligere å utvise deg om du har bodd i Norge lovlig i 10 år. Det er derfor veldig viktig å fortelle UDI om du har varig oppholdsrett og hvor lenge du har vært i Norge lovlig.

2. Personlige forhold

Utlendingsloven § 122

UDI kan bare utvise deg hvis det er personlige forhold ved deg som innebærer en «tilstrekkelig alvorlig trussel mot grunnleggende samfunnshensyn». Med dette mener de at det må være fare for at du kan gjenta de handlingene de vurderer å utvise deg for. I tillegg må handlingene være alvorlige nok til at det er nødvendig å utvise deg.

Når UDI vurderer dette, er det særlig to ting de ser på. Det ene er hvor mange ganger du er straffedømt. Det andre er hvor alvorlige lovbruddene er.

Når UDI bedømmer hvor alvorlig et lovbrudd er, ser de først og fremst på hvor høy straff det er mulig å få for et slikt lovbrudd, altså det som kalles strafferammen. Det er også relevant hvor lang straff du faktisk fikk. Hvis du bare har begått ett eller noen få lovbrudd med lav strafferamme, kan det hende at dette ikke er nok til å utvise deg.

For å vise at dette vilkåret ikke er oppfylt, må du prøve å få frem alt som tilsier at lovbruddene du har begått ikke var så alvorlige. Hvis du fikk lav straff må du påpeke dette, og vise hvorfor du fikk lav straff.

I tillegg må du forsøke å vise at det ikke er sannsynlig at du kommer til å begå nye lovbrudd, for eksempel fordi du har endret atferd etter å ha gått på kurs i fengselet, blitt rusfri eller lignende. I denne sammenhengen er det også relevant om du for eksempel har brutt ut av et kriminelt miljø som har vært årsaken til de straffbare handlingene du har gjort. Hvis det er første gangen du er straffedømt er det viktig at du forteller om dette.

Ved vurderingen av om hensynet til offentlig orden eller sikkerhet tilsier utvisning, og om det foreligger personlige forhold ved deg som gjør utvisning nødvendig, har det betydning hva slags oppholdsgrunnlag du har i Norge.

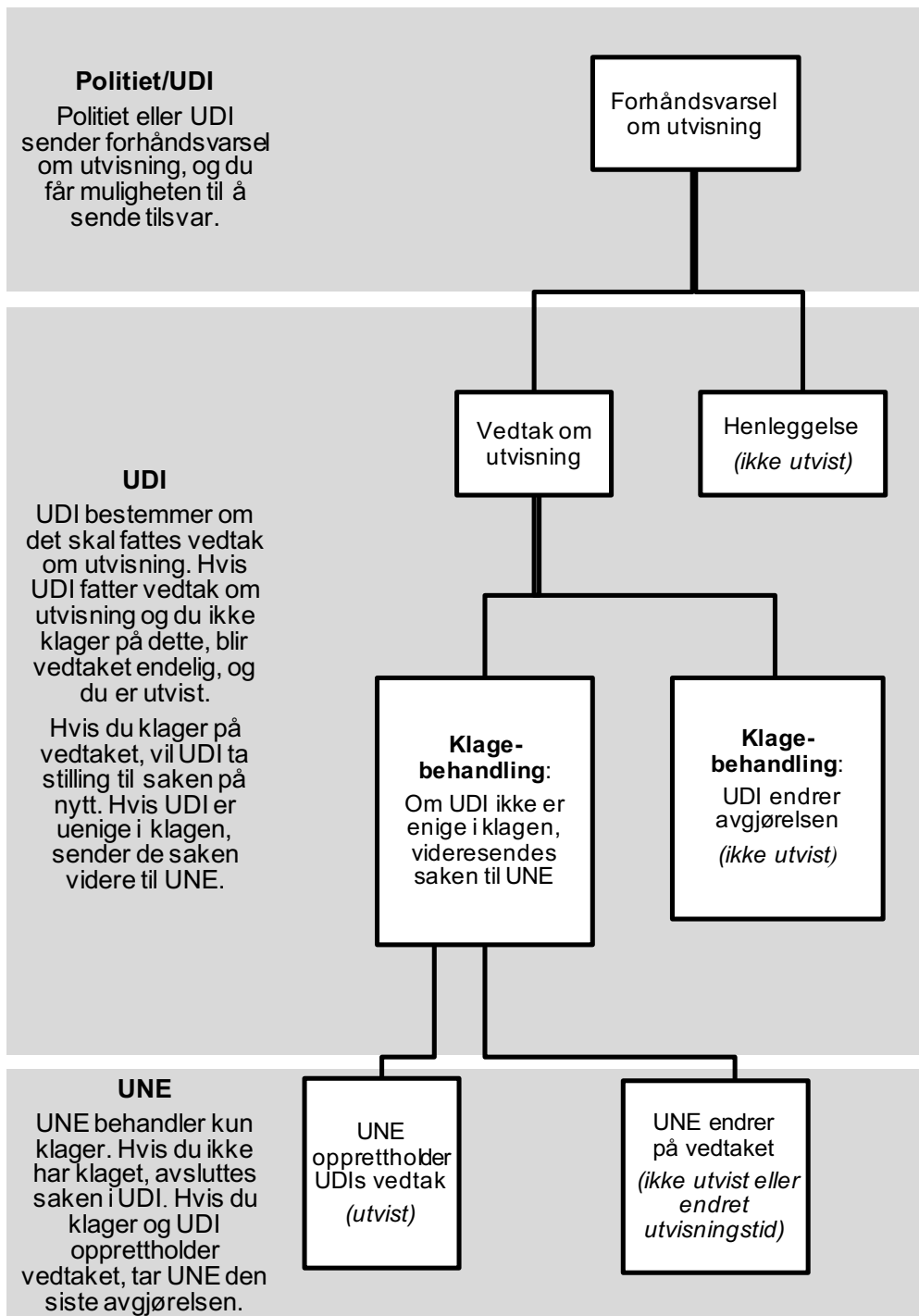
Som EØS-borger kan du i utgangspunktet reise fritt inn i andre EØS-land og oppholde deg her i 3 måneder. Etter 3 måneder må du arbeide, ta utdanning eller lignende her for å kunne fortsette å oppholde deg i landet. Jo lenger du har oppholdt deg lovlig i Norge, jo bedre er det for utvisningssaken din. Hvis du har varig oppholdsrett som EØS-borger skal det mer til for å utvise deg enn hvis du bare har en vanlig oppholdsrett. Hvis du har vært i Norge i 10 år eller mer skal det enda mer til. Gjelder noe av dette for deg, er det derfor viktig at du opplyser om det.

3. Forholdsmessighetsvurderingen

Utlendingsloven § 122

Selv om grunnvilkåret og vilkåret om personlige forhold er oppfylt, kan UDI likevel ikke utvise deg hvis det vil være «uforholdsmessig». Dette betyr at det skal være en balanse mellom utvisningsgrunnen, hvordan en utvisning vil ramme deg som vurderes utvist, og din nærmeste familie. Dette er den samme vurderingen for EØS-borgere som for tredjelandborgere. Du kan derfor bruke de samme argumentene som er nevnt under utvisning av tredjelandborgere punkt 1.2.

III. Saksgangen i utvisnings saker

Skjemaet på forrige side viser kort gangen i en utvisningssak. Du vil alltid få et forhåndsvarsel før du blir utvist. Dette kan du sende kommentar til innen en gitt frist. Deretter vil UDI enten bestemme at du skal utvises, eller at de henlegger saken.

Hvis UDI bestemmer seg for å utvise deg, og du klager på dette vedtaket, skal UDI vurdere saken på nytt. Hvis du ikke klager, blir vedtaket fra UDI endelig. Når du klager kan UDI bestemme seg for ikke å utvise deg likevel. Da vil du få vedtak om dette. Hvis UDI fortsatt mener at det er grunn til å utvise deg, blir vedtaket og klagen sendt til UNE. UNE fatter endelig vedtak i saken.

1. Nærmere om frister

Frist for svar på forhåndsvarsel: Forhåndsvarselet om at utlendingsmyndighetene vurderer å utvise deg vil inneholde en frist for når du kan komme med dine kommentarer. Hvis du ønsker å komme med en kommentar til forhåndsvarselet, blir den tatt med i vurderingen når UDI avgjør om de vil utvise deg eller ikke.

Forvaltningsloven § 29

Klagefrist: UDIs vedtak vil inneholde en klagefrist. Denne er vanligvis 3 uker fra da du fikk vedtaket. Hvis du ikke klager innen fristen, gjør det at vedtaket er endelig. Når vedtaket er endelig, mister du muligheten til å klage.

Utreisefrist: Både vedtak fra UDI og vedtak fra UNE vil inneholde en utreisefrist. Dette er fristen du har til å forlate Norge. Hvis du ikke får utsatt iverksettelse (se neste avsnitt), vil opphold i Norge etter denne fristen være ulovlig opphold.

Forvaltningsloven § 42

Frist for begjæring av utsatt iverksettelse: Denne fristen vil stå i vedtaket fra UDI. Å begjære utsatt iverksettelse betyr at du ber om å få bli i Norge til saken er ferdig behandlet. Får du innvilget utsatt iverksettelse, kan du være i Norge til du eventuelt får en ny utreisefrist. Får du ikke innvilget utsatt iverksettelse, har du fortsatt plikt til å forlate landet innen utreisefristen. Hvis du vil ha utsatt iverksettelse bør du skrive et brev til UDI med DUF-nummeret ditt, be om dette og forklare hvorfor.

IV. Hvordan svare på forhåndsvarsel

Det første som skjer når UDI vurderer å utvise deg er at du får et forhåndsvarsel. Et forhåndsvarsel betyr ikke at du er utvist, men at UDI vurderer å utvise deg. Dette gjør de for å be om informasjon fra deg for at de skal kunne vurdere saken din riktig. Det er viktig at UDI får denne informasjonen, fordi saken ellers bare vil bli vurdert ut fra de opplysningene politiet har gitt. I forhåndsvarselet får du en mulighet til å forklare din side av saken, og vise hvordan en utvisning vil ramme deg og eventuelt din familie. Her kan du bruke momentene som står i punkt 1.2 om forholdsmessighetsvurderingen.

Når du skal skrive svar til forhåndsvarselet kan du bruke malen (guiden) for klage under neste punkt. Da bytter du ut «Klage på vedtak om utvisning» med «Tilsvar til forhåndsvarsel om utvisning». I tillegg må du vise til forhåndsvarselet istedenfor vedtak fra UDI.

V. Hvordan skrive klage

Som tidligere nevnt kan du klage på et vedtak fra UDI om utvisning. Under er et forslag til hvordan en klage kan se ut. I en klage må du prøve å vise hvorfor du mener utvisningen er feil og/eller hvorfor du mener at innreiseforbudet er for langt. Det er lurt å ta utgangspunkt i det som står i punkt 1.2 om forholdsmessighetsvurderingen. Du bør sende med dokumentasjon på det du forklarer, for eksempel legeerklæringer, attester fra tidligere arbeidsgivere, besøkslogg fra fengselet, vigselsattest og fødselsattester. Det er også viktig at du får med referansenummeret (DUF-nummeret) ditt i klagen. Dette nummeret vil du finne på alle brev fra UDI.

Du må fylle ut det som står
i kursiv (*skrå skrift*) selv

Alle vedlegg merkes med
vedleggsnummer, navn og
DUF-nummer

Ditt navn
Din adresse

Dato

Ditt lokale politikontor
Deres adresse
Deres postnummer

Referansenummer (DUF-nummer): 1234 56 789

**KLAGE PÅ VEDTAK OM UTVISNING / TILSVAR TIL
FORHÅNDSVARSEL OM UTVISNING – BORGER AV
HJEMLAND – FORNAVN ETTERNAVN – FØDSELSDATO**

Viser til vedtak om utvisning / forhåndsvarsel fattet *dato*.
Klagefristen/tilsvarsfristen ble satt til *dato*. Klagen/tilsvaret er
derfor fremmet i tide.

Jeg har oppholdt meg i Norge som *arbeidstaker/familie-
medlem/student* siden *dato*.

Jeg vil gjerne komme med opplysninger vedrørende forholds-
messighetsvurderingen. Jeg vil be om at det tas hensyn til:

- *opplysninger om forholdets alvor, gjentakelsesfare*
- *opplysninger om betydning overfor deg selv*
- *opplysninger om betydningen overfor din familie*

Jeg ber også om utsatt iverksettelse av vedtaket.

Med vennlig hilsen

Navnet ditt

Fornavn etternavn

Vedlegg 1: Tittel
Vedlegg 2: Tittel
osv.

VI. Videre klagemuligheter

1. Omgjøring

Forvaltningsloven § 35

Hvis UNE ikke endrer utvisningen etter klagen, kan du senere be UNE om å omgjøre vedtaket. Da sender du inn det som kalles omgjøringsbegjæring. UNE vil i utgangspunktet bare endre på utvisningen hvis du kommer med opplysninger som ikke har vært vurdert tidligere, eller hvis noe i din situasjon har endret seg siden forrige gang de vurderte saken.

2. Klage til Sivilombudsmannen

Vedtak om utvisning og innmelding i SIS kan påklages til Stortingets ombudsmann for forvaltningen (Sivilombudsmannen). Dette kan du lese mer om i kapittel 9 om søknader og klager.

3. Privat søksmål mot staten

Hvis ikke en klage eller omgjøringsbegjæring fører frem, har du en siste mulighet ved å føre privat søksmål mot staten. Utgiftene til dette kan bli store, og du må som regel betale for dette selv. Det kan også hende at du blir nødt til å betale for statens utgifter.

Du kan finne en advokat på www.advokatenhjelperdeg.no. Du kan lese om advokathjelp i kapittel 7.

VII. Hvilken betydning har utvisning for soningen?

Straffegjennomføringsloven (strgjfl.) § 1

Lovverket om straffegjennomføring gjelder for alle innsatte i norske fengsler. Utgangspunktet er derfor at du har de samme rettighetene og pliktene som norske innsatte selv om du er utenlandsk statsborger.

Utvisningsspørsmålet kan likevel ha betydning for hvordan soningen din vil bli. Dette gjelder for eksempel for spørsmålet om du blir innvilget permisjon, frigang, skole, fotlenkesoning og prøveløslatelse, og om du får sone på lavere sikkerhet. Disse tingene er ofte vanskeligere å få hvis du er utvist. Noen ganger er det utelukket. Utvisning kan også ha betydning for spørsmål om soningsoverføring til utlandet.

Oppholdsstatusen din kan ha betydning når fengselet skal foreta sikkerhetsmessige vurderinger (tilrådelighetsvurderinger). Hvis du for eksempel søker om prøveløslatelse skal fengselet vurdere om det er «utilrådelig» at du løslates. «Utilrådelig» betyr at fengselet ikke mener at det er trygt eller forsvarlig å løslate deg. Hvis du er utvist, kan fengselet være redd for at du skal unndra deg straff eller unndra deg utvisning. Kriminalomsorgen argumenterer da ofte med at det ikke er sikkerhetsmessig forsvarlig å innvilge søknaden din.

Det samme gjelder hvis du har fått forhåndsvarsel om utvisning, som betyr at det vurderes om du skal utvises. Grunnen til at dette kan påvirke søknadene dine er at det er usikkert om du får bli i Norge etter endt soning. Fengselet kan derfor tenke at det er fare for unndragelse fordi du er redd for å bli utvist. Hvis du får et slikt forhåndsvarsel, er det viktig at du vet at et forhåndsvarsel ikke er endelig. Det betyr ikke at du er utvist, og det er ikke sikkert at du vil bli utvist. Derfor bør ikke fengselet legge for stor vekt på et forhåndsvarsel om utvisning. Dette kan du skrive i en eventuell klage, dersom fengselet bruker forhåndsvarselet mot deg i et vedtak.

Selv om det kan være vanskelig å få innvilget søknader når du er utvist, anbefaler vi at du søker uansett. Fengselet skal alltid foreta en individuell og konkret vurdering. Oppholdsstatus eller utvisningsvedtak skal aldri være avgjørende i seg selv, med mindre dette står i loven. Fotlenkesoning er for eksempel normalt utelukket hvis du er utvist, fordi det er et krav at du har oppholds- eller arbeidstillatelse i Norge.

Hvis du vil lese mer om hvilken betydning det har at du er utvist, kan du slå opp i kapitlene som handler om det du vil søke om. Soningsoverføring til utlandet kan du lese du om i kapittel 19.

Hvis du er endelig utvist, vil du normalt bli sendt ut av landet med en gang du er ferdig med soningen. Det betyr at hvis du blir innvilget prøveløslatelse, vil du normalt bli sendt ut av Norge samtidig som du prøveløslates. Selv om du ikke ønsker å forlate Norge, og derfor ikke vil bli prøveløslatt, kan fengselet likevel bestemme at du skal prøveløslates.

Retningslinjene til strgjfl.
§ 16 punkt 16 (2) 1.8

Strgjfl. § 42
Retningslinjene til § 42
punkt 42.10 og 42.12

Hvis du har spørsmål om utvisning eller annen utlendingsrett, kan du spørre fengselet eller ta kontakt med Jussbuss. Du kan også ta kontakt med oss hvis du har spørsmål om hvordan oppholdsstatus påvirker soningen. Hvis du har fått avslag på en søknad på grunn av at du er utvist eller har fått forhåndsvarsel om utvisning, kan vi veilede eller hjelpe deg med å skrive en klage.

Kapittel 34

Rett til sosialstønnad og trygdeytelser (NAV)

I dette kapitlet skal vi se nærmere på rettighetene dine etter folketrygdloven og sosialtjenesteloven. Deretter kommer litt informasjon om den økonomiske stillingen til familien din mens du soner, og din egen situasjon ved løslatelse. Avslutningsvis behandles spørsmål i forbindelse med søknads- og klageprosesser i NAV. De som mottar støtte og lignende fra NAV, kalles «brukere». Vi benytter derfor dette begrepet i kapitlet når vi snakker om dine rettigheter overfor NAV.

I. Kriminalomsorgens plikt til å ivareta dine rettigheter

Straffegjennomføringsloven
(strgjfl.) § 4

Fengselet har plikt til å samarbeide med andre offentlige etater, for eksempel NAV, for at du skal få tilgang på de offentlige ytelser som du kan ha krav på. Som du vil se nedenfor, er dette blant annet aktuelt ved løslatelse og utdanning under frigang. Fengselet skal opptre aktivt og formidle behovene dine videre til det offentlige hjelpeapparatet.

II. NAV

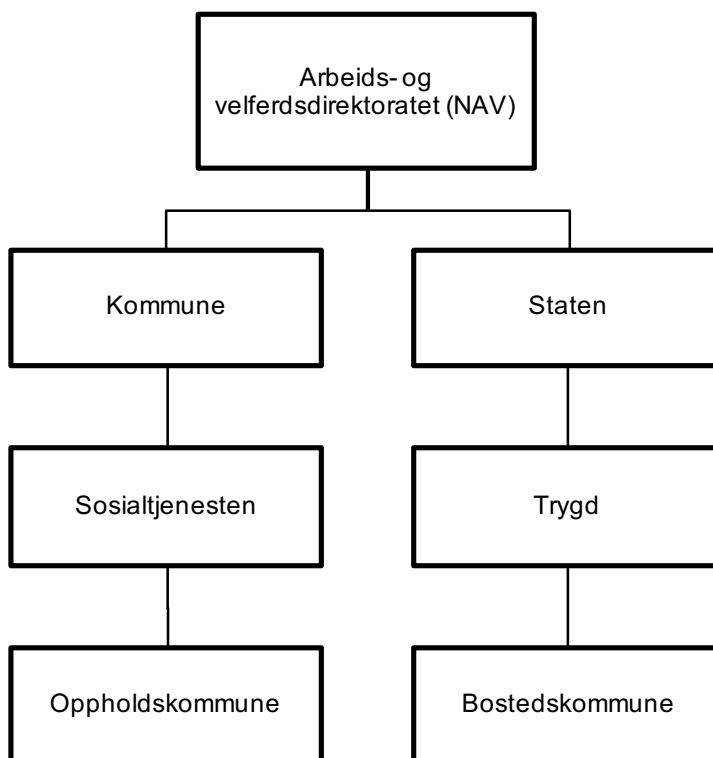
NAV består av både kommunale og statlige tjenester. Som bruker i NAV-systemet, skal du i utgangspunktet forholde deg til ett NAV-kontor. Dette kan være annerledes for innsatte.

Sosialtjenesteloven
(sotjl.) § 17
Forvaltingsloven (fvL.) § 11

NAV har opplysnings-, råds- og veiledningsplikt. Dette betyr at de plikter å informere deg om rettighetene dine, samt svare deg på spørsmål og veilede deg i det du måtte lure på. Dette kan for eksempel være spørsmål knyttet til hvilke ytelser som kan være aktuelle for deg, hvordan du klager på vedtak, eller hvordan du søker på en ytelse. Du kan ta kontakt med sosialkonsulent i fengselet eller ditt lokale NAV-kontor hvis du trenger hjelp.

1. Oppbygningen i NAV

Under er det en figur som viser hvordan NAV er organisert. Det kan være greit å ha i bakhodet at det varierer hvem som har ansvaret for de ulike ordningene. Trygdesystemet i Norge er statlig styrt. Sosialsystemet er imidlertid et kommunalt ansvar. Dette kan være grunnen til at man kan ha forskjellige saksbehandlere hos NAV.

III. Hvilke trygdeytelser har du krav på under soningen?

Utbetalingen av trygdeytelser vil i mange tilfeller endre seg når du skal inn til soning. I dette kapittelet forklarer vi hva som endres i de mest sentrale ytelsene og hvordan du som bruker skal forholde deg til dette. Hvis du har spørsmål i ditt konkrete tilfelle må du ta kontakt med ditt NAV-kontor eller sosialkonsulenten i fengselet.

1. Hvilket NAV-kontor har ansvaret for trygdeytelsene under soning?

Hvilket NAV-kontor man tilhører som innsatt endrer seg ikke når det gjelder trygdeytelser. Du tilhører det NAV-kontoret hvor du bodde før du ble innsatt. Dette betyr at det er «bostedskommunen» som har ansvaret for trygdeytelsene under soningen (se figuren i del II punkt 1).

2. Dagpenger, sykepenger og arbeidsavklaringspenger

Folketrygdloven (ftrl.)
§ 4-21, § 8-54 og § 11-26

Retten til dagpenger, sykepenger og arbeidsavklaringspenger vil som hovedregel falle bort ved soning. Hvis du arbeider under frigang kan retten til disse ytelsene likevel oppstå. Du kan også ha krav på sykepenger etter soning dersom du er arbeidsufør på dette tidspunktet. Ta kontakt med NAV-kontoret ditt eller sosialkonsulenten i fengselet for spørsmål vedrørende dette. Les mer om frigang i kapittel 11.

3. Pensjonsytelser

Ftrl. § 19-22

Løpende pensjonsytelser faller ikke bort idet du settes i fengsel. Ytelsene gis uten reduksjon ut måneden etter innsettingen. Det vil si at hvis du blir satt inn i mai, får du støtte ut juni. Etter dette faller ytelsene som hovedregel bort, men dette kan være annerledes hvis du forsørger barn og/eller ektefelle. Fra og med løslatelsesmåneden ytes pensjonen på samme måte som før du ble fengslet.

4. Yrkesskade

Ftrl. kapittel 13

Under arbeid i fengselet er du forsikret mot skade påført på grunn av arbeid. Dette innebærer at dersom du pådrar deg en skade under arbeid, på arbeidsstedet eller i arbeidstiden, vil du kunne ha krav på utvidede rettigheter etter kapitlet om yrkesskader i folketrygdloven. Dette kan for eksempel være økt støtte til helseutgifter eller høyere pensjon. Skader som pådras i fritiden, er ikke å regne som yrkesskade. For eksempel vil du ikke få godkjent en fotballskade som yrkesskade. Fengselet har plikt til å underrette folketrygden umiddelbart om skaden. Hvis fengselet likevel ikke skulle gjøre det, er det viktig at du gjør det selv. Dersom skaden ikke er meldt til folketrygden innen 1 år, vil kravet ditt på yrkesskadedekning kunne gå tapt.

5. Helsetjenester

Ftrl. § 2-17

Soningen vil ikke begrense retten din til støtte til helsetjenester etter folketrygdloven, slik som legehjelp, ortopediske hjelpemidler, medisiner på blå resept og så videre. Selv om du ikke er medlem i folketrygden, for eksempel hvis du ikke har lovlig opphold i Norge, har du rett til støtte til helsehjelp som om du var medlem så lenge du sitter i fengsel. Du kan lese mer om helsehjelp i fengsel i kapittel 22.

6. Melding til NAV

Ftrl. § 21-3 og § 22-15

I mange tilfeller har soningen innvirkning på rettighetene dine etter folketrygdloven. Du må derfor melde fra til NAV i bostedskommunen at du skal sone, slik at eventuelle reduksjoner i ytelsene dine skjer til rett tid. Enkelte fengsler gir direkte melding til folketrygden om soningen. Det er imidlertid du selv som er ansvarlig for at folketrygden får beskjed. Det er viktig at du forsikrer deg om at NAV får melding om at du soner.

Hvis NAV ikke får beskjed om at du skal sone og fortsetter utbetalingen som før, risikerer du i ettertid å bli møtt med et krav om å betale tilbake de pengene du ikke skulle ha fått.

7. Klage

Ftrl. § 21-12
Forvaltningsloven
kapittel VI

Hvis du er uenig i et vedtak etter folketrygdloven som du har mottatt fra NAV, kan du klage på dette. Klagefristen er som regel 6 uker fra du mottok vedtaket. Det er svært viktig at denne fristen overholdes.

Klagen skal rettes mot klageinstansen, men skal som regel sendes til instansen som fattet vedtaket, slik at de selv kan vurdere om vedtaket skal omgjøres eller opprettholdes. Hvis vedtaket opprettholdes, sendes saken videre til vurdering i klageinstansen.

Klageinstansen i første omgang er NAV Klageinstans, som da vil fatte vedtak i saken. Dersom du er uenig i vedtaket fattet av NAV Klageinstans, må du klage videre til Trygderetten. Etter at saken er behandlet av Trygderetten, må du eventuelt fremme søksmål for lagmannsretten hvis du ønsker å ta saken videre.

Hvis du lurer på hvor du skal sende klagen på et vedtak, kan du kontakte NAV, som har plikt til å veilede deg om dette. Opplysninger om hvor du skal sende klagen, vil også ofte fremgå av vedtaket selv.

7.1 Krav til vedtaket

Forvaltningsloven kapittel V
Folketrygdloven § 21-11

Du har alltid krav på å få skriftlig vedtak i trygdesaker. I tillegg skal vedtaket som hovedregel begrunnes. Vedtaket skal inneholde informasjon om reglene vedtaket bygger på, og de faktiske forhold som ligger til grunn for avgjørelsen. Videre må det opplyses om klagerett og klagefrist for vedtaket. Hvis du får et vedtak som ikke overholder disse kravene er det viktig at du tar kontakt med NAV, sosialkonsulenten i fengselet, advokat, Jussbuss eller et annet rettshjelpstiltak.

7.2 Hjelp under klageomgangen

NAV, sosialkonsulenten i fengselet, advokater, Jussbuss eller et annet rettshjelpstiltak kan hjelpe deg med å vurdere avslaget (se adresseliste bak i boka). I enkelte klagesaker vil du kunne ha krav på fri rettshjelp. Du kan lese om advokathjelp i kapittel 7 og om klager i kapittel 9.

IV. Sosialstønad

1. Generelt om sosialstønad

Ditt lokale NAV-kontor skal gi deg opplysninger, råd og veiledning som kan bidra til å løse eller forebygge dine sosiale problemer. Du kan lese om hvilket NAV-kontor som regnes som ditt lokale NAV-kontor i punkt IV nr. 2. NAV kan hjelpe deg med å vurdere hvilke ytelser du bør søke på. Likevel har du rett til å søke på hvilke ytelser du vil fra NAV.

Sosialtjenesteloven
(sotjl.) § 1

Sosialtjenesten skal arbeide for å gjøre brukeren selvhjulp og bidra til sosial og økonomisk trygghet. Videre skal sosialtjenesten arbeide for at brukeren får en meningsfylt og aktiv tilværelse etter forholdene. Dette skal legges til grunn ved behandlingen av hver søknad.

1.1 Subsidiær ytelse

Sosialstønad skiller seg fra de fleste andre offentlige velferdsordninger ved at det er en såkalt subsidiær ytelse. Det betyr at du ikke får sosialstønad til utgifter som fengselet plikter å dekke. Du får heller ikke sosialstønad hvis du kan få dekket utgiftene av folketrygden eller ved hjelp av egne midler. For å få sosialstønad, må du også ha forsøkt å få hjelp av personer som har plikt til å forsørge deg. Dette kan være ektefelle, eller foreldre dersom du er under 18 år. Hvis du er ugift og over 18 år er det ingen som har forsørgerplikt overfor deg.

1.2 Individuell behandling

Alle søknader om sosialstønad skal vurderes konkret. I motsetning til hva som er tilfelle med trygdeytelser, er ikke sosialstønaden gjenstand for nøyaktige reguleringer som fastsetter størrelsen på hjelpen. Dette gjør at både satsene og hva det ytes hjelp til, vil kunne variere fra kommune til kommune, og fra sak til sak. Sosialstønad er slik sett en skjønnsbasert ytelse. Det er likevel et krav etter loven at ytelsene som gis skal være på et forsvarlig nivå. Dette gjelder uansett hvor i landet sosialhjelpen gis. Det er sosialtjenesten som avgjør hvor mye du skal få og hvor ofte du skal få utbetalt sosialstønad. Denne vurderingen foretar sosialtjenesten i hver enkelt sak.

2. Hvilket NAV-kontor har ansvar for sosialhjelp under soning?

2.1 Mens man er innsatt og ved løslatelse

Sotjl. § 3

Det er den kommunen man oppholdt seg i før fengslingen som får ansvaret for sosialytelsene under fengselsoppholdet og ved løslatelse. Din oppholdskommune er den kommunen du oppholdt deg i før soning, enten dette var permanent eller midlertidig. Det lokale NAV-kontoret i kommunen har ansvar for både det praktiske og økonomiske vedrørende sosialhjelpen din under soningen og ved løslatelse.

2.2 Etter løslatelse

Etter løslatelsen er det den kommunen man etablerer seg i, bosetter seg i eller besøker midlertidig som får ansvaret for dine

velferdsytelser. Oppholdskommunen før du ble fengslet er da ikke lenger det NAV-kontoret du skal forholde deg til. Du bør ta kontakt med ditt NAV-kontor eller sosialkonsulenten i fengselet før løslatelse for å få vite hvilket NAV-kontor som blir ditt lokale kontor.

3. Hvilke ytelser kan du søke på?

3.1 Stønad til livsopphold

Sotjl. § 18
Rundskriv til sotjl. nr. 35

Du har krav på økonomisk støtte til livsopphold hvis du ikke kan sørge for dette på annen måte. Kjerneområdet i livsoppholdsbegrepet omfatter de helt grunnleggende behov, som mat, klær, bolig og øvrige nødvendige utgifter. Under soningen vil fengselet dekke de fleste utgifter som inngår i livsoppholdsbegrepet. Det fengselet ikke dekker, kan man søke sosialstønad for.

3.2 Stønad i særlige tilfeller

Sotjl. § 19

Utgifter til andre ytelser enn det som omfattes av det vanlige livsoppholdsbegrepet kan du i spesielle tilfeller kunne få støtte til hvis du trenger det for å tilpasse deg eller overvinne en vanskelig livssituasjon. Slik støtte forutsetter altså at det foreligger omstendigheter som gjør at du har et spesielt behov for hjelp utover det som omfattes av livsoppholdsbegrepet og de veiledende satsene. NAV har likevel i utgangspunktet ingen plikt til å yte hjelp i særlige tilfeller, men vurderingen de gjør av saken skal være forsvarlig.

3.3 Individuell plan

Sotjl. § 28

Hvis du har behov for langvarig hjelp og hjelp fra flere ulike instanser, har du rett til at det utarbeides en individuell plan. Formålet med en slik plan er å planlegge og samordne hjelpen du får fra det offentlige. Når sosialtjenesten utarbeider en slik plan, skal den samarbeide med andre offentlige instanser for å koordinere hjelpen på en best mulig måte. En slik plan kan ikke utarbeides uten ditt samtykke. Utarbeidelsen skal skje i samarbeid med deg.

4. Stønadsformer for sosialstønad

Sotjl. § 21

Som hovedregel skal sosialstønaden gis som bidrag. Stønaden kan også gis som lån, garanti for lån og i form av varer og tjenester. NAV foretar en konkret vurdering i hver sak av hvilken form for

stønad som er mest hensiktsmessig for å hjelpe deg. Det skal stå i vedtaket hvilken stønadsform som er benyttet. Hvis du mener at NAV har valgt feil stønadsform for deg, kan du klage på dette.

5. Utgifter man kan søke sosialstønad for

Rundskriv til sotjl. nr. 35

Rundskriv I-11/2000

Som nevnt ovenfor avhenger retten til sosialstønad av om du kan forsørge deg selv eller om andre har plikt til å forsørge deg. Når du sitter i fengsel dekker i utgangspunktet Kriminalomsorgen store deler av det som faller inn under livsoppholdet. Nedenfor kommer det eksempler på hva du kan og ikke kan søke sosialstønad for. Listen er ikke uttømmende. Det betyr at andre tilfeller enn de som står nedenfor også kan bli dekket.

5.1 Gjeld

Sotjl. § 19

Rundskriv til sotjl. nr. 35

Det klare utgangspunkt er at sosialtjenesten ikke gir støtte til avdrag på lån, verken boliglån eller andre typer lån. Støtte til betjening av gjeld vil kun gis der det vil være nødvendig for å sikre et forsvarlig livsopphold for den enkelte. Det skal svært mye til før dette vilkåret er oppfylt. Begrunnelsen for dette er at nedbetaling av gjeld i denne sammenheng blir støtte til dine kreditorer og ikke til deg selv. Det innvilges derfor kun unntaksvis støtte til nedbetaling av gjeld. Du kan lese om håndtering av gjeld i kapittel 35.

5.2 Husleie, renter og avdrag på boliglån

Rundskriv I-11/2000

Hvis du sitter på varetekt og ikke kan dekke husleie eller renter og avdrag på boliglån, vil NAV kunne dekke dette under varetektsoppholdet. Dette avhenger av varetektens lengde. Låneavdrag dekkes veldig sjeldent og kun i helt ekstraordinære tilfeller. Det er hensynet til den innsattes behov for å beholde boligen som tilsier at avdrag på boliglån i enkelte tilfeller kan dekkes. Du kan forsøke å avtale avdragsutsettelse med banken, slik at sosialtjenesten kun dekker renter og eventuelle gebyrer i forbindelse med lånet.

Soner du en lengre dom, vil som regel sosialtjenesten pålegge deg å leie ut eller selge boligen. Når fengselet skal vurdere om du kan få slippe ut etter 2/3-tid, legger de vekt på om du har tilgang på bolig. Dette er et argument du kan bruke når du søker om hjelp til å beholde boligen din. Vi anbefaler deg å søke veiledning og hjelp så tidlig som mulig, slik at du unngår å komme på etterskudd med betalingen til utleier/banken.

5.3 Klær

Forskrift til strgjfl. § 3-22
Sotjl. § 18

Utgangspunktet er at innsatte kan bruke private klær i fengselet. Kriminalomsorgen har ikke ansvar for å skaffe deg private klær, selv om du ofte i praksis vil få utdelt noen klesplagg ved innkomst i fengselet. Alminnelige klær faller inn under livsoppholdsbegrepet i sosialtjenesteloven. Hvis du ikke er i stand til å sørge for klær til deg selv på annen måte, kan du søke om å få dekket utgifter til dette av sosialtjenesten.

5.4 Toalettartikler m.m.

Forskrift til strgjfl. § 3-22
Rundskriv I-11/2000

Fengselet skal sørge for det mest nødvendige av toalettartikler slik som såpe, tannbørste, tannkrem, sjampo, hårbørste, deodorant mv. Artikler utover dette, for eksempel hudpleieartikler, kosmetikk osv. må du betale for selv. Hvis du har spesielle behov på grunn av sykdom og legen din råder deg å bruke spesielle toalettartikler av helsemessige årsaker, skal dette dekkes av fengselet. Gjennom dette dekker fengselet de toalettartikler som inngår i livsoppholdsbegrepet. Det skal derfor mye til å kunne få dette dekket av sosialtjenesten.

5.5 Hårklipp

Sotjl. § 18
Rundskriv I-11/2000

Hårklipp faller inn under livsoppholdsbegrepet etter sosialtjenesteloven. Sosialtjenesten plikter derfor å dekke utgiftene dine til dette hvis du ikke kan dekke dette med egne midler.

5.6 Nødvendig legehjelp og medisiner

Rundskriv I-11/2000

Helsetjenesten i fengselet dekker medisiner som blir foreskrevet av legen fengselet benytter. Du vil derfor hverken ha behov eller mulighet for å få dette dekket av sosialtjenesten. Du kan lese om legehjelp i kapittel 22.

5.7 Tannbehandling

Rundskriv I-11/2000 og
Helsedirektoratets
rundskriv IK 28/89

Fengselet plikter å sørge for akuttbehandling til alle innsatte. I tillegg plikter fengselet å sørge for ordinær behandling til innsatte med en soningstid på mer enn 3 måneder. Utgifter til tannbehandling kan dekkes av sosialtjenesten. Du må som regel akseptere at sosialtjenesten kun dekker det rimeligste alternativet. Det betyr at du som regel må motta behandling fra den tannlegen

fengselet bruker. Rene kosmetiske inngrep vil sjelden bli dekket av sosialtjenesten.

5.8 Utgifter til sports- og fritidsaktiviteter

Strgjfl. § 21
Rundskriv I-11/2000

Fengselet skal legge til rette for både fysisk trening og ulike hobbyaktiviteter for de innsatte på fritiden. I den forbindelse skal fengselet sørge for et rimelig utvalg av fellesutstyr som for eksempel vektapparater, sykler osv. Hvis du ikke har midler til å dekke nødvendige utgifter til personlig treningsutstyr, kan sosialtjenesten ha plikt til å dekke det. Eksempler på slikt utstyr er treningsdrakt, shorts, treningssko og lignende. Slike utgifter omfattes av sosialtjenestelovens livsoppholdsbegrep.

Fengselet skal sørge for at du får tilgang på bøker, tidsskrifter, aviser og lignende. Videre skal fengselet så langt det er mulig legge til rette for ulike felles hobbyaktiviteter ved å sørge for egnede redskaper og hobbymaterialer. Hvis fengselet ikke har midler til å gi deg aktivitetstilbudet du behøver, kan du forsøke å søke til sosialtjenesten.

5.9 Utdanning

Sotjl. § 18
Rundskriv I-11/2000

Hvis du har utgifter i forbindelse med den undervisningen som gis i fengselet, dekkes disse av fengselet. Fengselet har ikke økonomisk ansvar for å dekke utgifter til utdanning under frigang. Slik skolegang kan enten dekkes ved arbeidsavklaringspenger fra folketrygden eller lån og stipend fra Lånekassen. NAV har som hovedregel ikke plikt til å dekke utgifter til høyskole- eller universitetsutdanning. Du har likevel rett til å søke. Du kan begrunne søknaden med at utdanningen er viktig for at du skal kunne etablere en ny tilværelse etter endt soning.

Strgjfl. § 4

I forbindelse med frigang til skole, plikter fengselet å bistå deg med å kontakte trygdekontor, Lånekassen, sosialkontor, utdanningsinstitusjoner osv.

5.10 Telefonutgifter

Forskrift til strgjfl. § 3-29

Du må som hovedregel bruke dagpengene du får i fengselet til å dekke telefonutgifter. Hvis du ikke har penger nok til å dekke nødvendige samtaler med for eksempel forsvareren din eller pårørende, skal fengselet dekke dette hvis samtalene er nødvendige.

Sotjl. § 19
Utgifter til telefonsamtaler som ikke anses nødvendige av fengselet, kan etter en individuell vurdering dekkes av sosialtjenesten. Du kan lese mer om telefon i kapittel 13.

5.11 Særlige hjelpemidler

Sotjl. § 19
I den grad du ikke får dekket utgifter til særlige hjelpemidler av folketrygden eller egne midler, vil sosialtjenesten kunne innvilge stønad til dette. Dette kan for eksempel være briller, høreapparat, ortopedisk fottøy, proteser og lignende.

5.12 Permisjoner og fremstillinger

Forskrift til strgjfl. § 3-30 tredje ledd
Utgifter i forbindelse med permisjon skal som hovedregel dekkes av private midler. Fengselet kan yte bidrag til reiseutgiftene til og fra permisjonsstedet ved særlige behov. Det samme gjelder utgifter til nødvendig kost og losji under reisen.

Rundskriv I-11/2000
Sotjl. § 19
Hvis du ikke har familie eller nære pårørende å reise til under permisjonen, kan du søke NAV om dekning av nødvendige utgifter til kost og losji også under selve permisjonsoppholdet. Permisjonene skal ha et meningsfullt innhold. Hvis du ikke har egne midler, kan NAV yte deg støtte til for eksempel gaver, kinobesøk eller måltider med familien. Du kan lese mer om permisjon og fremstilling i kapittel 14.

5.13 Jule- og fødselsdagsgaver

Rundskriv I-11/2000
Utgifter til jule- eller fødselsgaver til barn og familie kan bli dekket av sosialtjenesten. Ved vurdering av denne type søknader skal det legges særlig vekt på barnas behov.

6. Klage

Forvaltningsloven § 29
Sotjl. § 47 og § 48
Hvis du er uenig i et vedtak fra NAV om sosialstønad, kan du klage på dette. Klagefristen er som regel 3 uker fra du mottok vedtaket. Det er svært viktig at denne fristen overholdes, slik som i saker om folketrygdloven.

Vedtak som er truffet etter sosialtjenesteloven kan påklages til fylkesmannen. Det skal fremgå av vedtaket hvor du kan sende klagen.

Kapittel 35

Håndtering av gjeld

I dette kapittelet gis det en fremstilling av hvordan du kan få oversikt og kontroll over økonomien din. Kapittelet er basert på Jussbuss sin brosjyre om håndtering av gjeldsproblemer. Denne brosjyren kan du få gratis av Jussbuss hvis du ønsker mer informasjon. Bakerst i kapittelet finner du maler som gir eksempler på hvordan du kan formulere brev og søknader om håndtering av gjeld.

I. Gjeld i fengsel

At du havner i fengsel påvirker i utgangspunktet ikke de økonomiske forpliktelsene du har. Det vil si at du fortsatt må betale husleie, gjeld og andre faste utgifter. Kriminalomsorgen betaler heller ikke innsattes gjeld eller faste utgifter.

Mange har ikke inntekt ut over dagpenger mens de soner i fengsel. Det gjør det vanskelig å håndtere gjeld og faste utgifter. Det kan derfor være lurt å ta noen enkle grep for å forhindre at du har flere utgifter enn nødvendig. Det kan være lurt å si opp for eksempel telefon, internett, strøm og andre abonnementer du ikke trenger. Hvis det er mulig kan du også si opp eventuell leiebolig. På denne måten reduserer du risikoen for at gjelden vokser mens du sitter inne. Det er også lurt å lage en strategi for å håndtere den gjelden du allerede har.

Den du skylder penger kalles kreditor. Dersom du skylder penger er utgangspunktet at kreditorene har rett til å kreve og drive inn pengene fra deg. Hvis du har betalingsproblemer er det viktig at du tar kontakt med kreditorene dine. Når man kontakter kreditor kan man prøve å inngå en avtale om hvordan gjelden skal håndteres. Dersom du er uenig i at du skylder pengene bør du gi kreditor beskjed om dette. Det er viktig at du begrunner hvorfor du er uenig. Jo tidligere du tar kontakt med kreditor, desto bedre. Du kan henvende deg til kreditor både muntlig og skriftlig. I del II av dette kapittelet ser vi på hvordan du kan få kontroll over gjelden.

Sosialtjenesteloven (sotjl.)
§ 17

Kommunene i Norge skal så langt det lar seg gjøre hjelpe de innsatte med økonomisk rådgivning. Dette skal ivaretas av sosialkonsulentene i fengslene. I fengsler som ikke har egne sosialkonsulenter kan du spørre kontaktbetjenten din om hjelp med dette. Dersom du har behov for mer hjelp med håndtering av din økonomi, kan du søke om å få en økonomisk rådgiver fra NAV.

Det er ikke mulig å sone i fengsel istedenfor å betale gjelden sin. Unntaket fra dette er dersom gjelden er på grunn av en bot der det er fastslått at man må sone dersom man ikke betaler. Dette kalles bøtesoning.

II. Hvordan skaffe kontroll over gjeld

1. Første steg: Informasjon om gjelden

Første steg er å få en fullstendig oversikt over hvem du skylder penger og hvor mye hver av dem krever av deg.

For å få oversikt over gjelden bør du tenke gjennom hvem du kan skyldte penger. Har du mottatt inkassokrav? Kan det være løpende regninger som strøm, telefon, forsikring eller husleie som ikke er betalt i tide? Det er viktig at du åpner og tar vare på all post, siden dette er en god kilde til informasjon om kravene og hvem du bør ta kontakt med.

Hvis du er usikker på om du skylder noen penger, eller ikke har full oversikt over hvor mye du skylder, kan du ringe eller sende brev til dem, og be om en oversikt over kravenes størrelse. Pass på å presisere at du ved å ta kontakt ikke godtar gjelden. Bakerst i dette kapitlet kan du se et eksempel på et slikt brev, se «Mal 1: Oversikt over gjeld».

Hvis du ikke betaler, kan kreditor prøve å drive inn gjelden ved hjelp av et inkassobyrå. Inkassobyråer er selskaper som jobber med å kreve inn penger. Dersom kravet har gått til inkasso, er det i utgangspunktet inkassoselskapet du må kontakte.

Du bør også tenke gjennom om det offentlige krever penger av deg. NAV Innkreving (NAVI) krever inn feilutbetalte ytelser fra NAV og underholdsbidrag, slik som barnebidrag. Statens innkrevings-sentral (SI) krever inn penger på vegne av staten. De krever blant

annet inn bøter, erstatningskrav, misligholdt studielån og kringkastingsavgift til NRK. Kemneren krever inn skatt.

1.1 Foreldet gjeld

Mange lurer på om gjelden deres er foreldet. Foreldelse vil si at gjelden er for gammel til å bli krevd inn. Hvis du lurer på om et krav er foreldet kan du kontakte Jussbuss.

Foreldelsesloven

Hovedregelen er at krav på penger foreldes etter 3 år. Hvis gjelden er knyttet til et gjeldsbrev eller pengelån er foreldelsestiden på 10 år. Dette gjelder også hvis namsmannen har forsøkt å kreve inn pengene på vegne av kreditor eller det er avsagt dom om kravet hos for eksempel forliksrådet eller en domstol.

Foreldelse avbrytes ved at man erkjenner eller betaler ned på gjeldsposten. Da begynner foreldelsesfristen å løpe på nytt. Derfor er det viktig at man i brev til kreditor ikke innrømmer at man skylder ham penger, hvis man ikke er enig i kravet. Dette unngår man ved å skrive i brevet at man ikke godtar gjelden.

Foreldelsesfristen avbrytes også ved at kreditor tar rettslige skritt. Dette kan for eksempel være at det blir tatt ut forliksklage, eller at det blir begjært tvangsfullbyrdelse, det vil si innkreving gjennom namsmyndighetene.

2. Andre steg: Oversikt over gjelden

Når du har fått tilbakemelding fra dine kreditorer, kan det være lurt å sette opp en oversikt over gjelden. Der kan du notere hvem som er kreditor, hvilket inkassoselskap som forvalter kravet, saksnummer, og hva de krever. Skyldbeløpet kan deles opp i hovedstol (det opprinnelige kravet), renter (det man betaler for å låne penger) og omkostninger (utgifter kreditor har hatt til å kreve inn pengene).

Bakerst i dette kapitlet kan du se et eksempel på et skjema for oversikt over gjeld, se «Mal 2: Gjeldsoversikt».

3. Tredje steg: Kontroll over gjelden

Etter å ha fått oversikt over dine kreditorer og deres krav, må du ta stilling til om du er enig eller uenig i disse kravene. Vi skal først se

på hva du kan gjøre hvis du er uenig i et krav, deretter på hvordan du kan håndtere krav du er enig i.

3.1 Krav du er uenig i: Bestridelse

Dersom du er uenig i at du skylder kreditor penger, bør du protestere skriftlig på kravet. Dette kalles en bestridelse. Før du bestrider bør du tenke over hvorfor du er uenig i kravet. Har du aldri inngått noen avtale med kreditor, eller har du allerede betalt kravet?

Har du for eksempel aldri bestilt varen, eller aldri skrevet under på en avtale? Da kan du be kreditor om å sende deg grunnlaget for kravet. Her er det ikke tilstrekkelig med faktura. Telefonselskapet må for eksempel kunne bevise at du har inngått en avtale med dem, for eksempel ved at du elektronisk har trykket «godta».

I andre tilfeller har man kanskje betalt kravet tidligere. Da krever som regel kreditor at du kan bevise dette. Dokumentasjon på betalinger kan du få ved å ringe banken din og be om å få tilsendt utskrifter av transaksjoner.

Det er viktig at du protesterer mot kravet ved å sende kreditor brev der du bestrider kravet. I en bestridelse må du oppgi hvorfor du er uenig i at du skylder kreditor penger. Legg ved dokumentasjon som beviser hvorfor du ikke skylder penger. Bakerst i dette kapitlet kan du se et eksempel på en bestridelse, se «Mal 3: Bestridelse».

Kreditor har ingen plikt til å akseptere en bestridelse, men hvis du bestrider kravet og oppgir en begrunnelse som ikke er åpenbart grunnløs, skal ikke kreditor sende kravet videre til inkasso før grunnlaget for kravet er avklart.

3.2 Krav du er enig i: Forhandling

Hvis du er enig i at du skylder penger og du ikke klarer å betjene gjelden, kan det være lurt å inngå en avtale med kreditor om hvordan gjelden skal håndteres. Det er flere ting du kan forhandle med kreditorene dine om. Nedenfor skal vi se på rentefrys, betalingsutsettelse, nedbetalingsavtale og tilbud om endelig oppgjør.

Kreditor velger selv om de vil godta tilbudet ditt. Det er likevel ganske vanlig at kreditor er villig til å inngå en avtale, for da slipper

kreditor å bruke ressurser på å drive inn penger fra noen som ikke har mulighet til å betale. Det er viktig at du viser kreditor at du vil gjøre opp for deg, men at din økonomiske situasjon gjør at dette ikke er mulig.

3.2.1 Betalingsutsettelse og rentefrys

Svært mange har ikke mulighet til å betale det de skylder under soning. Hvis man ikke har mulighet til å betale, er det lurt å søke om rentefrys og betalingsutsettelse i soningsperioden. Hvis du får betalingsutsettelse og rentefrys, vokser ikke kravet mens du soner. Det er viktig å være klar over at dette bare er en midlertidig løsning på problemet, siden betalingen bare utsettes for en periode.

Bakerst i dette kapitlet kan du se et eksempel på en forespørsel om betalingsutsettelse og rentefrys, se «Mal 4: Forespørsel om betalingsutsettelse og rentefrys».

Det er viktig at du legger en kopi av soningsbekreftelse ved forespørselen.

3.2.2 Nedbetalingsavtale

Hvis du ikke betaler ned på gjelden i tide vil det ofte medføre høye renter og kreditor vil kunne drive inn gjelden med tvang. Derfor kan det være lurt å få i stand en overkommelig nedbetalingsavtale.

Før du kan forhandle med kreditorene dine om en nedbetalingsavtale, må du ha oversikt over gjelden din og hva du har råd til å betale hver måned. Når du nærmer deg endt soning, bør du lage et budsjett som inneholder hvor stor disponibel inntekt du har når du blir løslatt. Den disponible inntekten din er hele inntekten din minus alle faste utgifter. Ut fra dette overskuddet kan du komme med et forslag om nedbetaling til kreditorene dine. Et forslag til nedbetalingsavtale bør omfatte alle kreditorene dine.

Det er viktig at du kommer med et forslag du har mulighet til å overholde. Dersom du ikke overholder din egen nedbetalingsavtale, faller den vanligvis bort, og kreditorene kan være mindre villige til å inngå en ny avtale senere. Det kan også påløpe renter og andre kostnader.

Bakerst i dette kapittelet kan du se et eksempel på et forslag om nedbetalingsavtale der hver av kreditorene får en forholdsmessig dekning, se «Mal 5: Forespørsel om nedbetalingsavtale».

Hvis du ønsker en nedbetalingsavtale bør du sende et slikt brev til alle kreditorene dine. Sammen med brevet bør du legge ved gjeldsoversikten din, og eventuelt en kopi av din siste lønnslipp/trygdeutbetaling.

3.2.3 Tilbud om endelig oppgjør

Et alternativ til å inngå en nedbetalingsavtale er å tilby kreditor et endelig oppgjør. Det vil ofte ta mye tid og arbeid for kreditor å kreve inn gjelden. Derfor kan de i noen tilfeller gå med på en avtale om betaling av et engangsbeløp, for å bli ferdig med kravet.

Hvis du skylder kr. 10 000, kan det derfor være mulig å tilby kreditor en lavere sum, for eksempel kr. 7 000. Du bør helst kunne betale hele summen du tilbyr samlet, men det er også mulig å avtale at beløpet deles opp. Et endelig oppgjør er spesielt aktuelt der kravet har vokst mye på grunn av renter og inndrivelseskostnader og du tidligere har vist betalingsvilje ved å betale ned på gjelden.

Du kan be om en nedbetalingsavtale på et tilbud om et endelig oppgjør. En løsning kan for eksempel være at du betaler det du opprinnelig skyldte (hovedstolen) og får slettet renter og omkostninger, dersom du nedbetaler i hovedstolen henhold til avtalen. Dette avhenger av kreditors velvilje, men det kan være verdt et forsøk.

4. Ettergivelse/sletting av gjeld

Kreditor går av og til med på å ettergi gjeld, det vil si å slette den, dersom man ber om dette. Det er likevel svært sjeldent at dette skjer, med mindre kravet er veldig lite og din økonomiske situasjon er svært vanskelig. Alle kreditorer er interessert i å få tilbake pengene du skylder dem. Dersom kreditor ser at sjansen for å få pengene er liten, kan de velge å slette kravet for å slippe utgifter til innkreving.

Har du mange små krav på rundt kr. 1 000 kan du søke om ettergivelse av disse. Jo eldre og mindre kravene er i forhold til resten av gjelden din, desto større er muligheten for å få slettet kravet.

For krav fra privatpersoner og selskaper er det opp til kreditor om vedkommende ønsker å gå med på en slik avtale eller ikke.

For krav som kreves inn av offentlige instanser, er det ulike regler for når man kan få ettergivelse.

III. Gjeldsordning

1. Hva er en gjeldsordning?

Gjeldsordning, også kalt gjeldssanering, innebærer at skyldneren betaler så mye som mulig til kreditorene i en bestemt tidsperiode, normalt 5 år. Som hovedregel slettes resten av gjelden etter periodens utløp. Formålet med gjeldsordningen er å gi personer med alvorlige gjeldsproblemer en mulighet til å få kontroll over sin egen økonomi. Ordningen skal sikre at skyldneren oppfyller sine økonomiske forpliktelser så langt det er mulig.

Gjeldsordning er en siste utvei for skyldnere som ellers aldri kunne blitt gjeldfrie. Derfor er vilkårene for å få gjeldsordning strenge, og man får sjelden gjeldsordning mer enn én gang.

Gjeldsordningsloven (gol.)

Etter gjeldsordningsloven må man først selv forsøke å komme til en avtale om gjeldsordning med sine kreditorer, se punkt III.2.3. Dette kalles «det egne forsøket». Dersom man ikke klare å inngå en slik avtale kan man ta kontakt med sin lokale namsmann. Der kan man få hjelp til prosessen videre.

Namsmannen har plikt til å veilede deg gjennom hele prosessen.

2. Vilkår for gjeldsordning

Det er tre hovedvilkår for å få gjeldsordning. Disse tre vilkårene er for det første at man er «varig ute av stand» til å oppfylle sine økonomiske forpliktelser, for det andre at det ikke er forhold som hindrer gjeldsordning og for det tredje at man har foretatt et «eget forsøk» for å komme frem til en gjeldsordning med sine kreditorer, eller i det minste har lagd en oversikt over sin økonomiske situasjon. Nedenfor følger en nærmere forklaring av hvert vilkår.

Vilkårene er skjønnsmessige, så det kan være vanskelig å vurdere konkret om man oppfyller hvert vilkår. Dersom du har fått avslag på en søknad om gjeldsordning kan du ta kontakt med Jussbuss.

2.1 Varig ute av stand

Gol. § 1-3

Det er et vilkår for gjeldsordning at skyldneren er «varig ute av stand» til å oppfylle sine gjeldsforpliktelser.

Det stilles ikke krav til en bestemt størrelse på gjelden, men det må være umulig for skyldneren å betale sin gjeld innen et rimelig tidsrom. Dette vil si at mer forbigående tilstander som hindrer nedbetaling på gjelden, som arbeidsledighet, forbigående sykdom, eller fengselsopphold, ikke er tilstrekkelig til å kvalifisere som varig ute av stand.

Personer som er uføretrygdet, eller som selv i fullt arbeid ikke kan klare å bli gjeldfrie over en lengre periode, vil kunne oppfylle vilkåret. Er man 100 % ufør, vil det være et argument for gjeldsordning.

Andre forhold som kan ha betydning er skyldnerens alder, helse-tilstand og familiesituasjon. Hvilken type gjeld man har vil også ha betydning. Noen typer gjeld, som huslån, er ment å skulle ned-betales over en lengre periode enn andre typer gjeld, for eksempel forbrukslån.

2.2 Forhold som er til hinder for gjeldsordning

Det andre vilkåret er at det ikke må være forhold som utelukker gjeldsordning.

Selv om man er varig ute av stand til å betale, kan man likevel ikke få gjeldsordning hvis gjennomføringen av gjeldsordningen vil bli vanskelig på grunn av uavklarte økonomiske forhold. Hvis du sitter i fengsel og ikke vet hvordan arbeidssituasjonen din vil være ved løslatelse, kan det være vanskelig å få gjeldsordning, siden din økonomiske situasjon er uavklart. Det er viktig at du gjør så mye som mulig for å avklare din økonomiske situasjon.

Illojal opptreden kan også utelukke gjeldsordning. Illojal opptreden kan for eksempel være å gi uriktige opplysninger til namsmyndighetene eller ta opp masse gjeld med sikte på å skylde så mye penger at man får gjeldsordning.

I tillegg kan man ikke få gjeldsordning hvis det vil anses som støtende for kreditor eller samfunnet for øvrig. Det vil si at innvil-

gelse av en gjeldsordning ikke må stride mot allmenn moral og rettsfølelse. Her foretas det en helhetsvurdering der flere ting kan spille inn. De følgende forholdene kan regnes som støtende:

- Nylig stiftet gjeld: Hvis mer enn halvparten av gjelden er stiftet i løpet av de 2 siste årene, anses dette ofte som støtende. Forsvarlig låneopptak til refinansiering eller til nødvendig bolig eller lignende medregnes ikke i denne sammenheng.
- Gjeld fra straffbare forhold: Hvis en betydelig del av gjelden er bøter eller erstatningskrav som stammer fra straffbare forhold som du er dømt for i løpet av de seneste 3 år, kan det anses som støtende.
- Omstøtelige disposisjoner: Har du foretatt disposisjoner som er omstøtelig ved konkurs, vil dette tale mot gjeldsordning. Typiske tilfeller er at man gir bort verdier til familie, eller på annen måte prøver å unndra midler fra kreditorer. Du kan lese mer om hva som er omstøtelig disposisjon i dekningslovens kapittel 5.
- Manglede oppfyllelse av økonomiske forpliktelser: Har du kunnet betale, men latt være å gjøre det, vil det tale mot gjeldsordning.
- Skatte- og avgiftsgjeld: Hvis en betydelig andel av den samlede gjelden er skatte- og avgiftsgjeld, skal det tillegges vekt dersom du kan klandres for å ha pådratt deg denne gjelden.

Dekningsloven (deknl.)

2.3 Utenomrettslig gjeldsordning, «eget forsøk»

Det tredje vilkåret er at man selv har forsøkt å få til en frivillig gjeldsordning med kreditorene sine. Du må altså først selv forsøke å forhandle med kreditorene dine. Dersom det er spesielle forhold som gjør at det er grunn til å tro at et eget forsøk ikke vil lykkes, kan namsmannen åpne gjeldsforhandlinger uten at du har prøvd selv. Hvis du kontakter namsmannen uten å ha snakket med kreditorene dine først, er det viktig at du har oversikt over gjelden din.

Det egne forsøket innebærer en plikt for deg til å fremsette et forslag til kreditorene dine til hvordan du kan nedbetale gjelden. Du bør forsøke å forklare kreditorene dine at en gjeldsordning er den eneste måten du kan få orden på gjeldsproblemene dine.

Det egne forsøket bør inneholde:

- Opplysninger om livssituasjon (arbeidssituasjon, utdanning, sivilstatus, helsetilstand, barn med mer).
- Årsaken til gjeldsproblemene dine.

- Framtidsutsikter (arbeid, inntekter, helse).
- Oversikt over inntekter og utgifter, samt dokumentasjon på dette.
- Oversikt over totalgjelden, antall kreditorer og spesifikasjon over alle krav.

Forslag til løsning må omfatte alle kreditorer og alle krav, og må være en rettferdig fordeling. Bidragsgjeld (barnebidrag) og gjeld som stammer fra straffbare forhold må alltid betales fullt ut. For nærmere regler om fordeling mellom kreditorerne, se gjeldsordningsloven § 4-8.

En gjeldsordning er kommet i stand dersom alle kreditorerne går med på forslaget. Dersom en eller flere av kreditorerne ikke går med på forslaget ditt, kan du gå til namsmannen for å få hjelp til å inngå en gjeldsordning.

3. Gjeldsforhandlinger

Dersom namsmannen finner at vilkårene for gjeldsordning er til stede, starter en gjeldsforhandlingsperiode. Den varer i 4 måneder, og i den perioden må kreditorerne dine stanse inndrivelse av alle krav. Namsmannen prøver i denne perioden å få i stand en frivillig gjeldsordning.

Hvis man ikke klarer å oppnå enighet mellom kreditorerne i gjeldsforhandlingsperioden, kan du sende begjæring om tvungen gjeldsordning til namsmannen. En tvungen gjeldsordning er en gjeldsordning mot kreditors vilje. Begjæringen må sendes innen utløpet av gjeldsforhandlingsperioden.

Dersom du begjærer tvungen gjeldsordning, sender namsmannen saken over til tingretten, som kan fastsette en gjeldsordning mot kreditors vilje. En tvungen gjeldsordning må følge reglene i gjeldsordningsloven kapittel 5. Dersom du begjærer tvungen gjeldsordning, utvides gjeldsforhandlingsperioden med 2 måneder.

3.1 Økonomiske forpliktelser under gjeldsforhandlingene

Kreditorerne må samtykke dersom du skal stifte ny gjeld under gjeldsforhandlingene.

Ved åpning av gjeldsforhandling oppnår du en betalingsutsettelse på 4 måneder. I løpet av de 4 månedene skal forslaget til gjelds-

ordning utarbeides. Siden du slipper å betale dine kreditorer i denne perioden, pålegger loven deg å avsette inntekt til håndtering av gjelden. Normalt vil dette skje ved at namsmannen foretar lønnstrekking.

4. Økonomiske forpliktelser i gjeldsordningsperioden

Under gjeldsordningen må du oppfylle din del av avtalen. Det betyr at du må betale avdragene som er fastsatt. I praksis vil dette si at du må nedbetale gjeld med alle tilgjengelige midler.

4.1 Inntekt

Du kan beholde inntekter til dekning av utgifter til bolig. Dessuten vil du kunne beholde en månedlig sum til nødvendig underhold av deg selv og dem du forsørger. Utgangspunktet er at denne summen tilsvarer livsoppholdssatsene som Barne- og likestillingsdepartementet fastsetter hvert år. Namsmannen foretar likevel en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle. Oppdaterte satser får du ved å henvende deg til din lokale namsmann, eller på nettsidene til Barne- og likestillingsdepartementet (www.bld.dep.no).

4.2 Bolig

Du kan risikere å måtte selge boligen din dersom kreditorene får best dekning ved et salg, dersom boligens standard overstiger det som anses rimelig for deg og din familie. Hvis du må selge boligen, har du krav på å få avsatt midler til å skaffe en egnet bolig.

Dersom du får beholde egen bolig under gjeldsordningen, vil du bare kunne betale renter på boliglånet under gjeldsordningen. Boliglånet består og slettes ikke ved utløp av gjeldsordningsperioden.

4.3 Endring av gjeldsordningen

Hvis økonomien din blir dårligere mens du har gjeldsordning og du får problemer med å oppfylle avtalen, for eksempel fordi du mister jobben, må du ta kontakt med namsmannen og eventuelt søke om å endre gjeldsordningen.

Skulle du få bedre økonomi, har du også plikt til å informere om dette. Dersom du ikke gjør det, kan tingretten oppheve gjeldsordningen.

5. Etter gjeldsordningsperioden

Hovedregelen ved en tvungen gjeldsordning er at hele eller deler av gjelden slettes etter at gjeldsordningsperioden er over. Dette vil også i de fleste tilfeller gjelde en frivillig gjeldsordning. Ved en frivillig gjeldsordning avhenger det av hva som er avtalt.

Dersom du innen 2 år etter gjeldsordningens utløp mottar arv, gevinst eller lignende av betydelig omfang, kan gjeldsordningen settes helt eller delvis til side hvis kreditor ber om det.

IV. Maler

Mal 1: Oversikt over gjeld

Ditt navn
Din adresse
Postnummer og sted

Dato: dd.mm.åå

Kreditors navn
Kreditors adresse
Postnummer og sted

Oversikt over gjeld

Personnummer:
Referanse/saksnummer:

Jeg ønsker å få en samlet oversikt over min gjeld. Dersom jeg har gjeld hos dere ber jeg om å få oversendt opplysninger om gjeldsposten, herunder opplysninger om saldo, avtalte nedbetalingsvilkår og ordinær rentesats. Kopi av gjeldsbrev, eller andre rettslige grunnlag for kravet, bes også oversendt.

Det er viktig for meg å få en tilbakemelding på denne henvendelsen snarest mulig.

Dette brevet innebærer ingen erkjennelse/aksept av gjeld. Til orientering er likelydende brev sendt til samtlige av mine mulige kreditorer.

Med vennlig hilsen

Ola Nordmann
_____
Ditt navn

Mal 3: Bestridelse

Ditt navn
Din adresse
Postnummer og sted

Dato: dd.mm.åå

Kreditors navn
Kreditors adresse
Postnummer og sted

Bestridelse av krav fra ... (Fyll inn kreditors navn)

Referanse/saksnummer:

Jeg bestrider kravet jeg mottok fra dere ... (dato). Årsaken til at jeg bestrider kravet er ... (Fyll inn begrunnelsen for hvorfor du ikke skal betale. For eksempel at du aldri har bestilt den aktuelle varen eller har blitt utsatt for svindel eller identitetstyveri. Du bør legge ved relevant informasjon, som beviser hvorfor du ikke skal betale. Vær oppmerksom på at kreditor ikke har noen plikt til å akseptere din bestridelse og at protester som er åpenbart grunnløse ikke vil føre frem.)

Det vil stride mot god inkassoskikk å forsøke å drive inn kravet gjennom inkasso, jf. inkassoloven § 8. Jeg ber derfor om at videre inkassopågang stoppes.

Jeg ber vennligst om tilbakemelding innen ... (Fyll inn dato, datoen bør være minst 14 dager fra du sendte brevet).

Med vennlig hilsen

Ola Nordmann
_____
Ditt navn

Mal 4: Forespørsel om betalingsutsettelse og rentefrys

Ditt navn
Din adresse
Postnummer og sted

Dato dd.mm.åå

Kreditors navn
Kreditors adresse
Postnummer og sted

Forespørsel om betalingsutsettelse og rentefrys

Personnummer:

Referanse/saksnummer:

Jeg, ... (*navn*) har gjeld hos dere på ... (*beløp*) kroner, som stammer fra... (*grunnlag for kravet*).

Siden jeg for tiden soner en dom, er det vanskelig for meg å betjene mine betalingsforpliktelse. Som innsatt får jeg kun utbetalt ... (*fill inn din inntekt*) kroner per dag. Dette er et beskjedent beløp som skal dekke utgifter til daglig livsopphold under soning. Jeg har heller ingen annen inntekt eller formue.

Slik situasjonen er nå har jeg ingen mulighet til å innfri gjelden hos mine kreditorer. Jeg ønsker imidlertid å gjøre opp gjelden min så fort min betalingsevne bedres.

Jeg ber derfor om betalingsutsettelse og rentefrys frem til endt soningsperiode, som er... (*dato for endt soning. Her kan du eventuelt skrive: frem til 2/3 tid, som er...*).

Håper på en positiv og snarlig tilbakemelding.

Til orientering er likelydende brev sendt til samtlige av mine kreditorer.

Med vennlig hilsen

Ola Nordmann
_____
Ditt navn

Vedlegg: Soningsbekreftelse

Mal 5: Forespørsel om nedbetalingsavtale

Ditt navn
Din adresse
Postnummer og sted

Dato: dd.mm.åå

Kreditors navn
Kreditors adresse
Postnummer og sted

Forslag til nedbetalingsavtale

Personnummer:
Referanse/saksnummer:

Jeg, ... (navn) har gjeld hos dere på ... (beløp) kroner, som stammer fra ... (grunnlag for kravet).

Samlet er gjelden min på ... (beløp) kroner, fordelt på ... (antall) kreditorer, se vedlegg 1, gjeldsoversikt.

(Skriv et avsnitt om hvorfor du ikke har hatt mulighet til å betale som først avtalt. For eksempel at du soner en dom, arbeidsledighet eller sykdom. Husk å legge ved dokumentasjon på dette. Skriv deretter kort om din situasjon i dag: arbeid, inntekt, utgifter osv.)

Jeg har på grunn av dette ikke hatt mulighet til å betale min gjeld som først avtalt. Jeg vil med dette fremsette forslag til ny nedbetalingsavtale, for å få orden på gjelden min.

Økonomisk oversikt**Inntekter per måned**

Lønn	kr.	22 429,00
Skatt	kr.	4 000,00
Sum inntekter	kr.	18 429,00

Utgifter per måned

Husleie	kr.	6 000,00
Livsopphold, enslig	kr.	8 658,00
Livsopphold, tillegg, underhold av barn under 6 år	kr.	2 771,00
Sum utgifter	kr.	17 429,00
Sum disponibel midler (utgifter - inntekter)	kr.	1 000,00

Oversikten over viser at jeg har kr. 1.000,- disponibelt til fordeling hver måned. Jeg setter med dette frem et forslag om å fordele overskuddet forholdsmessig på mine kreditorer.

Kreditor/ Inkassobyrå	Totalgjeld	Prosent (%) av totalgjeld	Til fordeling
Kreditt AS	10 000,-	25 %	250,-
Bank AS	20 000,-	50 %	500,-
Inkasso AS	10 000,-	25 %	250,-
Totalt	40 000,-		

Min gjeld til ... (for eksempel Inkasso AS) utgjør ... (for eksempel 25 %) av min totale gjeldsbyrde. Mitt forslag til en nedbetalingsavtale innebærer at jeg betaler ... (25 %) av min disponible inntekt til ... (Inkasso AS). (Dette avsnittet er et eksempel på hvordan du kunne fremsatt et forslag til kreditoren «Inkasso AS»).

Forslaget til nedbetalingsavtale er sendt til alle mine kreditorer. Jeg håper at dere aksepterer mitt forslag, og at nedbetalingsavtalen innvilges. Jeg ber med dette om at dere sender ut giro på kr ... (for eksempel 250,-) hver måned, fra ... (dato for nedbetalingsavtalens start).

Håper på rask og positiv tilbakemelding.

Vennlig hilsen

Ola Nordmann

Ditt navn

Vedlegg:

- 1) Gjeldsoversikt
- 2) Bekreftelse for arbeidsledighet, legeattest eller annet
- 3) Lønsslipp/trygd, sosialstønadsvetak eller lignende
- 4) Leiekontrakt

Kapittel 36

Menneskerettigheter

og straffegjennomføring

I. Innledning

Menneskerettigheter er grunnleggende rettsregler som verner alle mennesker – også straffedømte. Det menneskerettslige vernet gir uttrykk for grunnleggende verdier i samfunnet, som viser seg ved at staten må avstå fra inngrep overfor borgerne, eller er forpliktet til å iverksette tiltak for å verne borgerne.

Grunnloven § 92

Grunnlovens kapittel om menneskerettigheter innledes slik: «Statens myndigheter skal respektere og sikre menneskerettighetene slik de er nedfelt i denne grunnlov og i for Norge bindende traktater om menneskerettigheter».

Grunnloven § 93 annet og tredje ledd
Grunnloven § 102

Noen menneskerettsregler er nokså konkret uttrykt, som for eksempel at det er forbudt med tortur. Andre er gitt et vagere uttrykk, som for eksempel at alle har rett til privatliv.

Noen menneskerettigheter er absolutte og kan aldri fravikes, for eksempel forbudet mot tortur. Andre rettigheter kan innskrenkes på en bestemte måter og innenfor visse rammer, for eksempel retten til privatliv.

Norske lover og myndighetenes handlinger må altså ikke komme i konflikt med menneskerettighetene. Derfor må straffegjennomføringsloven forstås i lys av menneskerettighetene, og er det strid mellom loven og rettighetene, er det loven som må vike.

Menneskerettighetene er mange og kan få betydning på ulike måter. Her er det ikke plass til å redegjøre inngående for alle rettigheter som kan få betydning for straffegjennomføringen. Det er heller ikke plass til å redegjøre for menneskerettigheter som angår straffeforfølgning.

I det følgende redegjøres det først for enkelte hovedtrekk og særlige forhold som er av betydning når man skal forstå menneskerettighetene. Deretter redegjøres det for enkelte særskilte rettigheter av betydning for straffegjennomføring, og til slutt kan du lese om enkelte kontrollordninger som skal sikre at menneskerettighetene etterlevs.

Vær klar over at andre rettigheter enn de som gjennomgås her kan være aktuelle for din sak. Du skal gis tilgang til bestemmelsene om menneskerettigheter i fengselet (det er en menneskerett!). Dersom du har spørsmål om menneskerettigheter kan du ta kontakt med advokaten din, Jussbuss, eller noen av de andre rettshjelpstiltakene.

II. Generelt

1. Kilder

Menneskerettighetene er forankret i Grunnloven og i ulike internasjonale konvensjoner. Dessuten er enkelte sentrale konvensjoner gjort til norsk lov. Sentrale menneskerettslige kilder av betydning for straffegjennomføring, er:

- Norges Grunnlov
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK)
- FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP)
- FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK)
- FNs barnekonvensjon
- Menneskerettsloven
- De europeiske fengselsreglene (vedtatt av ministerkomiteen 11. januar 2006)

Noen menneskerettsbestemmelser retter seg direkte mot straffegjennomføring. En prinsipielt meget viktig bestemmelse er artikkel 10 nr. 1 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP): «Alle som er berøvet friheten, skal behandles human, og med respekt for menneskets iboende verdighet».

General Comment No. 21,
10.04.92

Det nærmere innholdet i denne bestemmelsen er utdypet av FNs menneskerettighetskomité, som har slått fast at fanger ikke skal forskjellsbehandles fra andre borgere, ut over det som knytter seg til det å være berøvet friheten. Dette utgangspunktet er også lagt

til grunn for forståelsen av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK).

Enkelte bestemmelser om menneskerettigheter klargjør særskilt hvilken betydning de har for fanger. For eksempel gjelder det i alminnelighet et forbud mot tvangsarbeid etter EMK artikkel 4. Samtidig fastslår bestemmelsens nr. 3 bokstav a at aktivitetsplikt under soning ikke rammes av forbudet.

De fleste menneskerettsbestemmelsene er imidlertid gitt en generell utforming og retter seg mot enhver. Hvilken betydning bestemmelsene har under straffegjennomføring, må da klagjøres særskilt.

Ministerkomiteens
rekommandasjon Rec
(2006) til medlemsstatene
om de europeiske
fengselsreglene

Grunnloven og de folkerettslige konvensjonene inneholder bestemmelser som er bindende: De skal følges. I tillegg finnes det folkerettslige avtaler med bestemmelser som i utgangspunktet er av mer retningsgivende karakter. Et meget viktig regelsett for straffegjennomføring, er de europeiske fengselsreglene, som inneholder en lang katalog med bestemmelser som klargjør hvordan personer som berøves friheten i fengsel skal behandles.

Samlet gir disse reglene uttrykk for hva man i Europa i dag anser som hensiktsmessig straffegjennomføring. Det har vært arbeidet for å gjøre disse reglene mer bindende gjennom en særskilt avtale, det såkalte European Prison Charter. Selv om dette arbeidet ennå ikke har ført frem, har fengselsreglene stor praktisk betydning, og legges i mange sammenhenger til grunn som gullstandard for hvordan straffegjennomføringen skal være.

2. Tolkning

Det kan være krevende å klagjøre det menneskerettslige vernet i detalj. Det skyldes blant annet at vernet er sammensatt og til dels overlappede på tvers av bestemmelser. Bestemmelsene forutsetter dessuten at det foretas omfattende tolkning, noe som forutsetter kjennskap til andre kilder. I tillegg kommer at rettighetene er under stadig utvikling; eksisterende regler får nytt innhold og nye regler kommer til.

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 10 viser betydningen av å ha kjennskap til ulike kilder: I artikkel 10 nr. 3 fastslås det at «[u]nge lovovertridere skal holdes adskilt fra

voksne». Denne delen av bestemmelsen har imidlertid Norge tatt forbehold om, så den gjelder ikke for oss.

Når innholdet i menneskerettighetene skal fastsettes, har praksis fra internasjonale domstoler og andre håndhevingsorganer stor praktisk betydning. Når domstoler i enkeltsaker tar stilling til om det foreligger brudd på menneskerettighetene, tydeliggjør de samtidig innholdet i de ulike rettighetene.

Det å gjøre seg kjent med menneskerettighetens nærmere innhold, og særlig grensespørsmål, kan altså være en meget krevende oppgave. Det gjelder ikke bare for fanger, men for alle. Heldigvis finnes det enkelte bøker som kan gi en viss oversikt.

III. Enkelte rettigheter

1. Frihetsberøvelse

Grunnloven § 94

Grunnloven fastslår at alle som et utgangspunkt er frie: Ingen skal «fengsles eller berøves friheten på annen måte uten i lovbestemte tilfeller og på den måte som lovene foreskriver». Det samme følger av EMK, som gir en katalog over i hvilke situasjoner staten kan ta friheten fra borgerne.

EMK artikkel 5

Grunnlaget for straffegjennomføring følger av EMK artikkel 5 nr. 1 bokstav a, som åpner for frihetsberøvelse av den som er «domfelt av en kompetent domstol». Denne bestemmelsen forutsetter at det må være sammenheng mellom dommen man soner og begrunnelsen for at man holdes fengslet.

Dette har blant annet betydning for ordningen med prøveløslatelse, fordi bestemmelsen innebærer at prøveløslatelse ikke kan nektes av andre grunner enn for å gjennomføre dommen. Man kan for eksempel ikke nekte prøveløslatelse for å slippe å måtte varetektsfengsle deg for nye forhold, og man kan ikke nekte utviste utlendinger prøveløslatelse fordi man ønsker å ha dem under kontroll frem til de kan transporteres ut av landet.

2. Umenneskelig eller nedverdiggende behandling

2.1 Generelt

Grunnloven § 93
EMK artikkel 3

Grunnloven slår fast at ingen skal utsettes for «tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff». Dette vernet følger også av EMK og flere andre internasjonale konvensjoner. Dette er en grunnleggende regel som det ikke kan gjøres unntak fra: Vernet er absolutt.

Med «tortur» siktes det til inngrep som fører til særlig sterk lidelse og som er påført med illegitim hensikt. Terskelen for «umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff» er lavere, men også for å falle inn under dette alternativet kreves et såkalt «minimum av alvor».

Smerten og ydmykelsen som kan følge av å sone en fengselsstraff, er ikke i seg selv «umenneskelig eller nedverdiggende behandling». Likevel må ikke soningen innebære overdrevne påkjenninger for at soningsforholdene være forenlige med vernet. Dessuten må fangenes helse og velferd bli tilfredsstillende ivaretatt.

Bruk av fysisk makt som ikke er strengt nødvendig, kan i prinsippet innebære brudd på bestemmelsen. Sentralt er om tiltaket virker ydmykende og er egnet til å skape en følelse av frykt og mindreverdiget.

Se HR-2017-1127-U
avsnitt 12

Det beror på en samlet vurdering å avgjøre om grensen er overskredet, hvor man blant annet legger vekt på tiltakets karakter og sammenhengen det inngår i, varigheten av tiltaket, de fysiske og psykiske virkningene for den som utsettes for tiltaket, og etter forholdene også vedkommendes kjønn, alder og helsetilstand.

Av stor betydning for vurderingen, er formålet med tiltaket. Dersom tiltaket er iverksatt for å ydmyke eller krenke noen, konstateres det lett brudd. Dersom tiltaket skjer av en legitim grunn, er terskelen høyere, men tiltakets intensitet eller varighet må ikke gå lenger enn nødvendig eller på annen måte være uforholdsmessig.

2.2 Isolasjon

Isolasjon er et meget inngripende tiltak med stort skadepotensial, og bør derfor som det klare utgangspunkt unngås. Ulike former for isolering er ansett som et legitime sikkerhetstiltak under straffegjennomføring, men noen former for isolasjon vil anses som «tortur» eller «umenneskelig eller nedverdiggende» behandling.

Total isolasjon – sensorisk og sosialt – er absolutt forbudt. Relativ isolasjon – fravær av kontakt med andre innsatte – er ikke i seg selv forbudt, men adgangen til å benytte dette tiltaket vil bero på formålet med tiltaket, graden av inngrep, varigheten og virkningene for den som isoleres. Det skal også ses hen til øvrige forhold under soningen, og om de forsterker eller svekker tiltakets karakter av umenneskelig eller nedverdiggende behandling.

Før isolasjon kan benyttes skal man uansett først gå frem på en måte som sikrer et forsvarlig beslutningsgrunnlag. Behovet og virkningene skal vurderes fortløpende, og isolasjonen skal opphøre dersom inngrepet er uforholdsmessig.

2.3 Andre forhold

Andre forhold som hver for seg eller samlet kan innebære «umenneskelig eller nedverdiggende behandling», er manglende ivaretagelse av helse, begrenset plass, manglende tilgang på lys og luft, uholdbare temperaturer mv. Også kroppslige undersøkelser som går ut over det nødvendige, kan etter omstendighetene innebære krenkelse.

3. Privatliv og familieliv

3.1 Generelt

Grunnloven § 102 første ledd første punktum
EMK artikkel 8

Grunnloven fastslår at «[e]nhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin kommunikasjon». Dette vernet følger også av EMK.

Uttrykket «privatliv» skal forstås vidt og innebærer blant annet et vern om personlig autonomi, personlig identitet og selvfølelse, helse, relasjoner til andre mennesker og verdighet. Også «familieliv» skal forstås vidt og er ikke begrenset til formelle familierelasjoner.

Se EMDs dommer i Moiseyev mot Russland (2008) avsnitt 263 og Vlasov mot Russland (2008) avsnitt 130

Dette vernet strekker også nokså langt under straffegjennomføring, for eksempel har det vært ansett som inngrep å bli nektet å ha mer enn to familiebilder på cella. Det har også vært ansett som inngrep å nekte en fange å motta en juridisk bok.

Vernet er relativt. Dette fremgår ikke av teksten i Grunnloven § 102, men i EMK artikkel 8 nr. 2 er det fastslått at det kan gjøres inngrep

«når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.»

Dette innebærer altså at det kan være greit med visse inngrep i «privatliv», «familieliv», «hjem» og/eller «kommunikasjon», men at ikke et hvilket som helst inngrep aksepteres. Skal det gripes inn i rettighetene, må tiltaket ha tilstrekkelig rettslig grunnlag, forfølge et legitimt formål og være forholdsmessig. I forholdsmessighetsvurderingen skal man balansere de interessene som rettighetene beskytter mot de opplistede samfunnsbehovene.

3.2 Om sikkerhet

Myndighetene skal gi deg reell sikkerhet i fengselet, og soningen din skal derfor legges opp på en måte som sikrer mot fare for krenkelser. Oppstår det reell og umiddelbar risiko, skal myndighetene møte denne med slike effektive tiltak som det ut fra situasjonen er rimelig å forvente.

3.3 Om isolasjon

Se EMDs dom i Munjaz mot Storbritannia (2012) avsnitt 80, som gjaldt en psykiatrisk institusjon, men gir uttrykk for et generelt utgangspunkt

Isolasjon som ikke er «umenneskelig eller nedverdiggende», og derfor faller utenfor vernet i Grunnloven § 93, kan rammes av retten til «privatliv» etter Grunnloven § 102. For eksempel vil begrensninger i tilgangen til fellesskapet i de fleste tilfeller være et inngrep i privatlivet, fordi du har rett til å etablere og utvikle relasjoner til andre mennesker. Skal denne adgangen begrenses, må det være fordi myndighetene ved bruk av lov forfølger et legitimt hensyn, samtidig som inngrepet må være nødvendig og proporsjonalt.

3.4 Om besøk

Det skal legges til rette for at man kan opprettholde kontakt med familie og venner under soningen. I tillegg til å være en grunnleggende del av retten til «privatliv og familieliv», anses slik kontakt å være av den største betydning for tilbakeføringen til samfunnet.

Besøkene skal ha en viss kvalitet og varighet. Videre skal det for gjennomføringen tas hensyn til særlige behov. For eksempel skal det særlig legges til rette for at barn opplever besøk i fengsel så normalt som mulig.

Se for eksempel EMDs dommer i Ciorap mot Moldova (2007) og Horych mot Polen (2012)

Begrensninger i kontakten kan bare bestemmes gjennom lov og må være nødvendig og forholdsmessig. For eksempel kan sikkerhetsmessige grunner åpne for at besøk skal skje med bruk av glassvegg, men det skal mye til.

3.5 Om valg av fengsel

For å opprettholde kontakt med familie og venner under soningen, er det for mange avgjørende at man sitter i et fengsel i nærheten av hjemstedet. Hvis man plasseres i et fengsel med en geografisk plassering som fører til praktiske problemer med å opprettholde kontakt, kan det være et inngrep i retten til «privatliv og familieliv». Terskelen for krenkelse på dette grunnlaget er imidlertid nokså høy.

Begrensninger i kontakten kan bare bestemmes gjennom lov og må være nødvendig og forholdsmessig. For eksempel kan sikkerhetsmessige grunner tilsi at man ikke får sone i et fengsel nær hjemstedet.

Grunnloven § 102

3.6 Om kommunikasjon

Kommunikasjon er eksplisitt oppgitt som en del av vernet etter Grunnloven. Sammen med retten til privatliv vernes din rett til korrespondanse i form av brev, telefon, mobil, internett, e-post mv. Også her vil det kunne være begrensninger, for eksempel i form av kontroll for å sikre hensynet til ro, orden og sikkerhet i fengselet.

3.7 Om permisjon

Retten til «privatliv og familieliv» gir ikke i seg selv rett på permisjon. Særlige hendelser kan imidlertid utløse en slik rett. For

eksempel kan man ha krav på permisjon for å delta under viktige begivenheter som fødsel eller begravelse.

De europeiske
fengselsreglene
punkt 103.6

Selv om en generell rett til permisjon ikke er en menneskerett, er det sterke føringer på at det skal være permisjonsordninger, noe som må forstås i lys av det overordnede målet om at man skal tilbakeføres til samfunnet og at man ønsker å verne om «privatliv og familieliv». De europeiske fengselsreglene fastslår: «Som en integrert del av det samlede regimet for straffedømte innsatte skal det gis tilbud om fengselspermisjoner».

3.8 Om helse

De europeiske
fengselsreglene punkt 40.3
De europeiske
fengselsreglene punkt 46.1

Myndighetene er positivt forpliktet til å ta vare på fangers psykiske og fysiske helsetilstand, herunder stille med nødvendig og forsvarlig helsehjelp. De europeiske fengselsreglene fastslår at «[i]nnsatte skal ha tilgang til de helsetjenester som er tilgjengelige i landet uten forskjellsbehandling [...]». Dette innebærer at manglende ressurser ikke skal resultere i et svakere helsetilbud, noe som også kommer til uttrykk ved at «[s]yke innsatte som har behov for spesialistbehandling, skal overføres til spesialiserte institusjoner eller til sivile sykehus når slik behandling ikke er tilgjengelig i fengsel».

4. Ytringer, motta opplysninger m.m.

Grunnloven § 100
EMK artikkel 10

Ytringsfriheten er vernet i Grunnloven § 100, og gjelder også for fanger. Vernet følger også av EMK artikkel 10, som tydeliggjør at det innebærer «frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser». Det skal tilrettelegges slik at fanger kan kommunisere med medier.

Det kan gjøres inngrep i vernet. Av EMK artikkel 10 nr. 2 fremgår det at ytringsfriheten

«kan [...] bli undergitt [...] innskrenkninger [...] som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral [...].

Det kan altså gjøres visse inngrep i «ytringsfriheten», men ikke et hvilket som helst inngrep vil bli akseptert. Også her gjelder det at

dersom det skal gripes inn i rettighetene, må tiltaket ha tilstrekkelig rettslig grunnlag, følge et legitimt formål og være forholdsmessig. Når man vurderer om inngrepet er forholdsmessig, skal man balansere de interessene som rettighetene beskytter mot de opplistede samfunnsbehovene.

Utgangspunktet er at terskelen for inngrep i ytringsfriheten er meget høy. Begått kriminalitet og forholdene i fengselet kan imidlertid begrunne begrensninger, noe som må avgjøres konkret ut fra forholdene og de hensyn retten til ytringsfrihet skal sikre. For eksempel vil generelle uttalelser om forholdene i fengselet normalt ikke kunne forbys, mens det nok er aktuelt med inngrep dersom ytringene kun er av personlig art og vil skape ubehag hos ofre for det straffbare forhold vedkommende soner for.

EMDs dom i Jankovskis mot Litauen (2017)

Ytringsfriheten innebærer også rett til å «motta opplysninger». Det er lagt til grunn at forbud mot tilgang til internettsider kan innebære krenkelse som ikke kan anses forholdsmessig. Behovet for tilgang til internett må forstås i lys av den store betydningen bruken av internett har for meddelelse av informasjon, og at andre fremgangsmåter vil være meget tungvint, ikke minst fra fengsel. For eksempel vil man kunne ha rett til internettilgang dersom man skal orientere seg i studieordninger og arbeidstilbud.

5. Religion

Grunnloven § 16
EMK artikkel 9

Grunnloven § 16 fastslår at «[a]lle innbyggere i riket har fri religionsutøvelse». Religion er også vernet i EMK artikkel 9, som fastslår blant annet at man har rett til «enten alene eller sammen med andre [...] å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse».

Myndighetene kan gjøre inngrep i vernet, men begrensningene må etter artikkel 9 være

«foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.»

Det at man er frihetsberøvet vil for mange medføre en begrensning i trosutøvelsen, ikke minst for muligheten til å være samlet på ordinært vis med andre troende og utøve enkelte spesielle ritualer.

I en viss utstrekning skal det imidlertid legges til rette for utøvelse av tro under soningen. For eksempel kan man ha krav på mat som er tilberedt i overensstemmelse med ens religiøse overbevisning, noe som innebærer at buddhister skal tilbys vegetarmat, muslimer skal få et alternativ til svinekjøtt og at jødiske fanger skal få servert mat som er kosher.

6. Barn

Grunnloven § 104
annet ledd

Grunnloven § 104 annet ledd fastslår at «[v]ed handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn». Dette gjelder også for avgjørelser som treffes under straffegjennomføring. I FNs barnekonvensjon er det inntatt særskilte bestemmelser om barn som gjennomfører straff og om barn som er pårørende av domfelte. Slike reguleringer finner man også i De europeiske fengselsreglene.

Utgangspunktet er at det for avgjørelser som treffes under straffegjennomføringen som angår barn, skal tas hensyn til «barnets beste». Barn har også etter nærmere omstendigheter rett til å bli hørt i saker som angår dem. Det barnet mener om saken skal tillegges vekt i overensstemmelse med deres alder og utvikling. Det at avgjørelser angår barn kan også få betydning for hvordan man skal praktisere de øvrige menneskerettighetene, særlig retten til «privatliv og familieliv».

7. Diskriminering

Grunnloven § 98
EMK artikkel 14

Grunnloven § 98 fastslår at ingen skal utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling. Et slikt vern følger også av EMK artikkel 14, som fastslår at ingen skal diskrimineres på noe grunnlag ved utøvelsen av rettigheter etter konvensjonen. Straffegjennomføringen skal altså gjennomføres på en måte som er i tråd med prinsippet om ikke-diskriminering.

Til grunn for vernet ligger en oppfatning om at like tilfeller bør behandles likt. Hva som skal anses likt og ulikt, er et verdispørsmål. I EMK artikkel 14 er det eksplisitt sagt at vi alle er like på tvers av «kjønn, rase, farge, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonal eller sosial opprinnelse, tilknytning til en nasjonal minoritet, eiendom, fødsel eller annen status.»

Utgangspunktet er altså at man under straffegjennomføringen har tilgang til de samme goder som alle andre. Men ikke alle er like, og det åpner for at noen får særskilte goder som ikke andre får. For eksempel har personer med psykiske lidelser særlige behov, og de vil i noen sammenhenger ha tilgang til goder som ikke andre får. Et annet eksempel er at det anses tilrådelig å innvilge prøveløslatelse til noen, men ikke til andre. Denne forskjellsbehandlingen kan finne sted fordi forhold kan tale for at det bare er den ene som ikke vil begå nye straffbare handlinger.

IV. Kontroll

1. Generelt

Bestemmelser om menneskerettigheter er ikke tilstrekkelig i seg selv for å verne om verdiene de uttrykker. Derfor finnes det en rekke ordninger for uavhengig kontroll med at myndighetene etterlever rettighetene.

For det første skal menneskerettighetene, som øvrige rettsregler, tas hensyn til ved ordinær saksbehandling og klagebehandling etter straffegjennomføringsloven. Reglene kan også påberopes ved klage til Sivilombudsmannen og ved søksmål for domstolene.

I tillegg er det etablert enkelte særlige kontrollordninger for menneskerettigheter. Det gjelder klageordninger hvor det enkelte individ kan klage over og få konstatert brudd på menneskerettighetene. Det gjelder også overvåkningsordninger som undersøker om myndighetene etterlever menneskerettighetene. I det følgende redegjøres helt kort for enkelte av disse.

2. Klageordninger

2.1 Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen har hatt og har stor betydning for menneskerettighetenes stilling i norsk rett. Konvensjonen er gjort til norsk lov og flere av bestemmelsene i konvensjonen har tjent som modell for bestemmelser i Grunnloven.

En viktig grunn til at konvensjonen har fått stor betydning, er at det finnes en individuell klageordning. Enhver som mener at

menneskerettighetene er krenket kan klage til Den europeiske menneskerettighetsdomstol.

Se nærmere EMK artikkel 33, 34, 35, 38 og 39

Det er en rekke vilkår som må være oppfylt for at domstolen skal ta en klage til behandling. I det følgende gjennomgås enkelte av disse:

- Klagen må gjelde deg selv. Det er ikke anledning til å klage på vegne av en annen person. Ikke-statlige organisasjoner eller grupper av enkeltindivider har også anledning til å klage saker inn for domstolen.
- Alle nasjonale rettsmidler må være uttømt. Dette betyr at saken må ha vært behandlet hos domstolen på et så høyt nivå som mulig. I Norge vil det i utgangspunktet innebære at saken er behandlet eller avvist av Høyesterett. Dette er fordi norske myndigheter selv skal ha mulighet til å rette opp i krenkelser før EMD eventuelt avsier dom om krenkelse av konvensjonen.
- Klagen må fremmes til EMD før det har gått 6 måneder. Tiden begynner å løpe den dagen du blir informert om «den siste» avgjørelsen, eksempelvis Høyesteretts endelige avgjørelse eller avvisning av saken.
- Anonyme klager avvises. Du må derfor få frem navn og adresse i den klagen du sender inn til EMD.
- Klagen må ikke ha vært behandlet tidligere. EMD avviser saker som har blitt behandlet før av EMD selv eller annen internasjonal tilsynsordning.
- Åpenbart grunnløse klager avvises. EMD gjør en foreløpig vurdering av saken når den sendes inn. Anses klagen som åpenbart grunnløs, avvises den.
- Klagen må gjelde en rettighet i EMK. Du må vise at det forhold du påpeker er knyttet til en bestemmelse i konvensjonen.

Hvis saken ikke avvises, vil domstolen kunne være behjelpelig med å få partene til å inngå forlik. Dersom partene ikke kommer til enighet, vil det bli avsagt dom. Blir det konstatert brudd på konvensjonen, kan EMD tilkjenne klageren erstatning.

EMK artikkel 46

Statene skal rette seg etter endelig dom fra EMD, se EMK artikkel 46. Det kan innebære at den krenkede part så vidt mulig stilles i samme posisjon som før krenkelsen ved at konvensjonskrenkelsen gjenoprettes. Utgangspunktet er at det er opp til den enkelte nasjonale myndighet å avgjøre hvilke virkemidler som er best egnet til dette, men statene er oppfordret til å sørge for tilstrekkelige muligheter til å få gjenåpnet en sak dersom

Straffeprosessloven § 391
nr. 2 bokstav b

konvensjonskrenkelse er konstatert av EMD. Gjenåpning på dette grunnlag er særskilt regulert i straffeprosessloven.

Dessverre er saksbehandlingstiden hos EMD lang, men det er mulig å be om hurtigbehandling dersom rask behandling er avgjørende for å sikre rettighetene dine.

2.2 FNs menneskerettighetskomité

Se SP artikkel 28 flg.

Til konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP) har FN etablert en kontrollprosedyre der FNs menneskerettighetskomité mottar og behandler klager fra fysiske personer. Ingen av uttalelsene komiteen gir, er rettslig bindende.

Selv om uttalelser fra FNs menneskerettighetskomité ikke er bindende, har de i praksis stor betydning. For det første ser man at komiteen gjerne legger dem til grunn for egen tolking av konvensjonen. For det andre vil Norge i praksis rette seg etter komiteens uttalelser.

Valgfri protokoll til den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 1 flg.

Mange av de samme kravene som stilles for å klage til Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, gjelder også for klage til FNs menneskerettighetskomité, herunder at nasjonale rettsmidler må være uttømt og at du må klage på egne vegne.

3. Overvåkningsordninger

3.1 Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannsloven § 3 a

Sivilombudsmannen behandler klager fra enkeltpersoner på avgjørelser i det offentlige, og har dessuten et særskilt ansvar for å undersøke hvordan frihetsberøvedes rettigheter ivaretas og for å forebygge krenkelser.

Hos Sivilombudsmannen er det dessuten en forebyggingsenhet mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse. Den besøker fengsler med og uten å varsle først. Da har den adgang til alle steder og fri tilgang til alle opplysninger av betydning for fangeforholdene.

Etter besøkene i fengsel utarbeider forebyggingsenheten rapporter som beskriver funn og risikofaktorer. Det gis anbefalinger, hvorav noen er vage, mens andre er mer spesifikke, som for eksempel at

de fysiske forholdene på enkelte avdelinger må bedres eller at det må installeres lysdimmer i sikkerhetsceller.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudsmannens nettside og stedene gis en frist for å orientere ombudsmannen om sin oppfølging av anbefalingene. Disse svarbrevene skal også publiseres på nettsidene.

3.2 Den europeiske torturforebyggingskomiteen

Den europeiske torturforebyggingskomiteen (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment – CPT) er et organ som har til formål å overvåke europeiske stater for å forebygge bruk av tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. Komiteen foretar inspeksjoner og utgir rapporter, og har blant annet kritisert Norge for rutinemessig bruk av isolasjon og bruken av brev- og besøksrestriksjoner under varetektsfengsling.

3.3 FNs torturkomité

FNs torturkomité (The Committee Against Torture – CAT) har til formål å forbygge bruk av tortur og umenneskelig og nedverdiggende behandling. Komiteen overvåker statene gjennom kontroll av rapporter fra statene og rapportering fra interesseorganisasjoner, og gir deretter sine anbefalinger. Det er også mulig for enkeltpersoner å klage til komiteen, men det er en ordning som har vært lite i bruk.

3.4 FNs menneskerettighetskomité

FNs menneskerettighetskomité håndhever FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. I tillegg til å behandle klager fra individer, se ovenfor, baseres håndhevingen på generelle kommentarer som de gir basert på egen erfaring, rapporter fra statene og klager fra andre stater.

3.5 FNs barnekomité

FNs barnekomité skal sikre at barnekonvensjonen blir etterlevd i landene som har ratifisert den. Statene skal sende inn rapporter, og på grunnlag av disse vil komiteen fremsette forslag og gi generelle anbefalinger. Det finnes en ordning med individuell klagerett, men Norge er ikke en del av denne.

Kapittel 37

Fengselspolitikk

I. Hva er fengselspolitikk

Kriminalpolitikken i Norge endrer seg stadig, og denne utviklingen kan du være med å øve innflytelse på. Når man jobber med å påvirke lover og juridiske regler, kaller man det «rettspolitikk». I fengselssammenheng handler rettspolitikk ofte om hvordan vi kan endre lovene og praksisen som gjelder i fengselet.

En av de viktigste oppgavene til Jussbuss er å jobbe rettspolitisk. Jussbuss reiser rundt i fengsler i Norge og tar imot saker fra innsatte. Noen ganger kan vi dessverre ikke hjelpe i en konkret sak. I slike tilfeller tar vi alltid med oss den innsattes erfaringer og forsøker å endre forholdene i fengselet gjennom politisk påvirkning. Fordi vi behandler så mange fengselssaker ser vi hvor urettferdige lovene og reglene som gjelder bak murene ofte oppleves. Vi ønsker å gjøre noe med dette. Derfor skriver vi i aviser og andre medier, arrangerer debatter og møter politikere. For at vi kan jobbe rettspolitisk er det veldig nyttig at du forteller oss om negative hendelser eller uheldige situasjoner i fengselet. Dine erfaringer i fengselet er viktig for vårt arbeid.

Som innsatt kan du også delta i rettspolitisk arbeid på eget initiativ. Ettersom du har førstehåndskjennskap til systemet, er perspektivet ditt særlig viktig. Du har mulighet til å dele dine erfaringer om hva som fungerer og hva som ikke fungerer i fengselssystemet. Ved å få innsattes opplevelser ut i samfunnsdebatten, kan man kjempe for endringer.

Videre vil vi gi eksempler på hvordan du som innsatt kan jobbe rettspolitisk gjennom arbeid i og utenfor fengselet og arbeid gjennom organisasjoner.

II. Hvordan nå politisk ut til samfunnet

Det er mange måter du kan jobbe med rettspolitikk rettet mot samfunnet utenfor fengselet. Du kan for eksempel skrive leserinnlegg, ta kontakt med media om dårlige soningsforhold eller sende brev til politikere.

Jussbuss har sett mange eksempler på innsattes rettspolitiske arbeid:

- En underskriftskampanje satt i gang av innsatte i Oslo fengsel fikk medieoppmerksomhet i 2004. Innsatte klaget på at de ikke lenger fikk lov til å snakke morsmålet sitt når de snakket i telefonen med familie og venner.
- Innsatte i Bjørgvin fengsel utenfor Bergen fikk medieoppmerksomhet om fengselets lave matbudsjett i 2010.
- I en periode hadde Norge en leieavtale med nederlandske myndigheter slik at innsatte sonet i et nederlandsk fengsel, Norgerhaven. I 2015 skrev flertallet av innsatte i Norgerhaven under på et opprop om soningsforholdene i fengselet. De klaget på misvisende informasjon i en «skrytefilm» som Kriminalomsorgen brukte for å rekruttere innsatte til Norgerhaven. De tok blant annet opp problemer med manglende tilgang til Skype, mangel på adgang til fotball- og tennisbaner og et dårligere skoletilbud enn det som tilbys innsatte i tilsvarende fengsler i Norge. Leieavtalen var politisk omstridt, og en del innsatte gikk hardt ut i media mot avtalen.
- Innsatte ved Ullersmo fengsel var misfornøyde med byggestøy, flystøy og skadedyr i fengselet i 2017. De startet en underskriftskampanje, sendte en klage til Helsetilsynet og fikk VG til å skrive om saken. Klagen ble ikke tatt til følge, men det var likevel viktig at de innsatte sa ifra.

Av erfaring vet Jussbuss at det er vanskelig å få gjennomslag for initiativer som underskriftskampanjer og klager i media, selv når mange innsatte samarbeider i den aktuelle saken. Utfordringene når man jobber rettspolitisk som innsatt er mange. Fengselet kan begrense rettspolitisk arbeid av sikkerhetsmessige grunner. De kan også sette vilkår for reportasjer som inneholder bilder og informasjon om fengselet. Retten til å la seg intervju kan derimot ikke avskjæres av sikkerhetsmessige eller andre grunner. Selv om du møter utfordringer ved ditt rettspolitiske arbeid, oppfordrer Jussbuss deg til ikke å gi deg. Din stemme er viktig i arbeidet for en kriminalpolitisk endring i Norge.

III. Hvordan arbeide rettspolitisk i fengselet

Grunnloven § 100

Du kan også prøve å påvirke fengselet innenfra. Utgangspunktet er at du har en rett til å jobbe rettspolitisk, også i fengsel. Din grunnlovsfestede rett til yringsfrihet beskytter din adgang til å uttrykke meninger om forholdene i fengselet. Det er viktig å huske at fengselet i noen tilfeller lovlig kan innskrenke denne retten av hensyn til ro, orden og sikkerhet, for eksempel ved bruk av straffegjennomføringslovens bestemmelser om utelukkelse fra felleskap.

Strgjfl. § 25

En måte å arbeide rettspolitisk i fengsel på er å delta aktivt i et samarbeidsorgan i fengselet. Når flertallet av innsatte ønsker det, skal fengselet forsøke å tilrettelegge for samarbeidsorganer mellom de innsatte og ansatte i fengselet. I disse organene kan man diskutere generelle spørsmål som angår innsattes daglige liv. Her kan du forsøke å få endret ting du ikke er fornøyd med. Adgangen til å delta i samarbeidsorganer kan i noen tilfeller begrenses av sikkerhetsmessige grunner. Les mer om samarbeidsorganer i kapittel 8.

Du kan også kontakte uavhengige organer som Sivilombudsmannen, Likestillings- og diskrimineringsombudet og tilsynsrådet hvis du opplever utilfredsstillende forhold i fengsel.

IV. Hvordan arbeide rettspolitisk gjennom organisasjoner

Du kan også jobbe rettspolitisk gjennom kontakt med eller medlemskap i foreninger som jobber for å forbedre forholdene i fengselet. Det finnes en rekke organisasjoner som jobber rettspolitisk. To eksempler er Norsk forening for kriminalreform (KROM) og For Fangers Pårørende (FFP). KROM jobber generelt for å endre den norske kriminalpolitikken til innsattes fordel. FFP jobber spesifikt med å forbedre situasjonen for innsattes pårørende.

Retningslinjene til strgjfl. § 33 punkt 33.10

Det er i noen tilfeller mulig å få særskilt permisjon for å delta i rettspolitisk arbeid gjennom slike organisasjoner. Les mer om dette i kapittel 14 om permisjon.

Bakerst i boken finner du en oversikt over aktuelle organisasjoner, samt kontaktinformasjonen til disse. Du kan også finne mer informasjon om ulike organisasjoner i kapittel 39.

Kapittel 38

Om Jussbuss

I. Hva er Jussbuss?

Jussbuss er et rettshjelpstiltak som drives av jusstudenter fra Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Jussbuss startet som et forskningsprosjekt i 1971. En gruppe studenter dro med en buss til Oppsal i Oslo for å undersøke i hvor stor grad befolkningen hadde uløste juridiske problemer. Det viste seg at det var et stort behov blant folk flest for juridisk rådgivning, og som et resultat av dette fortsatte driften i Jussbuss. Jussbuss holder nå til i kontorlokaler i Skippergata 23 i Oslo sentrum. I dag arbeider det omtrent 35 studenter i Jussbuss.

1. Hva jobber Jussbuss med?

1.1 Saksbehandling

Jussbuss gir gratis rettshjelp i enkeltsaker. Vi kan hjelpe deg i form av muntlig eller skriftlig juridisk rådgivning, og i noen tilfeller kan vi representere deg. Dette kan for eksempel være overfor fengselet du sitter i, en kreditor eller utlendingsforvaltningen. Jussbuss gir kun juridisk råd og bistand innenfor enkelte saksområder. Hvis saken din faller utenfor det vi jobber med, vil vi prøve å finne andre som kan hjelpe deg. Siden vi er studenter, kan vi ikke ta alle typer saker. Vi kan for eksempel ikke føre saker for retten.

Saksområdene vi i dag jobber med er hovedsakelig utlendingsrett, fengselsrett, husleierett, gjeldsrett, sosialrett, trygderett og arbeidsrett. Grunnen til at vi har valgt ut nettopp disse områdene, er at vi mener dette er områder hvor behovet for rettshjelp er stort, og hvor det ikke gis tilstrekkelig hjelp fra det offentlige.

1.2 Rettspolitikk og forskning

Jussbuss har et mål om å bedre rettstilstanden i samfunnet for våre klientgrupper. Det gjør vi ved å arbeide for å forandre

lovverket og påvirke politiske avgjørelser. Dette kaller vi å arbeide rettspolitisk. Gjennom utspill i media, uttalelser ved forberedelsene av nye lover, deltakelse i debatter, kontakt med politikere og lignende prøver vi å endre rettstilstanden der vi mener den ikke er tilfredsstillende. Eksempler på slikt arbeid er når fengselsgruppa skriver høringsuttalelser til endringsforslag i straffegjennomføringsloven eller andre lovforslag som angår våre klienter. Det er ikke alltid vi kan hjelpe til med generelle klager på fengselssystemet, men vi tar alltid med oss det vi hører videre i det rettspolitiske arbeidet. Vi jobber for å bedre forholdene rundt soning og fengsel.

2. Hvordan Jussbuss jobber med sakene

Medarbeiderne på Jussbuss er inndelt i arbeidsgrupper som jobber med de enkelte saksfeltene.

Hver medarbeider på Jussbuss har sine egne saker, og hver klient henvender seg til sin egen saksbehandler. Likevel jobber vi alltid med sakene i fellesskap innad i gruppene, og noen ganger på tvers av dem. Alle gruppene på Jussbuss har «gruppemøte» en gang i uka. Da bruker gruppene en hel dag på å gå gjennom alle sakene på gruppa og diskutere dem sammen. Dette gjør vi for å forsikre oss om at rådene vi gir er riktige. Det er alltid gruppemøtet i fellesskap som bestemmer hvor langt vi kan gå i den enkelte sak og som tar avgjørelser i sakene. Gruppemøtene og samarbeidet innad gir økt rettssikkerhet. Siden vi ikke er ferdig utdannede jurister, er det viktig for oss å jobbe på en tryggest mulig måte for klientene våre.

Siden alle sakene må kontrolleres på gruppemøtet, må du ofte vente litt på å få svar. Hvis du har en sak som haster, vil vi alltid prioritere å svare deg innen fristen.

Alle medarbeiderne på Jussbuss har taushetsplikt. Det er selvfølgelig alltid du som bestemmer hva du vil gjøre i saken og hvordan. Vi holder deg også alltid løpende orientert i saken.

3. Gruppene – hvilke saker de kan hjelpe til med og hvordan

3.1 HOG: Husleie og gjeld

HOG jobber med spørsmål knyttet til husleie, gjeld og kommunal bolig. HOG gir både generell informasjon om rettstilstanden og

yter bistand i enkeltsaker. HOG kan blant annet bistå skyldneren med bestridelse av uriktige krav, søknader om gjeldsordning eller hjelp i forbindelse med tvangsinnndrivelse. HOG hjelper ikke kreditor, men kan likevel gi generell informasjon om hvordan disse kan drive inn sin gjeld ved hjelp av gjeldsbrev og en påkravsmal. Du kan lese om håndtering av gjeld i kapittel 35.

I husleiesaker tar HOG kun saker for leietaker, og ikke for huseier/utleier. HOG er behjelpelig med de fleste juridiske problemer som kan oppstå i et leieforhold. Eksempler på saker HOG tar er spørsmål om leieøkning, oppsigelse av leieforhold, spørsmål om depositum, fremleie, mangelskrav, vedlikehold og kontraktsinngåelse, samt spørsmål knyttet til kommunal bolig.

3.2 SAG: Sosial-, trygde- og arbeidsrett

SAG arbeider med spørsmål om sosialrett, trygderett og arbeidsrett. I spørsmål om arbeidsrett hjelper SAG kun arbeidstakere, ikke arbeidsgivere eller selvstendige oppdragstakere. SAG kan hjelpe deg med de aller fleste juridiske problemer som kan oppstå i et arbeidsforhold. Eksempler på saker gruppen tar er oppsigelse, utbetaling av lønn og feriepenger, tvist angående fravær og spørsmål vedrørende permisjoner. I sosial- og trygdesaker kan SAG hjelpe deg med å vurdere om et vedtak du har mottatt er korrekt, og eventuelt skrive klage på dine vegne. Du kan lese om retten til sosial- og trygdeytelser i kapittel 34.

3.3 INNVA: Utlendingsrett

INNVA arbeider med utlendingsrett. INNVA kan hjelpe til med de fleste juridiske spørsmål når det gjelder opphold i Norge for utlendinger. Grappa tar for eksempel saker om utvisning, familiegjenforening, arbeids- og studietillatelse, visum, permanent oppholdstillatelse og statsborgerskap. INNVA kan ikke hjelpe til i asylsaker. Du kan lese om utvisning i kapittel 33.

3.4 FEG: Fengselsrett

3.4.1 Hvilke saker FEG tar

FEG jobber med fengselsaker. FEG er behjelpelige med de fleste problemer som oppstår i forbindelse med soning av fengselsstraff. De tar for eksempel saker om soningsforholdene i fengselet,

søknader om permisjon og fremstilling, overføring mellom institusjoner, prøveløslatelse og klage på reaksjoner.

Siden alle medarbeiderne på Jussbuss er studenter, kan vi ikke føre saker for retten. FEG tar derfor ikke straffesaker. Ønsker du for eksempel å gjenoppta saken din, kan vi gi informasjon om gjenopptakelse og skaffe søknadsskjema, men vi kan ikke hjelpe deg med å fylle det ut.

3.4.2 Fengselsbesøk

Fengselsgruppa reiser hver uke til ulike fengsler på østlandsområdet for å informere om Jussbuss og ta inn nye saker. Noen ganger drar vi også til andre steder i landet. Det skal bli gitt beskjed i fengselet om når Jussbuss kommer på besøk. Hvis du ønsker å snakke med oss, kan du skrive deg opp på besøkslapp, og du vil bli kalt inn til oss når vi kommer. Du kan også ringe oss hver ukedag mellom klokken 10:00 og 15:00.

Du kan spørre oss om generelle ting, eller legge fram en konkret sak du ønsker hjelp til. Du kan spørre om alle rettsområdene Jussbuss jobber med. Hvis vi ikke jobber med det du lurere på, finner vi noen andre som kan hjelpe deg.

3.4.3 Særlig for klienter i fengsel

Ofte kan fengselssystemet være et frustrerende og lukket regime for deg som sitter i fengsel. Vi prøver så godt vi kan å forstå din situasjon som innsatt, og jobbe for dine rettigheter. Hvis vi for eksempel forteller deg at vi ikke kan hjelpe deg, betyr ikke det at vi er enig med fengselet om hvordan ting bør fungere. Jussbuss er nødt til å være realistiske, og vurdere saken ut fra gjeldende rett. Vi ser mange svakheter med både lovverket og systemet, og prøver å arbeide for at innsatte skal få en bedre hverdag. Du må ikke nøle med å ta kontakt med oss, selv om du frykter at du har en dårlig sak. Gi oss gjerne beskjed hvis det er noe du synes vi bør arbeide med.

Jussbuss vil alltid prøve å gi deg best mulig veiledning og hjelp, men vi kan ikke gjøre alt. I første omgang vil vi ofte veilede deg til å skrive en god søknad selv, og heller hjelpe deg med å klage dersom du får avslag. Hvis det er noen spesielle grunner til at du ikke kan skrive selv, forsøker vi å hjelpe deg. Det kan også hende

at vi råder deg til å vente en viss tid med å søke om ulike ting. Dette er i så fall fordi vi mener det er det beste for saken din.

Hvis du allerede har en advokat som jobber for deg, må du gi oss beskjed om dette. Du må gjerne snakke med oss om saken din, men vi vil helst unngå at både advokaten din og Jussbuss for eksempel skriver en søknad hver om akkurat det samme. Dette kan føre til uryddig saksbehandling, og er ikke til din fordel.

Det varierer fra fengsel til fengsel om telefonsamtaler med Jussbuss trekkes av dine ordinære telefonkvoter. En del fengsler lar deg ringe til oss uten at det går av ringetiden din.

4. Kontakt med Jussbuss og andre rettshjelpstiltak

4.1 Saksmottak og åpningstider

Alle innsatte kan ringe til Jussbuss hver ukedag mellom klokken 10:00 og 15:00. Du kan ringe selv om du sitter i et fengsel Jussbuss ikke besøker. Hvis du ønsker å komme til våre kontorer når du er på permisjon eller fremstilling, kan du også møte opp hver ukedag mellom klokken 10:00 og 15:00. Dersom du ikke sitter i fengsel, må du ringe i våre ordinære saksmottakstider; mandager mellom klokken 17:00 og 20:00 eller tirsdager mellom klokken 10:00 og 15:00. Du kan også møte opp i våre kontorlokaler til disse tidene. Grunnen til at innsatte kan ringe oss utenom de ordinære saksmottakstidene, er at det ofte er vanskeligere for innsatte å bruke telefonen akkurat når det passer, eller å oppsøke oss personlig. Telefonnummer og adresse til Jussbuss finner du bakerst i boken.

Jussbuss holder stengt i julen og påsken. Vi forsøker å ha åpent hele sommeren.

4.2 Andre studentdrevne rettshjelpstiltak

Jussbuss holder til i Oslo, men tar inn saker fra hele landet via telefon. Det finnes også studentdrevne rettshjelpstiltak andre steder i landet du kan få hjelp fra, uansett hvor du bor eller soner. Alle gir gratis juridisk bistand. Disse rettshjelpstiltakene er: Jushjelpa i Midt-Norge (Trondheim), Jusshjelpa i Nord-Norge (Tromsø) og Jussformidlingen (Bergen). Flere av disse tiltakene oppsøker fengsler i sin region. Det finnes også et annet

rettshjelpstiltak i Oslo som heter Juridisk rådgivning for kvinner (JURK). JURK har en egen fengselsgruppe som fast besøker blant annet Bredtveit fengsel. JURK gir kun bistand til folk som identifiserer seg som kvinner. Adresse og telefonnummer til rettshjelpstiltakene finner du bakerst i boken.

Kapittel 39

Organisasjoner

I dette kapitlet står det om noen organisasjoner som kan være interessante for deg som sitter i fengsel eller nylig har blitt løslatt. Dette er organisasjoner som først og fremst kan hjelpe deg med andre ting enn rettshjelp. Det er gratis å benytte seg av disse tiltakene. Du finner adresser og kontakinformasjon til organisasjonene bakerst i boka.

KROM – Norsk forening for kriminalreform

KROM er en partipolitisk og religiøst uavhengig forening. Foreningen arbeider for en hensiktsmessig og menneskeverdig kriminalpolitikk. KROM baserer seg på frivillig arbeid.

Foreningen har et tredelt mål:

- Arbeide for å avskaffe straffesystemet sånn som det er i dag, og motarbeide at nye fengselslignende systemer eller tvangsordninger oppstår.
- Reformere straffesystemet og fengselsvesenet for å redusere skadevirkningene av frihetsberøvelse.
- Være et talerør for nåværende og tidligere innsatte, og jobbe for deres generelle rettigheter og krav.

Foreningen er åpen for alle som vil støtte deres formål. KROM har per 2018 ca. 500 medlemmer. Flere av medlemmene er nåværende og tidligere innsatte.

KROM svarer på høringer som omhandler innsattes rettigheter, deltar i debatter i media og arrangerer møter og konferanser. De arrangerer blant annet den årlige KROM-konferansen, hvor flere innsatte pleier å delta. KROM besøker også fengsler. I tillegg til dette driver KROM informasjonsarbeid på skoler og i foreninger om hvordan straffesystemet virker i praksis.

SON – Straffedes organisasjon i Norge

SON arbeider for fangers rettigheter og for å hjelpe tidligere fanger med å frigjøre seg fra sin kriminelle løpebane. Det er et vilkår at man er straffedømt for å være medlem i SON.

Formålet med SONs arbeid er at nåværende og tidligere innsatte skal ha et tilbud om et sted å være der de kan ta tak i egne problemer og få sosiale og kulturelle impulser. SON forsøker å løse problemene som kan oppstå ved overgangen fra fengsel til samfunn. SON har også som mål å være med i den kriminalpolitiske debatten.

FFP – For Fangers Pårørende

FFP er en landsdekkende organisasjon som tilbyr støtte og rådgiving, og arbeider for å bedre situasjonen for pårørende til innsatte. De samarbeider med Kriminalomsorgen for å bedre pårørendes stilling i møte med fengslene og synliggjøre pårørendes situasjon gjennom prosjekt- og informasjonsarbeid. Det meste av kontakten med pårørende foregår via telefon, e-post og ved individuelle samtaler eller familiesamtaler i FFP sine lokaler. FFP har mye kunnskap om Kriminalomsorgen, og gir ut brosjyrer om pårørendes situasjon.

FFP har ulike tilbud til pårørende der man kan møte andre i en lignende situasjon. De arrangerer formiddags- og kveldstreff, kultur- og ferietilbud samt egne tilbud for barn og unge gjennom FFP Ung.

FFPs rådgivningstilbud er landsdekkende på telefon, brev og e-post. FFP har hovedkontor i Oslo og en lokalavdeling i Trondheim (FFP Trøndelag).

Røde Kors' visitortjeneste

Du kan få jevnlig besøk av en visitor fra Røde Kors i løpet av fengselsoppholdet. Røde Kors er en uavhengig organisasjon som er politisk og religiøst nøytral. Besøkene er basert på frivillighet og visitorene har taushetsplikt, også overfor de fengselsansatte. Et visitorbesøk kommer i tillegg til de private besøkene du får, og visitorene kan også besøke deg selv om du er ilagt besøksforbud.

Visitoren besøker deg regelmessig hvis du ønsker det. Sammen kan dere snakke om dine interesser, hverdagsproblemer eller andre ting du ønsker å prate om.

Tjenesten har ca. 450 frivillige visitorer knyttet til 34 fengsler over hele landet. Alle fengsler med høy sikkerhet er tilknyttet visitorordningen. Visitorene besøker innsatte i varetekt og på dom. I tillegg til én-til-én-besøk på cella eller i besøksrom arrangerer visitorene en rekke fellesarrangementer i fengsel, som for eksempel pizza- og spillekvelder, konserter, jule- og sommerfester.

Hvis du vil ha besøk av en visitor eller mer informasjon om visitor-tjenesten, kan du gi beskjed til en ansatt i fengselet eller til fengselspresten.

Nettverk etter soning

Røde Kors Nettverk etter soning (NES) er Norges største frivillige ettervernstilbud. Målgruppa er straffedømte som ønsker å bryte med kriminalitet og eventuelt rus. Den klart største avdelingen holder til ved Tilbakeføringscenteret i Oslo. For øvrig finnes tilbudet i Bergen, Trondheim, Stavanger, Ålesund og Østfold. Alle avdelinger tar utgangspunkt i at mange straffedømte trenger å etablere nye sosiale nettverk og nye fritidsaktiviteter hvis de skal klare å nå målet sitt om et liv uten kriminalitet og rus. Gjennom NES får du tilbud om kontakt med en frivillig som kan være en støttespiller i en vanskelig periode, samt mulighet for å være med på fellesaktiviteter.

I Oslo tilbys også arbeidstrening i sykkelverksted, ved Oslo Bysykkle, eller i kafé. I tillegg kan du få bistand med å komme i ordinært arbeid. Her er det også kurs og individuell oppfølging rundt økonomiske problemer, samt en egen satsing for de yngste. På og utenfor Tilbakeføringscenteret tilbys måltider, en rekke faste og sporadiske aktiviteter, og turer.

De andre NES-avdelingene har ulike tilbud – ta kontakt med dem hvis du har spørsmål om hva de tilbyr.

WayBack

WayBack, stiftelsen Livet etter Soning, har som formål å støtte løslatte i veien tilbake til et liv uten rus og kriminalitet. De har tro på at man gjennom kameratstøtte kan bli gode samfunnsborgere. WayBack har derfor en fadderordning for tidligere innsatte og innsatte på slutten av soningen.

WayBacks faddere bruker kompetansen fra deres egne liv for å hjelpe innsatte som skal løslates til en lettere overgang til samfunnet. Fadderne har selv soningsbakgrunn, og bruker sin erfaring i arbeidet. Dette kalles å arbeide etter likepersonsprinsippet.

På slutten av soningen innleder fadderne samarbeidet med innsatte som ønsker en endring i livet etter soning. Behovene innen bolig, økonomi/gjeld, nettverk, jobb/studier og helse avklares med hver enkelt. Innsatte opplever vesentlige mangler på flere av disse områdene. I samarbeid med offentlige instanser jobber medlem og fadder målrettet sammen for at det skal bli lettere å fungere utenfor fengselet. Fadderne oppmuntrer og støtter medlemmene i de valg de tar for å nå målene de selv har satt.

WayBack finner du i Bergen, Oslo, Kristiansand, Trondheim og Tromsø.

Stiftelsen Retretten

Retretten er en ideell stiftelse som er politisk- og livssynsnøytral. Stiftelsen er et rusfritt møtested hvor rusmisbrukere, straffedømte og deres pårørende er velkomne. Retretten tilbyr hjelp til videre hjelp og kan bidra til å finne frem til hjelpetiltak som ikke koster penger. De tilbyr også lærings- og motivasjonskurs om avhengighet og adferd (ANTA). I tillegg tilbyr de det tilrettelagte kursopplegget «Veivalget» for innsatte i norske fengsler. I regi av Retretten kan du også få NADAs akupunkturprogram.

Retretten har hovedkontor i Oslo, men jobber også andre steder i Norge, blant annet i Oslo fengsel, Ravneberget og Eidsberg fengsel. Hvis du soner andre steder enn dette kan du ta kontakt med Retretten på telefon. Retretten tar også imot domfelte som skal gjennomføre samfunnsstraff. Du trenger ikke timeavtale. Tilbudet koster ikke penger og du kan være helt anonym.

FRI-prosjektene ved Kirkens Bymisjon

FRI er et tilbud for straffedømte. Det er FRI-prosjekter i Stavanger, Vestfold og Drammen. De ulike prosjektene har litt ulike tilbud og ulik målgruppe. Felles for alle tre er at de hjelper mennesker som har sonet en dom til å leve et liv uten rus og kriminalitet. FRI kan i samarbeid med andre virksomheter bidra til å gi tidligere innsatte et helhetlig tilbud om hjelp til bolig, arbeid, fritidsaktiviteter og et positivt, rusfritt nettverk.

FRI Stavanger et tilbud til kvinner med soningserfaring som ønsker hjelp til å bygge opp et rusfritt liv etter løslatelse. FRI Stavanger har oversikt over mange ulike tilbud innen ettervern. De jobber i fengselet for å bli kjent med den innsatte, og sammen med den innsatte lager de en aktivitetsplan som den innsatte forplikter seg til å følge etter løslatelse. Etter løslatelse har de tett veiledning og oppfølging av deltakerne i opptil 1 år.

FRI Vestfold er et tilbud ved løslatelse til alle straffedømte gjengangere som har bostedsadresse i Vestfold. Veiledere med tidligere soningserfaring støtter og motiverer innsatte i løslatelsesprosessen og er ressurspersoner i tiden etter løslatelse.

FRI Drammen er et tilbud ved løslatelse til alle straffedømte som har tilknytning til Drammensdistriktet eller ønsker å etablere seg der. FRI Drammen vil også legge til rette for relasjonsbygging mellom deltaker i FRI og deres barn og familie, samt veilede og støtte foreldre i foreldrerollen under soning og etter løslatelse.

Kontaktinformasjon

Advokatforeningens isolasjonsgruppe

Kristian Augusts gate 9
0164 Oslo
Tlf.: 22 03 50 50
www.advokatforeningen.no

Advokathjelp

Du kan finne lister over advokater på
www.advokatenhjelperdeg.no

Antirasistisk senter

Postboks 244 Sentrum
0103 Oslo
Tlf.: 23 13 90 00
www.antirasistisk-senter.no

Arbeidstilsynet

Postboks 4720 Torgarden
7468 Trondheim
Tlf.: 73 19 97 00
svartjenesten@arbeidstilsynet.no

*Spør fengselet eller Jussbuss hvis du
ønsker kontaktinfo til ditt regionkontor.*

Barnas Jurist

Skippergata 23
0154 Oslo
Tlf.: 22 41 22 40
www.barnasjurist.no

Gratis rettshjelp til alle under 25 år.

BUFDIR - Barne-, ungdoms- og familiedi- rektoratet

Postboks 2233
3103 Tønsberg
Tlf.: 46 61 50 00
www.bufdir.no

Caritas Norge

Storgata 38
0182 Oslo
Tlf.: 23 33 43 60
www.caritas.no

*Informasjons- og ressurscenter for arbeids-
innvandrere i Oslo.*

Datatilsynet

Postboks 458 Sentrum
0152 Oslo
Tlf.: 22 39 69 00
www.datatilsynet.no

Disiplinærnemnden for advokatklager

Advokatforeningen
Kristian Augustsgt. 9
0164 OSLO
Tlf.: 22 03 51 08

Diskrimineringsnemnda

**Postboks 208 Sentrum
5804 Bergen**
Tlf.: 90 93 31 25
www.diskrimineringsnemnda.no

*Behandler klager om diskriminering og
likestilling.*

FFO – Funksjonshemmedes

Fellesorganisasjon
Mariboegate 13
0183 Oslo
Tlf.: 23 90 51 50
Rettighetssenteret: 23 90 51 55
www.ffe.no

FFP – For Fangers Pårørende**Oslo**

Postboks 6710 St. Olavs plass
0130 Oslo
Besøksadresse:
Nordahl Brunsgt. 5, 2. etg.
0165 Oslo
Tlf.: 22 11 41 30
Faks: 22 11 46 55
post@ffp.no
www.ffp.no

Trøndelag

Kjøpmannsgata 23
7010 Trondheim
Tlf.: 73 51 19 29
Mobil: 940 03 120
trondelag@ffp.no

Frelsesarmeen

Postboks 6866 St. Olavs Plass
0130 Oslo
Besøksadresse:
Kommandør T.I. Øgrims plass 4
0165 Oslo
Tlf.: 22 99 85 00
Faks: 23 69 19 40
post@frelsesarmeen.no

Fri rettshjelp – Oslo kommune, Oslo og Akershus (Kontoret for fri rettshjelp)

Storgt. 19, 2. etg.
0184 Oslo
Tlf.: 23 48 79 00
frirettshjelp@vel.oslo.kommune.no
www.oslo.kommune.no/bolig-og-sosiale-tjenester/fri-rettshjelp

Fylkesmannen i Aust- og Vest-Agder

Postboks 788 Stoa
4809 Arendal
Tlf.: 37 01 75 00
fmavpost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Buskerud

Postboks 1604
3007 Drammen
Tlf.: 32 26 66 00
Faks: 32 26 66 56
fmbupost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Finnmark

Damsveien 1
9815 Vadsø
Tlf.: 78 95 03 00
Faks: 78 95 03 07
fmfipostmottak@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Hedmark

Postboks 4034
2306 Hamar
Tlf.: 62 55 10 00
fmhepost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Hordaland

Postboks 7310
5020 Bergen
Tlf.: 55 57 20 00
Faks: 55 57 28 51
fmhopostmottak@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Møre og Romsdal

Postboks 2520
6404 Molde
Tlf.: 71 25 84 00
fmmrpostmottak@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Nordland

Postboks 1405
8002 Bodø
Tlf.: 75 53 15 00
Faks: 75 52 09 77
fmnopost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Oppland

Postboks 987
2604 Lillehammer
Tlf.: 61 26 60 00
Faks: 61 26 61 67
fmoppost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Oslo og Akershus

c/o Fylkesmannen i Østfold
Postboks 325
1502 Moss
Tlf.: 22 00 35 00
fmoapostmottak@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Rogaland

Postboks 4746
7468 Trondheim
Tlf.: 51 56 87 00
Faks: 51 52 03 00
fmropost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

Postboks 14
6801 Førde
Tlf.: 57 64 30 00
Faks: 57 65 33 02
fmsfpost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Telemark

Postboks 2603
3702 Skien
Tlf.: 35 58 61 10
Faks: 35 52 85 90
fmtepost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Troms

Postboks 6105
9291 Tromsø
Tlf.: 77 64 20 00
Faks: 77 64 21 39
fmtrpostmottak@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Trøndelag

Postboks 2600
7734 Steinkjer
Tlf.: 74 16 80 00
fntlpost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Vestfold

Postboks 2076
3103 Tønsberg
Tlf.: 33 37 10 00
Faks: 33 37 11 35
fmvepost@fylkesmannen.no

Fylkesmannen i Østfold

Postboks 325
1502 Moss
Tlf.: 69 24 70 00
fmospostmottak@fylkesmannen.no

Gatejuristen***Bergen:***

Postboks 491 Sentrum
5805 Bergen
Tlf.: 41 52 88 81

Innlandet (Hamar, Lillehammer, Gjøvik og Hønefoss):

Skippergate 23
0154 Oslo
Tlf.: 23 10 38 90

Kristiansand:

Postboks 486
4664 Kristiansand
Tlf.: 94 14 17 65

Oslo:

Skippergata 23
0154 Oslo
Tlf.: 23 10 38 90
Faks: 23 10 38 91
post@gatejuristen.no
(ikke sensitive opplysninger)
www.gatejuristen.no

Stavanger:

Kongsgaten 48
4005 Stavanger
Tlf.: 51 22 55 44

Tromsø:

Postboks 492
9255 Tromsø
Tlf.: 92 07 04 44
post@gatejuristentromso.no

Trondheim:

Postboks 129 Sentrum
7400 Trondheim
Tlf.: 93 25 37 71 / 92 66 18 60

Gratis rettshjelp til nåværende og tidligere rusavhengige. Gir også økonomisk rådgivning gjennom prosjektet Gatas Økonom.

Gjeldskrisetelefonen

Tlf.: 22 20 19 99

En gratis støttetelefon drevet av Gjeldsoffer-Alliansen for deg med alvorlige gjeldsproblemer.

Gjeldsoffer-Alliansen (GOA)

Pilestredet 17
0164 Oslo
Tlf.: 22 36 30 59

En organisasjon av gjeldsofre som arbeider for å hjelpe andre gjeldsofre gjennom å spre kunnskap.

Gjenopptakelseskommisjonen

Postboks 2097 Vika
0125 Oslo
Tlf.: 22 40 44 00
Faks: 22 40 44 01
www.gjenopptakelse.no

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker

Helsesenter for papirløse i Oslo

Tlf.: 48 89 05 60

Gratis helsehjelp til papirløse migranter.

HivNorge

Postboks 4615 Sofienberg
0506 Oslo
Tlf.: 21 31 45 80
www.hivnorge.no

Inkassooversikt – Virke inkasso

www.inkasso.no

Nettside for å sende forespørsel til en del inkassobyråer i Norge for å få oversikt over gjeld.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

Postboks 212, Sentrum
0103 Oslo
Tlf.: 24 16 88 00
Faks: 24 16 88 01
www.imdi.no

IOM - International Organization for Migration

Postboks 8927 Youngstorget
0028 Oslo
Besøksadresse:
Skippergata 33, 2. etasje
0154 Oslo
Tlf.: 23 10 53 20
Faks: 23 10 53 23
www.iom.no

JURK – Juridisk rådgivning for kvinner

Skippergata 23
0154 Oslo
Tlf.: 22 84 29 50
Faks: 22 84 29 51
www.jurk.no

Jushjelpa i Midt-Norge

Bispegata 9C
7012 Trondheim
Tlf.: 73 51 52 50
Faks: 73 52 72 80
www.jushjelpa.no

Jussbuss

Skippergata 23
0154 Oslo
Tlf.: 22 84 29 00
Faks: 22 84 29 01
www.jussbuss.no

Jussformidlingen i Bergen

Sydneshaugen 10
5007 Bergen
Tlf.: 55 58 96 00
Faks: 55 58 96 06
www.jussformidlingen.no

Jusshjelpa i Nord-Norge

UiT Norges Arktiske Universitet
Breivika senter
9037 Tromsø
Tlf.: 77 64 45 59
Faks: 77 64 65 65
www.jusshjelpa.no

Kontoret for voldsoffererstatning

Postboks 253
9951 Vardø
Tlf.: 78 98 95 00
post@voldsoffererstatning.no
www.voldsoffererstatning.no

Kriminalomsorgen region nord

Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes
Tlf.: 73 56 16 10
region-nord@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorgen region sør

Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes
Telefon: 33 20 70 00
Telefaks: 33 33 35 72
postmottak.region-sor@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorgen region sørvest

Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes
Tlf.: 51 97 39 00
Faks: 51 97 39 01
sorvest@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorga region vest

Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes
Tlf.: 55 38 72 00
Faks: 55 38 72 50
postmottak.region-vest@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorgen region øst

Dokumentsenter
Postboks 694
4302 Sandnes
Tlf.: 21 53 73 00
postmottak-8100@kriminalomsorg.no

Kriminalomsorgsdirektoratet

Postboks 344
2001 Lillestrøm
Tlf.: 40 43 88 00
Faks: 40 43 88 01
postmottak-8005@kriminalomsorg.no
www.kriminalomsorgen.no

KROM – Norsk forening for kriminalreform

Postboks 6740 St. Olavs plass
0130 Oslo
Tlf.: 22 36 21 87
krom@krom.no
www.krom.no

Landsforeningen for voldsofre

Tjenfare 29
0956 Oslo
Tlf.: 22 16 40 00
www.voldsoffer.no

LDO – Likestillings- og diskrimineringsombudet

Postboks 8048 Dep
0031 Oslo
Tlf.: 23 15 73 00 / 800 41 556
Faks: 23 15 73 01
www.ldo.no

*Jobber mot og gir veiledning om
diskriminering og likestilling.*

Lånekassen

Postboks 4551
8608 Mo i Rana
Tlf.: 21 49 60 00
Faks.: 22 72 02 64

Namsfogskontorer (namsmannen)**Asker og Bærum:**

Postboks 415
1302 Sandvika
Tlf.: 67 57 67 00
Faks: 67 57 67 10

Bergen:

Postboks 773 Sentrum
5807 Bergen
Tlf.: 55 21 84 30
Faks: 55 21 84 00

Gjøvik:

Postboks 44
2851 Lena
Tlf.: 62 53 90 00

Hedmarken:

Postboks 355
2303 Hamar
Tlf.: 62 53 90 00

Kristiansand:

Postboks 514
4605 Kristiansand
Tlf.: 38 13 63 80

Oslo:

Postboks 8155 Dep
0033 Oslo
Tlf.: 21 01 47 00

Sandnes:

Postboks 508
4306 Sandnes
Tlf.: 51 68 40 00
Faks: 51 68 42 01

Skedsmo:

Postboks 94
2001 Lillestrøm
Tlf.: 64 99 30 00
Faks: 64 99 95 57

Stavanger:

Postboks 199 Sentrum
4001 Stavanger
Tlf.: 51 85 62 50
Faks: 51 85 62 51

Tromsø og Karlsøy:

Postboks 6300
9293 Tromsø
Tlf.: 77 79 60 00
Faks: 77 79 74 01

Trondheim:

Postboks 6043 Torgard
7434 Trondheim
Tlf.: 73 87 68 00
Faks: 73 87 68 01

Tønsberg, Re og Færder:

Postboks 2073
3103 Tønsberg
Tlf.: 33 34 44 00
Faks: 33 34 44 18

Ålesund:

Postboks 96 Sentrum
6001 Ålesund
Tlf.: 70 11 87 00

Hvis du trenger kontaktinformasjon til andre namsmenn, kan du spørre fengselet eller Jussbuss.

Mental Helse Norge

Storgata 38
0182 Oslo
Hjelpetelefon: 11 61 23
Sentralbord: 35 29 60 60
www.mentalhelse.no

MiRA-Senteret

Postboks 1749 Vika
0121 Oslo
Besøksadresse:
Storgata 53a
0182 Oslo
Tlf.: 22 11 69 20
www.mirasenteret.no

Resurssenter for kvinner og jenter med minoritetsbakgrunn.

NAV Gjeldsrådgivning

Tlf.: 55 55 33 39

NAV Servicesenter

Tlf.: 55 55 33 33

Nettverk etter soning

post@nettverkettersoning.no

Bergen

Småstrandgaten 6
5014 Bergen
Tlf.: 55 30 79 79
bergen@redcross.no

Oslo:

Grefsensveien 26
0482 Oslo
Sentralbord: 22 05 40 00
post@nettverkettersoning.no

Stavanger

Thiisbakken 3
4010 Stavanger
Tlf.: 51 52 38 50
stavanger@redcross.no

Trondheim

Nardoveien 4 B
7032 Trondheim
Tlf.: 73 94 93 00
post@trondheim-redcross.no

Ålesund

Keiser Wilhelmsgt. 68
6003 Ålesund
Tlf.: 90 26 73 20
aalesund@rodekors.org

NOAS - Norsk organisasjon for asylsøkere

Torggata 22, 2.Etg
0183 Oslo
Tlf.: 22 36 56 60
Faks: 22 36 56 61
www.noas.no

NOKUT – Nasjonalt organ for kvalitet i utdanning

Postboks 578
1327 Lysaker
Tlf.: 21 02 18 00
Faks.: 21 02 18 01
www.nokut.no

Godkjenner utenlandsk utdannelse.

Norsk pasientforening

Postboks 376, Sentrum
0102 Oslo
Tlf.: 22 00 74 00
www.pasient.no

Norsk pasientskadeerstatning

Postboks 232 Skøyen
0213 Oslo
Besøksadresse:
Wergelandsveien 1
0167 Oslo
Tlf.: 22 99 45 00
www.npe.no

Behandler erstatningskrav fra pasienter som mener de har fått en skade etter behandlingssvikt i helsetjenesten.

Opplysningstjenesten i staten

Tlf.: 80 03 03 00 (grønt nummer)
Tlf.: + 47 57 65 50 60 (fra utland)
www.norge.no

Veiviser til offentlige tjenester i Norge.

Oslo Krisesenter

Tlf.: 22 48 03 80
Faks.: 22 48 03 81
www.oslokrisesenter.no

Hjelp til deg som er blitt utsatt for kriminelle handlinger i Norge, særlig vold fra en partner, familie eller andre.

Pasient- og brukerombudet

Postboks 2112 Skøyen
0213 Oslo
Tlf.: 80 04 35 73
www.helsenorge.no

Pasient- og brukerombudet i Agder

Tlf.: 38 24 14 14
agder@pobo.no

Pasient- og brukerombudet i Buskerud

Tlf.: 32 23 52 00
buskerud@pobo.no

Pasient- og brukerombudet i Finnmark

Tlf.: 78 41 72 40
finnmark@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Hedmark og Oppland

Tlf.: 62 55 14 90
ho@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Hordaland

Tlf.: 55 21 80 90
hordaland@pobo.no

Pasient- og brukerombudet i Møre og Romsdal

Tlf.: 71 57 09 00
mr@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Nordland

Tlf.: 75 56 66 70
nordland@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Oslo og Akershus – Sosial- og eldreombudet i Oslo

Lille Grensen 7, 0159 Oslo
Tlf.: 23 13 90 20
post@ombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Rogaland

Tlf.: 95 33 50 50
rogaland@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukarombudet i Sogn og Fjordane

Tlf.: 57 82 11 00
sf@pobo.no

Pasient- og brukerombudet i Telemark

Tlf.: 35 54 41 70
telemark@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Troms

Tlf.: 77 75 10 00
troms@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Trøndelag

Tlf.: 73 53 51 00
nordtrondelag@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Vestfold

Tlf.: 33 34 77 90
vestfold@pasientogbrukerombudet.no

Pasient- og brukerombudet i Østfold

Tlf.: 69 20 90 90
ostfold@pasientogbrukerombudet.no

PIO-senteret

Hammersborg Torg 3
0179 Oslo
Tlf.: 22 49 19 22
post@piosenteret.no
rådgivningstelefonen@piosenteret.no
www.piosenteret.no

Tilbyr støtte og konkret hjelp til alle pårørende til en person som er syk eller har funksjonsnedsettelse.

Politiet

Tlf.: 02800 (ikke nødnummer)

Ring 02800 om du har spørsmål, eller ønsker å varsle politiet om noe. Du kobles automatisk til sentralbordet eller operasjons-sentralen i ditt nærmeste politidistrikt.

Politiets utlendingsenhet (PU)

Postboks 8102 Dep.
0032 Oslo
Tlf.: 22 34 24 00
politiets.utlendingsenhet@politiet.no

Psykatri- og rettsvernutvalget i ICJ-Norge, Pro Bono-gruppen

c/o Advokatfirmaet Sulland AS
CJ Hambros plass 5
0164 Oslo
probonogruppen@gmail.com

Tar prinsipielle menneskerettighetssaker for de som har vært utsatt for tvang i psykisk helsevern.

REFORM – Ressursenter for menn

Postboks 28 Sentrum
0101 Oslo
Besøksadresse:
Akersgata 16
0158 Oslo
Tlf.: 22 34 09 60
Faks: 22 34 09 61
www.reform.no

Bistår menn i en vanskelig livssituasjon.

Retts hjelpssentralen - Kirkens Bymisjon

Louises gate 30
0169 Oslo
Tlf.: 22 69 86 10
www.kirkensbymisjon.no/retts hjelpssentralen/

Retts hjelp fra frivillige jurister.

ROSA

Krisesentersekretariatet
ROSA prosjektet
Karl Johans gate 16B
0154 Oslo
Tlf.: 22 33 11 60

Bistand til personer utsatt for menneskehandel.

Rustelefonen

Tlf.: 91 50 85 88
<http://www.rustelefonen.no/>

Svar på det du lurer på om rus. Tjenesten er helt anonym.

Røde Kors

Postboks 1, Grønland
0133 Oslo
Besøksadresse:
Nedre Skøyen vei 24
0276 Oslo
Tlf.: 22 05 40 00
Faks.: 22 05 40 40

Rådet for legeetikk**Den norske legeförening**

Postboks 1152 Sentrum
0107 OSLO

Samordna opptak

Postboks 5883 Majorstuen
0308 OSLO
Tlf.: 21 49 56 09
sokerinfo@samordnaopptak.no

Sebbelows stiftelse

Jens Bjelkesgate 75 B
0652 Oslo
Tlf.: 23 03 79 00
Faks: 23 03 79 01
www.sebbelow.no

Heldøgns senter der foreldrene selv har omsorgen for sine barn.

2nd Chance

Hoffsveien 16
0275 Oslo
Tlf.: 95 55 66 55

SEIF – Selvhjelp for innvandrere og flyktninger

www.seifnorge.wordpress.com

Bergen:

Strandgaten 6
5013 Bergen
Tlf.: 55 56 09 00

Kristiansand:

Skippergata 2
4610 Kristiansand
Tlf.: 38 07 11 77
Faks: 38 02 89 77

Oslo:

Postboks 6856 St. Olavs Plass
0130 Oslo
Tlf.: 22 03 48 30
Faks: 22 11 05 13

Stavanger:

Øvre Holmegate 23
4006 Stavanger
Tlf.: 51 89 09 90

Tromsø:

Postboks 685
9257 Tromsø
Tlf.: 46 86 50 00

Trondheim:

Kongensgt. 60
7012 Trondheim
Tlf.: 73 51 71 84
Faks: 73 52 42 08

Ålesund:

Tollbugata 6
6002 Ålesund
Tlf.: 70 11 55 30
Faks: 70 12 26 23

Sivilombudsmannen

Postboks 3, Sentrum
0101 Oslo
Tlf.: 22 82 85 00
80 08 00 39 (grønt nummer)
www.sivilombudsmannen.no

Skatteetaten

Tlf.: 80 08 00 00

SON - Straffedes organisasjon i Norge

Hjelms gate 3
0355 Oslo
Tlf.: 93 80 45 04
soni@online.no

Statens helsetilsyn

Postboks 231 Skøyen
0213 Oslo
Tlf.: 21 52 99 00
www.helsetilsynet.no

Statens innkrevningsentral

Postboks 455
8601 Mo i Rana
Tlf.: 75 14 90 00
Faks.: 75 15 55 02
www.sismo.no

SI er underlagt Skatteetaten og sørger for innkreving, tvangsinnkreving og regnskapsføring i saker fra Politiet.

Statens sivilrettsforvaltning

Postboks 8027 Dep.
0030 Oslo
Tlf.: 22 99 13 25
www.sivilrett.no

Stiftelsen Retretten

Kristian Augusts gate 10
0164 Oslo
Tlf.: 22 20 93 92
www.retretten.no

Gratis tilbud for tidligere alkoholikere, rusmisbrukere, LAR-pasienter og pårørende.

Stiftelsen Rettferd for Taperne

Storgata 26
2870 Dokka
Tlf.: 61 11 89 90
www.taperne.no

Jobber med de som opplever seg som tapere i samfunnet vårt, og som har vært utsatt for: feilplassering i skolehjem, barnehjem og fosterhjem, manglende inngripen, seksuelle overgrep, mangelfull skolegang og mobbing.

24sju - Kirkens bymisjon

Tollbugata 3
0152 Oslo
Tlf.: 23 68 98 98

Døgnåpent helse- og velferdstilbud for de mest utsatte rusmiddelavhengige i Oslo.

Trygderetten

Postboks 8022 Dep.
0030 Oslo
Tlf.: 23 15 95 50

Trygderetten er ankeinstans i saker om trygde- og pensjonsspørsmål.

UDI – Utlendingsdirektoratet

Postboks 8108 Dep.
0032 Oslo
Tlf.: 23 35 15 00
www.udi.no

UNE – Utlendingsnemda

Postboks 8165 dep. 0034 Oslo
Tlf.: 21 08 50 00
postmottak@une.no
www.une.no

UNHCR i Nord-Europa – United Nations High Commissioner for Refugees

Tlf.: + 46 84 57 48 80
Faks.: + 46 84 57 48 87
swest@unhcr.org
www.sverigeforunhcr.se

WayBack**Bergen**

Sigurds gate 8
5015 Bergen
Tlf.: 91 91 23 17
roger@wayback.no

Kristiansand

Kronprinsensgate 10
4608 Kristiansand
Tlf.: 90 12 06 32
kristiansand@wayback.no

Oslo:

Kristian Augusts gate 10, 3. etg.
0164 Oslo
Tlf.: 23 22 80 10
johan@wayback.no

Trondheim:

Kongens gate 46
7012 Trondheim
Tlf.: 96 95 46 00
trondheim@wayback.no

Tromsø:

Haakon den gamles gate 5
9008 Tromsø
Tlf.: 95 27 25 00
gro.lind-olsen@wayback.no

Økonomiformidlingen

Lille Markeveien 13
5005 Bergen
Tlf.: 45 12 82 72
www.okonomiformidlingen.no

Studenter ved Norges Handelshøyskole gir gratis økonomisk rådgivning.

Stikkord

1/2-tid: se prøveløslatelse
 2/3-tid: se prøveløslatelse
 § 12-soning: kap. 21, 76, 152, 209-210, 213, 217-218, 242
 § 16-soning: kap. 20, 76, 147, 270-272

A

Advokat: kap. 7, 29-30, 34, 42, 121-122, 124-125, 126, 128, 225, 226, 227, 255, 324, 331
 Aktivitetsplikt: 101-102, 103, 106, 107, 304
 Alkohol: se rusmidler Ambassade: 122
 Amnesty International: 262
 Anke: se klage
 Ankenektelse: 57-58
 Anstalrådet: 77, 79, 217
 Arbeid: kap. 11, 45, 227, 185-186, 190-191, 218, 221, 227
 Arbeidsavklaringspenger (AAP): 275, 282
 Arbeidsavtale: 98, 110, 112-113
 Arbeidsmiljø: 80, 98-99, 102-103
 Arbeidsmiljøutvalg: 103
 Arbeidsnekt: 107-108, 175
 Arbeidsplikt: se aktivitetsplikt
 Arbeidstid: 102, 112
 Arbeidstilsynet: 331
 Arrestasjon: kap. 2
 Avdrag: 280, 294
 Avlytting: 77, 78, 92, 127, 128, 146, 226-227
 Avskjed: 69, 70, 99-100, 101
 Avslag: kap. 9, 95, 125, 142, 168-169, 170, 188, 206, 222, 227, 233, 253, 272, 277, 290, 323

B

Barn: kap. 25, 33, 43, 48-49, 51-52, 209-210, 261, 312, 316, 327, 331
 Barnebidrag: 285, 293
 Barnekomiteen: 316
 Barnekonvensjonen (BK): 261, 303, 312, 316
 Barnevern: 33, 43, 48-49, 52, 72-73
 Begrunnelse: 57, 88-89
 Behandlingsinstitusjon: se institusjon
 Benådning: kap. 32, 88, 91, 213-214
 Beslag: 33, 122, 125
 Besøk: kap. 13, 38, 47, 211-212, 225, 226, 309, 323, 327-328
 Besøksforbud: 38, 47, 65, 67, 123, 126, 327
 Besøksleilighet (besøkshus): 212
 Besøksnekt: 122-123
 Besøksstid: 117-118
 Betalingsutsettelse: 287-288, 299
 Bevis: 33, 37, 38, 39, 40, 55, 153, 246, 247-248
 Blodprøve: 34, 120, 147-148, 186, 191
 Boliglån: 280, 294
 Brev: kap. 13, 38, 47, 226, 309, 316
 Brillere: 283
 Brudd: se reaksjon på brudd
 Bøker: 104, 114, 282

C

Celle: 36, 76, 145-146, 165, 315

D

Dagpenger:
 – Dagpenger fra NAV: 275
 – Dagpenger i fengsel: kap. 11, 151
 Dagpengesats: 107-108
 Datautstyr: 105-106, 115, 125, 151, 172

Den europeiske torturforebyggingskomiteen: 316
 Den europeiske menneskerettighetsdomstolen: se EMD
 Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen: se EMK
 Direktør: se fengselsledelsen
 Diskriminering: 208, 312, 319, 331, 336
 Disiplinærvedtak: 173, 198
 DNA: 34
 Dokumentinnsyn: se innsynsrett
 Dom: kap. 5, 59-60, 66, 143
 Dommer: 54, 56-57
 Dopingmidler: se rusmidler

E

Eiendeler: kap. 12, 48, 146
 EK (elektronisk kontroll): kap. 20, 152, 242, 271
 Eksamen: 105
 EMD: kap 36, 58
 EMK: kap 36, 30, 58
 Endelig oppgjør: 287, 289
 Enkeltvedtak: 63, 157, 165, 166
 Erstatning: 33, 43, 51, 69, 70, 72-73, 202, 292, 314
 Etterforskning: 335, 336

F

Familie: 260-261, 327
 Familieliv: 307-310
 Familiesenter: 209-210, 213
 Fengselsledelsen (fengselsleder): 75, 80, 86, 206
 Fengselspolitikk: se rettspolitikk
 Fengselsrutiner: 44, 86
 Fengslingsmøte: kap. 3, 67, 123
 Fastlege: se lege og helsehjelp
 Fingeravtrykk: 34
 FNs menneskerettighetskomité: 122, 125, 128, 303, 315
 FNs torturkomité: 122, 125, 128, 316

For fangers pårørende: 211, 319, 327
 Forbud mot tortur: kap. 36, 180, 262
 Forebyggende tiltak: 106, 159-164, 219-220
 Foreldet gjeld: 286
 Forelegg: 50, 52, 66, 246
 Foreløpig svar: 91
 Forenklet forelegg: 52
 Forholdsmessighetsvurdering:

- ved menneskerettigheter: kap. 36
- ved utelukkelse 161
- ved utvisning: 255, 258, 260, 263, 265

 Forhåndsvarsel:

- generelt i forvaltningen: 87-88
- om utvisning: 111, 266-269, 271-272

 Forklaring: 27, 28-29, 30, 36, 37, 53-54
 Forlikrådet: 69, 286,
 Forskriften: 44, 74, 97
 Forsvarer: 29-30, 34, 38, 42, 52-55, 67, 126, 128, 222, 237, 247, 282
 Forvaltning: 69, 82, 86, 92, 93, 270, 320
 Forvaring: kap. 26, 37, 56, 76, 143, 168, 172, 179, 183, 188, 240, 241, 243, 246, 257
 Fosterhjem: 48-49
 Fotlenke: se EK
 Fremskutt permisjon: 139
 Fremstilling: kap. 14, 45, 152, 200-201, 227, 283, 323-324
 Fri rettshjelp: 68-73, 255, 277, 332
 Frifinnelse: 43, 54, 59, 248
 Frigang: kap. 11, 221, 241, 270
 Frihet: 63, 135, 206-207, 219, 326
 Frihetsberøvelse: 32, 41, 199, 305, 311, 315-316, 326
 Friomsorgen: 74, 187, 236
 Fristavbrytende klage: se klage
 Frisør: se hårklipp
 Fritidsaktiviteter: 114, 282
 Fritidsfellesskap: kap. 17, 102, 151, 152, 157
 Fritt rettsråd: 69, 71, 72-73
 Frivillig gjeldsordning: se gjeldsordning
 Fullbyrding av nordiske dommer på straff: kap. 19

Fullmakt: se fullmektig
Fullmektig: 84-85
Fylkeslege: 47
Fylkesmannen: 69, 73, 201-202, 283

G

Ganggutt: se tillitsjobb
Gaver: 118, 283
Gjeld: kap. 35, 280, 322, 329, 334, 337
Gjeldsordning: 290-295

- frivillig: 292, 293, 295
- tvungen: 293, 295

Gjenopptakelse: se gjenåpning
Gjentakelsesfare:

- varetekstsfengsling: 38
- ved utvisning: 259

Gjenåpning: kap. 31, 58, 67, 313-315
Glassvegg: 119-120, 226, 309
Glattcelle: 36
Graviditet: 209-210, 214

H

Halv tid: se prøveløslatelse
Helsehjelp: kap. 22, 276, 310

- i varetekt: 46-47

Helsepersonell: kap. 22, 46-47, 147-149, 160, 162, 165
Helsetjeneste: kap. 22, 209, 276, 281, 310
Hjelpemidler: 156, 225, 276, 285
Hjemmesoning: kap. 20, 152, 217, 242
Hobby: kap. 12, 151, 152, 282
Hovedforhandling: kap. 5, 29, 67
Husleie: 280, 284, 300, 320-322
Høyesterett: 57, 66, 216, 245, 249, 314

- ankeutvalget: 57, 216, 222

Hårklipp: 281

I

Idrett: 114, 282
Imam: 78, 311, 312-313
Informasjonsplikt: 87
Inhabil: 246, 250

Inndragning: 52, 66, 67
Innkalling til soning: kap. 6
Innreise: 261-262, 268
Innskrenkninger: kap. 17, kap. 36
Innsynsrett: kap. 10, 251
Institusjon:

- § 12-institusjon: kap. 21
- for dem som har barn: 213
- for gravide: 209-210

Internasjonal rett: kap. 19, kap. 36, 57-58, 158-159
Interne dokumenter: 95-96
Internett: 105-106, 115, 309, 310-311
Irettesettelse: 150, 152, 219
Isolasjon: kap. 17, 38-41, 65, 75-76, 156-157, 219-220, 225, 307, 308

- delvis: 40-41, 158, 162
- fullstendig: 39-40, 158, 161, 219

J

Juleamnesti: 234
Justisdepartementet: 74, 178, 253

K

KDI: 74, 75, 76, 78, 93, 178, 336
Klage: kap. 9, 56-58

- fristavbrytende: 90
- på beslutning om varsel: 243-244
- på besøksnekt: 122-123
- på helsehjelp: 201-202, 276-277
- på kontrolltiltak: 121
- på reaksjon: 157
- på vedtak fra NAV: 276-277, 283
- på vedtak om utvisning og innmelding i SIS: 261, 266, 267, 268-270
- til Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol: 58, 313-315
- til Sivilombudsmannen: 92, 270, 313, 315
- ved avslag på søknad om overføring: 169, 172, 178-179

- ved avslag på søknad om permisjon: 132
- ved avslag på søknad om prøveløslatelse: 236
- ved urettmessig beslag: 33, 125
- ved varetekt: 42-43, 45-46

Klagefrist: 89-90, 157, 165-166, 201, 244, 266, 276, 283

Klagerett: 45-46, 89-90, 169, 178

Klær: 145, 148, 230, 279, 281

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker: 246-247, 334

Kommunal bolig: 321-322

Konfliktråd: 51-52, 63

Kongen i statsråd: 74, 252, 253

Konsulat: 122

Kontaktbetjent: 44, 79

Kontroll:

- av brev: 123-125
- av kropp: 34, 144-145, 147-149, 209, 225
- av telefon: 127-128, 129, 130-131
- ved besøk: 119-122

Korttidspermisjon: 137-138, 140, 187, 192, 220

Kreditor: kap. 35, 322

- eks. på henvendelse til: 296

Kreditorforhandling: 287

Kriminalomsorgsdirektoratet: se KDI

Kroppsvisitere: se visitasjon

Kultur: 79, 260-261, 303, 327

Kvinner: kap. 24, 324-325, 330, 335, 338

L

Lagmannsrett: 43, 53-54, 56-57, 58, 66, 216, 222

Latvia: 177, 180-181, 263

Lege: kap. 22, 46-47, 209, 276, 281

Litauen: 177, 180-181, 263

Livsopphold: 279, 280, 281, 282, 294

Livssyn: 78

Lokalt nivå: 74, 75

Lukket fengsel: se sikkerhetsnivå – høyt

Lønn: 98, 99, 100, 110-111, 112-113, 322

Løslatelse:

- forberedelse: kap. 28, 134, 172
- tidspunkt: se prøveløslatelse

M

Maktmisbruk: 34-35, 68

Mat: 44, 108, 110, 118, 141, 230, 279, 312

Meddommer: 54, 56-57

Media: 318-319, 326

Medisiner: 200, 276, 281

Meldeplikt: 38, 133

Menneskerettigheter: kap. 36, 58, 125, 128

Merinnsyn: 96

Mobiltelefon: 126, 172, 309

Mødrehjem: se institusjon og familiesenter

N

Narkotika: se rusmidler

NAV: kap. 34, 78, 82, 89, 93, 104, 185, 285

NAV-kontor: 273-275, 277-279

Nedbetalingsavtale: 287

Nedverdiggende behandling: 262, 306-307, 316

Norden:

- overføring mellom nordiske land: 179

O

Omgjøring: 91, 270

Oppfølgingsklasser: 105

Oppholdstillatelse: 255, 257, 263, 322

- midlertidig: 256, 257
- permanent: 256, 257

Opphør av arbeidsforhold: 99

Opplæring: kap. 11, 45, 79, 221, 227, 229, 282

Oppsigelse: 69, 70, 99-101, 322

Overføring:

- til annet fengsel: kap. 18, 46, 76, 155, 217-218
- til institusjon: kap. 21, 76, 209-210, 213, 217-218, 310

- til sykehus: kap 21, 76, 200, 310
  - til utlandet: kap. 19, 87, 270
- Overgangsbolig: 62, 75, 172, 217-218
Overhøring: 47, 119-120, 121-122

P

- PC: se datautstyr
- Penger (egne penger): 47, 48, 108, 110-111, 115-116, 128, 230
- Pensjon: 275
- Permisjon: kap. 14, 76, 151, 187, 192, 212-213, 309-310, 323
- arbeid under soning: 101
  - deltakelse i kriminalpolitisk arbeid: 140
  - forvaring: 220-221
  - særlig høyt sikkerhetsnivå: 227
  - til utlandet: 140
  - utgifter til: 283
  - utvisningsvedtak: 270
  - varetekt: 45
- Politi: kap. 1-2, 36, 37, 38, 42, 43, 46, 47, 50, 51, 52, 60, 117, 134, 155, 230, 234-235, 237, 267
- Politiavhør: kap. 1, 34, 53-54
- Politisk påvirkning: se rettspolitikk
- Post: 123-125, 226
- Prest: 46, 78, 311
- Privatliv: 302, 307, 309, 312
- Program: 45, 101, 106, 227
- Prøveløslatelse: kap. 28 og 29, 155
- av forvaringsdømte: 221, 243
  - mellom halvtid og 2/3-tid: 213, 231
  - når man er utvist: 271
  - ved 2/3-tid: 232
- Psykolog: kap. 22, 46, 61, 106, 254
- Pårørende: 32, 118, 211, 327
- Påtalemyndigheten: kap. 3-7, kap. 26
- Påtaleunntatelse: 50

R

- Ransaking: 33 (se også visitasjon)
- Reaksjon på brudd: kap. 16, 89

- Refselse: se reaksjon på brudd
- Regionalt nivå (regionene): kap. 8
- Regjeringen: se Kongen i statsråd
- Reiseutgifter:
- ved frigang: 111
  - ved løslatelse: 230
  - ved permisjon: 141
- Religion: 78, 114, 226, 311
- Rentefrys: 288, 299
- Renter: kap. 35, 280
- Resttid: 237
- Retningslinjene: 7, 97
- Rettskraftig: 56, 58, 59, 179, 222, 245
- Rettsmøte: kap. 5, 143
- Rettspolitikk: kap. 37, 320
- Retur: se vern mot retur
- Ringetid: 68, 126
- Romania: 177, 180-181, 263
- Rusmidler:
- behandling: kap. 21
  - undersøkelse for: kap 15
  - ved fotlenkesoning: 186
  - ved hjemmesoning: 191
  - ved permisjon: 133
  - ved prøveløslatelse: 236
- Rømning: 109, 164, 174, 224

S

- Saksbehandling: 56, 92, 176, 250, 320
- Samfunnsstraff: 61, 63, 76, 179, 252, 329
- Sannsynlighetskrav: 37, 122, 126, 153, 161
- Schengen: 262
- Sedelighet: 143, 171
- Sensur: se ytringsfrihet
- Sikkerhetsnivå: kap. 18, 62, 217
- høyt: 62-63
  - lavt: 62-63
  - særlig høyt: kap. 27, 169
- SIS (Schengen Information System): 262
- Sivilombudsmannen (SOM): 72, 92, 122, 125, 128, 270, 313, 315
- Sjelesørger: 78, 226
- Skole: se undervisning

Skyldkrav: kap. 5 og 31, 153
Soning: kap. 6
Soningsavbrudd: se straffavbrudd
Soningsforhold: 208, 306, 318, 322
Soningsoverføring til utlandet: kap. 19
Soningsudyktig: 61, 209, 221
Soningsutsettelse: 60-62, 209
Sosialhjelp: se stønad
Sosialkonsulent: 78, 106
Sosialkontor: 48, 230
Sosialstønad: se stønad
Spesialtoalett: 148, 209
Sport: se idrett
Statens helsetilsyn: 202, 318, 341
Statsborgerskap: 234-235
Straffavbrudd: kap. 23, 174, 221, 227, 242
Straffbar handling: 155
– i prøvetiden: 222, 237
– planlegging av: 122, 125, 126, 131, 173
– som begrunnelse for varetektsfengsling: 37, 40
– under permisjon eller avbrudd: 133, 204
– under samfunnsstraff: 64
Strafferamme: 31, 248
– i forbindelse med utvisning: 256-258, 264
Straffesak:
– gjenopptakelse av: kap. 31, 334
Straffeskyld: 28, 55
Stønad:
– i særlige tilfeller: 279
– til livsopphold: 279
Stønads penger: 107-108
Sviktfare:
– ved fremstilling: 141
– ved overføring til lav sikkerhet: 171
– ved permisjon: 133
– ved straffavbrudd: 204
Sykehus: kap. 21, 62, 138, 197
Sykepenger: 111, 275
Sysselsetting: se arbeid

Søknad: kap. 9
Søksmål mot staten: 270

T

Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet: 311
Tannbehandling (tannlege): 46, 281
Taushetsplikt: kap. 10
– for Jussbuss' medarbeidere: 321
– for lege: 202
– for tilsynsrådsmedlemmer: 77
– for visitor: 327
– generelt: kap. 10
Telefon: kap. 13
– til utlandet: 128
– utgifter: 128
Thailand: 180
Tilknytning til hjemlandet: 260
Tilknytning til Norge: 259
Tillitsjobb: 151, 152
Tilståelsesdom: 53, 67
Tilsyn:
– under besøk: 128
– ved bruk av sikkerhetscelle el. sikkerhetsseng: 165
– ved undersøkelse: 148
– ved utelukkelse: 162
Tilsynsrådet: 77, 122, 125, 128, 319
Tiltak (andre tiltak):
– ved aktivitetsplikt: 45, 106, 227
– ved bruk av tvangsmidler: 164
– ved fotlenkesoning: 190
Tiltalebeslutning: 54
Tingrett: 53-56, 66, 237, 293
Toalettartikler: 108, 281
Tolk: 29, 120, 129
Tortur: se forbud mot tortur
Trygd: kap. 34, 322
TV: 45, 115, 151-152
Tvangsoverføring:
– til annet fengsel: 173-176
– til utlandet: 180-181
Tvungen gjeldsordning: se gjeldsordning
Tvungen omsorg: 222, 257

Tvungent psykisk helsevern: 37, 222, 257

U

Umenneskelig behandling: 306, 316

Undersøkelse:

- av fengselet: kap. 15, 225
- av kropp: se visitasjon
- av lege: kap. 22

Undervisning: 45, 61, 103-106, 111, 282

Undervisningsmateriell: 104

Unndragelse: 38, 156, 174, 243

Urinprøve: 147-148, 153, 155, 186, 191

Utdanning: se undervisning

Utelukkelse: se isolasjon

Utgifter: (se også stønad)

- på permisjon: 140-141
- til rettshjelp: 68-73
- til telefon: 128, 282
- ved eksamen: 105
- ved frigang: 111
- ved løslatelse: 230
- ved varetekt: 48

Utilrådelighet: 61, 235-236

Utreise: 255, 266

Utvidet permisjonskvote: 136-137, 212-213

Utvisning: kap. 33

- EØS-borgere: 263
- Tredjelandborgere: 256

Utvisningsvedtak: 181, 255, 271

Utåndingsprøve (blåseprøve): 147-148, 186, 191

V

Varetekt: kap. 3

Varetektsfradrag: 41

Varsel: (se også forhåndsvarsel)

- til fornærmede: kap. 30

Vedtak: kap. 9, se særlig 87-88

Veiledningsplikt:

- fengselets: 86, 97
- forvaltningens: 86
- Gjenopptakelseskommisjonens: 246
- NAVs: 273

Velferdspolis: 138-139, 220

Velferdstelefon: 128

Verge: 27, 51, 240

Verneombud: 103

Vern mot retur: 262

Visitasjon: 120, 122, 145, 209

Visitorordningen: 47, 119, 327-328

Vitnemål: 105

Y

Yrkesskade: 275

Ytringsfrihet: 310

Ø

Økonomisk oversikt: 286, 296, 334

Å

Åpent fengsel: se sikkerhetsnivå – lavt

